

СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ЛЕСІ УКРАЇНКИ

ЮРИДИЧНИЙ
ФАКУЛЬТЕТ

WYŻSZA SZKOŁA
HANDLOWA W RADOMIU

KATOLICKI
UNIWERSYTET LUBELSKI
JANA PAWŁA II

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ, ЇХ ЗАХИСТУ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ

УДК 341.96:342.7(062.552)

ББК 67.911.11я54

П 78

*Рекомендовано до друку вченою радою
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 6 від 24.12.2015 р.)*

Оргкомітет конференції:

Коцан І. Я. – професор, доктор біологічних наук, ректор Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, голова редакційної колегії; *Лаба О. В.* – кандидат юридичних наук, доцент, декан юридичного факультету, заступник голови редакційної колегії; *Демчук А. М.* – кандидат юридичних наук, заступник декана юридичного факультету *Яцишин М. М.* – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії держави і права; *Духневич А. В.* – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін; *Фідря Ю. О.* – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права і процесу; *Джурак Л. М.* – відповідальний секретар редакційної колегії.

П 78

Проблеми забезпечення прав і свобод людини, їх захисту в країнах Європи : зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. (Луцьк, 11 груд. 2015 р.) / уклад. Л. М. Джурак. – Луцьк. – 203 с.

Збірник матеріалів є результатом наукових досліджень проблем забезпечення та захисту прав і свобод людини в Україні та інших країнах Європи, які стали предметом обговорення на II Міжнародній науково-практичній конференції "Проблеми забезпечення прав і свобод людини, їх захисту в країнах Європи" 11 грудня 2015 року у місті Луцьку. Теоретичні положення та практичні рекомендації учасників конференції щодо удосконалення чинного законодавства України у сфері захисту прав та свобод людини створюють ефективне підґрунтя для подальшого дослідження означеної проблематики.

Для науковців, викладачів, аспірантів та студентів, практичних працівників судових та правоохоронних органів.

Матеріали друкуються в авторській редакції.

УДК 341.96:342.7(062.552)

ББК 67.911.11я54

ЗМІСТ

Авакян Т. А. До питання захисту прав і свобод людини та громадянина правоохоронними органами у деяких країнах Європи	5
Барчук А. О. Надзвичайні закони у сфері прав людини: сутність та причини прийняття	7
Березовська І. Р. Питання забезпечення права на повагу до приватного життя публічних осіб	8
Бондарчук В. Ю., Щирба М. Ю. Презумпція невинуватості як ефективний засіб захисту прав і свобод людини в країнах Європи	10
Ващенко В. А. Подразумеваемое право на денонсацию международных договоров по правам человека	13
Вознюк Н. І. Право на користування послугами соціальних служб: Європейська соціальна хартія (переглянута) та законодавство України.....	15
Волюшинвич О. П. Захист прав внутрішньо переміщених осіб у кредитних правовідносинах	17
Гончаренко О. М. Поняття міжнародних стандартів прав дитини: теоретичний аспект	20
Гончарук А. П. Забезпечення суб`єктивних прав та інтересів як метадержавного примусу ...	24
Гороть А. М. Недотримання прав людини в Україні при наданні статусу біженця особам, які шукають притулку	26
Дараганова Н. В. Дотримання Україною вимог міжнародних актів у сфері охорони праці	28
Дранник В. А. Забезпечення прав, свобод та захисту людини на державному рівні щодо етнополітичних процесів	31
Дуфенюк О. М., Кунтій А. І. Проблемні питання реалізації правана безоплатну вторинну правову допомогу в Україні	32
Девтеров І. В. Права і свободи людини у контексті формування глобального кіберсоціального середовища.....	34
Демчук А. М. Європейська нормативно–правова база щодо захисту прав ромської національної меншини	36
Єсипенко Ю. О., Іщенко В. В. Правовий статус біженців в міжнародному праві та законодавстві України	38
Камінський І. І. Цільові вбивства і забезпечення прав людини: міжнародно-правовий аспект	40
Климчук Т. Д., Пилипюк П. Ю. Гуманістичні основи конституційного забезпечення прав людини в Україні	43
Колесник В. А. Втручання у приватне спілкування як правомірне тимчасове обмеження прав особи в кримінальному провадженні.....	46
Колодяжна В. В., Коваль О. А. Забезпечення в Україні права на безоплатну медичну допомогу	48
Коренга Ю. В. Забезпечення права на працю громадян України у країнах Європейського Союзу.....	50
Котенко М. В. Системне тлумачення Конституційного Суду України у сфері прав і свобод людини	51
Кравчук В. М. Інститут конституційно-правового статусу людини та громадянина в системі конституційного права України	54
Кравчук М. А., Лукаш Я. Л., Плахотна Л. С. Права людини в епоху Середньовіччя та Відродження	56
Крикунов О. В. Недоторканність права власності як принцип кримінального судочинства	59
Лаба О. В. Права людини в Європейському Союзі: дослідження правозахисних механізмів	62
Лук`янчиков Б. Є., Лук`янчиков Є. Д. Психологічний вплив і забезпечення прав особи у кримінальному провадженні	65
Любашенко В. І. Деякі аспекти концепції «обов`язку захищати» в практиці Європейського суду з прав людини	68

Мацюк О. О., Іщенко В. В. Права біженців за міжнародним правом та законодавством України	70
Мельник А. А. Правовий закон та правова держава: аспекти взаємодії та взаємовпливу	72
Нашинець-Наумова А. Ю. Питання дотримання прав і свобод людини і громадянина	74
Павленко І. В. Кримінальна відповідальність за катування та примушування давати показання: спірні питання	76
Петрук О. П., Щирба М. Ю. Правові та політичні норми: їх взаємозв'язок у контексті забезпечення прав і свобод людини	79
Пікуля Т. О. Регіональні та міжнародні механізми регламентації та захисту права на свободу зібрань	81
Поперечнюк В. М. Свобода інформаційної та інтелектуальної діяльності: проблеми теорії і практики	83
Раскалей М. О. Захист прав дитини. Європейський вимір	85
Самчук-Колодажна З. Ф., Ширшикова Р. М. Заходи ЄС щодо забезпечення прав людини	87
Сіліна М. Д. Право інтелектуальної власності як конституційне право громадянина та об'єкт кримінально-правової охорони	90
Солдатський В. В. Застосування конвенції про захист прав людини та основоположних свобод під час кримінального провадження у контексті «розумності строку»	93
Трояновський О. В. Перспективи використання принципу універсальної юрисдикції в цілях забезпечення прав і свобод людини	95
Тюріна О. В. Забезпечення правового статусу особи в Європейському Союзі: загальна характеристика	98
Холта О. С. Значення принципів судочинства як основа забезпечення прав і свобод людини	99
Чупринський Б. О. Європейські стандарти права на справедливий судовий розгляд	102
Шараєвська Т. А. Гарантії прав громадян у разі надзвичайних екологічних ситуацій за законодавством України та Європейського Союзу	104
Шевчук І. М. Конституційна скарга як важлива форма захисту прав і свобод людини й громадянина конституційним трибуналом Республіки Польща	107
Шлига П. П. Пріоритетні напрями діяльності національної поліції (на прикладі Волинської області)	109
Щирба М. Ю. Сучасні проблеми захисту жертв збройних конфліктів	111
Юхимюк О. М. Дотримання як форма реалізації прав людини	114
Янюк Н. В. Адміністративне оскарження як гарантія захисту прав і свобод особи в Україні і країнах ЄС	116

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Бевз О. В. Право громадян на участь у вирішенні питань, що стосуються використання та охорони земель історико-культурного призначення	119
Вереша Р. В. Визначення випадку (казусу) у кримінальному законодавстві зарубіжних держав	121
Гангур Н. В. Предмет доказування злочинних порушень авторського права і суміжних прав	124
Гаркуша А. Г. Особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій	126
Гора І. В. Проблеми отримання зразків для експертизи у кримінальному судочинстві	128
Горпинюк О. П. Звільнення від кримінальної відповідальності за порушення недоторканності приватного життя за КК України	131
Іщенко В. В. Адміністративна відповідальність за порушення прав платників податків: розвиток та основні тенденції законодавчого регулювання в Україні	133
Каліберда В. С., Іщенко В. В. Справа Надії Савченко – свідоме ігнорування та безпрецедентне порушення прав людини і норм міжнародного права	136
Карпінська Н. В. Правовий статус неповнолітніх осіб жіночої статі засуджених до покарання у виді позбавлення волі: міжнародні стандарти	137
Коробцова Д. В. Контроль як засіб захисту прав бюджетних споживачів	141

Лаговська Н. В. Роль єдиного соціального внеску в забезпеченні соціальних та економічних прав людини	143
Легких В. В. Окремі питання залучення експерта в кримінальному провадженні	145
Мартинюк В. Я. Принцип незалежності суддів в польській правовій доктрині	147
Навроцька В. В. Допустимість показань анонімних свідків у кримінальному судочинстві	149
Навроцька Ю. В. Повноваження суду у разі встановлення підстав правонаступництва в цивільному судочинстві	152
Наумович Ю. С. Практичний аналіз проблеми усунення подвійного оподаткування при трудовій міграції громадян України в Республіку Польща	154
Нинюк М. А., Молько К. В. Суперечності та деформації у взаємовідносинах керівника та підлеглого в системі управління	157
Пацьора А. М., Іщенко В. В. Право на евтаназію: гідна смерть чи вбивство?	160
Позняк Е. В. Проблеми правового регулювання моніторингу лісів в Україні з урахуванням європейських тенденцій	162
Проневич О. С. Інституціоналізація поліції парламенту в Україні: до постановки проблеми	164
Решетник Л. П. Окремі правові проблеми причинно-наслідкових зв'язків у відносинах відшкодування шкоди, заподіяної порушенням права громадян на екологічну безпеку	167
Рибалко В. О., Филистин А. О. Об'єднання матеріалів кримінальних проваджень щодо декількох осіб, підозрюваних у вчиненні необережних злочинів	169
Романцова С. В. Відповідальність за вчинення сексуального насильства в сім'ї у деяких країнах Європи	172
Слободянюк Б. К. Особливості проведення обшуку при розслідуванні умисного знищення або пошкодження чужого майна	174
Старицька О. О. Деякі особливості захисту прав споживачів у Великій Британії	175
Старко О. Л. Кримінально-правова заборона поширення невиліковних інфекційних хвороб як гарантія забезпечення права людини на охорону здоров'я	178
Старчук О. В. Виникнення майнових прав на технологію як об'єкт права інтелектуальної власності	179
Ткаченко Л. Г. Соціальне обслуговування, як один із видів соціального забезпечення громадян України	182
Фелечко О. С. До питання об'єктів інтелектуальної власності інтернет-просторі	185
Хаваліц О. В. Повноваження прокурора при виявленні ознак злочинів терористичного та екстремістського характеру в мережі інтернет	187
Ходанович О. В. Проблеми забезпечення прав і свобод людини при проведенні судово-психологічних експертиз неповнолітніх	189
Чернета С. Ю. Деякі проблеми реалізації прав громадян-користувачів інтернет	191
Щербюк Н. Ю. Деякі аспекти спеціальних гарантій у сфері трудового права	193
Яцишин М. М., Маркевіч П. Публічне та приватне право Східної Галичини міжвоєнного періоду	195
Хопта С. Ф. Суддівська правосвідомість та права людини	198
Обривкіна О. М. Реформування пенсійної системи України через призму європейського досвіду	201

ДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ У ДЕЯКИХ КРАЇНАХ ЄВРОПИ**Т. А. Авакян**

Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені Загальною декларацією прав людини, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища. Крім того, не повинно проводитися ніякого розрізнення на основі політичного, правового або міжнародного статусу країни або території, до якої людина належить, незалежно від того, чи є ця територія незалежною, підопічною, несамоврядованою або як-небудь інакше обмеженою у своєму суверенітеті. Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність [1, ст.ст. 2,3].

Кожен, чий права та свободи, визнані в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження [2, ст. 13].

Саме ці слова закріплені у основоположних актах правового існування людини як носія універсальних не невід'ємних прав, що у своєму юридичному бутті поширюються на усіх людей по всій земній кулі.

Безумовно, пріоритетними для будь-якої держави мають бути питання забезпечення та дотримання прав і свобод людини.

Нинішній період розвитку суспільних відносин характеризується якісно новим станом, що визначається як процес глобалізації, зміст якого полягає у об'єднанні національних утворень в єдину світову систему. Глобалізація передбачає зближення національних правових систем, створення єдиних правових стандартів, особливо у сфері захисту прав людини. В умовах глобального світу права, свободи, обов'язки людини і громадянина посідають головне місце порівняно з іншими правовими явищами [3, с. 16]. Одним із проявів глобалізаційного процесу є створення Європейського Співтовариства, яке обмежуючись територіально, створює умови для вільного та спільного існування держав задля досягнення суспільного блага.

Особливо актуальним при цьому постає питання щодо захисту найголовнішого блага, тобто прав та свобод людини і громадянина. Відтак, вітчизняний науковець А. Олійник зазначає, що розуміння такого правового явища як «захисту прав і свобод людини та громадянина» включає в себе категорії забезпечення, гарантування та здійснення суб'єктивного права. На думку автора, забезпечення конституційних свобод і недоторканості людини та громадянина не є що інше, як створення сприятливих умов для їх здійснення, охорона, захист суб'єктивних свобод від правопорушення, відновлення порушеного права компетентними державними органами чи органами місцевого самоврядування, їх посадовими або службовими особами та об'єднаннями громадян здійснення матеріальних чи процесуальних юридичних засобів [4, с. 153].

У науковій літературі також окреслюються й форми захисту, до яких, зокрема, відносять наступні: судовий захист та самозахист (поза судовий); при цьому здійснюються такий захист може різними суб'єктами (державними органами, громадськими організаціями тощо). Окремо можна наголосити на такому суб'єкті як омбудсман – посадова особа, на яку покладаються функції контролю за дотриманням законних прав та інтересів громадян в діяльності органів виконавчої влади і посадових осіб.

Попри сказане, найголовнішим та першим суб'єктом до якого звертається будь-хто у разі порушення його прав чи свобод є поліція або як ще її прийнято називати – представники правоохоронних органів. З огляду на те, що хоча в деяких країнах Європи й діє єдність у часті законодавчих актів, а саме наявні директиви ЄС, що є загальнообов'язковими для усіх держав-членів Європейського Союзу, національне законодавство щодо діяльності органів такого роду є набагато ширшим та варіативнішим у своїх проявах. Так, наприклад, у Франції діє

Національна поліція, повноваженнями якої є забезпечення громадського порядку, безпеки дорожнього руху, здійснення оперативно-слідчих дій, виконання специфічних слідчих завдань. Також до структури органів внутрішніх справ Франції входять національна жандармерія (забезпечує громадську безпеку, особисту безпеку громадян та захист власності від злочинних посягань) та муніципальна поліція, що покликана окрім забезпечення громадської безпеки та спокою, здійснювати нагляд за санітарією у містах [5, с. 14 – 36].

Дещо іншу систему поліції має Німеччина. Так, національна поліцейська система цієї країни складається із двох категорій суб'єктів: 1) чотирьох спеціалізованих поліцейських відомств загальнодержавного рівня (забезпечення внутрішньої безпеки громадян від терористичних загроз, охорона публічних будівель); 2) поліцейських відомств федеральних земель (попередження правопорушень у транспортній сфері, охорона відділів поштового та телеграфного зв'язку, протидія крадіжкам поштових відправлень, підробці телеграфних документів тощо) [5, с. 69 – 74].

Інакша система захисту прав і свобод людини та громадянина правоохоронними органами існує у Чехії. Відтак, поліція у цій державі поділена на декілька рівнів. Перший – Поліцейська президія Чеської Республіки, другий – регіональні поліцейські штаб-квартири, третій – окружні поліцейські директорати, четвертий – муніципальна поліція і окремо – спеціальний підрозділ URNA, що покликаний протидіяти тероризму, кіднепінгу, організований злочинності тощо [5, с. 111 – 112].

На нашу думку, окремо слід акцентувати увагу на такому міжнародному правоохоронному органі як Європол. Європол або як його ще називають Європейське поліцейське управління — це установа правопорядку Європейського Союзу, що збирає інформацію щодо кримінальних злочинів. До основних сфер діяльності Європолу належать: незаконна торгівля наркотиками; незаконні мережі імміграції; тероризм, незаконна торгівля автотранспортом, торгівля людьми і дитяча порнографія, виготовлення фальшивих грошей та інших платіжних засобів, відмивання грошей.

Крім того, до пріоритетних сфер дослідження Європолу належать злочини проти особи, фінансові та кіберзлочини. Ця структура допомагає державам-членам в обміні інформацією; здійснює оперативний аналіз заходів, до яких вдаються держави-члени; готує стратегічні звіти (зокрема, формулює загрози) та дослідження злочинності; виконує експертизу і надає технічну підтримку в рамках розслідувань і операцій всередині ЄС; а також сприяє гармонізації процедур розслідування у державах-членах [6].

Таким чином, підводячи підсумки зазначеного можемо констатувати, що головним напрямом розвитку цивілізованого суспільства є забезпечення належних людині прав і свобод. У свою чергу особливою функцією будь-якої держави є створення умов щодо належного забезпечення та захисту таких прерогатив. При цьому провідним суб'єктом покликаним здійснювати такий захист є поліція держави, структура та повноваження якої різняться від країни до країни та закріплені як у міжнародному, так і у національному законодавстві.

Джерела та література:

1. Загальна декларація прав людини прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року [Електронний ресурс] / Загальна декларація прав людини — Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950[Електронний ресурс] / Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод — Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004

3. Васецький В. Ю. Забезпечення прав та свобод людини і громадянина в демократичному суспільстві (на прикладі удосконалення інституту юридичної відповідальності) / В. Ю. Васецький. // Часопис Київського університету права. – 2009. – №2. – С. 16.

4. Олійник А. Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні: Монографія. - К.: Алерта, КНТ, Центр навчальної літератури, 2008. – С. 153.

5. Основні напрями реформування органів внутрішніх справ України в контексті досвіду зарубіжних країн та європейських стандартів діяльності поліції [Текст] : аналітичний

огляд / [Гусарев С. Д., Авакян Т. А., Чернявський С. С. та ін.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – 168 с.

6. Європол [Електронний ресурс] / Європол — Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%84%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB>

НАДЗВИЧАЙНІ ЗАКОНИ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ: СУТНІСТЬ ТА ПРИЧИНИ ПРИЙНЯТТЯ

А. О. Барчук

Узагальнюючи доктринальне розуміння причин прийняття надзвичайних законів, доцільно звернути увагу на те, що в юридичній літературі склалися достатньо дискусійні підходи щодо розуміння причин та підстав прийняття надзвичайних законів, що зумовлено такими особливостями як динамічністю та різноваріативністю за змістовним характером критичних та складних ситуацій і обставин, що виникають в процесі життєдіяльності суспільства, держави та оточуючого навколишнього середовища; неврахуванням на доктринальному рівні усіх супутніх факторів, що впливають на причинність появи критичних ситуацій або ж навпаки виокремлення факторів, що не завжди призводять до об'єктивної необхідності виникнення надзвичайних ситуацій.

Підсумовуючи викладене слід виокремити, на нашу думку, комплекс причин, які породжують необхідність у прийнятті надзвичайних законів, а тим самим обумовлюють їх особливу природу.

До причин прийняття надзвичайних законів можна віднести наступні:

1. Причини соціально-економічного характеру, що пов'язані із закономірним розвитком сучасного суспільства, для якого характерним є виникнення соціально-економічних протиріч, що можуть породжувати виникнення різних за характером наслідків надзвичайних ситуацій.

2. Причини політичного характеру, що пов'язані із наявністю такого стану суспільства, що має політичний характер в межах якого можуть виникати негативні явища і процеси, що зумовлені агресивною спробою насильницької зміни конституційного ладу держави масовими безпорядками, виникненням міжнаціональних та/або міжконфесійних конфліктів, а також здійсненням інших насильницьких дій, що можуть становити загрозу життю і безпеці громадян або/та належному функціонуванню інших соціальних інституцій та діяльності державних інститутів.

3. Причини природного, еколого-техногенного характеру, зміст яких засновується на загальних закономірностях розвитку природних явищ та процесів, а також факторами людської діяльності, що не завжди характеризуються позитивним функціональним призначенням, а здебільшого порушують нормальний процес функціонування законів природи та / або неналежне використання (експлуатація), чи в цілому невикористання різного роду техногенних комунікацій, конструкцій, систем біологічного, хімічного, фізичного, а також радіоактивного характеру, які такого потребували в цілях безпеки.

4. Причини інформаційного характеру – це група причин, яка зокрема на сьогодні має інноваційний характер і не є ще зовсім наукового-обґрунтованою, проте, на нашу думку, заслуговує на значну увагу. Так, поширення інформації будь-якого змісту і в будь-якому форматі має значний вплив на свідомість сучасних людей, які проживають в світі інформаційно-комунікаційних технологій. Уявляється можливим, що потоки інформації, які поступають у форматі супутникової, наземної та кабельної мереж до людей формують їх уявлення, свідомість, світогляд та відповідно відношення до оточуючої реальності, що торкається абсолютно всіх без виключення сфер їх життєдіяльності. Можна стверджувати, що такий вплив може бути достатньо ефективним засобом здійснення втручання у свідомість людей та формувати у них «викривлене» ставлення до оточуючої дійсності, сприймати

інформацію, що передчасно носить неправдивий характер. Це може провокувати формування негативного (ворожого) ставлення, нав'язування ідей, що мають жорстокий характер, нетерпимість до оточуючих тощо.

5. Причини військового характеру, зміст яких пов'язується із наявністю факторів, що породжують явища та процеси військового змісту для яких характерним є зброяна агресія, загроза нападу з метою досягнення поставлених цілей.

6. Причини терористичного характеру, зміст яких пов'язується із поширенням у суспільстві та державі або загрозою поширення певних насильницьких дій проти життя та здоров'я населення, їх фізичного знищення з метою боротьби з наявними політичними та соціально-економічними стереотипами та стандартами, що склалися в суспільстві та державі шляхом їх дестабілізації та досягнення визначеної мети.

7. Причини національного рівня характеризуються як сукупність факторів, які породжують негативні явища, процеси та наслідки природного (еколого-техногенного), соціально-економічного та політичного характеру, які відбуваються виключно на внутрішньодержавному рівні і зумовлені національними потребами та інтересами.

8. Причини міжнародного рівня, зміст яких складає система факторів здебільшого еколого-техногенного та військового характеру, що мають глобальний характер, оскільки можуть призвести до незворотніх наслідків шляхом становлення загрози або завдання значної шкоди життю і здоров'ю населення більш як однієї держави.

Таким чином, природа надзвичайних законів має різноаспектний характер, що зумовлюється їх властивостями та полягає в тому, що вони мають об'єктивний зміст, адже залежать від динаміки функціонування суспільства, держави, навколишнього середовища, мають комплексний зміст, оскільки їх поява може бути зумовлена як однією, так групою причини, мають цілеспрямований зміст, що передбачає правове регулювання надзвичайних (нестандартних) ситуацій, а таким чином подолання негативних наслідків, що виникають, а також можуть мати як національну, так і міжнародну природу.

ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ ПУБЛІЧНИХ ОСІБ

І. Р. Березовська

Права та законні інтереси людини становлять одну з найвищих соціальних цінностей, захищених конституційними нормами. Так, Конституція України проголошує право на свободу й особисту недоторканість (ст. 29); право на недоторканість житла (ст. 30); право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31), право вільного пресування (ст. 33); право на повагу до своєї честі та гідності та їх захист (ст. 28, 68) тощо [1]. Згідно зі ст. 32 Конституції України ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Зазначені права в сукупності становлять складову недоторканості особистого життя людини, її права на приватний простір.

Першим, хто почав розділяти «суспільну сферу» політичної активності громадян та їх «приватну сферу», до якої відносив сім'ю й особисте життя, був Арістотель.

Більшість європейських країн відносять недоторканість приватного простору до одного із найважливіших прав. Проте, зустрічаються і противники практики всебічного захисту такого права. Вони базують свої аргументи на тому, що право на приватне життя іноді може порушувати право інших громадян на безпеку (наприклад, захист від прослуховування правоохоронними службами телефонних розмов сприяє злочинникам та терористам). Також є думки науковців, які зазначають, що право на приватне життя на пряму залежить від посади, репутації та авторитету людини.

У Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року визначено, що кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції; органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб [2].

Відповідно до ст. 32 Конституції України не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Конституційний Суд у своєму рішенні за результатами розгляду подання Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень ч. 1, 2 ст. 32, ч. 2, 3 ст. 34 Конституції України визначив, що конфіденційною є інформація про особисте і сімейне життя людини, тобто «будь-які відомості та/або дані про відносини немайнового та майнового характеру, обставини, події, відносини тощо, пов'язані з людиною і членами її родини, за винятком передбаченої законами інформації, що стосується здійснення людиною, яка обіймає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави чи органу місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень» [3].

Також варто зазначити, що у своїй практиці Європейський суд з прав людини неодноразово звертав увагу на необхідність обмеження прав на таємницю приватного життя осіб окремих категорій, зокрема, так званих «публічних осіб». У численних рішеннях Європейського суду зазначається, що «особа, яка вирішила шукати собі місце в державній установі, має погодитися на певні необхідні наслідки такої участі в громадській діяльності. Вона ризикує підлягати прискіпливому аналізу, включаючи подробиці її особистого життя» [4, с. 100].

Відповідно до ст. 307 ЦК України «фізична особа може бути знята на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку лише за її згодою. Згода особи на знімання її на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку припускається, якщо зйомки проводяться відкрито на вулиці, на зборах, конференціях, мітингах та інших заходах публічного характеру. Фізична особа, яка погодилася на знімання її на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку, може вимагати припинення їх публічного показу в тій частині, яка стосується її особистого життя. Знімання фізичної особи на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку, в тому числі таємне, без згоди особи може бути проведене лише у випадках, встановлених законом» [5].

Але в Україні трапляються випадки, коли високопосадові особи звертаються до суду з позовами про захист честі та гідності, намагаються в судовому порядку довести, що розголошенням тих чи інших відомостей порушено їх право на приватне життя.

Тому станом на сьогодні є необхідним не лише визначити межі втручання у приватну сферу, а й зміст самого права на приватний простір та особисте життя публічних осіб.

Також варто зауважити, що є важливим визначення більш чіткої межі між правом на повагу до приватного життя та правом громадськості бути обізнаними щодо окремих аспектів особистості публічних осіб. Потрібно збалансування, з одного боку, свободи преси та права громадськості знати певні відомості, а з іншого - дотримання права на приватне життя. Незважаючи на те, що серед професійних обов'язків журналіста вимога поважати право на приватне життя не сформульована, вона присутня в інших нормах законів, що закріплюють відповідальність з відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої поширенням інформації з обмеженням доступом.

Перебравши особи на посаді, пов'язаній зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування, передбачає не тільки гарантії захисту прав цієї особи, а й додаткові правові обтяження. Публічний характер як самих органів-суб'єктів владних повноважень, так і їх посадових осіб вимагає оприлюднення певної інформації для формування громадської думки про довіру до влади та підтримку її авторитету у суспільстві.

Парламентська Асамблея Ради Європи у своїй Резолюції від 25 грудня 2008 року № 1165 (1998) зазначила, що публічні особи повинні усвідомлювати, що особливий статус, який

вони мають у суспільстві, автоматично збільшує рівень тиску на приватність їхнього життя (пункт б) [6].

Також варто наголосити на тому, що законодавчого вирішення потребує питання поваги до конфіденційності даних про фізичний стан (здоров'я) публічної особи, оскільки з цього приводу у літературі існують полярні точки зору.

Сьогодні мережа Інтернет надає доступ до особистої інформації про особу, яка стосується її імені, адреси, номерів телефонів тощо. Технологічна революція фактично позбавила людину права на недоторканість. Будь-яке електронне повідомлення може бути перехоплене та прочитане, інтернет-сайти збирають інформацію про своїх відвідувачів, використовуючи або добровільну реєстрацію, або користуючись опціями, які дають змогу легко відстежити дислокацію користувача. На жаль, законодавчого механізму захисту від такого прихованого втручання не існує.

Отже, станом на сьогодні необхідно привести чинне законодавство України у відповідність до Європейських стандартів, а також визначити допустимі межі втручання у приватне життя публічних осіб з огляду на їх правове становище, статус, впливовість на державні та суспільні інтереси.

Джерела та література:

1. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28.06.1996 року № 254к/96-ВР// Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30 – ст. 141.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року, ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17.07.97 // http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України від 20.01.2012 року № 2-рп/2012 // <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12>

4. Посібник з питань свободи вираження. - К. : Irex Про Медиа, 1999. - 224 с.

5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 2003. - №№ 40-44. - ст. 356.

6. Резолюція ПАЄ від 25 грудня 2008 року № 1165 (1998) «Право на приватність» [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.medialaw.kiev.ua/laws/laws_international/52/.

ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ

В. Ю. Бондарчук, М. Ю. Щирба

Презумпція невинуватості як особлива гарантія захисту прав і свобод людини застосовується в усіх правових країнах. На ній ґрунтуються принципи кримінального права і процесу. Сьогодні шукати юридичні першоджерела презумпції невинуватості немає сенсу, адже вони давно всім відомі. Шукати далі Декларації прав людини і громадянина 1789 р. не варто. Принаймні, це твердження, в першу чергу, стосується країн континентальної Європи. Саме презумпція невинуватості дозволяє людині не боятися того, що вона буде покарана за діяння, яких не вчиняла, тобто дана презумпція виступає особливою формою захисту від необґрунтованого гніву держави.

До яких би віддалених джерел не відносився афоризм: «quisque praesumitur bonus, donec probetur contrarium» (кожен вважається хорошим (порядним), доки протилежне не буде доведено) - безспірно, що лише на основі досягнень Французької революції 1789 р.

презумпція невинуватості могла отримати значення основного принципу кримінального процесу континентальної Європи [1, 13].

Американський юрист Морган виділив сім причин появи презумпцій, що визначають і зумовлюють їх правове значення:

1) презумпції здатні прискорити судовий розгляд, звільняючи сторону від подання доказів;

2) презумпції необхідні, щоб обійти процесуальні труднощі;

3) деякі презумпції засновані на перевазі ймовірності. Так, передбачається звичайна поведінка, і стороні потрібно надати достатні докази зворотного;

4) у деяких категоріях справ існують складності в забезпеченні законних компетентних доказів;

5) іноді тільки одна сторона володіє специфічними засобами доступу до доказів або специфічними даними про факти;

6) деякі презумпції бажані для суспільства;

7) більшість, якщо не всі, презумпції підтримуються декількома попередніми [2, 108].

Для того, щоб зрозуміти суть презумпції невинуватості, слід визначити що саме вкладають в цей принцип правотворчі та правозастосовні органи інших держав.

В пункті 2 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод визначено, що кожен обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має право вважатися невинуватим, доки його вину не буде доведено згідно із законом. У наведеному положенні розкривається зміст принципу невинуватості особи. Європейський Суд вивів таке розуміння цього принципу: «Презумпція невинуватості, закріплена в Конвенції, є одним з елементів справедливого судового розгляду». Цей принцип порушується, якщо суд оголосить обвинуваченого винним, у той час як його винуватість не була попередньо доведена. Якщо відсутні формальні підтвердження цього, досить щоб мотивація судді давала підстави думати, що він припускав обвинуваченого винуватим.

Разом з тим, Європейський Суд також визнав, що посягання на презумпцію невинуватості може виходити не тільки від судді або від суду, але і від інших державних органів. Презумпція невинуватості має призначення не лише оберігати честь і гідність особи, якій пред'являється обвинувачення. За визначенням Європейського Суду, вона має запобігти:

1) формуванню громадської думки щодо винуватості/невинуватості особи за відсутності остаточного судового рішення;

2) завчасному впливу попередньої оцінки фактів у справі органами розслідування на ухвалення рішення судом [3, 91-92].

Закріплена в Конвенції 1950 р. презумпція невинуватості витлумачена у справі «Мінеллі проти Швейцарії» (1983 р.) так: «Без попереднього доведення вини обвинуваченого відповідно до закону й, зокрема, без надання йому можливості здійснити свої права на захист судового рішення щодо нього відображає думку, що він є невинуватим» [4, 37].

Аналогічно презумпція закріплена в ст. 26 (ч. 1) Американської конвенції про права людини 1969 р. («Кожен обвинувачений вважається невинуватим, поки не доведено протилежного») [5, 531], а також у ст. 7. (ч. 1) Африканської Хартії прав людини і народів 1981 р. [5, 532].

Статтю 48 Хартії основних прав Європейського Союзу підтверджується право на презумпцію невинуватості, що все ж таки забезпечує можливість особи не доводити свою невинуватість [6].

Презумпція розподіляє тягар доказування рівномірно, покладаючи на кожну сторону саме ті обставини, які їй у першу чергу можуть бути відомі. Завдяки цьому можливе встановлення об'єктивної істини по справі. Значення презумпції полягає в економії процесуальних засобів і зусиль [7, 62].

Важливе значення для становлення інституту презумпції невинуватості, окрім названих правових актів, має законодавство Франції. Так, згідно норм прийнятого у 1808 р. Кодексу кримінального розслідування тягар доказування було покладено на прокурора і на цивільного позивача. Вони повинні були довести наявність злочину і майнової шкоди, а також кримінальну і цивільну відповідальність підсудного. Якщо ж вищезазначене не було доведено,

то, за напрацьованою теорією кримінального права та процесуальною доктриною, зреалізованою на практиці, до обвинуваченого застосовувалась презумпція невинуватості.

До КПК Франції презумпцію невинуватості було внесено законом від 15 червня 2000 року. Згідно з цим принципом встановити винуватість особи повинна сторона обвинувачення, тягар доказування покладено на прокуратуру. В той же час, презумпція невинуватості у французькому законодавстві не є догмою, в деяких справах доказування переходить до сторони захисту. Проблему тягара доказування законодавством Франції вирішено неоднозначно, що ставить під сумнів реальне існування даної презумпції. Разом з тим, визнання обвинуваченим своєї вини у вчиненні злочину не є вирішальним доказом і не тягне за собою припинення дослідження доказів у справі.

Українське законодавство не стало винятком із загального правила. Відповідно до положень ст. 62 Конституції України особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вина не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь [8].

При цьому, слід зазначити, що норми Конституції України є нормами прямої дії (стаття 8), це означає, що додаткових нормативних актів для реалізації своїх прав та свобод, передбачених Конституцією України не потрібно [8].

Більш детально даний принцип знаходить своє закріплення в чинному Кримінально процесуальному кодексі України [9]. Так, відповідно до ст. 17 передбачено що: особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вина не буде доведено у порядку, передбаченому КПК України, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили.

Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом. Підозра, обвинувачення не можуть ґрунтуватися на доказах, отриманих незаконним шляхом. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь. Такі засади відображають загальноприйняті правила європейських країн.

Отже, слід відзначити, що презумпція невинуватості є однією із найбільш дієвих гарантій захисту від необґрунтованого призначення покарання, захисту честі і гідності особи. Ігнорування даної презумпції неприпустиме в правових, демократичних державах. Саме презумпція невинуватості виступає базисом для побудови процесуального законодавства усіх європейських країн, в яких захист прав і свободи людини є їх найважливішою функцією.

Джерела та література:

1. Полянський Н.Н. Доказательства в иностранном уголовном процессе / Н. Н. Полянський. - М.: Юридическое издательство Министерства юстиции СССР, 1946.
2. Решетникова И.В. Доказательственное право Англии и США / Решетникова И. В. – Екатеринбург : Изд-во УрГЮА, 1997. – 240 с.
3. Банчук О.А, Куйбіда Р.О. Вимоги статті 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод до процедури здійснення судочинства. – К.: «ІКЦ «Леста»», 2005. – 116 с.
4. Гомьен Д. Путеводитель по Европейской конвенции о защите прав человека / Д. Гомьен. – Страсбург: Совет Европы. Служба публикации и документации, 1994. – 33 с.
5. Nihal Jayawickrama The judicial application of human rights law national, regional and international jurisprudence/ Nihal Jayawickrama. – Cambridge, New York, 2002. – 965 с.
6. Хартия Европейского Союза об основных правах / под ред. С. Ю. Кашкина. – М. : Юриспруденция.
7. Левенталь Я.Б. К вопросу о презумпциях в советском гражданском процессе / Я. Б. Левенталь // Сов. государство и право. – 1949. – № 6. – С. 62–68.
8. Конституція України : [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

9. Кримінально-процесуальний кодекс України : [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

ПОДРАЗУМЕВАЕМОЕ ПРАВО НА ДЕНОНСАЦІЮ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА

В. А. Ващенко

Міжнародний договір в сучасних міжнародних відносинах являється головним інструментом, з допомогою якого держава, як основні суб'єкти міжнародного права, можуть створювати і забезпечувати міжнародний правопорядок. Тільки юридичні дійсні договори можуть оказувати вплив на міжнародні відносини, а також забезпечувати їх стабільність і ефективність.

Вся міжнародна система ґрунтується і розвивається за допомогою дотримання суб'єктами міжнародного права принципу *pacta sunt servanda*. Одним з його гарантій є заборона вільного одностороннього припинення договору, однак допускається втрата договором юридичної сили на основі норм міжнародного права. Таке допущення обумовлює динаміку міжнародного права.

Вихід з договору на основі його положень називається денонсацією, яка є самостійним способом припинення міжнародних договорів. На сьогоднішній день денонсація – це найбільш поширений спосіб припинення міжнародних договорів.

Відповідно до принципу *pacta sunt servanda* забороняється одностороннє припинення договору. Яким же образом корелює денонсація з цим принципом?

Суть її полягає в тому, що, являючись формою одностороннього акту, так як держава робить заяву особисто, в основі її правової природи лежить згодна природа. Це говорить про те, що попередньо, в процесі розробки і обговорення міжнародного договору, держава знайшла необхідним передбачити механізм денонсації, який дозволив би їй досягти максимальної гнучкості в застосуванні положень договору, а також заздалегідь передбачити, а відповідно, і мінімізувати негативні наслідки і потенційний збиток від припинення договору.

Являючись по своїй суті абсолютно правомірним актом, тим не менше, в контексті обговорення теми про міжнародне право людини виникає питання: наскільки допустима і правомірна денонсація в відношенні міжнародних договорів, закріплюючих основні права і свободи людини і громадянина?

Слід, в першу чергу, відзначити те, що значення прав людини як таких обумовлюється наявністю таких ознак, як: незмінність, природність, неотчуждаємість. Першою з них означає недопустимість порушень або обмежень таких прав, в той час як другі дві ознаки позиціонують ці права як властиві кожному індивіду внаслідок його людської природи (наявність почуттів, інтелекту, цілісного організму, фізичних параметрів), без яких існування власне людини є неможливим і неможливим.

К сожалению, тільки понесши всі бід і втрати Другої світової війни, людство усвідомило в тому або іншому обсязі цінність життя кожного, і були зроблені спроби ліквідувати безмежність державного суверенітету в відношенні людини, в першу чергу, його життя, здоров'я, гідності. Одним з них стали, в частині, розроблені міжнародним суспільством такі документи: як: Всесвітня декларація прав людини 1948 г., Конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 г., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 г., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 г., а також факультативні

протоколы к ним. Также были учреждены такие международные организации, как Организация Объединенных Наций, Совет Европы, органы, осуществляющие контроль за соблюдением положений вышеперечисленных Конвенции и международных пактов.

Все это говорит о повышенном внимании международного сообщества к такому объекту, как права человека. Как и весь юридический массив международного права, соблюдение международных договоров по правам человека гарантируется принципом *pacta sunt servanda*, однако можем ли мы говорить о таком исключении из него, как денонсация, в данном контексте?

В целом, являясь по своей природе актом правомерным, необходимо, тем не менее, отметить, что она несет в себе, в определенной степени, негативные последствия, а именно: утрату юридической силы договором для данной стороны, освобождение от обязательств. Принимая во внимание те события, которые побудили государства проявить повышенный интерес и контроль в данной сфере, следует отметить что денонсация таких международных договоров была бы воспринята, как минимум, неоднозначно иными участниками.

Следует сказать, что практика международных отношений свидетельствует о наличии определенной категории договоров, в которых отсутствуют положения о денонсации и прекращении. Наряду с договорами о правах человека, это уставы таких международных организаций, как Организация Объединенных Наций, Совет Европы, Всемирная организация здравоохранения, Международная организация труда. Ученые придерживаются такого взгляда, что это сделано государствами намеренно, чтобы подчеркнуть важность определенных объектов права, а также гарантировать обязательную силу соответствующих международно-правовых норм для государств.

В контексте института денонсации, следует сказать, что данные договоры относятся к таким, в которых не предусмотрено право на денонсацию. По данному поводу мнения ученых расходятся, подчас даже диаметрально. Представители отечественной доктрины отстаивают точку зрения, согласно которой выход из договоров, в которых отсутствуют положения о денонсации невозможен. Представители же западной, в частности, английской доктрины, допускают существование так называемого подразумеваемого права на денонсацию. На их взгляд, о наличии такого права говорят такие критерии, как характер договора, а также намерения сторон. В целом необходимо сказать, что во время дискуссий в Комиссии международного права по праву международных договоров различными учеными неоднократно говорилось о том, что данные критерии довольно таки слабо очерчены и применение их на практике может оказаться затруднительным. Тем не менее, говоря о характере договора, считается, что договоры о границах и мирные договоры не предполагают по своей сути возможности денонсации. В данном контексте также поднимается вопрос о возможности денонсации универсальных конвенций. В целом, теоретически их денонсация возможна, однако на практике крайне мала вероятность ее осуществления, так как это вызвало бы серьезную настороженность остальных участников международного договора и ожесточенные дискуссии, и даже обусловило бы потенциальную возможность конфликта. В целом, международные договоры по правам человека следовало бы расценивать наравне с универсальными конвенциями.

Говоря о намерениях сторон, следует сказать о том, что в свете событий, которые сподвигли международное сообщество обязать государства уважать и гарантировать права человека, невозможно увидеть в намерениях сторон дать государствам возможность законным способом освободиться от таких серьезных и жизненно важных обязательств.

В итоге, следует сказать о том, что денонсация является, с одной стороны, эффективным средством, которое позволяет государствам приводить международное право в соответствие со своими интересами и определенным образом выражать свою международную позицию, однако в то же время следует отметить, что нельзя расценивать денонсацию таким же образом в международном праве прав человека, а скорее заключить вывод о ее недопустимости, так как это может значительно ослабить контроль за соблюдением и уважением прав человека государствами и наделять их чрезмерной свободой в таком жизненно важном вопросе.

ПРАВО НА КОРИСТУВАННЯ ПОСЛУГАМИ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ: ЄВРОПЕЙСЬКА СОЦІАЛЬНА ХАРТІЯ (ПЕРЕГЛЯНУТА) ТА ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Н. І. Вознюк

Європейська соціальна хартія (переглянута) є одним з основних документів, який містить європейські стандарти в сфері соціального забезпечення. Україна ратифікувала Хартію (переглянуту) у 2006 році (Закон України від 14 вересня 2006 року № 137-V [1]) та взяла на себе зобов'язання вважати обов'язковими практично всі статті щодо соціального забезпечення.

Право на користування послугами соціальних служб відповідно до ст. 14 Хартії (переглянутої) [2] забезпечується зобов'язаннями сторін: 1) сприяти функціонуванню служб або створювати служби, які, завдяки використанню методів соціальної роботи, сприяли б підвищенню добробуту і розвитку як окремих осіб, так і груп осіб у суспільстві, а також їхній адаптації до соціального середовища; 2) заохочувати окремих осіб та добровільні або інші організації до участі у створенні та функціонуванні таких служб. Щодо дітей та підлітків - це право забезпечується зобов'язаннями сторін вживати всіх відповідних і необхідних заходів для забезпечення дітям і підліткам, з урахуванням прав і обов'язків їхніх батьків, догляду, допомоги, освіти та підготовки, яких вони потребують, зокрема шляхом створення або забезпечення функціонування закладів і служб, достатніх та адекватних для досягнення цієї мети. Вказане право опосередковано передбачене також в ст. 13 "Право на соціальну та медичну допомогу", ст. 15 "Право інвалідів на самостійність, соціальну інтеграцію та участь у житті суспільства", ст. 16 "Право сім'ї на соціальний, правовий та економічний захист".

В ст. 46 Конституції України однією з гарантій права на соціальне забезпечення є створення мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними.

Визначення поняття "соціальна служба" міститься в ст. 1 Закону України "Про соціальні послуги" від 19 червня 2003 року № 966-IV [3]. Це - підприємства, установи та організації незалежно від форм власності і господарювання, а також громадяни, що надають соціальні послуги особам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги.

В Україні створено розгалужену систему соціальних служб, які надають соціальні послуги різним категоріям осіб: дітям, дітям інвалідам, особам похилого віку, інвалідам тощо.

Проте, не можна вважати завершеним процес приведення національного законодавства в сфері соціального забезпечення загалом та щодо забезпечення права на користування послугами соціальних служб зокрема у відповідність до статей Хартії, які є для України обов'язковими. Підтвердженням є висновки, розміщені у семи Національних доповідях Уряду України щодо реалізації положень Європейської соціальної хартії (переглянутої) [4], аналіз стану дотримання конституційних прав людини на соціальний захист у Щорічній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за 2014 рік [5], висновки правозахисних неурядових організацій [6].

В Україні триває реформа системи соціальних послуг. В рамках цієї реформи 18 вересня 2015 року Кабінетом Міністрів України було схвалено та направлено до Верховної Ради України проект Закону "Про соціальні послуги" № 3143 від 18.09.2015 [7].

В законопроекті на основі досвіду Французької Республіки та Великобританії пропонуються зміни щодо правового регулювання соціальних послуг, зокрема розширено повноваження місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань організації надання соціальних послуг. Заслугують на увагу пропозиції щодо вдосконалення процедури надання соціальних послуг шляхом індивідуалізації. Проте, вбачається доцільним розробити типовий договір про надання соціальної послуги та типовий індивідуальний план надання соціальної послуги.

В країнах Європи повноваження в сфері соціального обслуговування та фінансування соціальних послуг здійснюються на місцевому рівні. Децентралізація надання соціальних послуг та підвищення компетенції у прийнятті рішень на місцевому рівні є загальною практикою в ЄС [8].

Вважаємо позитивним досвід європейських країн в яких вибудовується модель соціального обслуговування, відповідно до якої головним пріоритетом є інтеграція особи, в суспільство; соціальні послуги розглядаються не як винагорода, а як необхідність; фінансова допомога надається за певні зобов'язання щодо зміни поведінки (наприклад: перекваліфікація із подальшим працевлаштуванням) [9].

В Україні для забезпечення права на користування послугами соціальних служб вважаємо за необхідне:

- здійснити децентралізацію фінансування та управління соціальними службами;
- підвищити якість надання соціальних послуг;
- посилити принцип адресності при наданні соціальних послуг відповідними службами.

Джерела та література:

1. Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої): Закон України від 14 вересня 2006 року № 137-V // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 43. – Ст. 418
2. Європейська соціальна хартія (Переглянута) // Офіційний вісник України. – 2006. – № 40. – Ст. 2660
3. Про соціальні послуги від 19 червня 2003 року № 966-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 45. – Ст. 358
4. Перша національна доповідь уряду України щодо реалізації положень європейської соціальної хартії (переглянутої); Друга національна доповідь уряду України щодо реалізації положень європейської соціальної хартії (переглянутої); Третя національна доповідь уряду України щодо реалізації положень європейської соціальної хартії (переглянутої); Четверта національна доповідь уряду України щодо реалізації положень європейської соціальної хартії (переглянутої); П'ята національна доповідь уряду України щодо реалізації положень європейської соціальної хартії (переглянутої); Шоста національна доповідь уряду України щодо реалізації положень європейської соціальної хартії (переглянутої) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/category?cat_id=92772
5. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні [Електронний ресурс]. – К., 2015. – 552 с. – Режим доступу: file:///C:/Users/pc/Downloads/%D0%94%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C_2015_10b.pdf
6. Права людини в Україні – 2014. Доповідь правозахисних організацій / За ред.: О. А. Мартиненка, Є. Ю. Захарова / Українська Гельсінська спілка з прав людини. – Харків: ТОВ "Видавництво права людини", 2015. – 340 с.
7. Проект Закону України "Про соціальні послуги" № 3143 від 18.09.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56548
8. Соціальні послуги в Україні: шлях до децентралізації [Електронний ресурс] // Бюлетень Представництва Європейського Союзу в Україні. – Режим доступу: <http://euukrainecoop.net/2014/11/06/social/>
9. Експерт ЄС: соціальна політика має ґрунтуватися на реальних потребах [Електронний ресурс] // Бюлетень Представництва Європейського Союзу в Україні. – Режим доступу: <http://euukrainecoop.net/2014/12/19/social-policy-reform/>

ЗАХИСТ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У КРЕДИТНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

О. П. Волошинович

Внаслідок дій Російської Федерації щодо анексії території Автономної Республіки Крим та збройної агресії і окупації деяких районів Донецької та Луганської області в Україні з'явилися нові вразливі суспільні групи, які потребують додаткового захисту:

- Внутрішньо переміщені особи з тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим;
- Внутрішньо переміщені особи з тимчасово окупованих територій окремих районів (міст, селищ і сіл) Донецької та Луганської області;
- Військовослужбовці та прирівняні до них особи, що брали участь в АТО.

Порядок набуття статусу Учасника бойових дій врегульовано Законом 1993 року "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" (з наступними змінами і доповненнями). Прийняття цього Закону було зумовлено тим, що з моменту проголошення незалежності України до складу громадян держави увійшли учасники різноманітних збройних конфліктів та воєн, що провадились СРСР або в його інтересах. Таким чином, порядок захисту прав та інтересів особи на яких поширюється статус Учасника Бойових Дій є визначеним і на нашу думку потребує лише вдосконалення в частині доведення участі в Анти Терористичній Операції та безпосередньої реалізації пільг на отримання грошового забезпечення військовослужбовців та їх родин, пільг, тощо. Натомість, з явищем внутрішньо переміщених осіб Україна зіштовхнулася вперше.

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" визначає внутрішньо переміщену особу як громадянина України, який постійно проживає в Україні, якого змусили або який самостійно покинув своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [1, с. 1].

Актуальність проблеми внутрішньо переміщених осіб зумовлена значними кількостями осіб, які були змушені змінити постійне місце проживання в межах України. Так, відповідно до Інформації Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців станом на 21 травня 2015 року УВКБ ООН володіє інформацією про 1,299,800 ВПО. За інформацією Державної служби України з надзвичайних ситуацій, приблизно 20 000 ВПО - з Криму [2].

Іншою суттєвою проблемою є значне погіршення економічного стану наслідком чого є скорочення доходів громадян та, як наслідок, неможливість виконання взятих зобов'язань фінансового характеру в тому числі і щодо споживчих кредитів.

Згідно Моніторингу Уповноваженого з прав людини у сфері захисту майнових прав громадян, численні звернення громадськості засвідчують, що стрімка девальвація гривні по відношенню до іноземних валют унеможливила виконання споживачами фінансових послуг договірних зобов'язань за кредитами в іноземній валюті перед банківськими установами. Водночас шляхів щодо розв'язання цієї проблеми на законодавчому рівні на сьогодні не визначено, що посилює соціальну напругу та протестні настрої серед споживачів фінансових послуг [3, с. 414].

В ситуації з внутрішньо переміщеними особами вказані вище негативні наслідки збігаються. Розуміючи складність ситуації Законодавцем Законом України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" [1] доповнено ст. 14 Закону України "Про створення вільної економічної зони "Крим" та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України" [4] п.14.2., а саме встановлено, що упродовж строку тимчасової окупації внутрішньо переміщена особа з тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим звільняється від обов'язку погашення основної суми іпотечного кредиту та нарахованих відсотків за ним, якщо об'єктом іпотеки є майно,

розташоване (zareєстроване) на території, що після укладення такого іпотечного договору була тимчасово окупована. Національний банк України приймає рішення про зміну класифікації таких іпотечних кредитів або інші рішення з метою недопущення погіршення ліквідності (фінансового стану) кредитора" [1,4].

Застосування цієї норми права вимагає одночасної наявності двох ознак. За суб'єктом - статусу внутрішньо переміщеної особи, відповідно до ст. 1 Закону України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" та за обов'язковою наявністю забезпечення виконання кредиту у вигляді іпотеки з обов'язковим розташуванням заставного майна на тимчасово окупованій території. Таким чином, звільнення від обов'язку погашення основної суми іпотечного кредиту та нарахованих відсотків не поширюється на внутрішньо переміщеної осіб - позичальників за кредитами забезпечення яких розташовано на території України, що контролюється українською владою та на незабезпечені кредити і кредити забезпечені заставою майнових прав або рухомим майном.

На нашу думку така ситуація дискримінує частину внутрішньо переміщених осіб та порушує принцип рівності передбачений ст. 24 Конституції України. Таке твердження ґрунтується, зокрема, на матеріалах цивільної справи у якій нами надається правова допомога внутрішньо переміщеній особі - позичальнику за іпотечним кредитом.

Фабула справи:

- В липні 2008 року між фізичною особою "К" та Банком укладено Договір про іпотечний кредит. Відповідно до умов договору Банк надав позичальнику кредит у розмірі 500 000,00 доларів США. В якості забезпечення виконання зобов'язань між сторонами було укладено договір іпотеку нерухомого майна, що знаходиться в м. Києві

- З моменту укладення договору до 01 березня 2014 року взяті на себе зобов'язання позичальник виконував належним чином та в повному обсязі. На доказ вказаної обставини суду першої інстанції було подано відповідну виписку з Бюро кредитних історій

- Обслуговування кредиту було можливим внаслідок провадження позичальником господарської діяльності на території Автономної Республіки Крим. Інших доходів, окрім як від підприємницької діяльності, останній не мав. На доказ вказаної обставини суду першої інстанції було подано свідоцтво про державну реєстрацію позичальника як фізичної особи-підприємця, податкові декларації про майновий стан та доходи позичальника за період з 2008 по 2012 рік з яких вбачалося, що ним провадилась господарська діяльність на території Автономної Республіки Крим

- Фізична особа "К" офіцер запасу Збройних Сил України і його особова справа зберігалась у Феодосійському ОВК, відтак, передбачаючи загрозу власному життю та життю своєї родини він виїхав з Криму до Києва.

- В травні 2014 року позичальнику було запропоновано формальну реструктуризацію боргу, однією з умов якої є сплата 50% наявного боргу, що, очевидно, є умовою, яка не може бути виконаною.

- Відтак, фізична особа "К" звернувся до суду з вказаним позовом у якому на підставі ст. 607 ЦК України просив припинити дію за неможливістю його виконання у зв'язку з обставиною, за яку жодна із сторін не відповідає.

- В суді першої інстанції банком було заявлено зустрічний позов про стягнення заборгованості. Відтак, суд 1-ї інстанції у задоволенні первісного позову відмовив, а зустрічний позов задовольнив.

- Мотивація суду, щодо вимог позивача за первісним позовом зводилась до наступного: припинення ведення господарської та фінансової діяльності позивача на території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя не звільняє його від виконання зобов'язань за кредитним договором. Відтак, суд першої інстанції дійшов до висновку, що у задоволенні слід відмовити за недоведеністю. Отже, на нашу думку, суд першої інстанції оцінки спору в контексті ст. 607 ЦК Україна не надав, як і не було враховано факту анексії АРК, як обставини непереборної сили, що збройне вторгнення Російської Федерації носило надзвичайний характер і позивач жодним чином не міг йому запобігти.

- Загалом справа перебувала в провадженні суду 1-ї інстанції 1,5 років, на даний час справа перебуває в провадженні Апеляційного суду м. Києва.

Як вже згадувалось відповідно до п.14.2. ст. 14 Закону України "Про створення вільної економічної зони "Крим" та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України" упродовж строку тимчасової окупації внутрішньо переміщена особа з тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим звільняється від обов'язку погашення основної суми іпотечного кредиту та нарахованих відсотків за ним, якщо об'єктом іпотеки є майно, розташоване (zareєстроване) на території, що після укладення такого іпотечного договору була тимчасово окупована. Національний банк України приймає рішення про зміну класифікації таких іпотечних кредитів або інші рішення з метою недопущення погіршення ліквідності (фінансового стану) кредитора.

Отже, неможливість погашення боргу за іпотечним кредитом внутрішньо переміщеними особами визнана державою на законодавчому рівні. Однак, коло осіб на яких поширюється ця норма є безпідставно звууженим.

Відповідно до ч. 1 ст. 24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Відтак, загадана вище норма закону в частині поділу внутрішньо переміщених осіб боржників за іпотечними договорами на боржників предмет іпотеки яких знаходиться в Криму та боржників предмет іпотеки яких знаходиться на території підконтрольній Україні суперечить Конституції так, як порушує цей принцип.

Більше того, Верховний Суд України у Постанові від 10.06.2015р. у справі № 3-216гс15 зазначив, що "окупація території АР Крим Російською Федерацією та пов'язана із цим неможливість позивачеві здійснювати господарську діяльність не мають ознак надзвичайності чи невідворотності для виконання обов'язку за кредитним договором, не перебувають у причинному зв'язку із неповерненням грошей за кредитним договором, а позивач не надав доказів вжиття ним усіх залежних від нього заходів щодо належного виконання зобов'язання та неможливості запобігти збиткам позивача"[5].

Разом з тим, якщо загальна проблема є гострою і для громадян України, які не мають статусу внутрішньо переміщеної особи, а для осіб, які були змушені переселитись з окупованих територій наявність боргу перед банком, наступна судова тяганина і виконавче провадження є фактично нездоланими перепонами на шляху до нормалізації життя, що яскраво доводиться наведеною нами цивільною справою. Так, особа, яка постраждала від агресії та, з незалежних від неї причин, була позбавлена доходу змушена провадити тривалу боротьбу часто без розуміння у органах судової влади.

Нашими пропозиціями, щодо врегулювання цієї ситуації є:

1. Внесення змін до ст.14 Закону "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" та Закону "Про створення вільної економічної зони "Крим" та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України" наступного змісту:

"Упродовж строку тимчасової окупації внутрішньо переміщена особа з тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим звільняється від обов'язку погашення основної суми іпотечного кредиту та нарахованих відсотків за ним. Національний банк України приймає рішення про зміну класифікації таких іпотечних кредитів або інші рішення з метою недопущення погіршення ліквідності (фінансового стану) кредитора".

2. Формування судової практики відмінної від Постанови від 10.06.2015р. у справі № 3-216гс15 та прийняття Верховним Судом України відповідної Правової позиції, щодо припинення зобов'язань, щодо повернення значних споживчих кредитів внутрішньо переміщених осіб на підставі ст. 607 ЦК України.

3. Конституційне подання, щодо невідповідності ст. 24 Конституції України п.14.2 ст.14 Закону України "Про створення вільної економічної зони "Крим" та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України"

Джерела та література:

1. Закон України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 1, ст.1).
2. http://unhcr.org.ua/en/?option=com_content&view=article&layout=edit&id=1293
3. www.ombudsman.gov.ua/files/Dopovidi/Dopovid_2015_10b.pdf

4. Закон України "Про створення вільної економічної зони "Крим" та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 43, ст.2030)

5. [www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/.../\\$FILE/3-216rc15.doc](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/.../$FILE/3-216rc15.doc)

ПОНЯТТЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ДИТИНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

О. М. Гончаренко

Одним з принципів міжнародного публічного права є принцип поваги прав людини. Усі держави світу зобов'язані діяти таким чином, щоб дотримання прав людини було не тільки декларацією, а й реалізовувалося на практиці у вигляді належного нормативного-правового та організаційно-правового забезпечення. Міжнародні стандарти у галузі прав людини допомагають формувати державну політику та направляють діяльність органів державної влади у потрібне русло. Поряд із стандартами прав людини певні особливості мають міжнародні стандарти прав дитини. Права дитини – це певні можливості особливої категорії людей, які часом, в силу свого фізіологічного та психологічного розвитку, не можуть захистити належні їм права, в різноманітних сферах людського буття: соціальній, економічній, громадянській тощо. Універсальні міжнародні документи з прав дитини покликані встановити та визначити мінімальні стандарти прав дітей з метою їх однакового забезпечення у всіх куточках світу.

Міжнародні стандарти прав дитини були досліджені в працях вчених, які торкалися в переважній більшості загальних питань міжнародних стандартів прав людини: М. Баймуратова, М. Буроменського, В. Василенка, О. Вінгловської, Л. Волинець, В. Євінтова, В. Денисова, Г. Дмитрієвої, Л.Заблоцької, В. Карташкіна, О. Копиленка, Х. Лисенка, І. Лукашука, С.Ляхівненка, О. Марцеляка, Н. Петрова, П. Рабіновича, О. Рудневої та ін. Висвітлення ж теоретичного аспекту поняття міжнародних стандартів прав дитини потребують подальших наукових розробок в напрямку вивчення специфіки цих прав, яка залежить від особливої категорії віднесення цих «стандартів», дітей. Метою цієї статті є науково обґрунтоване визначення дефініції «міжнародний стандарт прав дитини».

Стандарт – це типовий зразок, якому повинно відповідати щось за розмірами, формою, якістю; єдина форма організації, проведення чого-небудь; те, що не має нічого оригінального, своєрідного; шаблон, трафарет [1, с. 274]. У своєму етимологічному та онтологічному значенні стандарт (англ. – норма, зразок, модель, від франц. букв. твердо стояти) – документ, що встановлює для загального і багаторазового застосування правила, загальні принципи або характеристики, які стосуються діяльності чи її результатів, з метою досягнення оптимального ступеня впорядкованості у певній галузі. Приймається в установленому порядку на основі консенсусу [2, с. 614].

О. М. Руднева зазначає: «Сутність феномену міжнародного стандарту відображає якісний рівень розвитку правових цінностей, досягнутий світовою цивілізацією та нерозривно пов'язаний з правовою культурою людства [3, с. 13]». Слушною є думка І. І. Лукашука, який також вказує, що міжнародні стандарти: «...відображають історично досягнутий рівень демократії і гуманності суспільства на міжнародному і внутрішньодержавному рівні. Норми міжнародного і внутрішнього права повинні їм відповідати. Ці стандарти складають основний зміст загальних принципів права, які притаманні як міжнародному так і внутрішньому праву [4, с. 9].» Права дитини набули свого закріплення на міжнародну рівні поряд з загальними правами людини в Загальній декларації прав людини 1948 році, яка на той час була взірцем історичного досвіду та практики реалізації прав людини. Згодом міжнародні стандарти прав дитини закріплюються в спеціальних міжнародних документах на універсальному рівні: Декларації про права дитини від 20 листопада 1959 року, Конвенції про права дитини від 20

листопада 1989 року, Загальній декларації про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей від 30 вересня 1990 та ін.

Міжнародні стандарти у сфері прав людини складаються із сукупності принципів та норм, що встановлюють: права та свободи людини в різноманітних сферах життєдіяльності; обов'язки держави із забезпечення та дотримання прав людини без будь-якої дискримінації як у мирний час, так і у період збройних конфліктів; загальні принципи природного права; відповідальність за злочинне порушення прав людини; напрями розвитку та розширення сфери прав людини; напрями посилення контрольного механізму за виконанням державами взятих на себе зобов'язань у сфері прав людини [5, с. 101–102].

I. Вінгловська вважає, що: «Міжнародні стандарти прав людини – це загальновизнані міжнародно-правові норми (звичайні й договірні), які визначають на основі тенденцій і потреб соціального прогресу загальнолюдський статус особистості шляхом: 1) визначення переліку прав та свобод, що підлягають загальному дотриманню; 2) закріплення юридичного змісту і обов'язку держав дотримуватися цих прав і свобод; 3) встановлення краю можливого та припустимого обмеження цих прав і свобод; 4) заборони певних дій з боку держави, юридичних та фізичних осіб [6, с. 7]». Погоджуючись в цілому із запропонованим визначенням слід зазначити, що до міжнародних стандартів прав людини слід віднести і міжнародні принципи, на яких слід акцентувати увагу, оскільки вони мають імперативну природу (*Jus cogens*) і особливий захист на відміну від інших норм міжнародного права. Щодо «встановлення краю можливого та припустимого обмеження цих прав і свобод» необхідно вказати на те, що дуже часто міжнародні договори не визначають межі обмеження прав людини, навіть не встановлюють критерії для такого обмеження, посилаючись на законодавство конкретної держави. Прикладом останнього може слугувати Пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 року. Проголошені в цьому міжнародному документі соціальні права людини часто не забезпечуються враховуючи допустимість їх нереалізації з огляду на фінансові можливості держави. Подібна ситуація з Конвенцією про права дитини відповідно до ч. 2 ст. 6 якої: «Держави-учасниці забезпечують у максимально можливій мірі виживання і здоровий розвиток дитини [7]». Тобто навіть при забезпеченні первинного права на життя не визначаються конкретні заходи, які зобов'язана здійснити держава.

На думку С. Ляхівненка під стандартами варто розуміти норми та принципи, що приймаються у порядку, встановленому чинним законодавством. Визначення міжнародних правових стандартів повинно мати системний характер. Під такими стандартами слід розуміти: а) єдині принципи і норми щодо поведінки суб'єктів міжнародного права, які мають договірний характер, що склався у ході багаторічної практики міждержавного співробітництва; б) цінності й ідеї, загальноприйняті в сучасному міжнародно-правовому просторі, що фіксуються у міжнародних договорах, юридичних актах міжнародних організацій, що відносяться до джерел права та здійснюються у практиці відповідних міжнародних судових установ [8, с. 671].

У визначенні поняття міжнародний стандарт привертає увагу слово «міжнародний», тобто такий, що не пов'язаний із застосуванням внутрішніх норм законодавства держави, який створюється на світовому рівні, торкається кількох народів. Тобто, якщо однаковий стандарт поведінки стосується кількох держав, то ми можемо вказувати на його міжнародний характер. Г. Стадник зазначає, що: «Саме з народженням міжнародних організацій у сфері прав людини і укладенні державами угод, пов'язаних із захистом прав людини, з повою відповідного правового інституту в системі європейського права основним об'єктом захисту як на світовому, так і на національному рівні стали права людини» [стад, с. 5].

Міжнародні урядові організації відіграли вирішальну роль в закріпленні прав дитини на глобальному рівні. Вони сприяли узагальненню відповідних правових норм та імплементації їх у внутрішнє законодавство держав. Створення спеціальних міжнародних урядових правозахисних організацій з прав дитини на сьогодні дозволяє не тільки здійснювати міжнародний контроль за дотриманням вже закріплених на міжнародному рівні та введених в національне законодавство міжнародних стандартів, а й розробляти нові зразки, правила поведінки, які б були б прийнятні для всіх суб'єктів міжнародного права. В 2011 році Україна

представила третю та четверту зведену періодичну доповідь України (CRC/C/UKR/3-4) в Комітеті ООН з прав дитини про виконання державою Конвенції ООН про права дитини. Цей же Комітет на своєму 1611-му засіданні, що відбулося 3 лютого 2011 р., прийняв Заключні зауваження, в яких сформулював свої висновки та рекомендації щодо захисту та дотримання прав дитини. На основі рекомендацій було внесено ряд змін в законодавство України, зокрема щодо встановлення однакового шлюбного віку для жінок і чоловіків в Україні, який на сьогодні визначається на рівні 18 років. Однак, на нашу думку, запровадження подібних стандартів шлюбного віку негативно вплине на розвиток сімейних відносин, адже фізіологічні особливості жіночого та чоловічого організму є відмінними, тому встановлення різного шлюбного віку для жінок та чоловіків не є проявами сексизму в Україні, а є допустимою «позитивною» дискримінацією.

Отже, під поняттям міжнародний стандарт слід розуміти певну модель, взірець, зразок належної поведінки суб'єктів міжнародного публічного права у певній сфері міждержавного спілкування. Закріпленою формою міжнародного стандарту може виступати міжнародний договір. Слушною є думка С. Ляхівенка з приводу віднесення міжнародних правових стандартів до джерел міжнародного права. Для того, щоб в подальшому держава могла імплементувати той чи інший міжнародний стандарт у національну систему права він має бути визначений відомими міжнародними організаціями, бути поширеним у світі.

Із наведеного випливає, що під міжнародними стандартами прав дитини слід розуміти систему принципів та норм, які закріплені у міжнародному публічному праві та визначають належну поведінку суб'єктів міжнародного публічного права щодо забезпечення прав дитини на певному історичному етапі розвитку людської світової цивілізації.

Міжнародні стандарти з прав дитини закріплюються на універсальному рівні, регіональному, субрегіональному рівні. Наприклад, слушно говорити про універсальні міжнародні стандарти з прав дитини (створюються в рамках ООН); європейські міжнародні стандарти з прав дитини (створюються в рамках Ради Європи), міжнародні стандарти з прав дитини Європейського співтовариства тощо. Відповідно на глобальному рівні знаходиться: Декларація про права дитини від 20 листопада 1959 року, Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року, Загальна декларація про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей від 30 вересня 1990 ін. На регіональному рівні: Європейська конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом 15 жовтня 1975 року, Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми 20 травня 1980 року, Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25 січня 1996 року та ін.

Важко переоцінити роль міжнародних та європейських організацій (інституцій) з прав людини і їх документів у створенні національних правозахисних систем і внутрішнього правозахисного законодавства. Міжнародні та європейські нормативно-правові акти з прав людини є основними джерелами права для України є запорукою інтеграції нашої країни до загальносвітової системи захисту прав людини [9, с. 7].

Не імплементований міжнародний стандарт з прав дитини в національне законодавство конкретної держави не перестає бути для неї зразком, моделлю належної поведінки, адже в подальшому він може бути введений в національне законодавство. С. Добрянський вказує: «...права людини на сьогодні слугують свого роду системою критеріїв, які слугують орієнтиром для законодавства та юридичної практики держав сучасного співтовариства [10, с. 9]».

Розвиток міжнародних стандартів з прав дитини призводить до імплементції норм з захисту права на життя дитини як до народження так і після такого. На сьогодні в Україні існують певні розбіжності в правовому розумінні цих стандартів. Адже Конституція України, на відміну від Цивільного кодексу України, який захищає право на життя від народження, проголошує право кожного на життя не вказуючи момент до народження чи після нього. Конвенція про права дитини визнає, що дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше. Тобто з положення цього міжнародного документу випливає закономірне запитання: хто така людська істота. Враховуючи те, що внутрішньоутробний розвиток є необхідним

етапом народження людини, чи можна вважати плід в утробі матері людською істотою? Законодавство різних держав світу цю проблему вирішує виходячи з домінуючих у суспільстві моральних засад. Зокрема, з 2011 року в Угорщині за державою закріплено обов'язок захищати життя, при цьому обумовлено, що життя починається при зачатті. Фактично ця стаття Конституції вводить заборону на аборти [11].

Отже, враховуючи зазначене вище слід дійти висновку: встановлення міжнародних стандартів з прав дитини не гарантує однакового застосування норм цих стандартів у різних державах світу, оскільки існують різні підходи щодо визначення основних понять, які торкаються прав дитини.

Джерела та література:

1. Краткий толковый словарь украинского языка: более 6750 слов/ Под ред. Д. Г. Гринчишина. – 2-е изд. перераб. и доп. – К.: Рад. шк., 1988. – 320 с. – На укр. яз.
2. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: "Укр. енцикл.", 2003. – Т. 5: П–С. – 736 с.
3. Руднева О. М. Міжнародні стандарти прав людини та їх роль в розвитку правової системи України: теоретична характеристика: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук за спец: 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Руднева Олександра Миколаївна; Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2011. – 36 [13] с.
4. Лукашук И. И. Международное право: особенная часть: учебник для студентов юридических факультетов и вузов. – Изд. 3-е, перераб. и доп. – М.: Волтерс Клувер, 2005. – 517 с.
5. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 688 с.
6. Вінгловська О. І. Імплементация міжнародних стандартів прав дитини в національному законодавстві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук за спец: 12.00.11 «Міжнародне право» / Вінгловська Олена Іванівна; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Ін-т міжнар. відносин. — К., 2000. — 20 [7] с.
7. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року [Електронний ресурс]/ Офіційний сайт Верховної Ради України // Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021
8. Ляхівненко С. М. Міжнародні правові стандарти: до визначення поняття та видової характеристики / С. М. Ляхівненко // Держава і право. — 2011. — Випуск 51. — С. 666–672.
9. Стадник Г. Виникнення і розвиток міжнародної та європейської інституційної системи захисту прав людини і формування її нормативно-правової основи / Г. Стадник // Право України. — 1995. — № 1. — С. 5–9.
10. Добрянський С. Права людини як її можливості: деякі загальнотеоретичні міркування / С. Добрянський // Вісник Львівського університету: Серія юридична. — 2006. — Вип. 43. — С. 9–15.
11. Самокиш Ігор. Угорщина змінює Конституцію. Влада хоче покінчити з тоталітаризмом чи взяти більше повноважень? / Ігор Самокиш // День. — 2011. — № 70 (середа, 20 квітня) [Електронний ресурс]. —Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/208719>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУБ`ЕКТИВНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ЯК МЕТА ДЕРЖАВНОГО ПРИМУСУ

А. П. Гончарук

Загальновідомо, що становлення правової поведінки індивідів відбувається під безпосереднім впливом середовища, в якому перебуває особа. Цій взаємодії індивідуального та суспільного є багато пояснень, однак усі вони зводяться до єдиного факту, що людина є істота соціальна, вона існує в суспільстві, користується його благами, взаємодіє з іншими суб'єктами та бере участь у процесах та механізмах, що обумовлюють життєдіяльність людської спільноти.

З метою узгодження вольового аспекту людини, тобто її бажань, намірів та мотивів із потребами навколишнього середовища та критеріями, що встановлені у вигляді правових норм, державою застосовується правовий примус.

У психології примус є методом впливу, який забезпечує здійснення дій людьми всупереч їх волі, в інтересах особи, що примушує. Необхідність в примусі виникає при суперечливості прагнень двох суб'єктів, з яких один наказує виконання своєї вимоги іншому. Якщо порушена воля особи, що примушує, то вона реалізує можливість впливу на моральну, майнову, фізичну сферу іншої особи.

Соціологічна наука розглядає примус як метод впливу, за допомогою якого відповідно до встановлених соціальних норм можуть припинятися асоціальні, чи не бажані для суспільства вчинки людини, обмежуватися свобода вибору варіантів поведінки [1, с. 10].

Взагалі, для суспільствознавчих наук характерним призначенням примусу в соціумі є його соціальне призначення, яке полягає не в тому, щоб імперативно корегувати поведінку громадян, а в тому, щоб створити ефективну взаємодію між особою, суспільством та державою, обумовлену необхідністю забезпечення правових можливостей, інтересів та гарантій суб'єктів. Зазначена взаємодія відбувається на горизонтальному рівні, за якого благополуччя окремої особи залежить від дії правового примусу на інших осіб, а також у вертикальних відносинах, коли обов'язок підкорення праву є основою суспільної ієрархії.

При цьому, переважна більшість правників все ж таки розглядає примус як засіб владного впливу на суб'єктів. Наприклад, М. В. Макарейко визначає державний примус як фізичний, психічний чи інший вплив, здійснюваний на основі закону уповноваженими органами щодо певних суб'єктів всупереч їх волі або незалежно від неї, з метою захисту особистих, суспільних та державних інтересів [2, с. 11]. Ще раз наголошуємо, що сутність примусу полягає у впливі на волю підвладного суб'єкта з метою її зміни і орієнтації на соціально необхідну поведінку. Цим визначається його соціальна цінність [3, с. 9].

Відповідно до іншого підходу, під державним примусом розуміється використовуваний з метою захисту особистих, суспільних та державних інтересів метод здійснення влади, зміст якого виявляється у нормативно визначеному владному впливі на поведінку суб'єктів права, який реалізується уповноваженими органами держави незалежно від волі цих суб'єктів, шляхом застосування до них у встановленому процесуальному порядку певних заходів, визначених у санкціях (диспозиціях) правових норм та пов'язаних з настанням невігідних наслідків особистого, майнового, організаційного та іншого характеру [4, с. 98]. Такої позиції дотримуються переважно ті вчені, які розглядають примус як інструмент забезпечення правопорядку та протидії неправомірній поведінці. Тобто, не зважаючи на сприйняття державного примусу, усі науковці єдині у тлумаченні мети державного примусу - захист особистих, суспільних та державних інтересів.

На нашу думку, найповніше охарактеризував призначення правового примусу як інструменту забезпечення прав та свобод О.П. Рогов у наступних тезах:

- права держава немислима без влади, яка характеризується високим рівнем легітимності, що призводить підвищення відповідальності влади перед суспільством і спонукає

її до використання всіх можливих засобів для досягнення суспільно корисних цілей, в тому числі і примусу;

- в правовій державі в право, що виражає збалансовану волю суспільства, закладено інтенцію примусу;

- у правовій державі має існувати таке ставлення до «вищої цінності», яке забезпечуватиме, сприятиме дотриманню і створюватиме ефективну систему його захисту та охорони, яка повинна своєчасно реагувати у випадку загрози порушення прав і свобод, і в разі реального порушення. Примус залишається найважливішим засобом виконання обов'язку держави по забезпеченню недоторканності прав і свобод [5, с. 9].

З наведеного можливо зробити висновок, що примус не є виключно засобом досягнення певного правового стану в суспільстві, коректніше буде розглядати його як повноцінний елемент соціальної системи, що забезпечує її сталість, належний рівень функціонування, сприяє взаємодії суспільних інституцій та, що найважливіше, стимулює суб'єктів до орієнтування на правові приписи у своїй поведінці. Погодимось із І. П. Жареновим, який стверджує, що примус нерозривно пов'язаний із сформованою в конкретних умовах ціннісно-нормативною системою та структурованими суспільними відносинами, і в цьому плані постає процесом, що забезпечує соціальний порядок [3, с. 10].

При цьому, основним, на нашу думку, стимулятором правомірності поведінки є саме усвідомлення невідворотності настання відповідальності. Як зауважує П.В. Глаголев, в умовах формування правової держави відбувається еволюційне зближення мети юридичної відповідальності з принципом невідворотності покарання, що підсилює юридичну природу розглядуваного феномена. Мета юридичної відповідальності через завдання не тільки відбивається, а й перебуває в органічному взаємозв'язку з функціями - каральною, відновною, регулятивною, превентивною та виховною. У той же час функції юридичної відповідальності зумовлюють і гарантують реалізацію забезпечення державного примусу, що виявляється у невідворотності покарання правопорушників, а також у відновленні порушеного права конкретного суб'єкта правових відносин [6, с. 7]. Автор зосереджує увагу саме на змістовному зв'язку принципу невідворотності покарання із юридичною відповідальністю в аспекті її функцій. Наведені думки підтверджуються і цим дослідженням, адже зазначений принцип є суттєвим фактором правової поведінки, через вплив якого і здійснюються вище визначені функції.

Таким чином, ми прийшли до висновку, що примус формує у свідомості індивідів стійкі правові переконання та орієнтації у формі нормативно-правової установки, тобто готовності до реалізації поведінки, фіксованого в психіці людини прийнятого рішення дотримуватися певного правового регламенту поведінки, що зорієнтований на забезпечення реалізацію суспільних та особистих інтересів у найбільш оптимальний спосіб.

Тобто, недоречно вести мову про примус як засіб обмеження волі; доцільніше, на нашу думку, розглядати його як інструмент інтеграції в свідомість індивідів політико-правових ідей щодо доцільного, допустимого та забороненого, змісту правових приписів та можливості настання несприятливих наслідків у разі їх порушення.

Джерела та література:

1. Чашников В. А. Государственно–правовое принуждение: общетеоретические вопросы : Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность: 12.00.01 – Теория и история права и государства ; История правовых учений / Всеволод Александрович Чашников. – Екатеринбург, 2006. – 28 с.

2. Макарейко Н. В. Государственное принуждение как средство обеспечения общественного порядка : Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность: 12.00.01 – Теория и история права и государства ; История правовых учений / Николай Владимирович Макарейко; – Нижний Новгород, 1996. – 19 с.

3. Жаренов И. П. Государственное принуждение в условиях демократизации общества : Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук.

наук. Специальність: 12.00.01 – Теорія і історія права і державства ; Історія правових учень / Іван Павлович Жаренов ; – М: 2006. – 23 с.

4. Трещова О. Р. Теоретико–правові засади державного примусу / О. Р. Трещова // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – Вип. 19. – Х. : Право, 2010. – С. 92–98.

5. Рогов А. П. Особенности государственного принуждения в правовом государстве : Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность: 12.00.01 – Теория и история права и государства ; История правовых учений / Рогов Александр Павлович. – Саратов, 2013 – 23 с.

6. Глаголев П. В. Юридическая ответственность в системе мер государственного принуждения : Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность: 12.00.01 – Теория и история права и государства ; История правовых учений / Павел Валерьевич Глаголев. – Саратов, 2007. – 18 с.

НЕДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ ПРИ НАДАННІ СТАТУСУ БІЖЕНЦЯ ОСОБАМ, ЯКІ ШУКАЮТЬ ПРИТУЛКУ

А. М. Гороть

Актуальність теми: в руслі останніх подій на Сході України, однією із проблем стала проблема надання статусу біженця переселенцям із Сходу та дотримання при цьому норм міжнародного права, щодо захист прав людини. Оскільки проблема надання притулку в Україні є дискусійною та недостатньо розробленою як на законодавчому, так і на академічному рівнях. Врегулювання проблеми притулку на національному рівні та дотримання при цьому прав людини є вкрай важливим.

Мета: дослідити основні проблеми пов'язанні з порушенням прав людини при наданні притулку.

Національну нормативно-правову базу з регулювання правового статусу біженців сьогодні можна охарактеризувати як в основному сформовану. Незважаючи на це, чинне українське законодавство у сфері захисту прав біженців не можна назвати досконалим, саме це і зумовлює коло проблем .

Так, однією із проблем пов'язаною з питаннями статусу біженця на національному рівні є проблема притулку в Україні, на недостатність законодавчого врегулювання якої неодноразово вказували науковці. Аналіз Конституції України свідчить про те, що в ній закріплене право притулку, можливість надання притулку певним суб'єктам, необхідність більш деталізованого та конкретного законодавчого врегулювання, виключне право Президента України надавати притулок [1, С. 30].

У Конституції України інститут притулку закріплений так: «Іноземцям та особам без громадянства може бути надано притулок у порядку, встановленому законом» (частина друга статті 26); «Президент України ... приймає рішення ... про надання притулку в Україні» (пункт 26 частини першої статті 106) у формі відповідного указу (частина третя статті 106), причому такий указ не потребує контрасигнації (частина четверта статті 106 Конституції України). [1, С. 30] Така редакція є однією з найвужчих за змістом та обсягом серед аналогічних положень, закріплених у конституціях постсоціалістичних країн.

Із аналізу даних статей можна зробити такі висновки, що:

- громадяни України правом притулку в Україні користуватися не можуть, оскільки воно передбачене лише для іноземців і осіб без громадянства, тобто не має внутрішнього характеру;
- притулок є світською формою та має територіальний характер; законом може бути передбачений політичний притулок;
- можливість надання притулку не пов'язується (на відміну від інших норм, наприклад, статті 33 Конституції) з перебуванням в Україні на законних підставах;

- рішення Президента України в контексті пункту 26 частини першої статті 106 Конституції України не може бути негативним (наприклад, позбавлення притулку);
- надання притулку Президентом України може здійснюватися виключно в порядку, встановленому законом.[1]

Норми міжнародного права про надання притулку визначають, що право надання притулку здійснюється на основі доброї волі суб'єктів міжнародного права, саме тому Україна на власний розсуд вирішує питання про задоволення чи відхилення клопотання іноземця або особи без громадянства про надання притулку. Крім того, відповідно до частини другої статті 64 Конституції України в умовах воєнного або надзвичайного стану держава може встановити обмеження права притулку, вказавши строк дії такого обмеження [1, с. 16].

Такі ж проблеми не врегульовані і в законах України, зокрема у статті 4 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», передбачено право притулку, але відсутнє достатнє врегулювання відносин, які виникають у зв'язку із ним. Цей Закон також містить положення про надання статусу біженця. Розмежовує ці поняття і Закон України «Про громадянство України», який містить формулювання «надано статус біженця в Україні чи притулок в Україні». Перш за се це зумовлено тим, що у законодавстві немає єдності в розумінні та застосуванні понять «іммігрант», «емігрант», «шукач притулку», «нелегальний мігрант», «вимушений переселенець», «тимчасовий захист біженців».[2]

Слід звернути увагу на основні недоліки Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» 2011 року. Оскільки, у Законі не було передбачено можливості надання додаткового захисту особам, що втікають через збройний конфлікт. Безперечно, збройний конфлікт міжнародного чи не міжнародного характеру можна вважати «обставиною, яка загрожує життю, безпеці чи свободі». Однак таке формулювання, вжите в Законі при визначенні поняття додаткового захисту, є занадто загальним, і невідомо, чи мав законодавець намір включити ситуації збройних конфліктів до кола таких обставин. [3]

Заслугує на увагу і процедура позбавлення статусу біженця яка містить недоліки, пов'язані з нечітким порядком здійснення повноважень Службою безпеки України щодо перевірки осіб та процедури позбавлення статусу біженця або тимчасового захисту за поданням Служби безпеки України, що створює можливості для зловживань. Крім того, результатом такої процедури, що обґрунтовується цілком непрозорими міркуваннями державної безпеки, може стати накопичення у центрах тримання іноземців осіб, які позбавлені статусу біженця або тимчасового захисту, але не можуть бути вислані до країни походження. Як свідчить практика держав, ризик порушення прав таких осіб є особливо великим, що породжує численні звернення від них до Європейського суду з прав людини.

Ще однією проблемою регулювання питань захисту біженців і шукачів притулку в Україні є відсутність узгодженості норм українського законодавства, що регулює різні аспекти суспільних відносин (праця, освіта, соціальний захист тощо), із законодавством про біженців, причому проблему неузгодженості положень різних нормативно-правових актів можна назвати можна назвати хронічною та такою, що є притаманною для українського законодавства в цілому, а не тільки для законодавства про біженців.

Взявши на себе міжнародні зобов'язання які випливають із права надання притулку, Україна зобов'язалася захищати людей, які змушені втекти зі своєї країни через загрозу їхньому життю чи свободі. Єдиними досягненнями за ці роки правозахисники вважають розбудову системи міграційної служби в Україні та започаткування процедури подання документів в офіційні органи шукачами притулку. Про в Україні не вдалося створити ефективну систему захисту людей, яких Україна зобов'язалася захищати.

Основна проблема це та, що біженців в пресі та на офіційному рівні часто плутають з нелегальними мігрантами, а з боку правоохоронних та міграційних органів спостерігається високий рівень нетерпимості до біженців, шукачів притулку.

Також проблемою є те, що Конвенція ООН про захист біженців не має дієвого механізму примусу щодо держав аби виконувати її норми. Оскільки досить часто біженцям в Україні доводиться зіштовхнутися з корупцією, неможливістю працювати, вступати в шлюб та лікувати дітей. Дослідники даної проблеми вважають, що однією з основних проблем, з якими доводиться зіткнутися шукачам притулку в нашій країні, є неефективна система надання

притулку. Адже часто не зрозуміло, на підставі чого виносяться ті чи інші рішення, чому одній людині відмовляють, а іншій дають статус біженця. Іноді процедура отримання статусу триває роками. Весь цей час люди перебувають в Україні. Без документів, що посвідчують їх особу, крім довідки міграційної служби про звернення на отримання статусу біженця. Саме це спричиняє наступну проблему, тому що, з такою довідкою неможливо легально зняти житло чи працевлаштуватися. Неможливо навіть взяти шлюб. Адже в людей вимагають довідку про те, що вони не перебувають в іншому шлюбі. Надати її може тільки посольство країни, звідки людина втікала.

Також слід відмітити і те, що шукачі притулку також не мають права на безкоштовне медичне обслуговування. Тому навіть коли хворіють їхні діти, допомогти їм без грошей неможливо. А грошей у них немає. Це порушує Конвенцію про права дитини, яку підписала та ратифікувала Україна.

Все ж таки слід зазначити, надання притулку є обов'язком держави, відповідно до підписаних і ратифікованих міжнародних конвенцій. Саме тому Українській владі час привести як законодавство, так і практику у відповідність до кращих міжнародних прикладів - або ж денонсувати свій підпис під Конвенцією 1951 р. і публічно відмовитися від одного з принципових правозахисних зобов'язань. Що ж до усунення недоліків, то, безперечно, українське законодавство потребує внесення відповідних змін, доповнень та уточнень.

Джерела та література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст. 141.
2. Закон України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства" // [Електроний ресурс]// Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>
3. Закон України "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту"// [Електроний ресурс]// Режим доступу:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>

ДОТРИМАННЯ УКРАЇНОЮ ВИМОГ МІЖНАРОДНИХ АКТІВ У СФЕРІ ОХОРОНИ ПРАЦІ

Н. В. Дараганова

Сьогодні, на наш погляд, питання, пов'язані з охороною праці та безпекою виробництва в Україні, значно актуалізувалися, особливо через організаційні причини. Підтвердження цьому є аналіз сучасних статистико-інформаційних джерел стану охорони праці.

Так, згідно з даними Фонду соціального страхування [1], у 2014 р. робочими органами виконавчої дирекції Фонду зареєстровано 6 850 потерпілих від нещасних випадків на виробництві (з них 525 — смертельно) та 4 352 випадків професійних захворювань.

За даними громадського контролю, що здійснюється профспілковими організаціями Федерації профспілок України, у 2014 р. виявлено порушення трудових та соціально-економічних прав 699 тисяч працівників, що є вдвічі більше ніж у 2013 р. А за останні 10 років кількість працюючих в умовах, що не відповідають установленним нормам з охорони праці, зросла удвічі і становить понад 3 мільйони. При цьому більшість нещасних випадків приховується від розслідування та обліку, залишаючи постраждалих без соціального захисту, а майже 12 тисяч працівників щорічно стають інвалідами праці [2].

Згідно даних звіту Держгірпромнагляду України за 2014 р., впродовж цього року посадовими особами цього органу проведено 81 тисяча перевірок суб'єктів господарювання та їх виробничих об'єктів, в ході яких виявлено більше 800 тисяч порушень вимог законів та інших нормативно-правових актів з охорони праці та промислової безпеки. У 3 310 випадках через загрози життю працівників адміністративним судом було прийнято рішення про тимчасове зупинення виробництва, виконання робіт або надання послуг. На

468 осіб за порушення вимог законодавства з охорони праці матеріали були надіслані до органів прокуратури. Загалом же за означений період за порушення вимог законодавства з охорони праці та охорони надр до адміністративної відповідальності було притягнуто 40 357 працівників, із них 8 143 — перших керівників підприємств [3].

Отже, вкрай актуальним в Україні є питання вдосконалення механізмів адміністративно-правового регулювання охороною праці. Оптимізації адміністративно-правового регулювання охорони праці сприятиме й дотримання Україною вимог міжнародних актів у цій сфері.

Слід також зазначити, що нині Україна перебуває у стані трансформації регулювання сферою охорони праці. Цей процес було розпочато у вересні 2014 р., коли Кабінет Міністрів України видав постанову № 442 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади», згідно з якою було визначено утворити новий орган виконавчої влади – Державну службу України з питань праці (Держпраці), реорганізувавши шляхом злиття Державну інспекцію з питань праці та Державну службу гірничого нагляду та промислової безпеки.

Аналіз положення Держпраці дозволяє зробити висновок про те, що в Україні створюється т.зв. «універсальна інспекція праці», що має вирішувати достатньо широке коло задач, в тому числі такі основні, як: реалізація державної політики у сферах промислової безпеки, охорони праці, гігієни праці, поводження з вибуховими матеріалами, здійснення державного гірничого нагляду, нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, зайнятість населення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування; здійснення комплексного управління охороною праці та промисловою безпекою на державному рівні; здійснення державного регулювання і контролю у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки тощо.

Найвагоміше місце серед міжнародних актів у сфері охорони праці належить конвенціям та рекомендаціям Міжнародної організації праці (далі – МОП). До актів МОП, що регулюють діяльність інспекції праці, у тому числі й у сфері охорони праці, вважаємо, належать такі: Конвенція МОП № 81 1947 року про інспекцію праці у промисловості й торгівлі, Конвенція МОП № 85 1947 року про інспекцію праці на територіях за межами метрополії, Конвенція МОП № 129 1969 року про інспекцію праці в сільському господарстві тощо.

Так, ст. 4 Конвенції МОП № 81 про інспекцію праці у промисловості й торгівлі (далі – Конвенція МОП № 81) встановлено, що інспекція праці повинна проводитись під наглядом і контролем центрального органу влади. Персонал інспекції складається з державних службовців, статус і умови роботи яких забезпечують стабільність зайнятості і роблять їх незалежними від будь-яких змін в уряді та небажаного зовнішнього впливу (ст. 6). Інспектори праці, забезпечені відповідними документами, що засвідчують їхні повноваження, мають право: безперешкодно, без попереднього повідомлення проходити на будь-яке підприємство, яке підлягає інспекції; проходити до будь-яких приміщень, які вони мають достатні підстави вважати такими, що підлягають інспекції; здійснювати будь-який огляд, перевірку чи розслідування, які вони можуть вважати необхідними для того, щоб переконатися у тому, що правові норми суворо дотримуються, і зокрема: наодинці або в присутності свідків допитувати роботодавця або персонал підприємства з будь-яких питань, які стосуються застосування правових норм; вимагати надання будь-яких книг, реєстрів або інших документів, ведення яких приписано національним законодавством з питань умов праці, з метою перевірки їхньої відповідності правовим нормам, знімати копії з таких документів або робити з них витяги; зобов'язувати вивішувати об'яви, які вимагаються згідно з правовими нормами; вилучати або брати з собою для аналізу зразки матеріалів і речовин, які використовуються або оброблюються, за умови повідомлення роботодавцю або його представнику про те, що матеріали або речовини були вилучені або взяті з цієї метою (ст. 12).

Міжнародними актами встановлено й значний обсяг заборон, пов'язаних з діяльністю інспекції праці у сфері охорони праці. Зокрема, згідно зі ст. 15 Конвенції МОП № 81 (аналогічна норма встановлена й в Конвенції МОП № 85), інспекторам праці забороняється мати пряму або непряму заінтересованість у справах підприємств, які перебувають під їхнім контролем; під загрозою відповідних штрафів або дисциплінарних заходів інспектори праці зобов'язані не розголошувати, навіть після залишення посади, виробничі або комерційні

таємниці чи виробничі процеси, з якими вони могли ознайомитися під час виконання своїх обов'язків; інспектори праці зобов'язані вважати абсолютно конфіденційним джерело будь-якої скарги, доведеної до їх відома, на недоліки або порушення правових норм, вони зобов'язані утримуватися від повідомлення роботодавцю або його представнику про те, що інспекційне відвідування було проведене у зв'язку з отриманням такої скарги.

Відзначаючи загальну тенденцію на дотримання міжнародних стандартів у сфері охорони праці, слід зазначити й про наявні неузгодженості чинного законодавства, що стосуються насамперед питань, пов'язаних з перевіркою стану охорони праці.

Зокрема, у п. 3 Порядку проведення перевірок посадовими особами Державної інспекції України з питань праці та її територіальних органів встановлено, що інспектор може проводити планові та позапланові перевірки, які можуть здійснюватися за місцем провадження господарської діяльності суб'єкта господарювання або його відокремлених підрозділів або у приміщенні органу державного нагляду (контролю) у випадках, передбачених Законом України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності».

Проте, на наш погляд, ця норма не відповідає вимогам Конвенції МОП № 81 про інспекцію праці у промисловості й торгівлі. Підтвердженням цього є й аналіз судової практики. При проведенні як планових, так і позапланових перевірок насамперед повинні враховуватися норми міжнародних договорів та угод, зокрема Конвенції МОП № 81, згідно яких інспекторам праці дозволено не повідомляти роботодавця або його представника про свою присутність на підприємстві, якщо вони вважають, що таке повідомлення може завдати шкоди виконанню їх обов'язків, тобто ефективності здійснення контрольних заходів. Що ж до Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», то на наш погляд, його норми не можуть застосовуватися інспекторами праці.

У зв'язку з цим, вважаємо за доцільне змінити ч. 2 ст. 2 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», яка визначає коло відносини, на які не поширюється дія цього закону, та доповнити цю частину фразою такого змісту: «Дія цього Закону не поширюється на відносини, що виникають під час здійснення заходів державного нагляду (контролю) за дотриманням вимог нормативно-правових актів з питань охорони праці». Наслідком зміни норм зазначеного закону, вважаємо, буде й зміна положень норм підзаконних актів у сфері охорони праці, які також слід привести у відповідність з міжнародними вимогами.

Крім того, на заваді ефективного регулювання охороною праці, відповідно до вимог міжнародних актів, стоять і такі чинники, як: надмірна завантаженість інспекторів праці; обмежений кадровий потенціал та недостатнє матеріально-технічне забезпечення; брак необхідних технічних засобів для повсякденної праці інспекторів; відсутність мотивації до праці внаслідок досить скромної заробітної платні інспекторів праці; обмежені можливості для кар'єрного просування інспекторів; поширення нових форм зайнятості, що ускладнюють завдання інспекторів; відсутність належної кваліфікації інспекторів праці тощо.

Висновки. Враховуючи зазначене вище, вважаємо, що безумовне дотримання вимог міжнародних актів у сфері охорони праці сприятиме оптимізації адміністративно-правового регулювання охорони праці в Україні.

Джерела та література:

1. Аналіз страхових нещасних випадків на виробництві та профзахворювань за 2014 рік [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування. — Режим доступу : <http://www.social.org.ua>.

2. Правам людини праці — надійний захист : круглий стіл [Електронний ресурс] / Інформаційно-аналітичний центр Федерації профспілок України. — Режим доступу : <http://www.fpsu.org.ua/napryamki-diyalnosti/pravovij-zakhist/6990-pro-rezultati-rozglyadu-rekomendatsij-kruglogo-stolu>.

3. Звіт про виконання Плану роботи Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки України за 2014 рік [Електронний ресурс] / Держгірпромнагляд України. — Режим доступу : <http://dnop.gov.ua>.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ, СВОБОД ТА ЗАХИСТУ ЛЮДИНИ НА ДЕРЖАВНОМУ РІВНІ ЩОДО ЕТНОПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

В. А. Дранник

Етнополітичні процеси необхідно, насамперед, розглядати в рамках соціальної структури суспільства, що складається з соціальних груп. Однією з таких соціальних груп є етнічна спільнота.

Оскільки соціальні спільноти виникають природно-історичним шляхом, то на цей процес не впливає воля і свідомість людей, він є продуктом об'єктивної необхідності. Історична освіченість народу і його перетворення в державу досить складний процес. Але, саме виникнення при цьому політичних зв'язків призводить до появи складних етнополітичних процесів, ігнорування або недоліки в управлінні якими може призвести до непередбачуваних наслідків. Тут можуть мати місце різні випадки загострення, а саме: етнічні питання використовуються в політичних іграх, деякі етнічні питання виникають у зв'язку з демократичними перетвореннями в суспільстві.

Світова історія свідчить про те, що складнощі етнічного характеру присутні в будь-якій країні світу. Навіть в умовах повного завершення процесу глобалізації у світі вони будуть присутні і, мабуть, гострота їх буде наростати. Однак роль державного управління не можна применшувати. Щодо України, то проблема ховається саме в з'єднанні етнічних і політичних інтересів в сильний, потужний етнополітичний агломерат. Звідси витоки слабкості управлінських дій на державному рівні. При цьому на тлі того, що на даному етапі розвитку державного управління не зовсім вирішені всі питання організації та функціонування державного управління, тому в протистоянні з дією етнополітичною обізнаністю держава поки, що тільки на стадії вирішення. Іншими словами, цілеспрямована, теоретично обґрунтована, ідеологічно витримана національна політика в країні в процесі формування.

Як у будь-якому іншому випадку, при розгляді соціальної філософією питань життєдіяльності суспільства, можна скільки завгодно вести дискусії про єдність людства незалежно від раси, національної приналежності. Але тільки розмови не призведуть до вирішення етнічних питань, які часто виникають, загострюються і затихають. Прикладом може служити мовне питання. Національна мова людини є одним з важливих ознак його етнічної ідентифікації, а в загальнолюдському значенні мова формує людину як універсально-культурну особистість.

Таким чином, при вирішенні питань державного управління етнополітичними процесами необхідно враховувати, що особи які знаходяться в суспільстві, мають позитивний або негативний вплив один на одного. Етнічні проблеми пронизують усі сфери суспільного життя. Будь-які погіршенні у вирішенні або не вирішенні етнічних питань на державному рівні обертаються проблемами на всіх рівнях життєдіяльності людини. Тому, для оптимального вирішення цієї проблеми потрібні виважені, розумні та врегульовані на міжнародному рівні дії всіх голів уряду.

Джерела та література:

1. Зильберглейт Л. В. Метаморфозы этносов и парадигма эволюции // Человек.- 2007. - №1. – С. 16-30.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА БЕЗОПЛАТНУ ВТОРИННУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ В УКРАЇНІ

О. М. Дуфенюк, А. І. Кунтій

Проблемні питання реалізації права людини на захист ставали предметом досліджень Т. В. Варфоломеєвої, І. Ю. Головацького, Ю. М. Грошевого, В. Г. Гончаренка, Л. М. Лобойка, В. Т. Маляренка, М. М. Михеєнка, В. Т. Нора, В. О. Попелюшка, В. Т. Тація, А. М. Титова, О. Г. Яновської та інших вчених. Одним із таких суттєвих питань, які вирізняються особливою актуальністю в умовах сьогодення, є забезпечення права людини на якісну кваліфіковану правову допомогу у випадку відсутності в неї достатніх матеріальних ресурсів для забезпечення правового захисту у кримінальних провадженнях. Відповідно до існуючих європейських стандартів малозабезпеченим особам у випадках підозри/обвинувачення їх у вчиненні кримінальних правопорушень повинна бути надана можливість захищати свої інтереси у кримінальному провадженні за рахунок держави. У вітчизняному кримінальному процесі ця норма також знайшла своє відображення. З метою виконання положень Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р., Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи № К (81) 7 «Про полегшення шляхів доступу до правосуддя» 1981 р., Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи № К (93) 1 «Про ефективний доступ до закону і правосуддя для найбідніших верств населення» 1993 р., Резолюції Комітету Міністрів Ради Європи 78 (8) «Про безоплатну правову допомогу і юридичні консультації» 1978 р. та інших міжнародних документів з 1 січня 2013 р. в Україні розпочалось надання БВПД особам, які затримані за підозрою у вчиненні злочину та осіб, до яких як запобіжний захід обрано тримання під вартою; у кримінальних провадженнях стосовно яких відповідно до положень КПК України захисник залучається слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням або проведення окремої процесуальної дії [1, с. 76]. Проте існують певні проблеми на шляху до реалізації цього права, які розглянемо більш докладно.

По-перше, існують сумніви щодо якості БВПД обумовлені існуванням стереотипу, що оскільки особи, які мають право скористатись такою послугою, є малозабезпеченими, не мають змоги оплатити послуги адвоката, а держава не завжди вчасно виконує свої зобов'язання щодо відшкодування таких витрат, у захисника знижується мотивація повною мірою відстоювати інтереси відповідної сторони кримінального провадження. Такий упереджений підхід до оцінювання якості БВПД можна спростувати низкою аргументів. Передусім, функції захисту у кримінальному процесі, в тому числі надання БПМВ, здійснюється на професійній основі. Не зважаючи на наявність тривалих дискусій у ст. 45 КПК України викладено норму, за якою захисником може бути виключно адвокат. Суттєвим є те, що на виконання наказу Міністерства юстиції України від 06.02.2015 № 44/7 «Про проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правової допомоги» Координаційний центр з надання правової допомоги періодично проводить конкурси з відбору адвокатів, які залучаються для надання БВПД, що можна розглядати як додаткову гарантію забезпечення високої кваліфікації відібраних на конкурсній основі захисників. Узагальнення статистичних даних засвідчує, за 2014 та I півріччя 2015 року лише у кримінальних провадженнях є близько 250 виправдувальних вироків. Відносно понад 1300 осіб кримінальне провадження було закрито. У більше 1200 випадках адвокати домоглися пом'якшення запобіжного заходу з тримання під вартою. За допомогою у цивільних і адміністративних справах з 1 липня 2015 року до центрів звернулося більше 13 тис осіб. В одних випадках це консультації та роз'яснення, в інших – залучення адвоката [2, с. 8]. В Україні існує єдина система критеріїв оцінки якості надання БВПД у кримінальному провадженні. З метою забезпечення своєчасного та якісного надання у необхідному обсязі БВПД у кримінальному процесі, методичної підтримки та підвищення професійного рівня

адвокатів, які надають правову допомогу у кримінальному процесі, наказом Міністерства юстиції України 25.02.2014 № 386/5 були затверджені Стандарти якості надання БВПД у кримінальному процесі (далі – Стандарти) [3]. Дотримання вказаних стандартів є обов'язковим для адвокатів при наданні ними БВПД, а за їх порушення передбачено цивільну відповідальність за законодавством та за умовами контракту (договору) з центром з надання БВПД. Не менш важливим є постійний моніторинг якості надання БВПД. За словами директора Координаційного центру з надання правової допомоги А.В. Вишневського, всі адвокати, які надають БВПД, підвищують свою кваліфікацію за єдиною програмою не менше 30 годин на рік, що втричі перевищує вимоги Ради адвокатів України, а з адвокатами, які не дотримуються стандартів якості, не підвищують кваліфікацію, мають дисциплінарні стягнення, центри БВПД припиняють співпрацю [4, с. 12]. Підсумовуючи сказане, звернемо увагу на статистичні дані, оприлюднені Координаційним центром з надання правової допомоги: сьогодні в системі БВПД працюють 7% від загальної кількості усіх адвокатів України, а кількість виправдувальних вироків у справах адвокатів БВПД до загальної кількості виправдувальних вироків в Україні становить 43 % [5, с. 8].

По-друге, існують проблеми своєчасного фінансування роботи адвокатів з центрів БВПД. Орієнтовний загальний обсяг видатків для виконання заходів, передбачених Державною цільовою програмою формування системи безоплатної правової допомоги на 2013–2017 р. становить 407 млн. гривень [6]. Однак характерне для багатьох бюджетних сфер недофінансування стосується і напрямку надання БВПД. Так, на кінець минулого року заборгованість за бюджетною програмою «Оплата послуг та відшкодування витрат адвокатів з надання безоплатної вторинної правової допомоги» склала 7 млн. грн. Утім сьогодні стан забезпечення функціонування системи значно покращився. На створення додаткових 100 місцевих центрів БВПД у Державному бюджеті України на 2015 рік виділено 147,2 млн. грн., а загалом видатки на систему БВПД у 2015 році становлять 269,6 млн. грн., що у 2,9 рази більше, ніж минулого року [4, с. 6].

Третю групу об'єднують проблеми, які виникають в ході реалізації захисником своїх функцій. Моніторинг діяльності з надання БВПД дозволяє виявляти такі типові проблеми системного характеру, які негативно впливають на механізм виконання функцій захисту та реалізації права особи на БВПД: неінформування правоохоронними органами про затримання осіб за підозрою, затримання без оформлення процесуального статусу; порушення принципу безперервності захисту у кримінальному провадженні; надмірне навантаження на адвокатів та дисбаланс в розподілі справ між адвокатами; недостатня бюджетна дисципліна у адвокатів, які надають БВПД, накопичення кредиторської заборгованості перед адвокатами наприкінці року; необхідність посилення інституційного моніторингу доступності та якості БВПД [7, с. 11; 8, с. 16].

Підсумовуючи сказане, підкреслимо, що, не зважаючи на певні труднощі, які виникають при реалізації механізму надання БВПД, важливо позитивно оцінити посилення уваги держави до питання імплементації європейських стандартів у цій сфері. Постійного моніторингу потребують проблеми організації, фінансування, оцінювання якості та здійснення обліку роботи в рамках функціонування інституту БВПД, адже їх вирішення є обов'язковою умовою реалізації засади змагальності у кримінальному процесі.

Джерела та література:

1. Вишневський А. Проблеми і нові можливості сторони захисту у контексті надання безоплатної правової допомоги / А. Вишневський // Слово Національної школи суддів України. – 2013. – № 4 (5). – С. 75–80.
2. Безоплатна правова допомога в Україні: інформаційний дайджест. – 2015. – №10 (6) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.legalaid.gov.ua/images/Materials/Digest_Legal_Aid/Digest_10.pdf.
3. Про затвердження стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі: наказ Міністерства юстиції України від 25.02.2014 № 386/5 (станом на 27.10.2015 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.vksu.gov.ua/userfiles/doc/.../rez-78.doc.

4. Безоплатна правова допомога в Україні: інформаційний дайджест. – 2015. – №95 (1) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.legalaid.gov.ua/images/Materials/Digest_Legal_Aid/Digest_5.pdf.

5. Безоплатна правова допомога в Україні: інформаційний дайджест. – 2015. – № 6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.legalaid.gov.ua/images/Materials/Digest_Legal_Aid/Digest_6.pdf.

6. Про безоплатну правову допомогу: закон України; основні положення та підходи до впровадження; Міністерство юстиції України: роз'яснення від 09.04.2012 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/n0008323-12>.

7. Безоплатна правова допомога в Україні: інформаційний дайджест. – 2015. – № 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.legalaid.gov.ua/images/Materials/Digest_Legal_Aid/Digest_7.pdf.

8. 35 неформальних практик у кримінальному судочинстві України / О.А. Банчук, І.О. Дмитрієва, Л.М. Лобойко, З.М. Саїдова. – К.: «Арт-Дизайн», 2014. – 48 с.

ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ГЛОБАЛЬНОГО КІБЕРСОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

І. В. Девтеров

В умовах становлення принципово нових інформаційних умов соціалізації та функціонування людини у суспільстві одним з найважливіших чинників забезпечення її прав і свобод є явище так званої «цифрової особистості (ідентичності)», що існує вже декілька років у Інтернет-просторі. Що це – чергова кібернетична новація, або особливий соціальний конструкт? Адже, перш за все – це фактичний цифровий відбиток, репрезентативна електронна копія нашого унікального особистісного коду, набір індивідуальних характеристик, інтересів і переваг, що є критично значущим у складному процесі затвердження людини в сучасному суспільстві.

Тобто, ми маємо справу з дуже складною соціально-правовою колізією, коли більшість актуальних особистих даних вже по факту не належать тільки особистості, вони є надбанням усього людства у повному обсязі. Глобальний інформаційний простір, що б не робили численні софтверні корпорації в напрямках захисту приватних даних, формує у нас новий світогляд, нові цінності та морально-етичні правила, а також, як наслідок – нові знання та вміння. Поняття права і свободи людини актуалізується вже у даному випадку не через звично пасивну (за професійною допомогою когось іншого у питаннях, вирішення яких знаходиться поза межами твоїх можливостей) фізичну, психологічну та інформаційну захищеність на кшталт сімейного доктора, психотерапевта, security або адвоката, але через надбання якісних особливих, специфічних вмінь та навичок протидії різним видам інформаційно-психологічного впливу чи небажаної, шкідливої дії з будь-якої сторони.

Цифрова особистість, ідентичність (Digital Identity, англ.) [5, с.19] – це, фактично, набір індивідуальних характеристик людини, її професійних якостей (Linked Inetc.) та рівня її розвитку. Сказати, що вона є електронним паспортом людини насправді означає нічого не сказати про це складне і багатовимірне явище. Мережа знає про нас майже **більше нас самих**, при цьому ми не маємо жодного представлення, де і як зберігається, оброблюється, систематизується і, головне - як, в яких цілях використовується наша приватна інформація. Нас запевняють в тому, що це робиться для зручності і виключно в наших інтересах, але перевірити щирість даних намірів користувач-інтермен не в змозі. Тобто, поняття свободи людської, яка, перш за все, є свободою волі, може зіткнутися з тим, що тут виникає нагальна необхідність конкретизації самого поняття свободи - безпосередньо в середовищі глобальної мережі, або - поза її межами, або - **взагалі**? При цьому слід особливо зазначити, що

кіберсоціум завжди існував і ефективно функціонував тільки в тісному діалектичному взаємозв'язку зі старим традиційним суспільством, здійснюючи на нього все зростаючий вплив.

Враховуючи вищесказане, нашому українському науковому співтовариству нагально необхідно терміново шукати і втілювати у життя засоби, методи, рецепти і алгоритми ефективної комплексної протидії такому, досить сумному стану речей. На даному рівні розвитку європейської політичної культури, коли Електронний Уряд та інші державні інститути і соціальні структури працюють on-line у режимі миттєвого прийняття складних, важливих і актуальних рішень, йдеться про перехід до нових засобів та видів соціалізації і виховання вільної особистості [1, с.19], навіть становлення нових форм суспільної свідомості взагалі. Значне місце у вказаній новій соціально-філософській парадигмі стало суспільного розвитку, яка формується прямо зараз на наших очах, відводиться досить потужній системі вищої освіти України, на основі якої і можна буде формувати нову людину майбутнього - людину Мережі, що пропонується називати «інтерменом» [2, с. 84].

Європейська Конвенція з прав людини [3, с.11] виразно декларує принцип, (СТАТТЯ 8: «Право на повагу до приватного і сімейного життя») при якому, перш за все, «Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції». Це один з базових, основоположних принципів, що також стосуються власне кіберсоціального буття, яке самим своїм існуванням створює суттєві проблеми для його реального здійснення на практиці. Уявна свобода і право на інтелектуальну і морально-етичну самобутність (ст.9,10,) [3, с.11], яку ми спостерігаємо в цілому ряді розвинених держав світу, насправді є свободою «вивертання душі й приватного життя навісвіт» на весь білий світ, в тих чи інших вислизаюче невловимих формах.

Рішення цілої низки незвичайних, «позаштатних» проблем, що пов'язані зі значною некерованістю вказаної віртуально-мережевої сутності - цифрової особистості людини, бачиться нами в створенні спеціальної державної освітянської системи комплексної підготовки до вступу до Мережі, чи кіберінтеграції, при цьому чим на більш ранніх етапах становлення особистості це починати робити - тим краще для Держави. Вельми глибоко ці аспекти було якось підмічено М. З. Згуровським в діалогах з відомим професором Д. Ікедой: «Ризик у тому, що значно легше віддати перевагу успішному шаблону, зокрема зовні привабливому економічному розвитку, без урахування екологічної та соціальної складових у єдиній, цілісній моделі» [4, с.128]. Саме соціальна, антропологічна, екзистенціальна складова у становленні і розгортанні нових віртуально-мережевих форм сучасного суспільного буття (моделей) вкотре залишається позаду науково-технічного прогресу, але цього разу ми маємо справу із конгломератом складних соціотехнічних утворень, обминати які вже неможливо, але до яких наші сучасники абсолютно не готові. Масові прояви цифрового слабоумства (digitaldementia, англ.), що були відкриті і підлягають вже тривалому лікуванню у дошкільній в ФРГ у 2012 році [6], наводять на думку, що людина, у якій не сформована як така здібність до асоціативного мислення, до логіки, навіть не буде здатна навчатися у школі і чітко сформулювати свої права і наміри, осмислити своє місце і рівень свободи у сучасному мережевому інформаційному суспільстві.

Джерела та література:

1. Анатолий Ермолин. Воспитание свободной личности в тоталитарную эпоху. – М.: Альпина Паблишер, 2014. – 262 с.
2. Девтеров І. В. Інтермен як нова особистість / І.В. Девтеров // Вища школа : журнал / Народ. укр. акад. –2011.– №9. – С. 83–91.
3. http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf
4. Ікеда, Дайсаку. Діалоги. Японія і Україна - різні долі, спільні надії [Текст] / Дайсаку Ікеда, Михайло Згуровський. - К. : Генеза, 2013. - 269 с.
5. Digital Identity: An Emergent Legal Concept. Clare Sullivan // University of Adelaide Press Barr Smith Library The University of Adelaide South Australia. © Clare Sullivan 2011. – 162 p. https://www.adelaide.edu.au/press/titles/digital-identity/Digital_Identity_Ebook.pdf
6. Digitale Demenz: Wie wir uns und unsere Kinder um den Verstand bringen Gebundene Ausgabe // © Manfred Spitzer – 3. August 2012. – 368 s.

ЄВРОПЕЙСЬКА НОРМАТИВНО–ПРАВОВА БАЗАЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ РОМСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ

А. М. Демчук

Нещодавно підписаний Указ Президента України (№ 201/2013 від 8 квітня 2013 року) «Про Стратегію захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року» у «Загальних положеннях» посилається на європейський досвід у питанні інтеграції та забезпечення прав і свобод ромів. В Указі зазначено: «Рада Європи та Європейський Союз приділяють значну увагу питанням захисту прав і свобод національних меншин, зокрема інтеграції в суспільне життя ромської національної меншини.

На відміну від більшості національних меншин, роми не мають власної державності. Ромська національна меншина є другою за чисельністю національною меншиною, яка зазнала геноциду під час Другої світової війни. Дискримінація ромів у деяких державах Європи спричинила послаблення їх інтегрованості та маргіналізацію. Все це призвело до того, що ромська національна меншина є найбільш соціально вразливою національною меншиною в Європі»[1].

Тому характеристика та вивчення наявної нормативно-правової бази, прийнятої загальноєвропейськими політичними та правовими організаціями щодо ромів за останні десятиліття, є важливою умовою для подальшого законодавчого забезпечення інтеграції ромської національної (етнічної) меншини в українське суспільство.

Серед загальноєвропейських правових актів, яга напряду торкаються і ромської національної меншини, можна назвати Декларацію Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) «Про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин» (від 18 грудня 1992 року) та Декларацію ООН «Про ліквідацію усіх форм расової дискримінації» (від 7 вересня 2001 року). Саме вони і стали тими фундаментальними документами, на яких і сформувалася сучасна європейська законодавча практика щодо захисту прав ромів як національної меншини.

Базовим документом Ради Європи (далі – РЕ), від якої почався «відлік» розробки правової бази стосовно прав та захисту ромів в європейських країнах, стала Рамкова конвенція РЕ «Про захист національних меншин» (від 1 лютого 1995 року), прийнята у Страсбурзі державами-членами. У статті 1 Конвенції наголошується, що: «Захист національних меншин та прав і свобод осіб, які належать до цих меншин, є невід'ємною частиною міжнародного захисту прав людини і як такий є одним з напрямків міжнародного співробітництва»[2].

Європейська комісія проти расизму та нетерпимості (далі – ЄКРН) 6 березня 1998 року у Страсбурзі прийняла Загальнополітичну рекомендацію № 3 «Боротьба з расизмом і нетерпимістю щодо рома (циган)». У рекомендаціях урядам держав-членів зокрема мовиться: «Гарантувати відповідну допомогу рома/циганам, які стали жертвами дискримінації і бажають скористатися законним засобом оскарження; вжити відповідних заходів, щоб забезпечити повне і справедливе здійснення правосуддя у справах, що стосуються порушення основних прав рома/циган»[3].

Рекомендація Ради Європи № R(2000) 4 «Про освіту дітей рома/циган у Європі» (від 3 лютого 2000 року), ухвалена Комітетом міністрів РЕ, посилаючись на численні прийняті в минулі роки нормативно-правові акти пов'язані з ромами, зокрема на Рамкову конвенцію про захист національних меншин, а також Європейську хартію регіональних мов і мов меншин, пам'ятаючи рекомендації №563 (1969 року) і №1203 (1993 року) Парламентської асамблеї Ради Європи, в яких, серед іншого, йдеться про освітні потреби рома/циган в Європі, пам'ятаючи резолюції №125 (1981 року), № 16 (1995 року) і № 249 (1993 року) і Рекомендацію № 11 (1995 року) Конгресу місцевих і регіональних влад Європи щодо становища рома/циган в Європі, пам'ятаючи загальнополітичну рекомендацію № 3 ЄКРН «Боротьба проти расизму та дискримінації рома/циган в Європі» в Додатку до Рекомендації

визначила керівні принципи освітньої політики щодо дітей рома/циган в Європі[4].

Коротко наведемо перелік Рекомендацій, які були прийняті Комітетом Міністрів РЕ впродовж 2001-2006 років. Це, зокрема, Рекомендація Комітету Міністрів РЕ № R(2001) 17 стосовно працевлаштування ромів, Рекомендація Комітету Міністрів РЕ № R(2004) 14 стосовно свободи пересування та табірною способу життя ромів, Рекомендація Комітету Міністрів РЕ № R(2005) 4 стосовно забезпеченості житлом ромів, Рекомендація Комітету Міністрів РЕ № R(2006) 10 стосовно охорони здоров'я ромів[5].

20 лютого 2008 року Комітетом Міністрів РЕ була прийнята Рекомендація № R(2008) 5 у якій були визначені параметри загальної політики (англ. General Policies – Г.П.) щодо ромів і кочівників у Європі. Урядом держав – членів було рекомендовано вирішувати питання інтеграції ромів через прийняття комплексних національних та місцевих стратегій, які мають ґрунтуватись на ретельному дослідженні й оцінці потреб ромських громад, та забезпеченні їх виконання відповідними матеріальними й організаційними ресурсами[6].

Серед останніх документів, що були прийняті на міжнародному рівні, важливо звернути увагу на Страсбурзьку декларацію щодо ромів - документі, прийнятому Комітетом Міністрів РЕ СМ(2010) 133 від 20 жовтня 2010 року.

Слід зауважити, що термін «Рома», який використовується в даному тексті Декларації, відноситься до Рома, Сінті, Кале, Кочівників (англ. Travellers- Г. П.), і пов'язаних з ними груп в Європі, і прагне охопити широке розмаїття груп, у тому числі груп, які ідентифікують себе як Цигани (англ. Gypsies- Г. П.)[7].

На початку даного документа зазначається, що незважаючи на всі попередні заходи і рішення станом на цей час роми у багатьох частинах Європи продовжують бути соціально й економічно неблагополучними групами населення, що підриває повагу їхніх прав людини, перешкоджає їхній повноцінній участі в житті суспільства та ефективному здійсненні громадянських обов'язків і сприяє поширенню упереджень щодо них.

Далі цей документ містить перелік рекомендацій країнам, спрямованих на підтримку прав ромів. Зокрема, зазначено неповний перелік пріоритетів, які повинні служити керівництвом для більш цілеспрямованих і більш послідовних зусиль на всіх рівнях. Цей перелік стосується таких заходів, як прийняття відповідних нормативно-правових актів у кримінальному і анти- дискримінаційному законодавстві, законів, що стосуються прав жінок, тендерної рівності і прав дітей, розширення прав і можливостей ромів, доступу до правосуддя, боротьбі з торгівлею людьми, боротьбі з мовою ненависті та ворожнечі.

Важливим аспектом Страсбурзької декларації є соціальна інтеграція ромів, куди входять заходи у сфері освіти, зайнятості, охорони здоров'я, житла, культури і мови. Акцент зроблений також і на міжнародному аспекті вирішення даного питання, тобто на посиленні зв'язків і співпраці різних країн з даного питання[7].

Зазначимо, що 27 квітня 2012 року в Інституті законодавства Верховної Ради України відбулася науково-практична конференція «Страсбурзька декларація щодо ромів: імплементація в контексті демократичних реформ в Україні», спрямована на обговорення питання вдосконалення державної політики, законодавства та практики на основі визначених євроінтеграційних орієнтирів, міжнародних норм і стандартів з метою більш ефективної інтеграції ромів в українське суспільство та сприяння їхній участі у соціальному, політичному і громадському житті[8].

Як гад сумок до сказаного потрібно зауважити, що в майбутньому будуть потрібні чималі зусилля для того, щоб різнорівнева Європа стала однорідною з точки зору соціально-економічного розвитку, політика національних урядів чітко продуманою і справедливою по відношенню до всіх, у тому числі і до ромів які проживають на їхній території, а менталітет суспільства виявився здатним до взаєморозуміння і досягнення розумних компромісів.

Джерела та література:

1. Указ Президента України № 201/2013 «Про Стратегію захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року» [Електронний ресурс]. / Офіційне інтернет-представництво Президента України. - Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/15628.html>.

2. Рамкова конвенція про захист національних меншин. Страсбург, 1 лютого 1995 року [Електронний ресурс]. / Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995055>.

3. Загальнополітична рекомендація ЄКРП № 3 «Боротьба з расизмом і нетерпимістю щодо рома (циган)» / Рекомендації Європейських інституцій щодо боротьби з дискримінацією в Україні. – Харків : Права людини, 2008. – С. 175–181.

4. Рекомендація NR (2000) 4 Комітету Міністрів Ради Європи «Про освіту дітей рома/циган у Європі» [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994727>.

5. Compilation of recommendations adopted by the Committee of ministers of the Council of Europe on roma and travellers [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <http://romarights.wordpress.com/human-riqhts/minority-riqhts/>

6. Цирфа Ю. Соціальна інтеграція ромів і суспільні реформи / Юлія Цирфа // Віче (Журнал Верховної Ради України). – 2012. – № 13. – С. 45-47.

7. Council of Europe High Level Meeting on Roma Strasbourg, 20 October 2010. «The Strasbourg Declaration on Roma» [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <https://wcd.coe.int/A/iewDoc.jsp?id=1691607>

8. Страсбурзька декларація щодо ромів: імплементація в контексті демократичних реформ в Україні //Голос України. – 2012. – № 83 (8 травня). –С. 6.

ПРАВОВИЙ СТАТУС БІЖЕНЦІВ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ ТА ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Ю. О. Єсипенко, В. В. Іщенко

Міжнародною спільнотою неодноразово робилися спроби вирішити проблему правового статусу біженців шляхом розробки й прийняття міжнародних універсальних угод та удосконалення національного законодавства. У глобальному масштабі дане питання залишається пріоритетним напрямком у діяльності Організації Об'єднаних Націй. Під її егідою у 1951 р. державами була прийнята Конвенція про статус біженців, яка є основним міжнародно-правовим документом, що регулює правовий статус вказаної категорії осіб та захищає їх основні права й свободи. У 1967 р. був прийнятий Протокол, що стосується статусу біженців. Його поява розширила сферу дії цієї Конвенції.

У системі ООН 1950 р. було створено Управління Верховного комісара у справах біженців, головним завданням якого є допомога й захист біженців у світі. Окрім осіб, визначених за Статутом Управління біженцями, воно надає допомогу також іншим категоріям осіб, які потребують захисту. Однак таке розширення завжди тимчасове і пов'язане, як правило, з погіршенням гуманітарної ситуації у тому чи іншому регіоні.

Але варто зазначити, що дані міжнародні заходи для врегулювання проблем біженців не вирішують увесь комплекс питань. Положення щодо біженців, закріплені в Конвенції 1951 р., не завжди виконуються державами. У національному законодавстві різних країн дуже часто спостерігаються зміни, за якими встановлюють більш суворі вимоги щодо надання статусу біженця, ніж закріплено в Конвенції. Державами права біженців часто порушуються або невивиправдано обмежуються.

Дослідження особливостей правового регулювання міжнародно-правового статусу біженців та досвіду окремих країн з цього питання надає змогу удосконалити національне законодавство України про біженців та привести його у відповідність з нормами міжнародного права. Слід зазначити, що для України проблема біженців досить нова. За часів СРСР правової бази щодо захисту біженців, яка б могла слугувати основою при розробці українського законодавства зазначеної категорії осіб, практично не існувало.

24 грудня 1993 р. був уперше прийнятий Закон України «Про біженців». Згодом, 21 червня 2001 р. прийнято новий Закон України «Про біженців», завдяки якому було загалом

досягнуто відповідності норм українського національного законодавства міжнародно-правовим стандартам у сфері захисту прав біженців, передусім Конвенції про статус біженців 1951 р. та Протоколу щодо статусу біженців 1967 р. У 2002 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про приєднання України до Конвенції про статус біженців та Протоколу щодо статусу біженців». Відповідно до цього Закону Україна зобов'язалася виконувати вимоги зазначених міжнародно-правових актів. На сьогодні ж чинним є Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 8 липня 2011 року. Даний Закон прийнятий з метою наближення до стандартів захисту ЄС, значно розширив коло осіб, яким надається захист в Україні, забезпечивши законодавче врегулювання проблеми додаткового (гуманітарного) та тимчасового захисту осіб, які не підпадають під ознаки біженця, але також потребують захисту. Крім того, до переваг цього Закону можна віднести поліпшення захисту неповнолітніх дітей біженців, встановлення єдиної довідки про звернення за захистом в Україні та положення про видачу дозволу на проживання одночасно з визнанням статусу біженця.

В Конвенції 1951 р. у ст. 1 закріплено дефініцію та універсальний перелік критеріїв, за наявності яких надається статус біженця.

Біженець — це особа, яка внаслідок особливого перебігу подій або через цілком обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою раси, етнічного походження, релігійного вірування, громадянства, приналежності до певної соціальної групи або політичної орієнтації знаходиться за межами країни своєї громадянської приналежності й не може скористуватися захистом цієї країни або не бажає цього робити внаслідок таких побоювань; або, не маючи певного громадянства й знаходячись поза межами країни свого попереднього постійного мешкання, не може або не бажає повернутися до неї внаслідок таких побоювань. [2] У Законі України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» ст. 1 закріплює аналогічне визначення поняття "біженці".

Зазначені критерії надають можливість отримати вказаний статус найбільш уразливим категоріям населення, оскільки переслідування особи хоча б по одному з закріплених у визначенні критеріїв становить одне з головних порушень прав людини. Статус біженця повинен надаватися тоді, коли існує хоч яка-небудь мала ймовірність переслідування заявника на батьківщині чи у місті його постійного проживання по одному з вказаних у визначенні критеріїв. До того ж до уваги необхідно брати наслідки неправильно прийнятого рішення стосовно тих, хто звернувся з клопотанням про надання статусу біженця. Головним критерієм надання міжнародного захисту повинна бути відсутність національного захисту від переслідувань незалежно від того, чи можна пов'язати її відсутність з наміром держави заподіяти шкоду. Саме відсутність захисту з боку власної держави відрізняє біженців від іноземців.

В Конвенції 1951р. прямо або непрямо закріплені принципи, які є основою при встановленні статусу біженця, такі як: принцип невисилки, принцип невидачі, принцип надання політичного притулку, а також принципи, що знаходяться на стадії становлення і потребують подальшого розвитку і визнання. Це насамперед стосується принципів тимчасового захисту, рівного розподілу тягаря прийому й облаштованості біженців усіма державами, а також принципу гнучкого, оперативного і гуманного визначення статусу біженця. [2]

Акцентується увага на тому, що принцип невисилки діє незалежно від того, чи надано офіційно статус біженця особі, яка шукає притулку. З того моменту, коли особа вже бажає одержати зазначений статус, вона заявляє про себе як про біженця. Повернення такої особи до країни, де вона цілком обґрунтовано побоюється переслідувань або може піддатися гонінням — це примусове повернення, що суперечить міжнародному праву. Аналіз принципу невисилки дозволив дійти висновку, що зазначений принцип є не тільки принципом міжнародно-правового захисту біженців, а має набагато більшу юридичну силу, оскільки застосовується для захисту прав людини взагалі. Окрім Конвенції 1951 р. він закріплений також у Декларації про захист усіх осіб від насильницького зникнення та підтверджений Резолюцією 44/162 Генеральної Асамблеї ООН. Таким чином, ООН закріпила зв'язок між

принципом невисилки і захистом прав людини. На цій підставі даний принцип можна вважати за норму звичаєвого міжнародного права. [3, с. 10]

Біженці володіють всіма основними правами і свободами, проголошеними в міжнародно-правових документах з прав людини, а також мають спеціальні права та привілеї, властиві тільки їм, і якими вони володіють на підставі універсальних та регіональних міжнародних угод, що стосуються міжнародно-правового статусу біженців.

До того часу, як особі, яка фактично є біженцем, буде офіційно наданий зазначений статус, вона є особою, що шукає притулок, обсяг прав якої значно менший у порівнянні з правами біженця. Однак основні права людини мають універсальне застосування навіть тоді, коли офіційно статус ще не надано.

Особливого забезпечення прав і додаткового захисту потребують жінки і діти-біженці, які знаходяться у найскрутнішому становищі. Саме ці категорії біженців мають серйозні проблеми з забезпеченням прав і свобод. Багато жінок зазнають сексуального насильства, стикаються з дискримінацією при розподілі продуктів харчування, соціального забезпечення та освіти. Дітей примусово зараховують до військових формувань, вони стають об'єктами насильства, жорстокості та експлуатації. [4, с. 203]

Підсумовуючи усе вищенаведене можна зробити такі висновки:

1. Система міжнародно-правового захисту біженців почала функціонувати тільки після Другої світової війни.

2. Практика застосування перших міжнародно-правових актів із захисту біженців свідчить про недосконалість цих угод з точки зору правового захисту вигнанців внаслідок політичної нестабільності та протистояння держав.

3. Аналіз міжнародно-правового статусу біженців дозволив визначити принципи, на яких ґрунтується правове становище біженців. Це – невидача біженців, їх невисилка, добровільна репатріація, тимчасовий захист, політичний притулок, рівний розподіл тягаря прийому й облаштованості біженців усіма державами та ін.

Джерела та література:

1. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 08.07.2011р. №3671-VI // Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>

2. Конвенція про статус біженців від 28.07.1951р. // Режим доступу до ресурсу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_011

3. Гончаренко О. А. Статус біженця в міжнародному праві : автореф. дис. канд.юрид.наук. : 12.00.11 / О. А. Гончаренко - Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2005. - 19 с.

4. Гончаренко Е. А. Правовое регулирование вопросов, возникающих при определении статуса беженца / Е. А. Гончаренко // Проблемы законности : Респ. міжвідом. наук. зб. / Відп. ред. В. Я. Тацій. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2002. – Вип. 56. – С. 203-207

ЦІЛЬОВІ ВБИВСТВА І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

І. І. Камінський

Поширеним видом застосування сили у міжнародних відносинах, особливо у ХХІ ст., стали операції з цільових вбивств терористів, які можна розглядати в якості нового виклику для світового співтовариства.

Колишній правовий радник в МКЧХ Н. Мельцер визначає цільове вбивство (з англ. «targeted killing») як «використання смертельної сили, що належить до предмету

міжнародного права, з метою навмисно вбити індивідуально обраних осіб, які не знаходяться у фізичному підпорядкуванні тих, хто має намір їх вбити» [1, с. 5].

Тому важливим є вирішення питання відповідності операцій з цільових вбивств міжнародно-правовим стандартам прав людини.

Практика застосування цільових вбивств виникла, як наслідок широкого тлумачення державами невід'ємного права на самооборону у випадках вчинення проти них терористичних актів з боку міжнародних терористичних організацій. Як показала історія (арабо-ізраїльський конфлікт, починаючи з часів першої інтифади, «війна» США з тероризмом), цільові вбивства є достатньо ефективним засобом, який використовують деякі держави у справі боротьби з тероризмом.

Відсутність позитивної міжнародно-правової регламентації проведення операцій з цільових вбивств уможливує зловживання заінтересованими державами цим заходом, однак ООН поклала на держави обов'язок щодо забезпечення законності у контртерористичній діяльності: «будь-які заходи, що вживаються з метою боротьби з тероризмом, повинні відповідати зобов'язанням держав за міжнародним правом, особливо нормам в галузі прав людини, біженському праву та міжнародному гуманітарному праву» [2].

Враховуючи високий ступінь ефективності операцій з цільових вбивств, вважаємо обґрунтованою позицію щодо правомірності їх застосування за умов належної правової регламентації та узгодження із міжнародно-правовими стандартами прав людини.

У доктрині міжнародного права зазначається, що значна кількість цільових вбивств корелює з численними порушеннями норм міжнародного права прав людини [3, с. 49-60]. Адже, конвенції із захисту прав людини не визначають право на життя як абсолютне право. Так, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Американська конвенція прав людини та Африканська хартія прав людини і народів забороняють свавільне позбавлення життя, залишаючи відкритим питання, коли умисне позбавлення особи життя порушить право на життя так, щоб воно розглядалось як свавільне.

Підхід, використаний у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. дещо інший. Ст. 2 (1) встановлює, що нікого не може бути умисно позбавлено життя, однак ст.2 (2) вказує, що позбавлення життя не буде розглядатися як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком необхідного застосування сили у будь-якому з трьох випадків, одним з яких є «захист будь-якої особи від незаконного насильства» [4]. Іншими словами, якщо під «незаконним насильством» розуміти терористичний акт, який обов'язково станеться у майбутньому, а під «будь-якою особою» – населення, на яке буде спрямована атака, то позбавлення терориста (терористів) життя через цільове вбивство відповідатиме цьому припису Конвенції.

За правозахисними конвенціями, використання смертельної сили за міжнародним правом прав людини регулюється правилом крайньої необхідності, відповідно до якого використання сили повинне бути єдиною доступною можливістю відвести загрозу, та принципом пропорційності, який вимагає, щоб рівень сили, яка застосовується не перевищував рівень загрози. Критерій невідкладності також може братися до уваги, коли загроза не дозволяє відтермінувати дії у відповідь. З цього випливає, що міжнародне право прав людини визнає цільові вбивства правомірними у дуже крайніх випадках, наприклад, коли терористична атака незабаром відбудеться, а спроби затримати підозрюваних проваляться до початку атаки [5].

Цікавим є факт, що серед правозахисних співтовариств немає єдиної думки стосовно необхідності дотримання прав терористів у випадках цільових вбивств. Їх права відстоюються переважно арабськими організаціями з прав людини і рідко підтримуються західними (винятком може бути Amnesty International). Натомість, Спеціальний доповідач ООН К. Хейнс після смерті бін Ладена зазначив, що «акти тероризму є протилежністю людським правам, а особливо – праву на життя» [6]. Міжамериканська комісія з прав людини у своїй Доповіді про тероризм та права людини відзначила, що «у випадках, коли населенню держави загрожує насильство, держава має право та обов'язок захищати населення від таких загроз і при цьому у таких випадках може використовувати смертельну силу» [7].

Оцінюючи альтернативи несмертельній силі, право прав людини вимагає, щоб смертельна сила використовувалась тільки як «останній засіб», якщо «немає інших заходів» для попередження загрози життю [8]. Більш чітко це питання було виражене Комітетом з прав людини стосовно практики цільових вбивств Ізраїлю: «перед вдавнанням з використанням смертоносної сили, повинні бути вичерпані всі заходи, щоб арештувати підозрювану особу» [9]. Показово у цьому відношенні є рішення ЄСПЛ у справі МакКан та інші проти Об'єднаного Королівства (під час спроби затримання спецпризначенці Британської армії вбили у Гібралтарі трьох підозрюваних з ІРА, оскільки вважали, що ті приведуть в дію механізм дистанційного керування вибухівкою), в якому Суд дійшов висновку, що Об'єднане Королівство порушило ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, вказуючи, що держава мала змогу провести арешт підозрюваних у тероризмі осіб перед тим, як вони прибули на місце скоєння майбутнього теракту. Тим самим вдалося б попередити і терористичну атаку, і вбивство підозрюваних терористів [10].

Вчений-міжнародник Д. Кретцмер загострює увагу на тому факті, що окрім права на життя, при здійсненні цільових вбивств порушується й інша захищена міжнародними конвенціями гарантія – право на справедливий суд. Як наслідок, він резюмує, що всі заходи з правового примусу, які вживаються державою, повинні плануватися з урахуванням принципів справедливого судового розгляду, серед яких наступні: 1) кожна особа наділена презумпцією невинуватості; 2) особа, підозрювана у вчиненні або плануванні тяжких злочинів, повинна бути затримана, арештована і допитана за належною правовою процедурою; 3) якщо є достовірні докази, що такі особи справді були причетні до планування, сприяння, пособництва, співучасті або вчинення терористичних актів, вони повинні мати можливість на справедливий судовий розгляд перед компетентним та незалежним судом і, якщо буде доведено, бути засудженими цим судом до покарання, передбаченого законом [11, с. 178]. Така модель, як видно, виключає «превенцію» кримінальних актів шляхом цільових вбивств потенційних злочинців.

Таким чином, у доктрині міжнародного права виокремлюється дві протилежні позиції: неправомірності цільових вбивств та їх законності, але за умов дотримання вимог міжнародного права прав людини. Основною такою вимогою є критерій крайньої необхідності. Ця вимога включає в себе дві ознаки. Перша – перевірка того, чи існує будь-яка альтернатива несмертельним заходам стримати загрозу; друга – чи загроза є невідворотною. Право прав людини вимагає, щоб смертельна сила використовувалась тільки як останній засіб, якщо немає інших заходів для попередження загрози життю. Другий важливий фактор – це невідворотність. Ознака невідворотності трактується у значенні, що загроза є видимою, буквально у процесі виконання. Відповідно до цієї умови, цільові вбивства не можуть застосовуватись до майбутніх загроз, так як останні знаходяться ще на стадії планування і можуть ніколи не матеріалізуватися.

Також, важливим постає питання про побічну шкоду, яка завдається внаслідок операцій з цільових вбивств. Якщо невинним людям буде завдано збитків або заподіяно шкоду життю чи здоров'ю, то держава, яка проводить таку операцію повинна здійснити повну компенсацію.

Питання, яке слід піддати особливо детальному правовому регулюванню – процедура здійснення операцій з цільових вбивств. Основними стадіями тут повинні стати наступні: прийняття рішення щодо використання цього інструменту; ідентифікація конкретної особи в якості правомірної цілі; планування самої операції; здійснення операції з мінімальною побічною шкодою.

З огляду на це, вважаємо, що при проведенні операцій з цільових вбивств у відповідності із правом прав людини та у випадку забезпечення належного контролю за дотриманням інших проаналізованих умов, такі операції можуть розглядатися правомірними у призмі міжнародного права.

Джерела та література:

1. Melzer N. Targeted Killing in International Law / Nils Melzer. – Oxford University Press, 2008. – P. 5.

2. Глобальная контртеррористическая стратегия ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/terrorism/strategy-counter-terrorism.shtml#a1>
3. Wolbert W. Targeted and Non-targeted Killing // De Ethica. A Journal of Philosophical, Theological and Applied Ethics. – 2015. – Vol. 2:1. – P. 49-60
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
5. Venturini F. Targeted Killings – The Future of the War on Terror? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.e-ir.info/2013/12/23/targeted-killings-the-future-of-the-war-on-terror/>
6. Heyns C., Scheinin M. Osama bin Laden: statement by the UN Special Rapporteurs on summary executions and on human rights and counter-terrorism [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=10987&LangID=E>
7. Report on Terrorism and Human Rights: Inter-American Commission on Human Rights [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tamilnation.co/terrorism/021022interamerican.htm>
8. Montero Aranguren v Venezuela (Judgement of IACHR (ser. C) No. 150, July 5, 2006) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.univie.ac.at/bimtor/dateien/iacthr_2006_montero-aranguren_vs_venezuela.pdf
9. Concluding Observations of the Human Rights Committee: Israel. 21.08.2003. CCPR/CO/78/ISR [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/%28Symbol%29/CCPR.CO.78.ISR.En>
10. McCann and others v. the United Kingdom (Judgement of ECHR App. No. 18984/91, September 27, 1995) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57943>
11. Kretzmer D. Targeted Killing of Suspected Terrorists: Extra-Judicial Executions or Legitimate Means of Defence // The European Journal of International Law. – 2005. – Vol.16 No.2. – P. 178

ГУМАНІСТИЧНІ ОСНОВИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Т. Д. Климчук, П. Ю. Пилипюк

Прослідковано етапи розвитку правової думки та становлення конституційного процесу в Україні, розглянуто гуманізм, як основоположний принцип Конституції України.

Ключові слова: гуманізм, право, Конституція України.

Актуальність дослідження полягає у вивченні етапів становлення конституційного права та правової думки в Україні. В продовж усієї історії державотворення, права та свободи людини й громадянина є центральною ідеєю, що формує нові демократичні стандарти в суспільстві, а взаємодія держави та особи є важливим показником здоров'я суспільства.

Зважаючи на це, питання дослідження гуманістичного змісту конституційних прав і свобод людини й громадянина в Україні становить особливий науковий інтерес.

Мета: прослідкувати етапи розвитку правової думки та становлення конституційного процесу в Україні, розглянути гуманізм, як основоположний принцип Конституції України.

Початок розвитку державно-правової думки в Україні можна прослідкувати в окремих джерелах, починаючи з XI століття. До таких джерел належить «Руська правда», «Слово про закон і благодать» Іларіона (XI ст.), «Поучение» Володимира Мономаха (XI-XII ст.). З позиції ідей державно правової думки велику цінність мали Литовські статuti прийняті у 1529, 1566, 1588 рр.. Продовжували традицію розвитку прав і свобод людини у Києво-Могилянській академії (XVII-XVIII ст.), людина з її прагненням до щастя, правди і

справедливості була об'єктом філософії Г. Сковороди (1722-1794). Великий внесок у розвиток політико-правових ідей в Україні зробили Я. Козельський (1728-1764), М. Максимович (1804-1873), М. Костомаров (1817-1847). У своїй творчості оголював проблеми прав людини Т. Г. Шевченко (1814-1861).

Друга половина XIX ст. найбільшою мірою характеризується поглядами на права і свободи людини таких українських демократів, як М. Драгоманов (1841-1895), І. Франко (1856-1916), С. Подолинський (1850-1891) і О. Терлецький (1850-1902).

Важливе місце у поглядах на права і свободи людини в Україні кінця XIX – поч. XX ст. мають праці українських теоретиків національної державності М. Грушевського (1866-1934), В. Винниченка (1890-1951).

Цікавими і оригінальними є правові погляди українського вченого юриста М. Володимирського-Буданова (1838-1916). Однією з найвідоміших українських і російських вчених юристів була О. Єфіменко (1848-1919).

Початком реального конституційного процесу в Україні слід пов'язувати з організацією у березні 1917 р. Української Центральної Ради та прийняттям у 1918 р. Конституції УНР в якій встановлювались громадянські права: на життя, честь і гідність, особисту недоторканність, свободу совісті, таємницю листування, свободу слова та ін.. На жаль, вона так і не набула чинності.

Основною ідеєю формування сучасної правової системи в Україні є твердження, що забезпечення та захист прав і свобод людини й громадянина покликани визначати сутність діяльності держави. З огляду на це визнання Конституцією України людини, її життя і здоров'я, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю зумовлює особливий статус прав і свобод людини та громадянина в нашій державі.

У сучасній філософській літературі під гуманізмом (від лат. *humanus* – людський) розуміють систему світоглядних орієнтирів, центром яких є людина, її особистість, високе призначення та право на вільну самореалізацію. Гуманізм визначає вивільнення можливостей людини, її благо, критерієм оцінки соціальних інститутів, а людяність – нормою стосунків між індивідами, етнічними й соціальними групами, державами [10, с. 134].

За своєю суттю гуманізм - це світогляд, у центрі якого - ідея людини як найвищої цінності. Ця ідеологія, орієнтується насамперед на позитив людини при визнанні її негативу, який потребує контролю й обмежень. У найбільш узагальненому вигляді гуманізм – це філософський, етичний і природно-правовий принцип, що надає людині статусу абсолютної цінності.

Гуманізм знайшов своє втілення і в праві. Він є однією з найсуттєвіших, органічно властивих праву якостей.

Гуманістичні засади права, зумовлені сутністю суспільства та прагненням людини до високого, гідного становища.

Згідно з М. Костицьким, гуманізм стверджує цінність людської особистості, людського існування, гідність, права, свободи кожної людини [4, с. 13]. У свою чергу, А. Колодій відносить принцип гуманізму до загальносоціальних принципів права, що мають вирішальне значення для правової системи [3, с. 38].

На думку В. Васецького, принцип гуманізму – це конституційний принцип, що знайшов вираження в Конституції України. Закріпленій цей принцип на міжнародному рівні, зокрема в Декларації прав людини та Європейській конвенції про захист прав і основоположних свобод людини та інших міжнародно-правових актах. Принцип гуманізму задекларований не тільки на рівні Конституції України. Він пронизує всю правову систему України та правову систему будь-якої цивілізованої держави світу [8, с. 169].

В інших дослідженнях провідних науковців наголошується, що однією з визначальних рис Конституції України є її гуманістична спрямованість. Близько третини статей Конституції України присвячено саме правам і свободам людини й громадянина, а конституційні положення з цих питань змістовно (а часто й текстуально) збігаються з положеннями, зафіксованими у фундаментальних міжнародно-правових актах з цієї проблеми – Загальній декларації прав людини, міжнародних пактах, Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини та інших [9, с. 92].

А. Колодій та А. Олійник зазначають, що держава і усі її владні органи повинні стати головним гарантом забезпечення конституційних прав, свобод та обов'язків [2, с. 208].

Гідність людини є своєрідним фундаментом, на якому будуються норми права усіх цивілізованих держав. Це підґрунтя є й серед загальних засад Конституції України, адже згідно зі ст. 3 людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Не випадковим є те, що багато конституцій розпочинаються текстами, що містять юридичні норми про права людини. Гідність людини як провідний гуманістичний концепт – без всяких перебільшень «архімедова точка опори» сучасного західного права і сучасної конституційної держави. Про це чітко заявлено в Загальній Декларації прав людини 1948 р. і проєкті Договору про запровадження Конституції для Європи. У них нібито стверджується, що держава бере свій початок у людині та знаходить виправдання своєму існуванню тією мірою, якою вона задовольняє існуючі потреби людей [7, с. 36].

Серед перших високих зразків втілення гуманістичних принципів у праві слід виділити «Декларацію прав людини і громадянина» проголошену 26 серпня 1789 р. в Парижі та Конституцію США разом з поправками запропонованими Джеймсом Медісоном, що вступили в силу 15 грудня 1791 р., так званий «Біль про права».

У сучасній юридичній доктрині гуманізм інтерпретується як людиносутнісний світогляд і принцип права, відображаючи ставлення до людини як найвищої соціальної цінності, повагу до гідності кожної особи, її права на життя, вільний розвиток, реалізацію своїх здібностей і намагання досягти щастя. Гуманізм пропагує утвердження всіх загальноновизнаних прав особи, визнає благо особи як найвищий критерій оцінки будь-якої суспільної діяльності.

У вітчизняному праві збільшується значення такого принципу, як гуманізм. У своїх найкращих зразках право концентрується навколо людини, її цінностей та інтересів, забезпечує їхній захист, створює умови для реалізації потенціалу людини, хоча й не гарантує результат цієї реалізації без її власних зусиль. Загалом гуманізація – одна з основних сучасних тенденцій розвитку всієї системи конституційних прав і свобод людини й громадянина. Ця тенденція пов'язується з визнанням особливого значення ідеї гідності людини, що легітимізує й визначає юридичний зміст таких стандартів, як свобода, рівність і справедливість, конституційні права людини.

Отже, гуманізм знаходить безпосереднє втілення у системі конституційних прав і свобод людини й громадянина, що є відображенням загальних тенденцій втілення міжнародно-правових засобів забезпечення прав людини в міжнародному законодавстві.

Джерела та література:

1. История государства и права зарубежных стран. Часть 1. Учебник для вузов. Под ред. проф. Крашенинниковой Н.А и проф. Жидкова О. А - М.: Издательская группа НОРМА - ИНФРА • М, 1998. - 480 с.
2. Колодій А. М. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: Підруч. / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. - К.: Правова єдність, 2008. - 350 с.
3. Колодій А. М. Принципи права України. - К.: Юрінком Інтер, 1998. - 208 с.
4. Костицький М. В. Гуманізм права як прояв вищих (космічних) законів у суспільстві // Принципи гуманізму та верховенства права як умова розвитку демократичної, соціальної, правової держави (пам'яті професора В. В. Копейчикова): Матеріали міжвуз. наук.-теорет. конф. - К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2009. - С. 13-15.
5. Погорілко В. Ф. Конституційне право України: Підруч. / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко; за заг. ред. проф. В. Л. Федоренка. - 3-вид., перероб. і доопр.; передм. проф. В. В. Коваленка. - К.: КНТ; Вид-во «Ліра-К», 2011. - 532 с.
6. Погорілко В. Ф. Права та свободи людини і громадянина в Україні / В. Ф. Погорілко, В. В. Головченко, М. І. Сирій. - К.: Ін Юре, 1997. - 52 с.
7. Погребняк С. Втілення принципу гуманізму в праві // Вісник Академії правових наук України. - 2007. - № 1. - С. 33-42.

8. Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні / [О. В. Зайчук, В. С. Журавський, Н. М. Оніщенко та ін.]; за ред. Н. М. Оніщенко, О. В. Зайчук. - К.: Юридична думка, 2007. - 424 с.

9. Рабінович П. М. Права людини і громадянина: Навч. посіб. / П. М. Рабінович, М. І. Хавронюк. - К.: Атіка, 2004. - 464 с.

10. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (голова редакції). - К.: Абрис, 2002. - 742 с.

ВТРУЧАННЯ У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ ЯК ПРАВОМІРНЕ ТИМЧАСОВЕ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ОСОБИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

В. А. Колесник

Право на приватне спілкування є невід'ємним конституційним правом кожної людини і підлягає охороні так само як право на життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканість і безпеку. І не даремно в ст. 3 Конституції України вказано на те, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а утвердження і забезпечення таких прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Правоохоронні органи, суд повинні неухильно виконувати покладені на них функції, зокрема, й щодо забезпечення охорони таких прав і свобод. Обмеження конституційних прав і свобод людини можливе лише у випадках та в способи, що прямо передбачені законом. Такі випадки можуть мати місце під час здійснення кримінального провадження, що допускається в порядку реалізації відповідних норм кримінального процесуального закону. Процедура судового розгляду таких питань під час здійснення досудового розслідування не лише відбиває чітко виражену законодавчу вимогу, а й слугує гарантією дотримання конституційних норм, які встановлюють відповідні права й свободи людини.

Кримінальні процесуальні приписи частини першої ст. 258 КПК України, якою заборонено будь-кому втручатися у приватне спілкування без ухвали слідчого судді, стосується порядку здійснення усього кримінального провадження. Якщо будь-яка слідча (розшукова) дія передбачатиме необхідність чи навіть ймовірність допущення втручання у приватне спілкування, то прокурор, слідчий за погодженням з прокурором зобов'язаний звернутися до слідчого судді з клопотанням про надання дозволу на втручання у приватне спілкування. Порядок подання клопотання повинен відповідати вимогам статей 246, 248, 249 КПК України, якими врегульовано загальний порядок підготовки й проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Зазначене означає, що під час досудового розслідування правомірне втручання у приватне спілкування є можливим лише у формі проведення негласної слідчої (розшукової) дії як окремої процесуальної дії, спрямованістю якої може бути отримання доказів або перевірка вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Таке втручання полягає в отриманні співробітниками правоохоронних органів доступу до змісту спілкування як інформації, що передається та зберігається під час приватного спілкування між особами, без їх відома. Кримінальним процесуальним законом передбачено різновиди втручання у приватне спілкування, що можуть бути здійснені під час проведення досудового розслідування і потребують отримання дозволу слідчого судді. Це може бути втручання: шляхом аудіо-, відеоконтролю особи, арешту, огляду і вилітки приватної кореспонденції, зняття приватної інформації з транспортних телекомунікаційних мереж або з електронних інформаційних систем.

Спілкуванням визнається передання інформації у будь-якій формі від однієї особи до іншої безпосередньо або за допомогою засобів зв'язку будь-якого типу. Спілкування є приватним, якщо під час його здійснення інформація передається, сприймається іншою особою й зберігається за таких фізичних та юридичних умов, при яких учасники спілкування можуть розраховувати на захист інформації, якою вони обмінюються або яку повідомляють,

від втручання інших осіб. Відсутність застереження з боку законодавця щодо можливої обізнаності будь-кого із сторони спілкування про факт втручання в нього означає, що втручанням у приватне спілкування слід вважати кожний факт, який вказує на те, що будь-хто із учасників такого спілкування не знав про доступ сторонніх осіб до його змісту і при цьому права такої особи були порушені.

Фізичними умовами, що можуть забезпечувати захист від втручання в певне спілкування, на які розраховують його учасники, є спеціально обрані фізичними особами учасниками спілкування місце та час його здійснення, форма спілкування (вербальна, мовою жестів, письмова, графічна), форма обміну інформацією – безпосередня або опосередкована (надсилання листів, бандеролей, посилок, поштових контейнерів, грошових переказів, телеграмам, за допомогою інших матеріальних носіїв передання інформації), технічні засоби дротового та бездротового зв'язку, передавання SMS-, MMS- чи інших повідомлень, кодової інформації та її збереження тощо. Юридичними умовами, що забезпечують приватну складову спілкування, є гарантоване положеннями Конституції України та інших законів чи нормативно-правових актів право будь-якої особи на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, невтручання у особисте й сімейне життя особи та можливість правомірного обмеження цих прав лише за рішенням суду (ст. 31, 32 Конституції України; п. 7 ч. 1 ст. 7; ст. 14; ст. 15; ч. 1, ч. 5 ст. 258; ст.ст. 260, 261, 263, 264 КПК України; ст. 9 Закону України "Про телекомунікації"; ст. 6 Закону України "Про поштовий зв'язок"), укладення угоди між фізичною особою та юридичною особою, що надає послуги телекомунікаційного, поштового зв'язку на території України, для забезпечення її приватного спілкування.

Достатніми для здійснення під час досудового розслідування втручання у приватне спілкування підставами можна вважати: отримання слідчим, прокурором у передбаченому законом порядку даних про те, що інформація, яка складатиме зміст приватного спілкування, з достатнім рівнем ймовірності може містити відомості про обставини, які мають значення для кримінального провадження; дані про те, що можливість отримання відомостей про зміст приватного спілкування може бути забезпечена тільки шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які допускають втручання у приватне спілкування. Законодавцем встановлено пряму заборону втручання у приватне спілкування захисника, священнослужителя з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим, незалежно від приводів та мотивів такого втручання з боку будь-кого.

Положеннями ст. 259 КПК України передбачені вимоги щодо збереження інформації, отриманої в результаті втручання у приватне спілкування. Згідно з вимогами цієї статті вітчизняного кримінального процесуального закону, якщо прокурор має намір використати під час судового розгляду як доказ інформацію, отриману внаслідок втручання у приватне спілкування, або певний її фрагмент, він зобов'язаний забезпечити збереження всієї інформації або доручити слідчому, який здійснює досудове розслідування, забезпечити таке збереження [1, с.146].

Буквальне викладення такої законодавчої вимоги є дещо не зовсім коректним. По-перше, доказами у кримінальному провадженні є не інформація, а фактичні дані, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження, і такі докази мають чітко визначені процесуальні джерела. В словниковому розумінні інформація – це відомості про які-небудь події, чиюсь діяльність, повідомлення про щось, відомості у будь-якій формі і на будь-яких носіях [2, с.196]. Інформація, що отримана в результаті втручання у приватне спілкування, лише розкриває зміст та сутність таких фактичних даних, а міститься вона в протоколах негласних слідчих (розшукових) дій та додатках до них як у визначених КПК України джерелах доказів. По-друге, обов'язок збереження усіх отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій речей і документів, які плануються використовувати у кримінальному провадженні і не лише як доказів, покладається на прокурора вимогами частини четвертої ст. 252 КПК України, що встановлює загальні положення проведення, фіксації та використання результатів кожної з негласних слідчих (розшукових) дій і в тому числі тих, що пов'язані із втручанням в приватне спілкування. По-третє, навряд чи доцільно

зберігати усю отриману під час втручання в приватне спілкування інформацію (до того ж, на невизначений законодавцем час), якщо значна частина її не матиме ніякого відношення до кримінального провадження, з приводу якого здійснюється досудове розслідування. Так, наприклад, проведення протягом місяця аудіоконтролю особи може призвести до отримання доволі значного інформаційного масиву, який складатиметься з аудіозапису численних розмов особи телефоном з величезною кількістю абонентів, а значення для конкретного кримінального провадження матиме лише зміст невеликого фрагменту однієї з телефонних розмов. Тому, очевидно, більш правильно розуміти цю процесуальну вимогу як таку, що зберіганню підлягає уся отримана інформація, яка безпосередньо стосується кримінального провадження і може бути використана в доказуванні і не лише як докази під час досудового розслідування чи судового розгляду.

Втручання у приватне спілкування, під час якого були тимчасово обмежені конституційні права особи, тягне за собою іншу процесуальну вимогу – повідомлення осіб, щодо яких проводилися негласні слідчі (розшукові) дії, а також підозрюваного і його захисника про факт та результати здійсненого втручання. Таке повідомлення надсилається адресату прокурором або за його дорученням слідчим, який здійснює досудове розслідування, і лише в письмовій формі. Відповідні вимоги ст. 253 КПК України відображають реалізацію додаткових гарантій законності дій органів досудового розслідування.

Отже, законодавцем в КПК України встановлені як законні підстави тимчасового обмеження органом досудового розслідування прав людини у вигляді втручання у приватне спілкування, так і гарантії забезпечення законності таких заходів.

Джерела та література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. – К. : Закон і бізнес, 2012. – 320 с.
2. Новий тлумачний словник української мови у 4 т. Том 2. – К. : Аконіт, 2001. – 911 с.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ ПРАВА НА БЕЗОПЛАТНУ МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ

В. В. Колодяжна, О. А. Коваль

Відповідно до Конституції України людина, її життя та здоров'я визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Право на безоплатну медичну допомогу є одним із найважливіших прав, яке надається громадянину для повноцінного життя. Тому держава повинна створювати всі необхідні умови для реалізації цього конституційного права. Це й зумовлює актуальність теми дослідження.

Дослідженням питань суті поняття та реалізації права людини на безоплатну правову допомогу займалися такі науковці, як: Волинець Т.В., Гревцова Р.Ю., Дроздова А.В., Прасов О.О., Сенюта І.Я. та ін.

Метою дослідження є визначення поняття безоплатної медичної допомоги та реалізації даного конституційного права в Україні.

Конституція України у статті 49 гарантує право кожного на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування [1]. Право на медичну допомогу забезпечується також ст. 284 Цивільного Кодексу України, п. «д» ст.6, п. «а» ст.78 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», п. 1 ч. 1 Клятви лікаря[2],[3],[7].

У частині 3 статті 49 Конституції України зазначено, що у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно [1]. Конституційний Суд України в рішенні № 10-рп/2002 від 29.05.2002 офіційно протлумачив положення частини третьої статті 49 Конституції України так, що у державних та комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається всім громадянам незалежно від її обсягу та без попереднього, поточного або наступного їх розрахунку за надання такої допомоги [6].

Разом з тим, Конституційний Суд України дійшов висновку щодо загального змісту безоплатної медичної допомоги. Він полягає у відсутності для всіх громадян обов'язку сплачувати за надану їм у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медичну допомогу як у момент, так і до чи після її отримання. Словосполучення «безоплатність медичної допомоги» означає неможливість стягування з громадян плати за таку допомогу в державних і комунальних закладах охорони здоров'я у будь-яких варіантах розрахунків (готівкою або безготівкових) чи у вигляді «добровільних внесків» до різноманітних медичних фондів, чи у формі обов'язкових страхових платежів (внесків) тощо [6].

У Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Програми надання громадянам гарантованої державою безоплатної медичної допомоги» від 11 липня 2002 року № 955 під медичною допомогою розуміється «вид діяльності, який включає комплекс заходів, спрямованих на оздоровлення та лікування пацієнтів у стані, що на момент її надання загрожує життю, здоров'ю і працездатності та здійснюється професійно підготовленими працівниками, які мають на це право відповідно до законодавства». Цією Програмою, розробленою на підставі базових показників формування витрат на охорону здоров'я в бюджетах різних рівнів, визначається перелік видів медичної допомоги, яка надається населенню безоплатно, обсяги безоплатної медичної допомоги, нормативи фінансування охорони здоров'я на 1 жителя, які забезпечують подання гарантованих обсягів медичної допомоги [5].

Варто зазначити, що поняття медичної допомоги, а також порядок надання медичних послуг на безоплатній основі у державних та комунальних закладах охорони здоров'я, перелік таких послуг мають бути визначені Законом України, а не постановою уряду. Це є одне з питань, яке потребує законодавчого вдосконалення.

Нагальною проблемою є те, що на даний час склалася така ситуація, що заклади охорони здоров'я не мають фінансової можливості надавати весь спектр медичних послуг безоплатно, навіть їх гарантований обсяг. Це породжує необхідність в закладах охорони здоров'я створення «добровільних внесків» та «лікарняних кас», задля забезпечення необхідного лікування хворих. Нестача державних коштів веде до того, що безоплатна медична допомога заміщується платною. Така ситуація потребує негайного вирішення. Потрібне додаткове джерело фінансування, і таким джерелом можуть стати кошти у вигляді страхових внесків застрахованих осіб, передбачені програмою загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування.

Відповідно до Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування одним із видів загальнообов'язкового державного соціального страхування визначено медичне страхування.

Статтею 1 Основ визначено, що загальнообов'язкове державне соціальне страхування – це система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом, громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законом [4].

Система соціального медичного страхування успішно функціонує у країнах Європи, що забезпечує надання якісної медичної допомоги. Україна ж поки робить перші кроки на шляху до впровадження загальнообов'язкового медичного страхування в нашій державі. Проекти законів про медичне страхування знаходяться на стадії розробок та доопрацювань в комітетах Верховної Ради України.

Отже, виходячи із вищезазначеного, можна зробити висновок, що чинне законодавство України в сфері охорони здоров'я, зокрема щодо вирішення питань визначення гарантованого обсягу безоплатної медичної допомоги; видів та порядку надання платних медичних послуг у державних і комунальних закладах охорони здоров'я; умов запровадження медичного страхування, потребує кардинальних змін та вдосконалення.

Разом з цим, для забезпечення в Україні права кожного на безоплатну медичну допомогу, необхідно не лише прийняття якісних законодавчих актів, але й забезпечити їх виконання та належне фінансування.

Джерела та література:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – С. 141.
2. Цивільний кодекс України. Прийнятий 16 січня 2004р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №40-44. – Ст. 356.
3. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»// Відомості Верховної Ради — 1993 — №4 — ст.145.
4. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Верховна Рада України; Закон від 14.01.1998 № 16/98-ВР.
5. Постанова КМУ від 11.07.2002р. №955 «Про затвердження Програми подання громадянам гарантованої державної безоплатної медичної допомоги». – Офіційний Вісник України. – 2002. - №28. – С.1324.
6. Рішення Конституційного Суду України (справа про безоплатну медичну допомогу) від 29.05.2002 р. // Офіційний вісник України – 2002. – № 23. –ст. 107.
7. Клятва лікаря, затверджена Указом Президента України від 15 червня 1992 року № 349.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Ю. В. Коренга

Сьогодні Україна та Європейський союз тісно пов'язані трудовими правовідносинами. Згідно зі статистикою Світового банку майже 7 млн. українців перебувають за кордоном, що становить майже 15 % від кількості населення. Однак, за даними міжнародної організації праці близько третини усіх працюючих не підпадають під державний контроль.

Очевидно, що українцям за кордоном досить часто доводиться виконувати тяжку фізичну роботу, проте умови, в яких доводиться жити і працювати досить рідко відповідають встановленим європейським нормам. За таких обставин забезпечення трудових прав мігрантів відповідає сучасним потребам суспільства, в тому числі і потребам «приймаючої» держави.

Найпоширенішими проблемами наших заробітчан за кордоном є ті, які мають економічне підґрунтя, і стосуються, перш за все, поганих умов побуту та праці мігрантів, а також невідповідного рівня заробітної плати, в порівнянні з зарплатнею, що отримують громадяни країни-реципієнта. Найгострішими проблемами є труднощі соціального та гуманітарного характеру, пов'язані з порушенням прав та свобод людини, посяганням на їх честь та гідність (це, перш за все, стосується трудового та сексуального рабства та інших злочинів, включаючи кримінальні)[1].

У зв'язку з цим виникає необхідність законодавчого закріплення правових гарантій праці громадян України за межами нашої держави, щоб захистити їхні права та інтереси. Правові принципи працевлаштування за кордоном; міжнародно-правові норми, що регулюють труд мігрантів; захист прав, свобод та інтересів працівника; процедура здійснення та організація візду за кордон для працевлаштування; умови, за яких узагалі можлива робота за кордоном; проблеми нелегальної праці за кордоном – це ті питання, котрі за нових умов ринкової економіки, з одного боку, та проголошення України правовою державою – з другого є важливими не тільки в теоретичному, а й у практичному аспектах.

Перш за все, необхідною передумовою трудових відносин мігрантів повинно бути укладення трудової угоди (контракту) з роботодавцем. Адже для переважної більшості

європейських країн відповідальність на нелегальне працевлаштування є нормою. Причому така відповідальність лягає на плечі як працівника, так і роботодавця. У питаннях працевлаштування, реалізації трудових і соціальних прав громадяни України та працевлаштувачі іноземних держав також повинні керуватися дво- та багатосторонніми договорами, укладеними між країнами. Колізійні норми щодо права, яке має застосовуватися до трудових зносин громадян України за кордоном, містяться в договорах про правову допомогу та правові відносини в цивільних і кримінальних справах, угодах про працевлаштування та соціальний захист громадян. Прикладами таких документів у вітчизняному праві можуть уважатися численні двосторонні угоди України з Білоруссю, Вірменією, Молдовою, Польщею, Росією, Чехією, Литвою тощо [2].

Для забезпечення чітких механізмів захисту прав працівників, контракт повинен містити реквізити роботодавця, відомості про характер, особливі умови праці, розмір заробітної плати, тривалість робочого часу та часу відпочинку. Із підписанням трудового договору працівник бере на себе зобов'язання не перебувати на території держави працевлаштування довше терміну, на якій він одержав дозвіл, та не шукати іншу роботу, крім тієї, яка передбачена дозволом. Після влаштування на роботу різниця у правовому статусі між громадянами та іноземцями майже не помічається. Іноземці, які отримали дозвіл на працевлаштування та уклали трудовий договір (контракт), користуються тим же обсягом соціальних та трудових прав як і громадяни приймаючої країни.

За захистом прав та законних інтересів громадяни України можуть звернутись до консульської установи своєї держави або до суду. Важливо пам'ятати, що на українського громадянина, працевлаштованого за кордоном поширюється законодавство країни-перебування.

Для реалізації політики у сфері трудової міграції важливо удосконалити законодавчу базу, зокрема, розглянувши можливість розробки закону України про правовий статус громадян, працевлаштованих за кордоном. Цим документом можна було б визначити права та обов'язки осіб, які виїжджають на заробітки за кордон, державні гарантії їхніх прав, обов'язки відповідних органів влади щодо забезпечення прав і свобод заробітчан. Крім того, доцільно було б відобразити в документі напрями заохочення повернення мігрантів та виробничого використання зароблених за кордоном коштів.

Джерела та література:

1. В. О. Патійчук. Українські заробітчани у сучасних європейських міграційних процесах [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://esuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/4904/1/Patiichuk.pdf>
2. М Чугуєвська. Проблемні аспекти правового регулювання працевлаштування громадян України за кордоном // Віче. – 2012. - № 24. – С. 4.

СИСТЕМНЕ ТЛУМАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

М. В. Котенко

В умовах реформування правової системи України, розбудови її державності, розвитку інститутів громадянського суспільства, як ніколи гостро стоїть проблема підвищення ефективності правового регулювання, вдосконалення тих правових інституцій, які забезпечують якість правового регулювання, досягнення тих правових результатів, які закладені правотворцем у змісті правових норм. Особливого значення ці процеси мають у сфері прав і свобод людини.

Системний спосіб тлумачення правових норм у сфері прав людини недоцільно розглядати виключно в теоретико-правовому або практичному плані, оскільки ці аспекти є

взаємопов'язаними між собою та обумовлені загальними засадами взаємодії юридичної науки і практики. Така взаємодія на сьогодні зводиться до того, що теоретичні дослідження повинні задовольняти потреби практики, базуватися на її матеріалах, а практика, у свою чергу, - спиратися на науково обґрунтовані рекомендації і висновки.

Тому наукове дослідження системного способу тлумачення правових норм як явища теоретико-правового плану має актуальний характер, що повинно забезпечити переосмислення теоретико-правових аспектів тлумачення норм права у сфері прав людини, результати якого відіграють методологічний та системоутворюючий характер для подальшого дослідження тлумачення норм права на теоретико-правовому та галузевому рівнях юридичної науки.

Метою цієї публікації є визначення ролі системного способу тлумачення правових норм у сфері прав людини в судовій практиці Конституційного Суду України.

Встановлення особливостей здійснення системного тлумачення в сфері прав людини на прикладі практики діяльності Конституційного Суду України та системи судів загальної юрисдикції, надало змогу визначити стан системного тлумачення в діяльності судових органів, виявити недоліки здійснення такого системного тлумачення, а також виокремити напрями вдосконалення практики здійснення системного тлумачення в Україні.

Конституційний Суд як суб'єкт правоінтерпретаційної діяльності наділяється відповідними правотлумачними повноваженнями в силу ролі та значення Конституції держави як Основного закону та законодавчих актів, які регулюють найважливіші суспільні відносини, у тому числі і сферу конституційних прав і свобод.

В юридичній літературі підкреслюється складність та багатоаспектність норм і положень конституції і тих законів у сфері прав людини, тлумачення яких здійснює Конституційний Суд, що зумовлює необхідність вироблення системи способів тлумачення та виокремлення відповідних видів тлумачення, котрі забезпечать всесторонність та комплексність з'ясування змісту цих норм та приписів, а також повну відображеність волі суб'єкта, котрий прийняв (схвалив) конституційний акт, в результатах такого тлумачення. На підставі аналізу практики правоінтерпретаційної діяльності органів конституційної юрисдикції у сфері прав людини та стану наукової розробки питань тлумачення норм права Конституційним судом, приходимо до справедливого висновку про те, що на сьогодні права доктрина не виробила однозначного підходу до характеристики способів тлумачення, що застосовуються Конституційним судом. Зокрема мова іде про буквальноє тлумачення, розширене та обмежене тлумачення, використання граматичного, логічного, системного, історико-політичного та телеологічного способів тлумачення [1, с. 11].

Конституцією України за Конституційним Судом України закріплені ті повноваження, які характеризують його як орган конституційної юрисдикції. В частині застосування системного способу тлумачення в діяльності Конституційного Суду України, слід зазначити, що безпосередньо умови та порядок застосування цього способу у сфері прав людини в законодавстві України не регламентовано, проте Конституцією України встановлено повноваження Конституційного Суду України загального плану щодо здійснення «офіційного тлумачення Конституції України та законів України». Такий підхід законодавця до правового регулювання повноважень Конституційного Суду України надав можливість останньому використовувати будь-який спосіб тлумачення правових норм в процесі здійснення такого тлумачення, в тому числі і системного способу.

На нашу думку, здійснення цих повноважень Конституційним Судом України неможливе без здійснення тлумачення правових норм, ключове місце в якому займає системний спосіб тлумачення, що надає змогу у сфері прав людини:

- по-перше, шляхом встановлення зв'язку між відповідним положенням (положеннями) Конституції України та положенням (положеннями) законів, інших правових актів Верховної Ради України; актів Президента України; актів Кабінету Міністрів України у сфері прав людини, щодо яких здійснюється перевірка на відповідність положенням Конституції, їх аналізу та формулювання обґрунтованого висновку, з'ясувати його відповідність або невідповідність Конституції України;

- по-друге, шляхом встановлення зв'язку між відповідним положенням

(положеннями) Конституції України та положенням (положеннями) чинних міжнародних договорів України у сфері прав людини або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість, щодо яких здійснюється перевірка на відповідність положенням Конституції, їх аналізу та формулювання обґрунтованого висновку, з'ясувати його відповідність або невідповідність Конституції України.

На підставі аналізу рішень Конституційного Суду України, в яких здійснено тлумачення положень Конституції та законів України у сфері прав людини, ми встановили, що питома вага логічного, граматичного, телеологічного та історичного способів тлумачення, які були застосовані Конституційним Судом України в процесі здійснення офіційного тлумачення є відносно невелика. Чого не скажеш про рішення Конституційного Суду України, в яких «акцент» зроблено на використання системного способу тлумачення правових норм.

На нашу думку, всі акти офіційного тлумачення, прийняті Конституційним Судом України, можливо поділити на:

- ті, котрі у своїй назві зазначають факт застосування системного способу тлумачення, який становить основу для здійснення офіційного тлумачення[2];

- ті, котрі у своїй назві не зазначають факт застосування системного способу тлумачення, проте у змісті самого рішення цей спосіб визнано як основний або один із способів тлумачення, котрий був застосований[3].

Враховуючи вищевикладене та беручи за основу повноваження Конституційного Суду України, вважаємо, що його системного тлумачення Конституційного Суду в сфері прав людини полягає в наступному:

1) конституційна роль, що пов'язана із закріпленням за Конституційним Судом України виключних повноважень щодо здійснення офіційного тлумачення Конституції України та законів України у сфері прав особи;

2) офіційно-нормативна роль, яка полягає в тому, що правоінтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України у сфері прав людини здійснюється офіційно відповідно до чинного законодавства України, а сам акт тлумачення, що приймається Конституційним Судом України, наділений офіційним статусом, має загальнообов'язковий формально визначений характер;

3) орієнтаційна роль, змістом якої є вплив положень актів тлумачення Конституційного Суду України у сфері прав людини на юридичну практику в Україні, правову свідомість та правову культуру суспільства і його громадян;

4) пізнавально-роз'яснювальна роль, котра полягає у з'ясуванні змісту і смислу норм Конституції України та законів України щодо прав людини, а також у їх роз'ясненні у вигляді відповідних актів тлумачення;

5) ціннісна роль, яка надає змогу акумулювати ціннісні орієнтири права, що закріплює права людини як соціокультурного явища, їх переосмислити та здійснити тлумачення правових норм в контексті їх співвіднесення з відповідними ціннісними орієнтирами права;

6) гуманістична роль, що полягає у забезпеченні прав і свобод людини при з'ясуванні та роз'ясненні змісту і смислу норм права, котрі тлумачаться;

7) системоутворююча роль, змістом якої є здійснення тлумачення Конституції України та законів України в контексті єдності правових норм, які регулюють суб'єктивні можливості, де результати тлумачення матимуть загальнообов'язковий характер для подальшої правотлумачної та правозастосовної діяльності, яка здійснюється іншими суб'єктами права.

Джерела та література:

1. Худoley К. М. Толкование Конституции и уставов субъектов РФ Конституционными (Уставными) судами: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / К. М. Худoley. – Тюмень, 2007. – 24 с.

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Суботи Артема Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положень частини п'ятої статті 127 Конституції України у системному зв'язку з частиною третьою цієї статті,

статті 65 Закону України «Про судову систему і статус суддів» від 12.06.2013 року № 4-рп/2013 [Електронний ресурс] режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main>

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України від 25.01.2012 року № 3-рп/2012 [Електронний ресурс] режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-12>

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Кузьменка Віталія Борисовича щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 364 Кримінального кодексу України (справа щодо застосування кваліфікуючої ознаки «працівник правоохоронного органу» до працівника державної виконавчої служби) від 18.04.2012 року № 10-рп/2012 [Електронний ресурс] режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main>

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням акціонерної компанії "Харківобленерго" щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 частини другої статті 17, пункту 8 частини першої статті 26, частини першої статті 50 Закону України «Про виконавче провадження» від 26.06.2013 року № 5-рп/2013 [Електронний ресурс] режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main>

ІНСТИТУТ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В СИСТЕМІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

В. М. Кравчук

Теоретичне дослідження природи конституційно-правового статусу людини та громадянина досить давно є предметом вивчення не лише представників юридичної науки, а й юристів-практиків. Реформи останніх років, що пов'язані з розробкою системи конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, а також відповідних механізмів їх захисту поки що не дає підстав говорити про наявність в Україні ефективної процедури, котра б забезпечувала кожному належний захист конституційних прав та свобод.

Крім того, насторожує і той факт, що у підписаній новосформованою коаліцією депутатських фракцій 21 листопада 2014 року коаліційній угоді [1] даний інститут взагалі не згадується, а формулювання на зразок того, що учасники даної угоди (народні депутати України) своїм головним обов'язком вважають захист прав і свобод громадян та націлені на досягнення європейської якості життя громадян України, виглядають суто декларативними, оскільки не містять жодних практичних рекомендацій.

Як відомо, система конституційного права України – це об'єктивно обумовлена сукупність інститутів і норм конституційного права, а також інших структурних елементів (природного і позитивного, суб'єктивного і об'єктивного, загального і особливого, матеріального і процесуального, національного та міжнародного) конституційного права, що регулюють суспільні відносини, які є предметом конституційного права. Незважаючи на багатомірність системи національного конституційного права [2] в її основу покладено систему основних конституційно-правових інститутів.

На сьогодні можна констатувати існування таких основних інститутів конституційного права України, як інститут основ конституційного ладу, інститут конституційно-правового статусу людини і громадянина, інститут форм безпосередньої демократії, інститут парламентаризму, інститут глави держави, інститут виконавчої влади, інститут судової влади,

інститут конституційної юстиції, інститут прокуратури, інститут територіального устрою, інститут місцевого самоврядування тощо.

Центральне місце в системі інститутів конституційного права належить інституту конституційно-правового статусу людини та громадянина. Варто зазначити, що даний інститут конституційного права згадується чи не у кожному навчальному посібнику з конституційного права, однак лише зрідка можна зустріти етимологічне визначення даного інституту. На підставі аналізу наявних в конституційно-правовій літературі трактувань даного інституту, інститут конституційно-правового статусу людини і громадянина можна визначити як закріплене Конституцією та законами України правове становище людини та громадянина в Україні, що виражається через сукупність прав, свобод, обов'язків та законних інтересів кожної фізичної особи.

Розкрити змістовну сутність та функціональне призначення будь-якого інституту конституційного права можна охарактеризувавши його структурні елементи. Інститут конституційно-правового статусу людини і громадянина в Україні складається з таких елементів: 1) принципи конституційно-правового статусу людини і громадянина; 2) конституційна правосуб'єктність; 3) громадянство; 4) конституційні права та свободи людини і громадянина; 5) гарантії конституційно-правового статусу людини і громадянина; 6) конституційні обов'язки людини і громадянина.

Первинним елементом структури інституту конституційно-правового статусу людини та громадянина є принципи конституційно-правового статусу людини і громадянина, які можна визначити як основоположні ідеї, що визначають зміст та спрямованість правового регулювання конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні. Інститут конституційно-правового статусу людини і громадянина базується на загальних засадах, визначених міжнародними правовими актами, Конституцією та законами України. Основними принципами інституту конституційно-правового статусу людини і громадянина є принципи: пріоритету прав і свобод людини перед інтересами держави; рівності прав і свобод кожної людини; невідчужуваності та непорушності прав і свобод людини та громадянина; гарантованості прав і свобод людини та громадянина; відповідності конституційних прав і свобод людини та громадянина міжнародним стандартам; заборони звуження змісту і обсягу існуючих прав і свобод людини та громадянина; невичерпності конституційних прав і свобод людини та громадянина тощо.

Наступним важливим елементом структури інституту конституційно-правового статусу людини та громадянина є конституційна правосуб'єктність, яка загалом може, як встановлюватися так і визнаватися нормами конституційного права. Так, як суб'єкти конституційного права наділені правосуб'єктністю, то відповідно вони мають правоздатність і дієздатність.

Конституційну правосуб'єктність людини та громадянина можна визначити як здатність фізичних осіб у встановленому порядку бути суб'єктами конституційного права, тобто носіями суб'єктивних конституційних прав та юридичних обов'язків [3, с. 73].

Розуміння людини як громадянина є надзвичайно важливим у характеристиці її правового становища як особи, що має правовий зв'язок з тією чи іншою державою. Громадянство є тією необхідною підставою, яка надає особі, що має статус громадянина, можливість повною мірою долучитися до політичного, економічного, правового та культурного життя суспільства й держави.

Громадянство є одним із визначальних факторів у характеристиці правового становища та статусу особи, одним із найважливіших елементів її конституційно-правового статусу.

Базовим елементом структури інституту конституційно-правового статусу людини та громадянина є конституційними правами та свободами людини і громадянина, під якими традиційно розуміють встановлену Конституцією України та гарантовану Українською державою міру можливої поведінки або діяльності особи (колективу осіб) з метою задоволення своїх законних потреб і інтересів у політичній, економічній, соціальній, культурній (духовній), екологічній, інформаційній та інших сферах суспільного життя.

За своєю сутністю права і свободи людини та громадянина є найвищою соціальною цінністю, пріоритетною сферою відповідальності держави перед людиною; за своїм змістом – це право на володіння, користування і розпорядження політичними, економічними, соціальними та культурними (духовними) й іншими цінностями; за формою – є видом, способом поведінки або діяльності особи чи колективу осіб у суспільстві з метою задоволення своїх політичних, економічних, соціальних і культурних (духовних) потреб й інтересів.

Важливим елементом конституційно-правового статусу людини і громадянина є гарантії конституційних прав і свобод людини та громадянина під якими слід розуміти систему умов і засобів, юридичних механізмів забезпечення належної реалізації визначених Конституцією та законами України прав і свобод людини та громадянина.

Система гарантій конституційних прав і свобод людини та громадянина представлена загальними і спеціальними (юридичними) гарантіями.

Важливою і по суті завершальною складовою конституційно-правового статусу людини і громадянина, що закріплює основи взаємовідносин між особою та державою, є обов'язки людини і громадянина в Україні, що тісно пов'язані з правами і свободами.

Конституційні обов'язки людини і громадянина – це визначена нормами Конституції та законів України міра обов'язкової, належної поведінки та діяльності людини у політичній, економічній, соціальній, культурній (духовній) та інших сферах суспільного і державного життя.

Таким чином, розглянутий вище перелік елементів конституційно-правового інституту конституційно-правового статусу людини та громадянина розкриває сутність і функціональне призначення даного конституційно-правового інституту.

Як відомо, система конституційного права, як пріоритетної галузі публічного права, знаходить своє логічне продовження і остаточний розвиток у системі відповідної галузі законодавства. Цілком логічно припустити, що інститут конституційно-правового статусу людини та громадянина повноправно є одним із пріоритетних напрямків при проведенні конституційної реформи, адже удосконалення конституційно-правового статусу людини і громадянина неодмінно має визначитися як першочергове завдання Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України та інших органів державної влади і органів місцевого самоврядування в Україні.

Джерела та література:

1. Проект коаліційної угоди від 21.11.2014 р. // http://samopomich.ua/wp-content/uploads/2014/11/Koalicyjna_uhoda_parafovana_20.11.pdf
2. Федоренко В. Л. Система конституційного права України: теоретико-методологічні аспекти: Монографія / В. Л. Федоренко. – К.: Ліра-К, 2009. – 580 с.
3. Кравчук В. Поняття конституційної правосуб'єктності / В. Кравчук // Історико-правовий часопис: журнал. – Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. – № 2. – С. 71-74.

ПРАВА ЛЮДИНИ В ЕПОХУ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА ВІДРОДЖЕННЯ

М. А. Кравчук, Я. Л. Лукаш, Л. С. Плахотна

Проблема прав людини завжди була однією із найактуальніших. Шлях людства до нинішнього розуміння прав людини був складним і тривалим. Змінювалась людина – змінювались її погляди на себе та на свої права. Людство на кожному історичному етапі розглядало права людини, виходячи з уже набутого досвіду та конкретних історичних обставин. Саме через свої права люди почали розуміти свою роль у взаємозв'язку між одне одним та, особливо, державою.

Яскравим прикладом того, як епоха впливає на розвиток та розуміння прав людини є Середньовіччя та Відродження. В епоху Середньовіччя античні ідеї свободи людей були підхоплені і далі розвинені світськими і релігійними мислителями. Представники різних юридичних шкіл того часу (X–XI ст.) в своєму праворозумінні орієнтувались на ідею правової справедливості і пов'язані з нею природно-правові уявлення і концепції.

Стосовно держави такий природно-правовий підхід означав пріоритет (і верховенство) природного права перед державою. Так, юрист Балдус стверджував, що природне право значно сильніше, ніж влада короля.

Багато середньовічних мислителів пропонували і захищали ідею свободи і рівності всіх перед законом.

Вагомий вплив на розвиток прав людини мала релігія. Різні права і обов'язки, властиві людині, зафіксовані в Біблії. Наприклад, право людини на життя одержало закріплення в заповіді "не вбивай". Право на власність в заповідях: "не кради", "не жадай дому ближнього твого, ні поля його, ні раба його, ні рабині його, ні вола його, ні осла його". Право на відпочинок: "пам'ятай день суботній, щоб святкувати його, шість днів працюючи зроби всі діла твої, а день сьомий – суботній Господу, Богу твоєму". Обов'язок кожної людини піклуватися про батьків своїх зафіксований в заповіді: "шануй батька і матір твою, щоб добре тобі було та щоб довголітнім був ти на землі" [1].

Важливу роль в поглибленні ідей Біблії відіграв Фома Аквінський, який розробив християнську доктрину права і держави. Він стверджував, що державна влада походить від Бога, а її метою є досягнення загального блага членів держави, забезпечення умов для їх розумного і гідного життя. При цьому Аквінський протиставляв політичну монархію (тобто політичну форму правління на засадах законів і для "загального блага") тиранії (тобто правлінню в інтересах самого правителя в умовах беззаконня) і обґрунтовував право народу на повалення тиранії.

Суттєве значення в розвитку християнських концепцій прав людини мало вчення Фоми Аквінського про природний закон, який, на його думку, наказує всім людям прагнути до самозбереження і продовження роду, шукати істину і справжнього Бога, поважати гідність кожної людини. Це положення про божественну за своїм першоджерелом гідність всіх людей і природне їх право на цю гідність було значним внеском Фоми Аквінського, і в цілому християнського гуманізму, в концепцію невід'ємних природних прав людини.

Але все ж така ідея загальної рівності людей, яка виникла в стародавні часи, зовсім не зникла. Вона продовжувала розвиватися далі з різних позицій, у нових формах і напрямках у творчості світських і релігійних авторів Середньовіччя. Тому в контексті історії прав людини потрібно відзначити певний змістовий зв'язок, логіку послідовності і момент розвитку в ланцюгу багатьох актів цього періоду. Серед них слід виділити Велику хартію вольностей, яка з'явилася в Англії у 1215 році. В ній проголошувалися як права і свободи окремих станів і інститутів (графів, баронів, лицарства, міського населення, церкви та ін.), так і ті, які стосувалися широкого кола людей. Особливе місце займає ст. 39 Великої хартії, яка передбачає застосування покарань по відношенню до вільних не інакше як за законним вироком рівних і за законом країни.[5] Велика хартія вольностей традиційно вважається першим правовим документом, в якому закладено основи концепції прав людини, створено передумови для подальшого утвердження свободи і панування закону в житті суспільства.

В цілому, правова свідомість Середньовіччя, як і тодішня політична ідеологія, головним джерелом таких ключових понять, як справедливість, право, законодавство, мали Біблію, хоча це джерело не перекрило впливу на середньовічну правову думку етико-юридичних поглядів давньої Греції та Риму. Разом з тим, вона мала ряд своїх, тільки їй притаманих рис. Наприклад, середньовічна правова думка заперечувала, що і на суспільстві лежить вина за вчинення злочину окремою особою, не визнавала обмеженої осудності людини, відкидала можливість допущення помилок суддями тощо. Вона вважала, що справедливість зобов'язує застосовувати до винних тільки два крайні заходи: або жорстоке покарання у повному обсязі, або помилування. У правосвідомості тогочасного суспільства присутня повага до закону, переконаність в його безперечності, віра в його фундаментальне значення для нормального людського співжиття.

Культура Відродження зародилася в італійських містах-державих у XIV ст. і вже наприкінці XV ст. поширилася на інші країни Західної Європи. З'явилося прагнення замінити середньовічне традиційне дослідження текстів Біблії, постанов церковних Соборів і праць отців церкви розвитком світських наук і освіти, вивченням людини, її психології і моралі. У цей час відбувалося повернення до основ античного світосприйняття, за якого наука не була й не могла бути служницею церкви.

В епоху Відродження середньовічний аскетизм поступився культу людини, її інтересам і потребам; божественне поступилося природному, людському, тобто гуманізму. Основою гуманізму був італійський поет Франческо Петрарка, чії ідеї підхопили К. Салутаті й Л. Бруні, які відстоювали всебічний розвиток особистості, заперечували тиранію. Л. Бруні створив теорію республіканізму – найсправедливішого, на його думку, устрою суспільства, що є основною умовою реалізації свободи волі як свободи особистості.

У XV ст. політичну ідеологію раннього гуманізму розвивали М. Пальмієрі, Л. Валла, Л. Альберті, А. Рінуччіні та інші італійські мислителі. Під впливом республіканських ідеалів вони порушили проблеми свободи особистості як громадянської свободи, політичного права обирати і бути обраним до владних структур, рівності громадян перед законом. Було порушено проблему свободи в концепції максимальних можливостей людини в державній сфері. Це означало відхід від середньовічного світогляду [2].

Одним з видатних мислителів епохи Відродження був Нікколо Макіавеллі. У своїх поглядах на права та свободи особи він відходить від середньовічних уявлень про залежність людини від Бога та обґрунтовує свою концепцію про те, що людина на половину залежить від своєї долі, а на половину від своєї активності, творчості, вміння подолати перешкоди, тобто від свого таланту.

Один із найвидатніших українських політико-правових мислителів епохи Відродження – Станіслав Станіславович Оріховський-Роксолан, спирався на думку, що мірою прав і обов'язків людини, її рівності і справедливості, свободи та її обмежень є закон природи. Він відзначив, що людина має природні права на життя, свободу совісті, віри, слова, право слідувати велінням власного розуму, право на мир, злагоду і спокій у державі, право на приватну власність, а порушення будь-якого з цих прав є порушенням природного права і свідченням дикості, варварства і деспотизму. С. С. Оріховський-Роксолан доводив, що свобода людини є її природним станом. Ідею свободи він називав найбільшим надбанням суспільства, саме завдяки їй особистість може реалізувати свою сутність. Справжню свободу, на його думку, забезпечує така держава, де всі підкоряються закону та рівні перед ним. Дотримання законів розглядається не як обмеження свободи, а як її запорука, як стримуючий фактор для всіх, хто свободу порушує. За словами С. С. Оріховського-Роксолана, "закон...", якщо він є душею і розумом держав, значно кращий за непевну державу і вищий за короля", в державі повинна "правити не людина, а закон". Закон – це правові норми, що стоять на сторожі справедливості, при цьому природне право вище від законів, створених людьми [3].

Отже, в період Середньовіччя існували різні погляди на права і свободи людини. Мислителі по-різному бачили вирішення питання забезпечення рівності людей. Але на практиці феодалне право становило право-привілей. Воно закріплювало нерівність різних феодалних станів. Права людини визначалися залежно від того, яке місце посідала вона у феодалній ієрархії. Що ж до епохи Відродження, то саме її варто вважати початком осмислення основних прав людини. Саме завдяки гуманізму прийшло розуміння того, що людина (а, отже, і її права) є найвищою цінністю. Також епоху Відродження можна вважати періодом зародження теорії прав людини, інституту захисту прав людини. Хоча у епохи Середньовіччя та Відродження права людини розвивалися та досліджувалися по-різному, на нашу думку, ці епохи дали вагомий поштовх до подальшого закріплення та захисту основоположних прав людини.

Джерела та література:

1. Колодій А. М. Права людини і громадянина : навч. посіб. / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 33 с.

2. Мироненко О. М., Горбатенко В. П. Історія вчень про державу і право :навч. посіб. / О. М. Мироненко, В. П. Горбатенко. – К. : ВЦ “Академія”, 2010. – 456 с.

3. Новак-Каляєва Л. М. Джерела формування концепції прав людини в процесах європейського державотворення / Л. М. Новак-Каляєва. // Демократичне врядування. – 2012. – Вип. 9. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DevR_2012_9_5.pdf

4. Рабинович П. М. Права людини і громадянина : навч. посіб. / П. М. Рабинович, Т. І. Хавротас. – К. : Атака, 2004. – 464 с.

5. Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн. – Том I : Навч. посіб. для юрид. вищих навч. закладів і фак.: У 2 т. / За ред. члена-кореспондента Академії правових наук України В. Д. Гончаренка. – К.: Ін Юре. – 1998. – 504 с.

НЕДОТОРКАНИСТЬ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ЯК ПРИНЦИП КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

О. В. Крикунов

Право власності, що є економічним базисом життя людини, у демократичних правових державах розглядається як фундаментальне та непорушне. У статті 1 Першого протоколу до Європейської конвенції з прав людини та основоположних свобод 1950 р. визначено: «Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше, як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом або загальними принципами міжнародного права. Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які, на її думку, є необхідними для здійснення контролю за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків ... або штрафів» [1].

У законодавстві України право власності закріплено як Основному законі, так і у нормах окремих галузей права. Зокрема, ст. 41 Конституції України проголошує, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю ... Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним Відповідно до ст. 316 Цивільного кодексу України право власності – це право особи на річ (майно), яке вона реалізує відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Однак це право може бути обмеженим з підстав та у порядку, передбачених законом.

У межах цього дослідження розглянемо законні форми позбавлення або обмеження права власності у кримінальному провадженні. Стаття 16 КПК передбачає дві форми тимчасового обмеження права власності: 1) звичайна, що здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в передбаченому законом порядку (ч.1 вказаної норми). Нею охоплюються такі заходи забезпечення провадження, як тимчасовий доступ до речей і документів (глава 15 КПК); арешт майна (глава 17 КПК); 2) надзвичайна – допускається на підставах та в порядку, передбачених КПК, без судового рішення (ч.2 ст. 16 КПК). Зокрема, про неї йдеться у випадку тимчасового вилучення майна (глава 16 КПК).

Слід вказати, що дотриманню розумного балансу при обмеженні права власності у кримінальному провадженні присвячено пильну увагу законодавця, порівняно з КПК 1960 р. Розглянемо гарантії дотримання права власності щодо обох форм тимчасового обмеження права власності.

На підставі ухвали слідчого судді, суду здійснюється тимчасовий доступ до речей і документів полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливість ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх. Сторони кримінального провадження мають право звернутися до суду із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів, за винятком речей і документів, до яких заборонено доступ (ст. 161 КПК).

Слідчий суддя, суд розглядає клопотання за участю сторони кримінального провадження, яка подала клопотання, та особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, крім випадків, коли буде доведено, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів. Слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, якщо заявник доведе наявність достатніх підстав вважати, що ці речі або документи: 1) перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи; 2) самі по собі або в сукупності з іншими речами і документами мають суттєве значення для встановлення важливих обставин у кримінальному провадженні; 3) не становлять собою або не включають речей і документів, які містять охоронювану таємницю.

Суддя в ухвалі про надання тимчасового доступу до речей і документів може дати розпорядження про надання можливості вилучення речей і документів, якщо сторона кримінального провадження доведе наявність достатніх підстав вважати, що без такого вилучення існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, або таке вилучення необхідне для досягнення мети отримання доступу до речей і документів. В ухвалі про тимчасовий доступ до речей і документів, серед іншого, має бути зазначено: положення закону, на підставі якого постановлено ухвалу; реквізити осіб, які мають надати тимчасовий доступ до речей і документів; відомості, які дають можливість визначити речі і документи, до яких повинен бути наданий доступ; судове розпорядження забезпечити тимчасовий доступ до речей і документів зазначених в ухвалі особі та надати їй можливість вилучити зазначені речі і документи, якщо відповідне рішення було прийнято слідчим суддею, судом; строк дії ухвали (у межах лише одного місяця з дня її постановлення); правові наслідки невиконання ухвали.

Зазначена в ухвалі слідчого судді, суду особа зобов'язана пред'явити особі, яка зазначена в ухвалі як володільць речей і документів, оригінал ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів та вручити її копію. Особа, яка пред'являє ухвалу про тимчасовий доступ, зобов'язана залишити володільцю опис вилучених речей і документів (ст. 165 КПК).

Наступним обмеженням права власності, яке здійснюється на підставі рішення суду, є арешт майна – тимчасове позбавлення підозрюваного, обвинуваченого або цивільних відповідачів, а також юридичної особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження, можливості відчужувати певне його майно за ухвалою суду до скасування арешту майна у встановленому КПК порядку.

Арешт може бути накладено на нерухоме і рухоме майно, майнові права інтелектуальної власності, гроші у будь-якій валюті, цінні папери, документи про корпоративні права, якщо є достатні підстави вважати, що вони відповідають ознакам речових доказів (ст. 98 КПК), для забезпечення конфіскації майна, спеціальної конфіскації або цивільного позову. Але не допускається арешт майна/коштів неплатоспроможного банку, а також Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ч.1 ст. 173 КПК).

Законодавець прагне забезпечити використання арешту та його різновидів відповідно до інтересів як суспільства, так і власників, володільців майна. Арешт майна може також передбачати заборону для особи, на майно якої накладено арешт, іншого володільця, розпоряджатися будь-яким чином таким майном та використовувати його. Заборона на використання та розпорядження майна можуть бути застосовані лише у випадках, коли їх незастосування може призвести до зникнення, втрати або пошкодження відповідного майна або настання інших наслідків, які можуть перешкодити кримінальному провадженню. Законодавець не допускає заборон на використання житлового приміщення, де на законних підставах проживають особи. Ч. 4 ст. 171 КПК передбачає, що вартість майна, яке належить арештувати з метою забезпечення цивільного позову, повинна бути співмірною із розміром шкоди, завданої злочином.

З огляду на вказані норми КПК слід додати, що відповідно до практики Європейського суду з прав людини обмеження права власності вважається допустимим, якщо воно слугувало законній меті в інтересах суспільства, а також має бути дотримано розумну співмірність між використовуваними засобами, їх формами й тією метою, на котру спрямований будь-який захід, що позбавляє особу власності. Отже, заходи щодо обмеження права власності мають бути пропорційними щодо мети їх застосування. Як приклад такого підходу може розглядатися рішення у справі *Raimondov Italy від 22 лютого 1994 р.* Пан

Раймондо оскаржував накладення арешту на шістнадцять об'єктів нерухомого майна і на шість транспортних засобів... Суд визнав, що арешт виправданий загальними інтересами, і, якщо взяти до уваги надзвичайно небезпечну економічну владу такої «організації», якою є мафія, не можна стверджувати, що накладення арешту було непропорційне поставленій меті. Тому порушення ст. 1 Протоколу № 1 не встановлено [2].

З клопотанням про арешт майна до судді має право звернутися прокурор, слідчий, цивільний позивач. До клопотання також мають бути додані матеріали, якими заявник обґрунтовує клопотання. Клопотання про арешт майна розглядається судом не пізніше двох днів з дня його надходження до суду, за участю сторін. Але клопотання слідчого, прокурора, цивільного позивача про арешт майна, яке не було тимчасово вилучене, може розглядатися без повідомлення власника майна, якщо це є необхідне для забезпечення арешту майна.

При вирішенні питання про арешт майна слідчий суддя, суд повинен враховувати:

1) правову підставу для арешту майна; 2) достатність обвинувальних доказів; 3) розмір можливої конфіскації майна, розмір шкоди, завданої злочином, та цивільного позову; 4) наслідки арешту майна для інших осіб; 5) розумність та співрозмірність обмеження права власності.

Слідчий суддя, суд повинні відмовити у задоволенні клопотання про арешт майна, якщо особа, що його подала, не доведе необхідність такого арешту. Відмова у задоволенні або часткове задоволення клопотання про арешт майна тягне за собою негайне повернення особи тимчасово вилученого майна.

У разі задоволення клопотання слідчий суддя, суд застосовує найменш обтяжливий спосіб арешту майна, який не призведе до зупинення або надмірного обмеження правомірної підприємницької діяльності особи, або інших суттєвих наслідків для інших осіб.

Підозрюваний, обвинувачений, їх захисник, законний представник, інший власник або володільця майна, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, які не були присутні при розгляді питання про арешт майна, мають право заявити до слідчого судді, суду клопотання про скасування арешту майна (ст. 174 КПК).

Надзвичайною формою тимчасового обмеження права власності, яка не потребує згідно із КПК дозволу суду, є тимчасове вилучення майна, тобто фактичне позбавлення підозрюваного або осіб, у володінні яких перебуває майно, можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним майном до вирішення питання про арешт майна або його повернення (ст. 167 КПК). Це обмеження передбачене законодавцем як крайня необхідність в умовах, коли залишити виявлене майно, що відповідає ознакам речових доказів, у володільця неможливо. До такого висновку схиляє ст. 168 КПК, згідно із якою тимчасово вилучити майно може кожен, хто законно затримав без судового дозволу особу в порядку, передбаченому ст. 207-208 КПК. Також тимчасове вилучення майна може здійснюватися також під час обшуку, огляду. Як видається, у другому випадку йдеться також про несанкціоноване судом проникнення до житла чи іншого володіння у порядку ст. 233 КПК.

Тимчасово вилученим може бути майно у вигляді речей, документів, грошей тощо, щодо яких є достатні підстави вважати, що вони відповідають ознакам речових доказів (ст. 98 КПК). Кожна особа, яка здійснила законне затримання, зобов'язана одночасно із доставленням затриманої особи до уповноваженої службової особи передати їй тимчасово вилучене майно. Факт передання тимчасово вилученого майна засвідчується протоколом. Уповноважена службова особа під час затримання або обшуку і тимчасового вилучення майна або негайно після їх здійснення зобов'язана скласти відповідний протокол, копія якого надається особі, у якої вилучено майно, або її представнику. Після тимчасового вилучення майна уповноважена службова особа зобов'язана забезпечити збереження такого майна [3].

Відповідно до ст. 169, 171, 173 КПК тимчасово вилучене майно повертається особі, у якої воно було вилучено: 1) за постановою прокурора, якщо він визнає таке вилучення майна безпідставним; 2) за ухвалою слідчого судді чи суду, у разі відмови у задоволенні клопотання прокурора про арешт цього майна; 3) у випадку, коли клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна не було подано або було подано пізніше наступного робочого дня після вилучення майна; 4) у випадку, коли слідчий суддя, суд не виніс ухвалу

про арешт тимчасово вилученого майна постановляє протягом сімдесяти двох годин із дня знаходження до суду клопотання; 5) у разі скасування арешту.

Джерела та література:

1. Протокол від 20.03.1952 р. до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_535.

2. Рішення у справі Raimondov Italy від 22 лютого 1994 р. [Електронний ресурс]. – <http://european-court.eu/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/rajmondo-protiv-italii-rajmondo-v-italy-postanovlenie-evropejskogo-suda>.

3. Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2012 р. № 1104 [Електронний ресурс]. – <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF#n19>.

ПРАВА ЛЮДИНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОЗАХИСНИХ МЕХАНІЗМІВ

О. В. Лаба

Повага та захист прав людини є одним з керівних напрямків діяльності Європейського Союзу відповідно до цілей та принципів цієї організації, закріплених в установчих договорах. Будь-яка європейська країна, яка дотримується принципів свободи, демократії, поваги прав людини та основних свобод, а також верховенства права може звернутися до ЄС із заявою про членство, як це передбачено ст. ст. 6 та 49 Договору про Європейський Союз [2]. Критерії, яким мають відповідати країни-кандидати на вступ до Європейського Союзу (Копенгагенські критерії), були схвалені на засіданні Європейської Ради у Копенгагені у червні 1993 р. Згідно з ними членство в ЄС під кутом зору політичних стандартів вимагає від країни-кандидата стабільності інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, повагу права людини і захист меншин.

Вітчизняні та зарубіжні вчені-міжнародники приділили багато уваги проблемам захисту прав осіб в європейському правовому просторі (зокрема, в рамках Ради Європи, СОТ та Євросоюзу). Серед них такі як Мармазов В. Є., Муравйов В. І., Жуковська О. Л., Киричук О. С., П'яницький В. Т., Мозіль З., Березовська І., Шпакович О., Смирнова К., Скринька Д., Пітер ван ден Боше, Пітер ван Дік, Леаль-Аркас Р. та багато інших. Всі ці праці присвячені окремим аспектам механізмів захисту, досліджуючи фрагментарно кожен із складових даного правозахисного механізму.

Відносини України з Європейським Союзом на сьогодні базуються на Угоді про партнерство та співробітництво між Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами та Україною від 14.06.1994 року. Механізм вирішення суперечок присвячені ст. ст. 93, 96, 97 УПС. Відповідно до положень УПС Україна та ЄС гарантують фізичним та юридичним особам кожної зі сторін однаковий доступ до компетентних судів та адміністративних органів для захисту їх особистих прав згідно з УПС (пункт 1 статті 93 УПС). Це є класичним прикладом застосування національного режиму. Крім того, у статті робиться спеціальне посилання на захист особистих та майнових прав, включаючи права на інтелектуальну, промислову та комерційну власність, що визначені у ст. 50 УПС. Це важливе положення надає громадянам та юридичним особам можливість захистити свої права, що впливають із УПС, інших договорів та законодавства Європейського Союзу. Для врегулювання спорів, що виникають у зв'язку з комерційними операціями та договорами про співробітництво, укладеними суб'єктами економічної діяльності, пункт 2 статті 93 УПС закликає

Сторони якомога більше користуватися послугами арбітражного суду, включаючи міжнародний арбітраж, в межах їхніх відповідних повноважень. Крім того, у цій статті зазначено, що в разі передачі спору до арбітражу, якщо правила арбітражного органу, вибраного Сторонами, не встановлюють інше, при виборі арбітрів їхнє громадянство не береться до уваги. Так само Сторонам рекомендується звертатися до арбітражних правил, розроблених ЮНСІТРАЛ, і залучати арбітражні органи тих країн, що підписали Конвенцію про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень, укладену в Нью-Йорку 10 липня 1958 року.

Ще однією платформою для вирішення спорів є створений угодою інституційний механізм. У випадку виникнення будь-якого спору щодо застосування або тлумачення УПС, справу може бути передано до Ради з питань співробітництва, яка зробить спробу врегулювати спір шляхом надання рекомендації (пункти 1 та 2 статті 96 УПС). Якщо спір не може бути врегульований у такий спосіб, Україна, ЄС або держави-члени ЄС, якщо це стосується їхньої компетенції, можуть призначити посередника та повідомити про це іншу Сторону, яка протягом двох місяців має призначити другого посередника. Після цього Рада з питань співробітництва призначає третього посередника (обмеження строків для цього не передбачено). Три посередники приймають рекомендації більшістю голосів, причому ці рекомендації не є обов'язковими для Сторін (пункт 3). Варто відмітити, що ст. 97 УПС передбачає проведення консультацій з метою обговорення будь-яких питань, що стосуються тлумачення або імплементації УПС. Однак, застосування цього механізму ніяким чином не обмежує сторони направляти спір на розгляд Ради з питань співробітництва. До таких консультацій сторони звертались стосовно деяких заходів України у сфері торговельної та валютної політики та пов'язаних із нею заходів (наприклад, після прийняття відповідних нормативних актів щодо регулювання ринку уживаних автомобілів в Україні; після прийняття Національним Банком України постанови про валютні обмеження, що фактично порушували ст. 48 УПС; тощо).

На нашу думку, недоліком існуючих механізмів захисту прав фізичних та юридичних осіб є те, що юридична природа вирішення спорів Радою з питань співробітництва носить рекомендаційний характер, а задекларований принцип доступу до компетентних судів та адміністративних органів для захисту своїх особистих прав згідно з УПС важко реалізується через законодавчі процесуальні перепони. Так, наприклад, у державному реєстрі судових рішень [7] жодних посилань на порушення норм УПС не міститься. Хоча, деякі вітчизняні вчені вказують на процес «європеїзації» судової системи України [3]. Наводиться такий факт, що у разі конфлікту між положеннями УПС та національного законодавства, українські суди визнають примат і пряму дію УПС. Крім того, деякі українські судді обґрунтовують необхідність посилання в своїх рішеннях на законодавство ЄС, виходячи із зобов'язання про зближення законодавства ЄС і України в УПС. Важливість виконання зобов'язань України з наближення національного законодавства до права ЄС та їх далекосяжні наслідки для правової системи України було підкреслено в рішенні окружного адміністративного суду м. Києва № 4/48 від 22 травня 2008 р. У цьому рішенні окружний адміністративний суд м. Києва посилається на Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р., як результат, було заявлено, що метою адаптації українського законодавства до права ЄС є досягнення відповідності законодавству ЄС. З іншої сторони, рішення судових органів ЄС лише опосередковано посилаються на норми УПС.

Виходячи на якісно новий рівень відносин, що пов'язаний із участю України в процесах європейської інтеграції, посилюється роль інституційного механізму та удосконалюються правозахисні механізми. Не дивлячись на те, що норми УПС є застарілими спільні інститути, створені нею, продовжують функціонувати. Зокрема, на це вказує факт прийняття Радою з питань співробітництва Рішення № 1/2009 про створення Спільного комітету на рівні вищих посадових осіб, який буде діяти задля моніторингу виконання Порядку денного асоціації як інструменту щодо реалізації угоди про асоціацію. Крім того, Рада з питань співробітництва схвалила 20 червня 2013 року оновлений Порядок денний асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію. У зв'язку із можливим

укладанням Угоди, про асоціацію між Україною та Євросоюзом передусім з'являється новий механізм вирішення спорів.

Організацією, для якої сфера захисту прав і свобод людини традиційно залишається однією з головних, є Рада Європи. Вона була створена у 1949 р. Згідно зі статутом Ради Європи ця організація має сприяти утвердженню духовних і моральних цінностей, які є загальним доробком їхніх народів та джерелом принципів свободи особи, політичної свободи і верховенства права, що лежать в основі справжньої демократії [4].

Серед документів, ухвалених Радою Європи, найбільше значення має Європейська конвенція про захисту прав людини та основних свобод 1950 р. [1]. Вона встановлює стандарти поведінки держав-учасниць у сфері захисту прав і основних свобод людини. Конвенція містить переважну частину прав, які закріплені у Загальній декларації прав людини 1948 р. Їх забезпеченню у державах-членах сприяє Європейський суд з прав людини, чії рішення є обов'язковими для виконання у державах-учасниках Європейської конвенції.

Серед документів, що мають декларативний характер, слід виділити Декларацію основних прав і свобод та Хартію Співтовариства про основні соціальні права працівників.

Особливий статус в праві ЄС має Хартія ЄС основних прав 2007 р. [5]. Вона включає розгорнутий каталог основних прав і свобод цих прав, які визнаються за кожною особою, що знаходиться на території Євросоюзу і охоплює громадянські, політичні, економічні, соціальні і культурні права. Хартія має статус установчих договорів, хоча не є їх складовою. В її основу покладено новий світоглядний підхід на людину і її місце у світі. На відміну від переважної більшості міжнародно-правових документів, де за основу класифікації основних прав взято предмет суб'єктивного права, класифікація прав і свобод в Хартії зроблена на основі цінностей, на захист яких вони спрямовані. До таких цінностей віднесені людська гідність, свобода особи, рівність, солідарність.

Таким чином, за останні роки, Європейський Союз пройшов тривалий шлях становлення своєї власної системи захисту прав людини: від повного відхилення ідеї, що захист прав людини може користуватися перевагою перед положеннями права ЄС, до розробки власного каталогу прав людини, яким стала Хартія основних прав. Крім того, набуття чинності Лісабонським договором запровадило правові підстави для приєднання ЄС до Європейської конвенції з прав людини. Все це ставить перед Україною питання про необхідність удосконалення своєї власної системи захисту прав людини, оскільки у відповідності до критеріїв вступу до ЄС лише держава із відповідним рівнем дотримання прав та основних свобод людини може стати повноправним членом Євросоюзу.

Отже, як ми бачимо з проведеного аналізу, механізми захисту прав та інтересів суб'єктів можуть бути передбачені не лише договорами універсального характеру, а й двосторонніми угодами. Продемонстровано, що механізми вирішення спорів зазнають змін та трансформації в залежності від переходу від етапу партнерства до асоціації з Європейським Союзом. У зв'язку з укладанням угоди про асоціацію, Україною запроваджуються нові різноманітні правозахисні процедури та механізми, включно із застосуванням нового інституційного механізму.

Наразі, суспільство в нашій державі знаходиться на етапі все більшого усвідомлення прав і свобод людини і громадянина, що стає все більш затребуваним у громадському житті, а також відбувається переоцінка поглядів громадян щодо їх впливу на політичні процеси в Україні. Захист прав і свобод людини і громадянина в Україні є однією з центральних проблем розвитку демократичної, соціальної, правової держави.

Євроінтеграційні перспективи держави, безпосередньо залежать від втілення у життя таких засадничих цінностей ЄС, як свобода, демократія, рівність, правова держава та права людини. Слід відверто визнати, що в Україні виник значний розрив між теорією та практикою належного дотримання та захисту прав людини. Значною мірою це обумовлено незадовільним забезпеченням розв'язання ряду соціально-економічних проблем.

Джерела та література:

1. Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст / Спілка адвокатів України; Рада Європи; Міжнародний центр з

юридичного захисту прав людини. / О. Л. Жуковська (уклад. і наук. ред.). – К.: ЗАТ “Віпол”, 2004. – 960 с.

2. Лісабонські консолідовані договори про Європейський Союз і функціонування Європейського Союзу // Право європейського Союзу: підручник / за ред. В. І. Муравйова. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – С. 527.

3. Мартиненко П. Ф., Кампа В. М. Права і свободи людини і громадянина в Україні (доктрина Європейського суду з прав людини і Конституційного Суду України): навчальний посібник / заг. ред. проф. Мартиненка П. Ф., Кампа В. М. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 376 с.

4. Statute of the Council of Europe, 1949 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/001.htm>.

5. Charter of Fundamental Rights of the European Union. // Official Journal. – 2007 – 14. 12. – С 303. – р. 0001-0016.

6. Protocol (No 30) on the application of the Charter of Fundamental Rights of the European Union to Poland and the United Kingdom. // Official Journal of the European Union. – 26 October 2012. – С 326. – Р. 313-314.

7. Protocol (No 8) relating to Article 6(2) of the Treaty of the European Union on the Accession of the Union to the European Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. // Official Journal of the European Union. – 26 October 2012. – С 326. – Р. 273.

8. Study of technical and legal issues of a possible EC/EU accession to the European Convention on Human Rights. Report adopted by the Steering Committee for Human Rights (CDDH) at its 53rd meeting (25-28 June 2002). – DG-II(2002)006, [CDDH(2002)010 Addendum 2]. – 37 p.

9. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 27 June 2006. European Parliament v Council of the European Union. Immigration policy. Right to family reunification of minor children of third country nationals. Directive 2003/86/EC. Protection of fundamental rights. Right to respect for family life. Obligation to have regard to the interests of minor children [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62003CJ0540:EN:HTML>.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСОБИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Б. Є. Лук`янчиков, Є. Д. Лук`янчиков

Якісні зміни у структурі і характері злочинності, поширення її корупційної складової, ускладнення умов роботи з розкриття та розслідування злочинів обумовлюють пошук нових рішень та активних заходів щодо удосконалення роботи правоохоронних органів.

Природно, що науки, які вивчають злочинність, розробляють засоби і методи боротьби з нею, у даній ситуації не можуть залишатися осторонь від вирішення цього завдання. Встановлення криміналістичних елементів злочину починається, як правило, з дослідження та аналізу його результатів (наслідків). Характерною рисою сучасного пізнавального процесу є активна протидія розслідуванню з боку заінтересованих осіб. Злочинці заздалегідь розробляють план вчинення злочину і приховання його слідів з тим, щоб уникнути відповідальності.

З огляду на викладене, подолання протидії розслідуванню є похідним елементом об'єктивного процесу доказування причетності особи до злочину. Дана проблема здавна привертає увагу криміналістів, але останнім часом набула особливої актуальності й гостроти.

Вперше поняття «протидія розслідуванню» сформульовано В. М. Карагодіним. Він розглядав її як елемент злочинної діяльності, що не охоплюється способом вчинення злочину, визначив її природу, мотивацію, форми і способи [1], а О. Л. Стулін розробив класифікацію даного явища [2, с. 37-41].

Подолання або нейтралізація протидії розслідуванню потребує відповідної тактики, яка в загальному вигляді полягає в умінні переграти, «перехитрити» протидіючу сторону за рахунок маскування своїх намірів, введенням в оману, спонуканням до відповідних дій і т.п. [3, с. 9].

Виходячи із сутності тактики як уміння «переграти» протидіючу сторону доцільно проаналізувати питання щодо допустимості, рівня і умов застосування тактичних прийомів криміналістики, які можуть бути неоднозначно оцінені супротивною стороною. Помилкове уявлення щодо тих чи інших обставин провадження може сформуватися у особи під впливом різноманітних чинників, які на неї впливають. Деякі з них безпосередньо передбачені законом (необхідність роз'яснення обставин, що пом'якшують відповідальність, нерозголошення даних досудового слідства тощо). Інші - обумовлюються міркуваннями тактичного характеру. Вони пов'язані з такими діями, звичайно в межах закону, які дозволяють сформувати у особи помилкове сприйняття того, що відбувається. Такі умови і обставини у більшості випадків створюють штучно, вони містять у собі елементи невизначеності але ґрунтуються на об'єктивних процесах і явищах. Наочним прикладом цього є побічний допит, сутність якого полягає у з'ясуванні інформації про обставини, прямо не пов'язані з предметом допиту, але такими, що мають значення для встановлення істини.

До можливості застосування тактичних прийомів, які неоднозначно оцінюються особою, ставляться по-різному - у більшості випадків категорично негативно. Так, М. Б. Вандер зазначає, що у багатьох підручниках криміналістики значна увага приділяється тактичним рекомендаціям, пов'язаним з використанням юридичної неграмотності підозрюваного або обвинуваченого, низького рівня їх освіти та інтелектуального розвитку. Рекомендуються різноманітні оманні «пастки», практикується створення видимості повного розкриття злочину, перебільшення поінформованості слідчого про обставини справи, невіправдано широке тлумачення експертних висновків про групову належність об'єктів і т.п. Але в сучасних умовах часто доводиться стикатися з високоосвіченими злочинцями (у тому числі такими, що мають юридичну освіту), які володіють витонченим інтелектом та психологічною проникливістю. Вони легко розгадують різноманітні тактичні «пастки» слідчого [4, с. 10-15]. На жаль, конкретних пропозицій щодо можливості застосування нових тактичних прийомів для подолання протидії розслідуванню в роботі не пропонується.

Децю по іншому до можливості застосування тактичних прийомів, що відносяться до так званих психологічних хитрощів, або пасток ставиться М. І. Порубов. Сутність їх полягає у тому, пише він, що від допитуваного тимчасово приховується істинна мета допиту, формується хибне уявлення про наявність або, навпаки, відсутність у слідчого доказів. Досягають цього створенням певної ситуації при допиті, показом предметів, аналогічних тим, які мають відношення до злочину, і т.д. [5, с. 5].

Слід зазначити, що правової заборони застосування дій, які можуть бути неоднозначно оцінені особою в сучасній практиці не існує. Так, ч. 2 ст. 11 КПК України забороняє під час кримінального провадження піддавати особу катуванню, жорсткому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню, вдаватися до погрозу застосування такого поводження, утримувати особу у принизливих умовах, примушувати до дій, що принижують її гідність. Віднесення певних дій до незаконних має важливі правові наслідки, а саме, передбачає не моральну, а кримінальну відповідальність. Саме тому перелік незаконних дій має бути чітко визначений у законі подібно до того, як це зроблено щодо обставин, які обтяжують покарання (ст. 67 КК), або до визначення поняття «катування» у ст. 1 Конвенції проти катування та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих людську гідність видів поводження і покарання.

Очевидно подібний підхід має бути і при визначенні змісту обману. Перелік дій, які можуть бути неправильно оцінені особою і заборонені до застосування має бути вичерпним. Невизначеність дій і прийомів, які заборонено застосовувати в процесі розкриття злочинів штучно стримує ініціативу слідчих і співробітників оперативних підрозділів. Вони є потенційними заручниками нечітко визначеної норми і несумлінних посадових осіб, що її застосовують у відповідності зі своєю правосвідомістю, а інколи і на замовлення.

На можливість формування у особи помилкового уявлення про ті чи інші обставини вказує В. М. Стратонов. З метою перевірки правдивості показань слідчий може створити у особи враження про свою необізнаність, звіряючи водночас показання зі своєю інформацією. Може бути і навпаки, коли складається враження про те, що слідчому відомо більше, ніж він дійсно знає [6, с. 189-197].

З огляду викладеного можливо констатувати, що неоднозначна оцінка особою засобів слідчої тактики залежить не від назви тактичного прийому, хоча і це має не аби яке значення, а його сутності. Викликати неоднозначну оцінку допитуваної особи можна повною або частковою демонстрацією предметів або документів, які називають «психологічним реагентом». Ними можуть бути як об'єкти, що мають відношення до злочину, так і аналогічні йому.

Для необізнаної особи, а у деяких випадках і обізнаної але з сильною психікою і попередньою підготовкою до такої ситуації, зазначені об'єкти залишаться байдужими і вона на них не відреагує. Питання про етичність демонстрації таких об'єктів навіть не постане. В кабінеті слідчого можуть знаходитись й інші об'єкти, які також не викличуть реакцію допитуваного.

Інакше намагаються оцінити ситуацію, коли предмет викликає відповідну реакцію і особа дає показання щодо вчинення злочину. На нашу думку, в таких ситуаціях особа вільна у оцінці сприйнятих фактичних даних і прийнятті рішення. Вона може взагалі не виявити зовнішньої реакції на предмет, який помітить. Навіть на пропозицію слідчого дати пояснення про цей об'єкт, особа може відмовитися або заявити, що бачить вперше. Тоді, напевно чи слід в категоричній формі заперечувати можливість використання об'єктів аналогів для психологічного впливу на допитуваного. До того ж зазначимо, що застосування таких прийомів відбувається в умовах підвищеного тактичного ризику і вимагає від слідчого ретельної підготовки. Незначні, на перший погляд, дрібниці можуть бути сприйняті допитуваним, підказати йому, що це не дійсний об'єкт, а тому слідчий блефує. Помилкою слідчого може скористатися зацікавлена особа.

Оскільки наперед неможливо передбачити усі форми діяльності і поведінки слідчого, які можуть бути неправильно (перекручено) сприйняті особою, що бере участь у слідчій дії необхідно визначити критерій допустимості психологічного впливу на досудовому провадженні. Ним, як слушно зазначає В. Г. Гончаренко, слід розглядати можливість або неможливість свободи вибору особою своєї позиції у спілкуванні, висловлювань, вчинків, поведінки, якщо певні обмеження прямо не передбачені законом [7, с. 63]. За будь-яких умов особа повинна мати можливість вільно сприймати інформацію, аналізувати її і без примусу приймати рішення. У будь-який час підозрюваний може відмовитися давати показання, якщо для цього з'являться відповідні підстави. Відповідно до ст. 63 Конституції України правом відмовитися давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів можуть скористатися свідок і потерпілий.

Підсумовуючи зазначимо, що психологічний вплив є невід'ємним елементом як слідчої тактики взагалі, так і кожного конкретного тактичного прийому зокрема, та сприяє подоланню протидії розслідуванню. Форма, методи і прийоми його застосування мають відповідати загальному критерію допустимості тактичних прийомів у кримінальне провадження.

Джерела та література:

1. Карагодин В. Н. Основы криминалистического учения о преодолении противодействия предварительному расследованию: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / В. Н. Карагодин. - Екатеринбург, 1992. - 437 с.
2. Стулин О. Л. Классификация видов противодействия / О. Л. Стулин // Рос. следователь. - 1999. - № 5. - С. 37-41.
3. Бахин В. П. Понятие и сущность криминалистической тактики / В. П. Бахин, Н. С. Карпов // Труды академии управления МВД России. - М., 1998. - С. 9-10.

4. Вандер М. Б. Особенности расследования преступлений в современной криминальной обстановке / М. Б. Вандер // Вестник криминалистики. - Вып. 3 (7). - М. : Спарк, 2003. – С. 10-15.

5. Порубов Н. И. Криминалистическая тактика: этические проблемы / Н. И. Порубов // Проблемы криминалистики: Сб. науч. тр. – Мн. : Акад. МВД Респ. Беларусь, 2003. – С. 4-8.

6. Стратонов В. М. Психологічні особливості роботи слідчого на досудовому слідстві / В. М. Стратонов // Науковий вісник НАВСУ. - 2001. - №5. С. 189-197.

7. Гончаренко В. Г. Лекції з судової психології, читані в Академії адвокатури України / В. Г. Гончаренко. – К. : Академія адвокатури України, 2008. – 280 с.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КОНЦЕПЦІЇ «ОБОВ'ЯЗКУ ЗАХИЩАТИ» В ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

В. І. Любашенко

Концепція «обов'язок захищати» являє собою системний механізм міжнародно-правових елементів, сформованих з метою захисту фундаментальних прав людини, в першу чергу, права на життя. Хоч концепція і носить глобальний характер, у своїй доповіді «Роль регіональних і субрегіональних угод у реалізації відповідальності щодо захисту» 28 червня 2011 року генеральний секретар відзначив ефективність механізмів, розроблених в рамках ОБСЄ та Європейського Союзу, але не відзначив діяльність Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ), який зробив незаперечний внесок у справу захисту прав людини. Незважаючи на єдині цілі згаданих міжнародно-правових механізмів – захист прав людини, – в науці міжнародного права залишається недослідженим питання про можливість взаємодії і доповнення зазначеними механізмами один одного.

Головною проблемою співвідношення концепції «обов'язок захищати» та діяльності Ради Європи, зокрема ЄСПЛ, як відзначають Рона Сміт і Конолл Маллорі, є те, що «Рада Європи, за своєю природою, відповідає на події» [1; 456]. Тобто, Рада не має у своєму розпорядженні механізмів, спрямованих на запобігання можливих особливо тяжких злочинів в концепції «обов'язку захищати», безпосередньо пов'язаних з правом на життя (геноцид, військові злочини, етнічні злочини і злочини проти людства). ЄСПЛ є юридичним інститутом, який діє *ex post facto*, у той час, як основні механізми концепції спрямовані на попередження вчинення порушень прав людини.

Незважаючи на відсутність зв'язку між функціями ЄСПЛ і цілями концепції «обов'язок захищати», варто відзначити, що ЄСПЛ цілком може виконувати ряд завдань, що допомагають реалізації концепції «обов'язок захищати». У першу чергу, варто відзначити можливість доктринальної розробки концепції у світлі здійснення права на життя (і, певним чином, інших прав, наприклад, заборона тортур і право на свободу та особисту недоторканність). Рішення ЄСПЛ потенційно можуть відігравати важливу роль у концепції для визначення критеріїв застосування того чи іншого елемента, на додаток до вже існуючих [2], шляхом виявлення приватних і загальних випадків порушення прав людини.

ЄСПЛ не раз підтверджував зобов'язання держави розслідувати нанесення шкоди людині, зокрема, у разі порушення права на життя (*Hugh Jordan v. UK; Finucane v. UK*). Такі рішення можуть ідентифікувати потенційні загрози життю людини, та накладають на державу обов'язок захищати. У зв'язку з цим, одним з дієвих інструментів для виконання позитивного зобов'язання захищати людину, відповідно до концепції «обов'язку захищати», можуть стати консультативні висновки у відповідності зі ст.47 Конвенції про захист прав людини та основних свобод (які, на жаль, рідко використовуються Судом).

По-друге, ЄСПЛ виступає ефективним механізмом контролю операційної діяльності при реалізації військової інтервенції в рамках концепції «обов'язку захищати» державами-членами Ради Європи. ЄСПЛ має юрисдикцію стосовно розгляду спорів щодо акцій військових

сил держави-члена Ради Європи по відношенню до іншої держави-члену, з урахуванням критеріїв прийнятності справи. У такому формулюванні ЄСПЛ може розглядати порушення прав людини в світлі реалізації концепції «обов'язку захищати». Інший випадок – військові акції держав-членів Ради Європи на території держави, яка не є членом Ради Європи. Практика ЄСПЛ виробила підхід для визначення юрисдикції в такому випадку: держави-учасниці не розширюють юрисдикцію проводячи повітряні бомбардування по цілях (*Banković and Others v. Belgium and Others*); при цьому, юрисдикція поширюється в разі наземних операцій, коли індивіди підлягають управлінню і контролю з боку збройних сил держави-члена (*Öcalan v. Turkey*; *Issa and Others v. Turkey*; *Mansur Padand Others v. Turkey*). Практикою ЄСПЛ було вироблено два принципи для поширення юрисдикції за кордони держав-членів Ради Європи: принцип стану оператора влади [3] [*State agent authority*] і принцип ефективного контролю [4] [5] [6]. Ці принципи дозволяють, у виняткових випадках, шукати юридичного захисту в ЄСПЛ жертвам військових акцій, які не є громадянами держави-члена Ради Європи, яка проводить військову акцію.

Зворотне відображення принципу ефективного контролю також може виконувати своє завдання в концепції «обов'язку захищати». Держава є первинним суб'єктом захисту прав людини, і тому володіє певними обов'язками, навіть по відношенню до неконтрольованих територій. ЄСПЛ у своєму рішенні у справі Ілашку та інші проти Молдови та Росії (*Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia*) вважає, що положення *de facto*, яке існує, коли створюється невідконтрольний владі режим, не скасовує юрисдикцію над тією частиною території, яка тимчасово підвладна місцевій адміністрації. У цьому питанні держава повинна застосовувати всі доступні юридичні та інші заходи, щоб продовжувати надавати гарантію прав і свобод.

ЄСПЛ не раз розглядав справи з можливим порушенням ст.2 Конвенції про захист прав людини та основних свобод (право на життя) у зв'язку з військовими діями держав-членів. У перший раз в практиці ЄСПЛ згадка концепції «обов'язку захищати» з'явилася в Особливій думці судді Пінто де Альбукерке у справі Саргсян проти Азербайджану від 16.06.2015 року. Варто заздалегідь зазначити, що суддя у своїй думці висловив незгоду з приводу того, що Суд не розглянув у справі «міжнародне зобов'язання держави-відповідача запобігти і зупинити порушення прав людини» [7; 142]. У цій думці суддя міркує про сутність і міжнародно-правову природу концепції «обов'язку захищати»; зокрема, суддя наполягає на тому, що військова акція в концепції не повинна призводити до зміну конституційного ладу, а також розглядає окремі питання виконання «обов'язку захищати» у разі сецесії. При цьому, Особлива думка містить досить спірне твердження про те, що регіональне та індивідуальне втручання держав може мати місце в разі бездіяльності СБ ООН перед обличчям виникнення і продовження особливо тяжких злочинів [7; 124]. Навряд чи можна вважати Особливу думку судді Пінто де Альбукерке вираженням загальної позиції ЄСПЛ. При цьому, на даний момент, Особлива думка судді Пінто де Альбукерке є єдиним документом, що відображає думку ЄСПЛ щодо концепції «обов'язку захищати».

Можна підсумувати, що реалізація концепції «обов'язку захищати» в країнах-членах Ради Європи повинна кореспондувати практиці ЄСПЛ щодо захисту фундаментальних прав людини. Незважаючи на те, що ЄСПЛ є юридичним інститутом, чинним *ex post facto*, його практика неспроможна безпосередньо впливати на реалізацію концепції. ЄСПЛ може доктринально розробляти стандарти дотримання прав людини для визначення критеріїв застосування того чи іншого елемента концепції, а також виступати ефективним механізмом контролю операційної діяльності при реалізації військової інтервенції в рамках концепції «обов'язку захищати» державами-членами Ради Європи. При цьому, ЄСПЛ, в першу чергу, необхідно визначити правову позицію щодо концепції «обов'язку захищати».

Джерела та література:

1. An Institutional Approach to the Responsibility to Protect. Edited by Gentian Zyberi. - Cambridge University Press, 2013.
2. Framework of Analysis for Atrocity Crimes "From early-warning to early action: the contribution of new tools and non-State actors for an effective prevention strategy". – [Електронний ресурс]: [http://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/pdf/framework%20of%](http://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/pdf/framework%20of%20)

20analysis%20for%20atrocities%20crimes_en.pdf.

3. Al-Skeini and Others v. the United Kingdom (Application No.55721/07), 07.07.2011.
4. Cyprus v. Turkey (Application No.25781/94), 10.05.2011.
5. Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia (Application No.48787/99), 08.07.2004.
6. Loizidou v. Turkey (Application No.15318/89), 23.03.1995.
7. Dissenting opinion of Judge Pinto de Albuquerque. Case of Sargsyan v. Azerbaijan (Application No. 40167/06), 16.06.2015.

ПРАВА БІЖЕНЦІВ ЗА МІЖНАРОДНИМ ПРАВОМ ТА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

О. О. Мацюк, В. В. Іщенко

Проблема захисту прав біженців є досить актуальною для багатьох держав світу, в тому числі, й для України, враховуючи необхідність вирішення питання відповідності національного законодавства міжнародно-правовим зобов'язанням України у сфері захисту прав біженців.

Біженець - особа, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань.

Специфіка правового статусу біженців полягає передусім у тому, що біженці володіють основними правами людини, які застосовуються до всіх (громадян, іноземців, біженців, шукачів притулку, які законно чи незаконно перебувають на території певної держави) і носять загальний характер. З іншого боку, біженці користуються правами та привілеями, властивими лише їм, і якими вони володіють на підставі універсальних і регіональних міжнародних угод, що регулюють правовий статус біженців [6].

Інші категорії населення не мають таких прав, оскільки не є біженцями. Крім того, у ситуаціях збройних конфліктів права біженців додатково захищаються нормами міжнародного гуманітарного права. Таким чином, спостерігається явище фрагментації міжнародного права, для якого характерне одночасне регулювання того самого питання до певної міри автономними правовими режимами, якими можна вважати міжнародне право захисту прав людини, міжнародне гуманітарне право та міжнародне право захисту біженців [2].

Такі вчені, як О. Казановас, Ю. Путцер, К. Барницька та ін. досліджують права біженців у міжнародному праві, розглядають окремі аспекти проблеми правового статусу біженців, але, комплексно ця проблема не досліджувалася.

Сьогодні норми міжнародного права, що застосовуються до біженців, є численними та неоднорідними, тому відсутній єдиний погляд на їхнє місце у системі сучасного міжнародного права. О. Казановас визначає «міжнародне право біженців» як сукупність норм міжнародного публічного права, які регулюють ситуацію з біженцями, та називає його галуззю міжнародного правопорядку [5].

К. Джевіцкі вважає, що міжнародні договори щодо захисту біженців слід розглядати у складі однієї з категорій конвенцій у сфері захисту прав людини – «конвенції стосовно захисту груп» [3].

На думку О. Казановаса, права осіб, які втратили зв'язок із країною свого походження, серед яких великий відсоток біженців повинні визнаватися, виходячи лише з того факту, що вони є людьми. Їхнє загальне визнання та дотримання є свідченням

трансформації суспільства від міждержавного етапу розвитку міжнародних відносин до етапу міжнародного співтовариства [4].

Подібну думку висловлює К. Барицька, стверджуючи, що оскільки біженці теж є людьми, то вони мають такі самі права та свободи, як і інші люди, однак ці гарантії не завжди можна знайти у самому праві біженців. Виходячи з цього, логічним є висновок про те, що при визначенні обсягу прав біженців слід звертатися до більш загальних норм – норм міжнародного права захисту прав людини [7].

Біженцям повинна забезпечуватись вся сукупність економічних і соціальних прав. Особливо увесь комплекс прав повинен забезпечуватись жінкам і дітям, які становлять найбільш уразливі соціальні групи. Більш того, на основі тісного міжнародного співробітництва було б доцільно прийняти нові міжнародно-правові договори, які б юридично захищали права жінок-біженців та дітей-біженців [3].

Особа, яку визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, має рівні з громадянами України права на:

- пересування, вільний вибір місця проживання, вільне залишення території України, крім обмежень, встановлених законом;

- працю;

- провадження підприємницької діяльності, не забороненої законом;

- охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування;

- відпочинок;

- освіту;

- свободу світогляду і віросповідання;

- направлення індивідуальних чи колективних письмових звернень або особисте звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб цих органів;

- володіння, користування і розпорядження своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;

- оскарження до суду рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб;

- звернення за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;

- безоплатну правову допомогу в установленому порядку [1].

Отже, як світчить вітчизняне та міжнародне законодавство, правовий статус біженців є досить специфічним. Проголошення України як демократичної держави вимагає подальшої імплементації міжнародних норм в даній сфері. Тому в рахунок цього даний предмет дослідження потребує деталізованого вивчення з боку українських та закордонних науковців.

Джерела та література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року //[Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>.

2. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 8 липня 2011 року //[Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>.

3. Джевіцкі К. Європейська система захисту прав людини / К. Джевіцкі – К. : ІМВ КНУ імені Тараса Шевченка, 2005. – С. 45-46.

4. Иванов Д. В. Беженцы в современном международном праве / Д. В. Иванов. – М. : Международные отношения, 2006. – С. 59.

5. Иванов Д. В. Правовой статус лиц, ищущих убежище, в современном международном праве / Д. В. Иванов, Н. А. Бобринский. – М. : Статут, 2009. – С. 20-21.

6. Права людини і біженці. Виклад фактів No 15. – Харків, 2014. – С. 13.

7. Путцер Ю. Источники международного права в контексте права беженцев. Соотношение с национальным правом / Юдит Путцер, Виолета Таргонскене // Практическое

руководство по вопросам убежища. – К. : Проект Европейского Союза ТАСИС КІ 03-13 UA для Украины, 2005. – С. 16.

8. Таргонскене В. Статус беженца в международном праве и законодательстве Украины / Виолета Таргонскене // Практическое руководство по вопросам убежища. – К. : Проект Европейского Союза ТАСИС КІ 03-13 UA для Украины, 2005. – С. 65.

ПРАВОВИЙ ЗАКОН ТА ПРОВОА ДЕРЖАВА: АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ТА ВЗАЄМОВПЛИВУ

А. А. Мельник

Сутність правового закону не можливо визначити у відриві від характеристики джерел його формування. Джерелами впливу на формування правової сутності законодавства є, власне, парламент правової держави, акти референдуму як безпосередній вираз волі народу, а також принципи і норми міжнародного права, які імплементує законодавець, в процесі формування національного законодавства з урахуванням положень міжнародних договорів України.

Без взаємозв'язків держави і закону, без врахування логічних перетворень сутності останніх в умовах нового праворозуміння – не просто важко, а і неможливо зрозуміти, залежність правової держави від правового закону і здатності правового закону впливати на правову сутність політичного режиму держави. Ці взаємозв'язки є неможливими для сприйняття без усвідомлення значення безпосередніх форм народної демократії для аналізу правової сутності закону і, врешті, правової сутності держави. Правова держава, що є "зв'язаною" правовим законом як результатом волевиявлення народу, є державою з розвинутою демократією, що забезпечує реалізацію народної волі в інтересах людини і громадянина, в інтересах суспільства та кожної особистості окремо. Тому вона стає одним з найважливіших факторів формування саме правових законів як через демократично обраний парламент, так і через застосування загальнонародного референдуму.

Гуманістичні основи загальноновизнаних у світі норм і принципів міжнародного права є критеріями правового характеру національного законодавства та здатності держави як суб'єкту міжнародного права інтегруватися у міжнародне співтовариство. Вони стають також джерелами національної системи правового законодавства за умови визначення їх обов'язковими законодавчим органом держави. На нашу думку, про правовий характер держави, так саме як і про правовий стан її законодавства, можливо говорити з огляду на темпи імплементації міжнародних норм, гуманістичних за своєю природою та спрямованих виключно на сприйняття людини як головної соціальної цінності.

Зв'язок між правовою державою та правовим законом поза всяким сумнівом. Тому природно виникає питання про взаємодію правової держави та правового закону. Що є визначальним: правовий закон є основою правової держави, чи правова держава є необхідним середовищем існування правового закону?

Якщо абстрагуватися від правової сутності держави та закону, то можливим є лише один висновок: держава приймає закони, їх змінює та охороняє, а тому закони є похідними від держави.

Ідея правової держави змушує визначити цей порядок дещо інакше. В правовій державі право, а значить і правовий закон, є не лише витвором держави, а одночасно є її творцем. Правовий закон, який створюється з метою реалізації гуманістичного та справедливого права в інтересах людини і громадянина, не лише відображає панівні погляди та прагнення суспільства жити у правовій державі, тобто є її продуктом, але і активно спрямовує, перш за все державу, на гуманізацію права, що покладене в основу цієї держави. Такі висновки можливі на основі переосмислення поглядів на зв'язок правової держави та права, обґрунтованих ще на початку ХХ століття. "В правовій державі влада не повинна бути

самодостатньою силою, яка могла хоча б колись бути неузгодженою з правом, або діяти поза його сферою”, - вважав Богдан Кістяківський, оскільки держава і право є залежні явища, тісно пов'язані вирази однієї і тієї самої сукупності явищ [1, с.827].

Відтак, взаємозв'язок правової держави та правового закону такий, що правова держава, у сучасному її розумінні, формується, функціонує, забезпечує своє існування, головним чином, засобами правового закону, а правовий закон та режим його реалізації неможливі без правової держави. Держава, яка супроводжує власне функціонування законами, що нехтують інтересами людини і громадянина, вже не є правовою. Держава, яка власними законами створює та підтримує режим гуманного та справедливого ставлення до людської особистості, її основних прав і свобод – є правовою державою, оскільки в ній реалізується суспільний правовий ідеал, який поряд з державою є також творцем законодавства, правового за своєю сутністю.

Але творцем правового ідеалу у правовій державі, громадянському суспільстві, яке за своєю сутністю не може бути не правовим, є не тільки державна влада. Правовий ідеал стає продуктом спільної творчості громадянського суспільства: народу, соціальної групи, окремих особистостей та правової держави. Таким чином, правова держава не є єдиним творцем правових законів. Сутність правових законів у правовій державі гарантується відповідними формами участі народу, громадських об'єднань, партій, окремих громадян у процесі законотворення. Так реалізується влада народу у правовій державі. Разом з тим, спільні зусилля влади державної та народної перетворюють право держави, яка підпорядковувала своїм інтересам права і свободи людини, на право, яке підпорядковує державну владу інтересам всебічного розвитку особистості, як головної соціальної цінності. Влада народу, забезпечуючи створення правового закону, стримує державну владу від законодавчих обмежень прав і свобод людини. Участь народу у створенні правових законів стає засобом збереження їх гуманної по відношенню до людини сутності та фактором демонополізації законодавчої функції держави.

Головним у взаємодії правової держави та правового закону є те, що правовий закон, через зв'язаність держави правами і свободами людини і громадянина, забезпечує існування цієї найважливішої ознаки правової держави. З цього приводу А.П. Заєць у своїй монографії “Правова держава в контексті новітнього українського досвіду” зазначає, що зв'язаність держави правами і свободами людини і громадянина є принципом правової держави, більше того, держава може претендувати на правовий характер, якщо вона не лише визнала природні права людини, проголосила громадянські, соціальні та політичні права людини, у своїй конституції чи законодавчих актах, а й забезпечила правовий режим неухильного дотримання прав і свобод людини й громадянина [2, с.168]. Тому правовою є держава, в якій реально функціонує режим зв'язаності влади правом - правами та свободами людини і громадянина, та яка юридично зобов'язана захищати та гарантувати ці права й свободи засобами правового закону. Сутність правової зв'язаності держави правами та свободами людини і громадянина розкривається через положення частини 1 ст. 3 Конституції України, згідно з яким “людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю”.

Іншим важливим аспектом взаємодії правового закону та правової держави є “обмеження” державної влади та її поділ, що зобов'язує кожну гілку влади діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, які передбачені Конституцією та законами України. Поділ влади підтримує демократичні основи правової держави, не дозволяє порушувати зв'язаність держави правами і свободами людини і громадянина. Стримування влади, підпорядкування її інтересам людини і громадянина здійснюється також через встановлення правовим законодавством юридичної форми діяльності органів державної влади, їх посадових та службових осіб. Це є важливим, оскільки через правовий закон юридична діяльність органів державної влади безпосередньо спрямовується на дотримання і захист прав людини, є гарантією від порушень з боку владних структур та посадових осіб, скорочує службову сваволлю.

Правова держава не може існувати без правового закону, оскільки обмеженість держави правами та свободами людини неминуче тягне за собою “потребу в наявності певної

сукупності, суб'єктивних прав, необхідність існування правових механізмів та інституцій, які давали б можливість людині захистити свої права перед державою, її органами та посадовими і службовими особами, пред'явити правові вимоги до держави з метою примусити її слідувати Конституції та законам" [2, 131]. Цим вимогам цілком відповідає правовий закон. Саме правовий закон має своєю сутністю визнання, забезпечення та реалізацію прав і свобод людини та громадянина, як вищої соціальної цінності громадянського суспільства, демократичної, соціальної та правової держави.

Джерела та література:

1. Кистяковский Б. Социальные науки и право // История политических и правовых учений. Хрестоматия. Составитель и общая редакция Г. Г. Демиденко. - Харьков. - 1999. - 1078с.
2. Заєць А. П. Правова держава в контексті новітнього українського досвіду: Монографія. - Київ.: Парламентське видавництво, 1999. - 248 с.
3. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: Підручник. – 2-ге видання. - Київ.: Алерта; ЦУЛ, 2011. - 520с.
4. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – 2-е вид., - Київ.: Юрінком Інтер, 2008. – 688с.

ПИТАННЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

А. Ю. Нашинець-Наумова

Проголошення 24 серпня 1991 р. незалежності України відкрило нову сторінку історії нашої держави та її народу, дало змогу розширити права та свободи громадян, наповнити їх новим змістом і значенням [1, с.188]. Прийняття 9 листопада 1995 р. України в члени Ради Європи суттєво вплинуло на подальший розвиток прав і свобод людини і громадянина. Україна приєдналась до великої кількості багатосторонніх європейських конвенцій у галузі прав і свобод людини і взяла на себе конкретні зобов'язання щодо імплементації їх норм у національне законодавство. Запровадження спеціального інституту Уповноваженого є новацією у державно-правовій системі захисту прав і свобод людини саме у нашій країні [4, с.47-49]. У Конституції України закріплюється право особи звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого (ст. 55) і визначається, що через нього здійснюється парламентський контроль за дотриманням конституційних прав і свобод людини і громадянина (ст. 101).

Конституція України визнає людину, її життя, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю (ст. 3) та встановлює, що права і свободи людини і громадянина визначають зміст і спрямованість діяльності не тільки органів державної влади, але й місцевого самоврядування (ст. 19). Звідси виходить, що всі органи і посадові особи місцевого самоврядування повинні служити головної меті: забезпечення прав і свобод людини і громадянина, створенню всіх необхідних умов для їх реалізації. Останніми роками питання захисту прав та свобод людини і громадянина в Україні набуло загальносуспільного масштабу і політичного значення. Гарантії прав і свобод людини і громадянина – це умови та засоби, що забезпечують ефективну реалізацію прав і свобод кожною людиною і громадянином. Найвищою гарантією прав і свобод людини і громадянина є конституційний лад України, заснований на неухильному дотриманні Конституції України та законів України, приписан природного права та загальноновизнаних принципах і нормах міжнародного права [3, с.124]. З 1991 р. у вітчизняному законодавстві вперше з'явилися наповнені конкретним змістом норми, спрямовані на захист прав людини від чиновницького свавілля. Конституція України 1996 р. закріплює цілісний механізм захисту прав і свобод людини. Один з шляхів боротьби за свої права – це звернення громадянина відповідно до ст. 55 Конституції України до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (далі – Уповноважений) [2, с.141]. Однак, незважаючи на комплексну правову регламентацію діяльності Уповноваженого має

досить мало активних прав, за допомогою яких він мав би можливість впливати на конкретні державні органи та посадових осіб з метою відновлення порушених прав громадян. Відповідно, дослідження конституційно-правового статусу Уповноваженого, виявлення недоліків чинного законодавства та пошук шляхів подолання таких прогалин значно актуалізується. Процес формування в Україні демократичного суспільства і правової держави зумовив зміну ціннісних орієнтирів подальшого розвитку, одними з яких є права і свободи людини і громадянина. Конституція України визнала людину найвищою соціальною цінністю, закріпила широкий перелік прав і свобод людини і громадянина. Найважливішим завданням конституційної реформи на сучасному етапі її плину є забезпечення конституційних прав і свобод, створення нових та удосконалення вже існуючих механізмів їх захисту. За останні десятиліття, та в останні часи, в Україні на тлі виникнення нових економічних відносин та політичних зрушень, спрямованих на зміну взаємин влади й окремої людини, проглядається істотний прогрес в самосвідомості народу України. І це призвело історично до того, що людина, її права і свободи, захист честі вийшли в нашій країні на перше місце.

Без перебільшення можна сказати, що інституція омбудсмана є не лише бажаним, а й необхідним елементом національної системи захисту прав людини, ключовою ланкою в процесі перетворень у країнах, що стали на шлях демократії та верховенства права.

Історичний досвід держав був значною мірою врахований при запровадженні інституції омбудсмана в Україні. У Конституції України в ст.101 передбачено створення нового конституційного органу – Уповноваженого для здійснення парламентського контролю за дотриманням конституційних прав і свобод людини і громадянина [5, с.112].

Стержневим для всієї системи конституційних обов'язків людини і громадянина є обов'язок неухильно додержуватись Конституції та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (ст. 68 Конституції України), який поширюється на всіх громадян України, іноземців і осіб без громадянства і в тій чи іншій формі знаходить своє відображення в інших обов'язках, що закріплені у Конституції України. Додержання нормативних положень Основного Закону та інших законів України передбачає їх вивчення, оскільки незнання законів не звільняє особу від юридичної відповідальності.

Відтворюючи ч. 1 ст. 29 Загальної декларації прав людини, ст. 23 Конституції України встановлює, що «кожна людина... має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості» [3].

Важливим і почесним конституційним обов'язком є захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів (ст. 65 Конституції України). Цей обов'язок поширюється на всіх громадян України. Порядок реалізації військового обов'язку визначається Законом України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 р., Законом України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 р., виконання яких покладається на громадян України, центральні органи державного управління, органи місцевої державної адміністрації та місцевого самоврядування та інших уповноважених суб'єктів.

Шанування державних символів, якими, відповідно до ст. 20 Основного Закону, є Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України, є обов'язком громадян України. Порушення цього обов'язку має своїм наслідком притягнення до кримінальної відповідальності (ст. 338 Кримінального кодексу України) [6, с.67].

Наступним конституційним обов'язком є обов'язок не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані збитки (ст. 66). Цей обов'язок відноситься до екологічної та культурної сфери суспільного життя і передбачає дбайливе та раціональне відношення людей до природи та національної культурної спадщини. У випадках порушення цього обов'язку особа несе адміністративну або кримінальну відповідальність з обов'язковим відшкодуванням завданих нею збитків.

Важливим обов'язком людини і громадянина в економічній сфері є обов'язок сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом (ст. 67 Конституції України). Зазначений обов'язок передбачає участь громадян у формуванні державного та місцевих бюджетів шляхом сплати податків і зборів. До того ж, усі громадяни України (на іноземців і осіб без громадянства цей обов'язок не поширюється) повинні щорічно подавати до

податкових інспекцій за місцем проживання декларації про свій майновий стан та доходи за минулий рік у порядку, встановленому законом. Податкові декларації подаються громадянами України до податкових інспекцій до 1 березня наступного року. Ухилення від сплати податків та інших обов'язкових платежів, або їх несвоєчасна сплата чи неповна сплата, а також ухилення від подання декларації, приховування доходів, які підлягають оподаткуванню, тягнуть за собою адміністративну або кримінальну відповідальність [7, с.158].

Вчені-конституціоналісти схильні виділяти й інші конституційні обов'язки людини і громадянина, які поширюються на окремі соціальні групи. Наприклад, обов'язок набуття повної загальної середньої освіти (ст. 53 Конституції України); обов'язок піклуватися про дітей та непрацездатних батьків (ст. 51 Конституції України) та ряд інших [8, с.19].

Конституційні обов'язки виражають безпосередньо відносини та зв'язки громадянина й держави, згідно з принципом «Дозволяється все, що не забороняється Законом» [9, с.38].

Виходячи з цього обов'язки людини й громадянина, закріплені в Конституції України, їх широта, реальність, гарантованість виражають не тільки фактичний та юридичний статус особи у суспільстві, а й суть діючої в країні демократії, соціальні можливості, закладені в самому суспільному ладі. Вони – показники зрілості суспільства, його досягнень, які повинні служити подальшому розвитку демократії й соціальному прогресу в Україні.

Як висновок можна сказати, що Уповноважений здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина, проголошених у Конституції, законах та міжнародних договорах України. Важливого значення в сучасних умовах набуває діяльність Уповноваженого щодо приведення українського законодавства у відповідність до міжнародних зобов'язань України. Саме виконання цього завдання є принциповою передумовою комплексу заходів щодо дотримання прав і свобод людини в нашій країні.

Джерела та література:

1. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : Підручник пер. з рос. / О.Ф. Скакун. – Харків: Корсум. – 2001. – 657 с.
2. Конституція України // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30 – Ст. 141.
3. Погорілко В. Ф. Конституційне право України: Підручник / В. Ф. Погорілко, В.Л. Федоренко. – К.: Правова єдність, 2010. – 432 с.
4. Закоморна К. Особливості законодавчого регулювання діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини / К. Закоморна // Право України. – 2000. – № 1. – С. 47-49.
5. Основи конституційного права України / За ред. В. В. Копейчикова. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 328 с.
6. Козлов А. Е. Конституционное право / А. Е. Козлов. – М.: Юристь, 1997.
7. Конституційне право України: Підруч. / О. В. Городецький, М. І. Корнієнко, Є. Я. Кравець та ін. / За ред. В. Ф. Погорілка. – К.: Наукова думка. – 2000. – С.732
8. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К.: Преса України, 1996.
9. Конституція України. Офіційний текст. Коментар до законодавства України про права та свободи людини і громадянина. – К.: Наукова думка. – 1999.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КАТУВАННЯ ТА ПРИМУШУВАННЯ ДАВАТИ ПОКАЗАННЯ: СПІРНІ ПИТАННЯ

І. В. Павленко

Відповідно до ст. 28 Конституції України (далі – КУ) ніхто не може бути підданий катуванню, жорсткому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи

покаранню [1]. Застосування катувань та примушування давати показання визнається неприпустимим за будь-яких обставин, навіть у період війни або іншого надзвичайного стану, про що прямо вказано у ч. 2 ст. 64 КУ. Таким чином, неприпустимість катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність видів поводження чи покарання, визнається в Україні одним з основних конституційних принципів.

На реалізацію цих положень в Кримінальному кодексі України (далі – КК України) і встановлена кримінальна відповідальність за катування (ст. 127) і примушування давати показання (ст. 373) [2].

З точки зору кримінально-правового аналізу та кваліфікації ці два склади злочинів становлять науковий інтерес у зв'язку з використанням в ч. 2 ст. 373 КК України словосполучення «за відсутності ознак катування». Отже, яким чином співвідносяться між собою катування та примушування давати показання і є предметом розгляду поточної доповіді.

З моменту прийняття КК України в 2001 р. обидві статті – ст. 127 і ст. 373 – зазнали певних змін. Так, до ст. 127 КК України зміни вносилися три рази – Законами України № 2322-IV від 12.01.2005, № 270-VI від 15.04.2008 та № 1707-VI від 05.11.2009. В результаті таких змін зі ст. 127 КК України була виключена така кваліфікуюча ознака як «вчинення службовою особою з використанням свого службового становища». Отже, кваліфікованим складом катування є вчинення його повторно або за попередньою змовою групою осіб, або з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості (ч. 2 ст. 127), а суб'єктом цього злочину є фізична осудна особа, яка досягла 16 років (загальний суб'єкт злочину).

Паралельно з цим зазнавала змін і ст. 373 КК України. Такі зміни були внесені Законами України № 270-VI від 15.04.2008 та № 245-VII від 16.05.2013. Результатом таких змін є вказівка в ч. 2 ст. 373 КК України «за відсутності ознак катування». Серед практичних працівників така вказівка іноді дезорієнтує та викликає слушне запитання: яку ж норму застосовувати – ст. 127 чи ст. 373 КК України - у випадку застосування насильницьких дій службовою особою.

Ці та інші спірні питання, пов'язані з правильною кваліфікацією ми і спробуємо розкрити.

Отже, примушування давати показання, передбачене ч. 1 ст. 373 полягає в тому, що прокурор, слідчий або працівник підрозділу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, використовує при допиті незаконні дії для отримання від особи показань. Вказівка в диспозиції саме на незаконні дії означає, що при допиті вказані особи можуть використовувати певні законні дії, наприклад, певні тактичні та психологічні прийоми допиту, що кримінальну відповідальність взагалі виключає.

Особливий інтерес становить редакція диспозиції ч. 2 ст. 373, яка описана як «ті самі дії, поєднані із застосуванням насильства або із знуцанням над особою, за відсутності ознак катування». Відповідно до Тлумачного словника української мови під насильством слід розуміти застосування сили для досягнення чого-небудь; примусовий вплив на когось, щось. Під знуцанням слід розуміти заповодювання муки, страждання кому-небудь [3]. Отже, для правильної кваліфікації за ч. 2 ст. 373 потрібно встановити факт того, що примушуючи особу давати показання, прокурор, слідчий або працівник підрозділу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, не просто здійснює незаконні дії, а застосовує насильство. Тобто діє в певний спосіб.

В диспозиції ч. 1 ст 127 КК України законодавець використовує такі поняття як нанесення побоїв, мучення, інші насильницькі дії. Під побоями слід розуміти неодноразове нанесення ударів. Під мученням розуміється завдання мук, фізичних або моральних страждань [3]. Отже, насильство, знуцання, нанесення побоїв, мучення та інші насильницькі дії – це поняття, які важко диференціювати, тобто вони є тотожними. Таким чином можемо констатувати, що способи вчинення злочинів - примушування давати показання за ч. 2 ст. 373, і катування за ч. 1 ст. 127 - співпадають. Саме тому за ознаками способу неможливо розрізнити який злочин вчинено.

Отже, до уваги візьмемо інші ознаки елементів складу злочину. За *об'єктом*. об'єктом катування є здоров'я, воля, честь, гідність особи; об'єктив примушування давати показання є два: основним безпосереднім є встановлений законом порядок отримання показань, право

особи на те, що її обвинувачення не буде ґрунтуватись на доказах, отриманих незаконним шляхом, а додатковим безпосереднім є здоров'я, воля, честь, гідність особи. *Потерпілими* від катування можуть бути будь-які особи, від примушування давати показання – лише такі, які відповідно до КПК України можуть давати показання під час допиту – підозрюваний, обвинувачуваний, потерпілий, свідок та експерт.

За об'єктивною стороною ці склади відрізняються наступними ознаками. Обстановка вчинення катування може бути будь-якою, при примушуванні давати показання – лише при допиті як слідчій дії, що передбачено ст. 224 КПК України.

За суб'єктивною стороною: і катування і примушування давати показання вчиняються з прямим умислом. Мета в обох складах злочинів схожа, проте неоднакова. Так, при катуванні такою метою є примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати від нього або іншої особи відомості чи визнання, або з метою покарати його чи іншу особу за дії, скоєні ним або іншою особою чи у скоєнні яких він або інша особа підозрюється, а також з метою залякування чи дискримінації його або інших осіб; при примушуванні давати показання – отримати показання в рамках кримінального провадження.

За суб'єктом злочинів: суб'єкт катування є загальний; суб'єкт примушування давати показання спеціальний, це виключно прокурор, слідчий або працівник підрозділу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність.

Таким чином, склади катування і примушування давати показання мають цілий ряд відмінних ознак - основний безпосередній об'єкт, потерпілий, обстановка та мета вчинення злочину – і лише одну спільну – це спосіб, а саме насильство. Отже це є абсолютно різні склади злочинів.

Зважаючи на викладене, можемо дійти висновку, що використання насильства (мучення, завдання ударів, знущання і т. п.) прокурором, слідчим або працівником підрозділу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, при допиті з метою примусити особу дати показання, за відсутності будь-яких інших ознак, повинно кваліфікуватися лише за ч. 2 ст. 373 КК України.

Таке становище з точки зору кримінального права є виправданим і справедливим, адже законодавець розмежує простий склад катування (ч. 1 ст. 127), кваліфікований (ч. 2 ст. 127) і так би мовити особливо кваліфікований – це ч. 2 ст. 373, коли застосовується катування під час допиту для отримання показань. Проте в такій низхідній системі не узгоджуються санкції вказаних норм. Санкція ч. 2 ст. 127 КК України передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від 5 до 10 років, а санкція ч. 2 ст. 373 - таке саме покарання, але межі його нижчі: від 3 до 8 років. Хоча така обставина як вчинення злочину службовою особою (ч. 2 ст. 373 КК України), на нашу думку, має більшу суспільну небезпеку, ніж вчинення його повторно, за попередньою змовою групою осіб або з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості (ч. 2 ст. 127 КК України). Більша суспільна небезпека полягає в тому, що суб'єкт в ст. 373 - це особа, наділена державою більшим обсягом прав у порівнянні із загальним суб'єктом в ст. 127. Саме тому і міра відповідальності такого суб'єкту має бути більшою.

Враховуючи висловлені міркування, ми прийшли до висновку, що зміни, які вносилися законодавцем до ст. ст. 127 та 373 КК України мають позитивний характер, адже диференціюється відповідальність за катування та за його вчинення службовою особою. При цьому, слід відзначити складність і запутаність юридичної техніки, яку використав законодавець при диференціації такої відповідальності. Водночас, не можна не відзначити, що логіка законодавця в підсумку виявилася ніби «перерваною», адже змінивши редакції диспозицій розглядуваних статей, їх санкції залишилися неузгодженими. Тому, на нашу думку, пропонується посилити відповідальність в ч. 2 ст. 373 КК України, а саме: встановити більший розмір покарання у порівнянні із санкцією ч. 2 ст. 127 КК України.

Як видається, такі зміни будуть завершеними і відповідати принципу справедливості.

Джерела та література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2011 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
3. Тлумачний словник української мови / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eslovnyk.com/>

ПРАВОВІ ТА ПОЛІТИЧНІ НОРМИ: ЇХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ**О. П. Петрук, М. Ю. Щирба**

В процесі функціонування суспільних відносин політика є одним із основоположних чинників формування об'єктивного права, що закріплюється в законодавстві і виражає державну політику. Джерела права кожної держави передбачають конкретні правові форми реалізації політики і, в свою чергу, закладають фундамент проведення певної політичної лінії.

Найпоширенішим у доктрині політико-правових наук є розуміння політики як відносин між державними утвореннями, великими соціальними групами, етносами, націями, верствами населення, класами, конфесіями, партіями, громадськими організаціями з приводу тих чи інших соціальних подій [1, 167].

Слід зазначити, що історичне становлення та розвиток різних форм державності неодноразово відображало негативні прояви панування політичних норм над правовими. Мається на увазі стародавні та сучасні деспотичні держави, а також країни з тоталітарним режимом, в яких через свавілля політичних еліт чи обожнювання волі правителя норми права зазвичай набували неправового змісту.

Певного збалансування між роллю політичних та правових норм у регулюванні суспільно-правових відносин вдалося досягти за наслідком буржуазних революцій та появи перших ідей громадянського суспільства в країнах Західної Європи та Сполучених Штатах Америки у XVIII столітті. Широке розповсюдження принципу верховенства права, пріоритет його над інститутом держави забезпечило обмеження зловживань політичної влади в контексті реалізації основоположних прав людини і громадянина.

Перш ніж перейти до визначення взаємозв'язку правових та політичних норм у забезпеченні прав і свобод людини, зупинимося на дослідженні даних понять.

Політичні норми становлять важливу групу соціальних норм. Вони регулюють відносини соціальних груп, класів, громадян з державною владою, відносини між класами, націями та народами, їх участь в державному житті, взаємовідносинах держави з іншими організаціями політичної системи суспільства [2, 72]. Конституція як Основний закон держави, інші джерела права закріплюють політичні права та свободи людини і громадянина.

Політичні норми, встановлюючи належну поведінку учасників відповідних відносин у конкретній політичній ситуації, одночасно виступають способом їх оцінки. Фактично, політичні норми визначають межі «гри» в політиці. Як відзначає О. Юристовський, політичні норми виражають правила політичної поведінки, очікування і стандарти, заборони, які закріплюють та регулюють політичну діяльність суб'єктів політики згідно із політичними цінностями, тим самим підтримуючи стабільність і єдність політичної системи суспільства [3, 58]. На думку В. Нерсисянца, політичні норми є нічим іншим, як виразом інтересів та потреб класів і верст населення. Це визначає їх домінуючу роль у соціальній регуляції поведінки людей, прагнення підкорити усі інші форми соціальної регуляції – право, мораль, тощо [4, 202].

Загалом, ми поділяємо думку А. Мохонька, який під політичними нормами розуміє загальноприйняті, а також встановлені державною владою обов'язкові правила і порядок

всезагального характеру, які мають врегульовувати суспільно-політичні відносини, забезпечувати їх зміну та розвиток [2, 72].

В свою чергу, під нормою права Л. Морозова розуміє найважливішу частину соціальних норм. Вона є часткою права, його найважливішим елементом, фундаментом правової системи, оскільки всі юридичні поняття, конструкція, вся правотворчість, процеси реалізації та формування права безпосередньо пов'язані з поняттями норми права [5, 203].

О. Скакун у наступний спосіб розкриває зміст досліджуваної нами категорії: «норма права – це загальнообов'язкове правило поведінки (зразок, масштаб, еталон), що сформулювалося у суспільстві відповідно до визнаної в ньому міри свободи, сформульоване (санкціоноване) і забезпечене державою як юридично значущий засіб регулювання суспільних відносин» [6, 442].

Зважаючи на вищевикладене, можна констатувати, що правові та політичні норми мають єдине джерело розвитку та функціонування – суспільні відносини і, передусім, відносини власності, на підставі яких виникають політико-правові зв'язки. По суті, право встановлює межі свободи та рівності суб'єктів суспільних відносин, включаючи політичні відносини між соціальними групами, політичними партіями, верствами населення та цілими народами щодо реалізації політичної влади, що об'єктивно формуються в процесі розвитку суспільних відносин.

Норми права і політичні норми мають нормативну сутність, тобто формуються у вигляді визначення напрямків діяльності (політичні норми) та прав і обов'язків учасників суспільних відносин (правові норми). Основна відмінність полягає в наступному – політичні норми далеко не завжди можуть бути формально визначеними, оскільки вони можуть міститися в політичних ідеях та поглядах. Крім того, суттєвою відмінністю політичних норм від правових є те, що перші постійно знаходяться у стані конкуренції, в той час як в системі правових норм пріоритетними є ті, які мають вищу юридичну силу.

Правові і політичні норми у своїй основі закріплюють найзагальніші принципи функціонування суспільства. Саме це робить законодавство як форму виразу права засобом захисту інтересів суспільства. Шляхом прийняття нормативно-правових актів здійснюється економічна, внутрішня, зовнішня та інша державна політика. При цьому, в контексті реалізації зовнішньої державної політики кожна держава функціонує у відповідних рамках міждержавних політичних відносин.

Норми об'єктивного права закріплюють політичний устрій кожної держави, основоположні політичні права та свободи людини і громадянина, систему заходів існування та співіснування різних політичних інститутів. Зазвичай відповідні норми закріплено в нормативно-правових актах, що мають вищу юридичну силу в системі права конкретної держави (наприклад, в конституціях чи конституційних законах).

На наш погляд, в державах, де права людини і громадянина є найвищою цінністю, саме норми права домінують над політичними нормами, оскільки фундаментальним положенням вказаного принципу є те, що будь-які дії суб'єктів політики повинні підкорятися вимогам позитивного (об'єктивного) права. Відтак, не право підпорядковується політиці, а політика в особі держави і всіх інших суб'єктів політичної системи підпорядковується правовим нормам. Лише в таких умовах держава через законодавство може реально впливати на розвиток і функціонування політичної системи.

Таким чином, можна констатувати, що співвідношення вказаних видів соціальних норм залежить від рівня розвитку громадянського суспільства, а також від здатності його інститутів прямо впливати на реалізацію прав і свобод людини та громадянина.

Фундаментальною спільною рисою норм права і політичних норм є те, що вони є соціальними нормами, які забезпечують права і свободи людини, тобто виступають функціонуючими в суспільних відносинах певними правилами поведінки всезагального змісту, які виражають волю конкретної частини населення або всього суспільства, для непорушності яких існують відповідні гарантії їх виконання у вигляді засобів соціального впливу. Політична норма є базовою «цеглинкою» політичної системи, в той час як правова норма, за аналогією, є первинною основою правової системи кожної соціально-орієнтованої правової держави.

Джерела та література:

1. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПРН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПРН України О. В. Петришина. – Харків: Право, 2011. – 584 с.
2. Мохонько А. В. Політичні норми: підходи до визначення та особливості / А. В. Мохонько // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – Випуск 49. – С. 70-75.
3. Юристовський О. І. Короткий політологічний словник. – Львів: Видав. Дім «Панорама», 2003. – 314 с.
4. Проблемы общей теории права и государства / Под общ. ред. В. С. Нерсисянца. – М., 2002. – 646 с.
5. Морозова Л. А. Теория государства и права: Учеб. – М., 2002. – 604 с.
6. Скакун О. Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс): Учеб. – Харьков, 2005. – 724 с.

РЕГІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВА НА СВОБОДУ ЗІБРАНЬ***Т. О. Пікуля***

Право на свободу мирних зібрань, поряд зі свободою самовираження і свободою об'єднань, лежить в основі будь-якої функціонуючої демократичної системи. Право на свободу зібрань, а також обмеження цього права, чітко викладені в статті 11 Європейської конвенції з прав людини та в Копенгагенському документі ОБСЄ 1990 року. Більшість національних конституцій або основних законів повторює ці документи або встановлює аналогічні принципи.

Підходи до регулювання права на свободу зібрань сильно відрізняються в європейських країнах і в рамках країн-учасниць ОБСЄ. Законодавці різних країн обрали різні моделі. У деяких країнах були прийняті спеціальні закони, що регламентують реалізацію цього фундаментального права, в інших були введені спеціальні положення в цілий ряд відповідних законів, і що найбільш важливо - в закони, що відносяться до поліції і до загального адміністративного права. Це спонукало БДІПЛ і "Венеціанську комісію "розробити" Керівні принципи ", спрямовані на формулювання тих граничних значень, яким повинні задовольняти національні органи влади при регламентуванні даного права.

Міжнародні та регіональні норми у галузі свободи зібрань засновані головним чином на положеннях двох правових інструментів - Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (МПГПП) та Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод (ЄКПЛ), а також факультативних протоколів до них. Американська конвенція про права людини також має особливе значення для держав-учасниць Організації американських держав. До числа інших важливих договорів відносяться Конвенція ООН про права дитини, Хартія Європейського Союзу про основні права і Конвенції Співдружності незалежних держав про права та основні свободи людини (Конвенція СНД).

Що стосується регулювання свободи зібрань в національному законодавстві, то її слід забезпечити конституційними гарантіями, які повинні включати, як мінімум, однозначне закріплення цього права і зобов'язання зі сторони держави щодо його захисту. Крім цього, в конституції повинні бути закріплені справедливі процедури, щодо застосування встановлених в ній прав.

У тих випадках, коли держави не дотримуються свої зобов'язання в галузі свободи зібрань, особливо важливою стає роль як місцевих, так і міжнародних захисників прав людини, організацій громадянського суспільства (ОГС) та неурядових організацій (НУО). Такі особи і групи, спільно з національними інститутами, такими як омбудсмен або національні інституції з прав людини (НІПЛ), вирішують життєво важливу задачу, намагаючись забезпечити

реалізацію цих прав на практиці і засвоєння деяких уроків в разі їх недотримання. Незважаючи на те, що у таких організацій неминує будуть різні пріоритети і вони будуть характеризуватися різними рівнями досвіду і знань, організаційних можливостей і ресурсів, їх відповідні зусилля можуть бути використані й об'єднані таким чином, який дозволить практично і ефективно захистити право на свободу зібрань.

До основних регіональних і міжнародних механізмів, за допомогою яких можуть бути виявлені, надані та/або захищені випадки порушення права на свободу зібрань такі:

1. ОБСЄ / БДІПЛ та «Венеціанська комісія». Основне завдання БДІПЛ у сфері підтримки законотворчості зводиться до відповіді на запитання країн-учасниць і до забезпечення узгодженості цих відповідей. У загальному випадку підтримка включає в себе аналіз законопроекту у сферах, охоплених людським виміром, з метою забезпечення його відповідності міжнародним стандартам, зокрема, зобов'язанням ОБСЄ. БДІПЛ також надає державам приклади належної практики, які були відібрані за роки роботи з цілою низкою країн. Такі приклади і зразки законодавства можуть служити джерелом, стимулюючим роботу законодавців в інших областях регіону ОБСЄ. У частині законодавчої підтримки з питань свободи зібрань БДІПЛ, за допомогою своєї Ради експертів зі свободи зібрань, надає консультації країнам-учасникам ОБСЄ зі складання законопроектів, які стосуються цієї області.

Основне завдання «Венеціанської комісії» полягає в наданні окремим країнам, які розробляють або переглядають свої конституції або закони, об'єктивні правової консультації в галузі законодавства, що грає важливу роль в демократичному функціонуванні інститутів цих країн. У загальному випадку запит на вираження думки Комісії направляє сама країна. Запит на вираження думки може також направити Комітет міністрів, Парламентська асамблея, Конгрес місцевих і регіональних влад Ради Європи, Генеральний секретар або будь-яка міжнародна організація або орган, що приймають участь у роботі «Венеціанської комісії».

2. Комітет з прав людини. Комітет аналізує кожен звіт і виробляє рекомендації державі-учасниці у вигляді «підсумкових результатів». У тих випадках, коли держава, що розглядається є також учасником першого Факультативного протоколу до МОГПП, в Комітет ООН з прав людини може бути подана індивідуальна петиція (не від імені організації або об'єднання), в якій йдеться про порушення країною-учасницею Статті 21 МПГПП (або іншого права з цього Пакту).

3. Універсальний періодичний огляд. Рада з прав людини ООН володіє мандатом на перевірку раз на чотири роки стан справ з правами людини в кожній з держав-членів ООН. Цей процес «Універсального періодичного огляду» (UPR), повинен сприяти інтерактивній дискусії між державою, яка перевіряється та іншими державами-членами ООН. Огляди складаються на основі наданих цією державою матеріалів (і держави заохочують до того, щоб при підготовці таких матеріалів вони використовували "Процес широких консультацій на національному рівні з усіма відповідними зацікавленими особами"), звітів незалежних експертів з прав людини і груп, а також інформації від інших зацікавлених осіб. Підсумкові звіти, прийняті Робочою групою, є основою для наступного аналізу, і Рада приймає рішення про відповідні заходи впливу, якщо держава-учасниця продовжує відмовлятися від співпраці.

4. Європейський суд з прав людини. Відповідно до Статті 34 ЄКПЛ, будь-яка фізична особа, неурядова організація або група приватних осіб, які стверджують, що стали жертвами порушення їхніх прав однієї з Високих Договірних Сторін, можуть подати скаргу до Європейського суду з прав людини протягом 6 місяців з дати прийняття остаточного рішення у справі (Стаття 35 (1) ЄКПЛ). Скарга повинна prima facie продемонструвати докази наявності порушення Конвенції, щоб її не можна було розглядати в якості явно необґрунтованою відповідно до Статті 35 (3). Подавач скарги в Європейський суд з прав людини повинен спочатку оскаржити порушення передбачених Конвенцією прав у відповідних національних судах, дотримуючись при цьому всі формальні вимоги та обмеження за часом, передбачені національним законодавством.

5. Рада Європи, Управління комісара з прав людини. Комісар з прав людини Ради Європи є несудовою організацією тому він не може приймати рішення за індивідуальними скаргами. Тим не менш, Управління комісара прагне заохочувати держави-

учасниці Ради Європи до вживання заходів по реформуванню в тих галузях, де були виявлені порушення прав людини. Комісар прагне підтримувати діалог з державами-учасницями і на місці оцінювати ситуацію з правами людини шляхом спеціальних візитів в ці країни. Комісар також надає консультації щодо захисту прав людини і може висловлювати свою думку з приводу розроблюваного законодавства і конкретної практики (на вимогу національних організацій або за власною ініціативою).

СВОБОДА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

В. М. Поперечнюк

Свобода особистості головна умова і мірило розвитку держави, як демократичної, соціальної, правової та є показником вільного розвитку кожної людини і суспільства в цілому. Свобода інформаційної діяльності – основний критерій глобального інформаційного суспільства та ефективності його побудови. При цьому, вільний розвиток людини, її можливостей та потенціалу можливий при створенні належних умов для свободи інформаційної й інтелектуальної діяльності.

Інтелектуалізація суспільства ґрунтується на різносторонньому інтелектуальному розвитку людини, як невід’ємної ключової основи суспільства, спирається на свободу інформаційної та інтелектуальної діяльності, без яких, апріорі, не можливо ефективно забезпечити даний процес. Важливість гарантування та створення умов для інформаційної й інтелектуальної діяльності, зауважується у Женевській декларації принципів побудови інформаційного суспільства: «Свобода шукати, одержувати, передавати і використовувати інформацію для створення, нагромадження і поширення знань є важливою для інформаційного суспільства» [1]. Тобто, вчинення циклу активних дій спрямованих на пошук, одержання, передачу і використання інформації, актуалізує інтелектуальну діяльність, що проявляється у створенні, нагромадженні й поширенні знань.

Наявність можливостей доступу населення до інформації та створення умов для вільного її обігу в суспільстві, створить перспективи для підвищення інтелектуального потенціалу соціуму, стане однією із базових засад інтелектуалізації суспільства. Питома вага підвищення якості, кількості та доступності інформації її потоків та ресурсів (переважно наукового та розвиваючого характеру), за умови активного їх використання людиною, сприяє, по-перше, підвищенню інтелектуального потенціалу, по-друге, стимулює розумову діяльність людей, наслідком чого (за потрібних умов) стає продукування нових знань та інформації, тобто інтелектуальна діяльність, кінцевим продуктом якої вони й будуть. Розгляд сутності інформаційної та інтелектуальної діяльності, зроблений у роботах І. В. Арістової, О. А. Баранова, К. І. Беякова, В. М. Брижка, О. О. Золотар, І. Б. Жилиєва, А. І. Марущака, М. Кастельса, В. Г. Пилипчука, Н. Стера та ін., дає можливість стверджувати про їх тісний взаємозв’язок, особливо в контексті інтелектуалізації суспільства.

Основи законодавчого закріплення свободи інформаційної та інтелектуальної діяльності були закладені ще у 1946 році у Загальній декларації прав людини, що констатувалось наступним чином: «Кожна людина має право на свободу переконань і на їх вільне виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів» [2]. Ширше розкриття свободи інформації та права на неї було визначено у Конвенції Ради Європи про захист прав людини та основоположних свобод [3]. Зокрема, це статті 9 та 10 даного акту, що визначають засади свободи думки, совісті та релігії, а також свободи вираження поглядів. Міжнародний пакт про громадські і політичні права, що був ратифікований Україною 19 жовтня 1973 року, в статті 19 проголошує що право кожного на вільне вираження своїх поглядів включає свободу шукати, одержувати і

поширювати будь-яку інформацію та ідеї не залежно від форми та способу реалізації даного права [4].

Опосередковано свобода інформаційної та інтелектуальної діяльності, також отримала закріплення на рівні Основного Закону України й була відображена у статтях 34, 41 та 54. Відповідно до яких, кожному гарантується: право на свободу думки й слова, вільне вираження поглядів і переконань та право на інформацію, а також свобода літературної, художньої, наукової, технічної творчості та право власності на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності [5].

Аналізуючи чотири зазначені вище акти, які закріплюють право, обов'язок та свободу інформаційної й інтелектуальної діяльності, варто звернути на увагу на пріоритети що визначені у них. Загальна декларація прав людини і Конвенція Ради Європи про захист прав людини та основоположних свобод проголошує власне свободу інформації та дій із нею. Міжнародний пакт про громадські і політичні права визначає, що право кожного на вільне вираження своїх поглядів включає свободу вчинення певних дій з інформацією, тобто свобода розглядається елементом права. А Конституція України, взагалі, закріплює досить широкі права та свободу людини у інформаційній сфері, а щодо інтелектуальної/творчої діяльності законодавець використовує категорію «свобода». Із проведеного аналізу випливає, що існують наступні конструкції понятійного апарату: 1) власне свобода; 2) право на свободу; 3) право, що передбачає (включає в себе) свободу.

При цьому, коли йдеться про інформацію та інформаційну діяльність, то частіше використовується право, а при інтелектуальній і творчій діяльності – свобода. Дані категорії є близькими, але не тотожними за своїм змістом, зокрема Ю.М. Тодика вважає, що право є можливістю отримання певних соціальних благ, а свобода полягає у невторчанні держави та незалежності людини від держави [6, с. 51].

Деталізовано обґрунтовує відмінності між правом та свободою О.Ф. Черданцев: по-перше, носій (суб'єкт) права має обмежену кількість варіантів поведінки, у переважній більшості їх два (вчинення дій для реалізації права чи утримання від них), свобода ж має необмежену нормативно-правовим актами регламентацію та може реалізовуватись у будь-якій формі та вигляді. По-друге, право має позитивний характер, тобто закріплено певною юридичною нормою, свобода не залежить від права та держави, не впливає із законодавчих актів. По-третє, право що закріплено законодавчо вимагає активних дій з боку держави, зобов'язує державу створити умови для можливості реалізувати закріплене право. Означення суспільних відносин крізь призму свободи, полягає у невторчанні (пасивній ролі) держави у дану сферу свободи. По-четверте, у разі виникнення спорів з державними органами носій права має довести правомірність свого права, якщо такий спір виникає з приводу реалізації свободи, то державний орган має обґрунтувати обмеження свободи рамками закону [7, с. 111].

Виходячи із зазначених вище позицій, можна зробити висновок, що право та свобода є різними поняттями за своїм змістом, хоч і мають одну й ту саму гуманістичну мету, проте, забезпечуються різними механізмами. Свобода є більш вільною категорією і полягає у можливості робити все що не шкодить іншим людям та не заборонено законом [8]. При цьому, варто погодитись із позицією судді Конституційного суду ФРН Е.-В. Бьокенфьорда, що свобода може гарантуватись лише у межах фундаментальної системи цінностей, що міститься в конституції [9, с. 26].

Отже, визначення інформаційної та інтелектуальної діяльності, крізь призму свободи розкриває широкі можливості перед особистістю. При цьому, законодавець має чітко прописувати виключні випадки обмеження цієї свободи [10, с. 6], тобто, для реалізації конституційно гарантованих свобод потрібна їх правова регламентація [11, с. 14]. Тому і не дивно, що Основний Закон України у ст. 34 визначає право на свободу інформації, а не безпосередньо її свободу.

Джерела та література:

1. Декларация принципов „Построение информационного общества – глобальная задача в новом тысячелетии“. Міжнародний документ № 995_c57 від 12.12.2003 р. //

[Електронний ресурс] Офіційний сайт Верховної Ради України / Режим доступу до ресурсу: // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

2. Загальна декларація прав людини № 995_015 від 10.12.1948 р. [Електронний ресурс] Офіційний сайт Верховної Ради України / Режим доступу до ресурсу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015

3. Конвенція РЄ про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. № 995_004 / Урядовий кур'єр від 17.11.2010. – № 215.

4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Міжнародний документ 995_043 // [Електронний ресурс] Офіційний сайт Верховної Ради України / Режим доступу до ресурсу: // http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_043

5. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, N 30, ст. 141.

6. Тодыка Ю.Н. Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине : монография / Ю.Н. Тодыка. – К. : Концерн "Видавничий Дім "Ін Юре", – 2004. – 368 с.

7. Черданцев А.Ф. Теория государства и права : учебник для вузов / А.Ф. Черданцев. – М. : Юрайт, 2000. – 422 с.

8. Constitution du 4 octobre 1958 République de la France [Ressource électronique] le service public de la diffusion du droit /Accès la ressource: // <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT00000571356>

9. Брижко В.М. До гносеології категорії "право" // Правова інформатика. – 2007. - № 3 (15). – С. 25-32.

10. Марущак А.І. Інформаційне право : доступ до інформації : навчальний посібник / А.І. Марущак – К. : КНТ, 2007. – 532 с.

11. Золотар О.О. Свобода інформації в контексті концепції природного права // Правова інформатика. – 2011. – № 1(29). – С.12-16.

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР

М. О. Раскалей

На сьогоднішній день повага та захист прав людини є одним з найважливіших умов вступу будь-якої держави до Євросоюзу. Дане твердження підкріплюється положеннями цілого ряду документів, таких як Угода про створення Європейського економічного простору (1992 р.), Амстердамський договір (1997 р.), договори про асоційоване членство в ЄС тощо. Так, деякими міжнародними угодами, що уклалися ЄС передбачається призупинення дії такої угоди, або її частини, у разі порушення іншою стороною основних прав і свобод людини. Отже, саме забезпечення дотримання прав і свобод людини є основою взаємовідносин країн-учасниць ЄС. З цього приводу цілком слушною є позиція Петера Лепрехта, відповідно до якої він зазначає, що коли мова йде про «європейську систему захисту прав людини» то мається на увазі система, яка була створена та діє у межах Ради Європи. Саме її принципи були і залишаються зафіксованими у Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 р. [1]. Водночас на основі даного акту у грудні 2000 року на саміті країн-учасниць ЄС у Ніцці було прийнято новий документ, Хартію основних прав Європейського Союзу, який мав не аби яке значення для даного об'єднання [2]. Проте, оскільки Європейський союз не відноситься до тієї категорії міжнародних організацій діяльність яких спрямована саме на захист прав і свобод людини, положення Хартії основані на «фундаментальних правах та свободах, визнаних Європейською конвенцією про захист прав людини та основних свобод, а також на конституційних традиціях держав ЄС» [3, р. 21].

Для того, щоб організація могла безпосередньо здійснювати свої функції щодо захисту прав і свобод людини, в основу її діяльності має бути покладена угода держав спрямована саме на вирішення зазначеного питання та передбачено наявність механізму

догляду та контролю [4, р. 35]. ЄС, створений з метою поглиблення економічної та політичної інтеграції держав-учасниць, таким вимогам не відповідає. Більше того, захист прав людини є тією галуззю про яку ЄС не піклувався, в той час, як саме окремі держави зі своїми різноманітними традиціями основних прав займалися вже давно [5; 6]. Отже, можна виділити три функціонуючі «регіональні системи» захисту прав людини: система, яка була створена та діє у межах Ради Європи; Організації американських держав та Африканського союзу [7; 4, р. 35-36].

Традиційно права і свободи людини при їх класифікації розділяють на дві великі групи:

- 1 - цивільні та політичні;
- 2 – економічні, соціальні та культурні.

Якщо звернутися до першої групи прав і свобод людини, то серед великого розмаїття на окрему увагу заслуговують права саме дитини. Адже починаючи саме з дитини права людини продовжують свій розвиток. Отже найбільш незахищеними на сьогоднішній день є саме діти, як першопочаткова ланка подальшого розвитку всього суспільства. І від того, яким чином буде відбуватися розвиток, а отже і захист прав дитини залежить майбутнє не лише однієї держави, і не окремої групи держав, а всього людства в цілому. Так Томас Хаммарберг будучи комісаром Ради Європи з прав людини зазначає, що не зважаючи на те, що діти є майбутнім суспільства, їх проблемам на політичному рівні дуже рідко приділяється щира увага [8, с. 196].

Не зважаючи на те, що Конвенція ООН про права дитини стала одним із найбільш відомих міжнародних договорів у галузі прав людини, вимоги її положень все частіше виконуються не так як це було передбачено. Причин такого стану може бути декілька. По-перше відсутність системного підходу до захисту прав дітей як до політичного пріоритету. І по-друге, ратифікуючи Конвенцію держава бере на себе обов'язок дотримуватися та забезпечувати виконання її положень і принципів спрямовуючи їх на благо всіх дітей, проте все частіше виходить, що ці положення є лише ширмою для вирішення потреб дорослих людей у зручний для них спосіб. Можливою причиною такого стану є отождолення поняття «захист прав» та, наприклад, благодійність, співчуття тощо. Інакше кажучи – недостатнє розуміння відповідальними особами тих зобов'язань, які випливають з положень Конвенції.

Якщо виходити з положень конвенції, то її основною метою є поліпшення статусу дитини та умов її життя, що досягається шляхом дієвої імплементації принципів і положень зазначеного акту.

При аналізі справ, які стосуються захисту прав дітей та доводяться до відома широкого кола мас, можна простежити певну тенденцію. Так захист прав дитини все частіше зводиться лише до звуження прав «добросовісних батьків» в той час як кількість безпритульних дітей та дітей, які знаходяться на вихованні у «не добросовісних батьків» все більше зростає. Все частіше порушуються загальні права дітей у закладах освіти. І найбільш порушуваним правом тут є право дитини на врахування її поглядів. Необхідність поваги прав дитини та її думок – основа вчення відомого польського педагога, чії рекомендації допомагають багатьом батькам, Януша Корчака. Системи правосуддя та освіти як і раніше не зорієнтовані на захист прав дітей. Чому? Як можна цьому запобігти?

Урядами деяких європейських країн було створено певну систему збору інформації та впроваджено посаду уповноваженого з прав дитини. Проте захист прав дитини продовжує «бажати кращого». Ми маємо змогу бачити, що іноді такий «захист» завдяки упередженому ставленню певних осіб замість поліпшення, на превеликий жаль, призводить до погіршення.

Окреме питання стосується того, щоб діти з певними вадами, діти-інваліди мали реальну змогу отримати гарну освіту та змогу реалізувати себе. Дуже часто такі діти, як і діти з малозабезпечених сімей не можуть отримати бажаної освіти. Точка зору дитини, так само, як і її батьків не береться до уваги. Але ж тут те ж простежується порушення прав дитини. З боку влади весь захист прав дітей зводиться до заяв суто риторичного характеру.

Відповідно до положень Конвенції (ст. 12) держава має забезпечити дитині, яка може сформулювати свою точку зору, право вільно виражати свої погляди і не боятися покарання[9]. Якщо говорити про заклади освіти, то таке покарання найчастіше полягає у

заниженні оцінок, висміюванні та приниженні дитини. Такі непоодинокі випадки мають місце в освітніх закладах загального розка. А що говорити про дітей, які знаходяться у виправних установах?

На окрему увагу заслуговує питання, яке стосується тих дітей, які не мають достатньо коштів для гідного існування. Дуже часто це стає причиною знущань не тільки з боку «більш успішних» в цьому питанні однолітків, а й викладачів.

Порушення прав дитини – це проблема, яка не тільки торкається багатьох людей, а й має суттєві негативні наслідки. Дотримання прав і свобод дитини є запорукою формування єдиного загальноєвропейського правопорядку Діти та їх майбутнє – це наше майбутнє в яке вони можуть внести свій вагомий внесок, або, навіть, змінити його, якщо дати їм шанс.

Джерела та література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Charter of fundamental rights of European Union // Official Journal of the European Communities. 2000. V. 43. С 364. Р. 1–22.
3. The institutions and bodies of the European Union – Who's who in the European Union? – What difference will the Treaty of Nice make? A guide for European citizens. Luxembourg, 2001.
4. Drzewicki, K. Internationalization of human rights and their juridization // An introduction to the international protection of human rights: a textbook / ed. by R. Hanski and M. Suksi. 2nd rev. ed. Turku, 2000. P. 25–47.
5. Фритц-Ваннаме, Й. Европа будущего // Deutschland. 2002. № 2. С. 8–9.
6. Лепешков Ю.А. Европейский союз и права человека / Ю.А. Лепешков. – Журнал международного права и международных отношений. – 2007. – № 3.
7. American convention on human rights // Ibid. P. 453 – 475.
8. Томас Хаммарберг Права человека в Европе: работа продолжается / Хаммарберг Томас. – Издательство Совета Европы F-67075, Cedex, г. Страсбург. – 2011. – 462 с.
9. Конвенція про права дитини від 20.11.1989. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021

ЗАХОДИ ЄС ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

З. Ф. Самчук-Колодяжна, Р. М. Ширшикова

Наша держава, вся українська спільнота переживає сьогодні непрості часи. На Сході України гуманітарна катастрофа, для всіх інших громадян запроваджені соціальні обмеження.

Саме тому нагальними є питання виконання Україною своїх зобов'язань перед європейським співтовариством з дотримання прав людини в рамках тих міжнародних договорів (конвенцій), до яких приєдналася Україна.

Світове співтовариство з часів існування ООН виробило та втілило в життя значну кількість заходів захисту прав людини.

Загальновизнано, що найбільш ефективними серед них є органи контролю за виконанням положень міжнародних договорів з прав людини, які визначаються самими такими договорами. Цю діяльність здійснюють спеціальні комітети, які контролюють дотримання державами основних міжнародних договорів і конвенцій з питань захисту прав людини. Їх називають «органами контролю за дотриманням договорів», або «договірними органами».

Європейський Союз був створений як політичний орган без будь-яких певних повноважень у галузі захисту прав людини, однак права людини все більше стають невід'ємною частиною програм ЄС.

Система Європейського Союзу вирізняється досконалим інституційним механізмом, у тому числі і стосовно дотримання прав людини і основних свобод.

Найстарішою серед інституцій є Рада Європи, яка відіграє найзначнішу роль у сприянні забезпечення та захисту прав людини на європейському рівні. Рада Європи є політичною міжурядовою організацією, головною сферою діяльності якої від моменту виникнення є захист прав людини та основних свобод.

Рада Європи була автором та сприяла ухваленню різних важливих регіональних угод з прав людини, найбільш відомою серед яких є Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод. Конвенція була ухвалена в 1950 р., набула чинності в 1953 р., і нині забезпечує захист понад 800 мільйонів людей. ЄКЗПЛ складається з преамбули та трьох розділів. У I розділі дається перелік та визначення прав і свобод, що гарантує Конвенція. Розділ II передбачає створення Європейського Суду з прав людини, його повноваження, судочинство. «Іншим положенням» присвячений розділ III, зокрема можливість робити застереження до положень та денонсувати Конвенцію. Гарантії прав і свобод, передбачені Конвенцією, були розширені і доповнені у ряді додаткових протоколів до неї, які мають вигляд мініконвенцій, однак є її невід'ємною складовою і в сукупності складають єдиний міжнародно-правовий акт.

Конвенція і протоколи гарантують право на:

- життя (ст. 2 Конвенції);
- свободу та особисту недоторканність (ст. 5 Конвенції);
- справедливий судовий розгляд цивільних і кримінальних справ, на оскарження у кримінальних справах, право не бути притягненим до суду або покараним двічі (ст. 6 Конвенції; ст. 2, 4 Протоколу № 7);
- свободу думки, совісті і віросповідання (ст. 9 К.);
- свободу вираження поглядів (ст. 10 К.);
- свободу зібрань та об'єднання (ст. 11 К.);
- шлюб, повагу до приватного та сімейного життя, до житла і до таємниці кореспонденції, рівноправність кожного з подружжя (ст. 12, 8 К);
- на вільні вибори (ст. 3 П. № 1);
- майно і захист права власності (ст.1 П. № 1);
- на освіту (ст. 2 П. № 1);
- право індивідуальних заявників подавати свої заяви до Суду за умови, якщо Протокол № 9 був ратифікований державою-відповідачем.

Конвенцією та її протоколами заборонені:

- зловживання правами (ст. 17 К.);
- катування або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження або покарання (ст. 3 К.);
- рабство та примусова праця (ст. 4 К.);
- визнання винним та покарання без законних підстав (ст. 7 К);
- дискримінація в реалізації гарантованих конвенцією прав (ст. 14 К.);
- ув'язнення за борги (ст. 1 П. № 4);
- висилання з країни власних громадян або відмова їм у в'їзді в країну (ст. 3 П. № 4);
- колективне висилання іноземців (ст.4 П. № 4);
- смертна кара (ст. 1,2 П. № 6; за будь-яких обставин П.№ 13).

Після набрання Конвенцією чинності на додаток до неї було прийнято 14 протоколів.

Європейська соціальна хартія 1961 р. (переглянута у 1996 р.)

Європейська соціальна хартія була прийнята в Турині у 1961 р. одинадцятьма державами - членами Ради Європи і набрала чинності 26 лютого 1965 р. Хартія гарантує різноманітні права, об'єднані в 19 статей. Наступні додатки і поправки вносились в 1992, 1995 р.р.

Після детального аналізу недоліків, властивих Хартії 1961 р., була ухвалена **Європейська соціальна хартія** (переглянутою), яка була відкрита для підписання 3 травня 1996 р. і набула чинності 1 липня 1999 р., доповнюючи і розширюючи список гарантованих прав.

Європейську соціальну хартію (переглянуту) ратифікували 29 держави (на 01.01.2010 р). 2 травня 1996 р. Україна підписала Європейську соціальну хартію, а 7 травня 1999 р. було підписано Переглянуту європейську соціальну хартію, прийняту у 1996 р.

14 вересня 2006 р. ЄСХ було ратифіковано Законом України «Про ратифікацію Європейської соціальної хартії», яка набула чинності для України 1 лютого 2007 р.

Хартія (переглянута) складається з преамбули та шести частин. Частина I містить перелік прав і принципів, частина II - зміст зобов'язань таких прав, обов'язкові для ратифікації статті і пункти визначені у частині III, еханізм нагляду за виконанням зобов'язань визначає частина IV, загальні положення висвітлені у частині V, частина VI містить прикінцеві положення.

Європейський комітет з соціальних прав, як орган контролю за виконанням ЄСХ забезпечує розгляд доповідей, надісланих Генеральному секретарю згідно із статтями 21 і 22, в особі Комітету експертів, якому також подаються будь-які коментарі, що були надіслані Генеральному секретарю (ст. 24). До складу Комітету експертів входить не більше семи членів, що призначаються Комітетом міністрів із списку висунутих Договірними Сторонами незалежних експертів, які відзначаються найвищою сумлінністю і мають визнаний авторитет у галузі міжнародних соціальних питань. Члени Комітету призначаються на шість років і можуть бути призначені на новий строк.

Рамкова конвенція про захист національних меншин 1995 р.

Рамкова конвенція Ради Європи про захист національних меншин (РКЗНМ) затверджена Комітетом міністрів Ради Європи 10 листопада 1994р., є першим спеціальним багатостороннім дієвим міжнародно-правовим документом, присвяченим захистові прав національних меншин, у якому наголошується, що такий захист становить невід'ємну складову міжнародного захисту прав людини. Рамковою конвенція названа саме тому, що містить переважно не конкретні норми, а програмні положення поряд із визначенням цілей, що їх зобов'язуються досягати сторони. Держави - учасниці юридично зобов'язані привести у відповідність до цих настанов своє національне законодавство та практику його застосування і можуть діяти на власний розсуд щодо виконання взятих на себе зобов'язань.

Рамкова конвенція складається з преамбули, 5 розділів та 32 статей. Зі змісту преамбули випливає, що учасницями її можуть бути як держави - члени Ради Європи, так і інші держави, котрі її ратифікують.

Консультативний комітет РКЗНМ.

Оцінка стану виконання Рамкової конвенції договірними сторонами здійснюється Комітетом міністрів, якому надає допомогу Консультативний комітет (п. 1 ст. 24, п. 1 ст. 26). Упродовж одного року від дати набуття РК чинності для сторони, вона має подати Генеральному секретареві Ради Європи доповідь, що містить повну інформацію про законодавчі та інші заходи, вжиті на виконання принципів, проголошених у Рамковій конвенції. Отриману доповідь Генеральний секретар передає КМ (ст. 25). Далі такі доповіді мають подаватися на періодичній основі - кожні п'ять років, які обчислюються від дати, встановленої для подання попередньої доповіді, а також на прохання Комітету міністрів.

Іншим важливим європейським міжнародно-правовим актом у сфері захисту прав людини, який містить стандарти та принципи спеціального характеру, є ухвалена в рамках Ради Європи 5 листопада 1992 р. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин, яка набула чинності 1 березня 1998р.

Європейська конвенція про запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню та покаранню 1987 р.

28 вересня 1983 р. Парламентська Асамблея Ради Європи прийняла Рекомендацію про захист затриманих осіб від катування і жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання де рекомендавала Комітету міністрів ухвалити проект Європейської Конвенції з цих питань, який доданий до Рекомендації. Така Конвенція була

ухвалена 26.11.1987 р. і набула чинності 1.02.1989 р. Україна ратифікувала документ 5. 05. 1997 р. Конвенція вказує причини, що спонукали держави Ради Європи прийняти цю Конвенцію, і формулює її цілі. Зокрема зазначається, що згідно зі ст. 3 Конвенції про захист прав і основних свобод людини «жодна людина не може зазнавати катувань чи нелюдського або такого, що принижує її гідність, поводження чи покарання», держави переконані в тому, що захист позбавлених волі осіб від катувань чи нелюдського або такого, що принижує їхню гідність, поводження чи покарання міг би бути посилений позасудовими засобами превентивного характеру, які ґрунтуються на інспекціях.

Європейський комітет з питань запобігання катуванням. Стаття 1 Конвенції регламентує створення Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню. Комітет, шляхом здійснення інспекцій, перевіряє поводження з позбавленими волі особами з метою посилення, у разі необхідності, захисту таких осіб від катувань чи нелюдського або такого, що принижує їхню гідність, поводження чи покарання. Комітет складається із такого числа членів, яке відповідає кількості сторін. Члени Комітету відбираються строком на чотири роки із числа осіб, які мають високі моральні якості, визнаний авторитет у галузі прав людини або професійний досвід у питаннях, які охоплюються цією Конвенцією. Члени Комітету здійснюють свої повноваження у їхній особистій якості, вони є незалежними і неупередженими. Комітет проводить свої засідання за закритими дверима.

Механізм забезпечення і захисту прав і свобод людини у сучасних умовах є складним правовим комплексом, що включає як внутрішньодержавні, так і міжнародні засоби. Це, з одного боку, національні нормативні акти і орієнтовані на їх виконання органи держави, а з другого - міжнародні договори і створювані на їх основі органи, покликані забезпечити реалізацію норм, визнаних країнами обов'язковими.

Джерела та література:

- 1.Дженіс М., Кей Р., Бредлі Е. Європейське право в галузі прав людини: джерела і практика застосування / Пер. з англ. - К., 1997.
- 2.Сидоренко Н.С. Механізм контролю за виконанням положень Європейської соціальної хартії // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Міжнародні відносини. - К.,2002. - Випуск 21-24.
- 3.Rehman J. The International Bill of Rights // Rehman J. International Human Rights Law. A Practical Approach. - Harlow, 2003.

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ГРОМАДЯНИНА ТА ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

М. Д. Сіліна

Право на результати інтелектуальної, творчої діяльності передбачене Конституцією України. Зокрема, у частині 2 статті 54 Основного Закону визначено, що кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом.

На сучасному етапі розвитку держава приділяє все більшу увагу охороні результатів інтелектуальної, творчої діяльності, так як вони є важливою складовою економіки країни. Така охорона здійснюється в рамках різних галузей права: зокрема, цивільного, адміністративного, кримінального.

Слід зазначити, що одну із визначальних ролей в регулюванні суспільних відносин у сфері охорони прав інтелектуальної власності відіграє кримінальне право, яке передбачає найвищу міру відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності. У зв'язку із цим,

доцільно розглянути особливості кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності, і, зокрема, специфіку права інтелектуальної власності як об'єкта кримінально-правової охорони.

На думку більшості теоретиків науки кримінального права під об'єктом злочину розуміються охоронювані кримінальним законом, найбільш значущі суспільні відносини, яким злочином заподіюється шкода або створюється загроза заподіяння шкоди. Соціальна цінність суспільних відносин в першу чергу визначає необхідність встановлення кримінально-правової заборони. Слід відзначити, що об'єкт злочину найбільш точно виражає сутність самого злочину, значною мірою впливає на зміст його об'єктивних і суб'єктивних ознак, є одним з визначальних ознак в матеріальному визначенні злочину.

Вивчаючи об'єкт злочину у сфері прав інтелектуальної власності, необхідно сказати, що в сучасній юридичній літературі об'єкт злочину є найменш дослідженим серед всіх елементів складу злочину у сфері прав інтелектуальної власності. Існуючі підходи до визначення об'єкта аналізованих злочинів характеризуються непослідовністю і суперечливістю.

Так, стаття 176 Кримінального кодексу України (далі - КК України) передбачає кримінальну відповідальність за злочини у сфері авторських і суміжних прав. Стаття 177 КК України передбачає кримінальну відповідальність за порушення патентного права. Обидві статті розташовані в Розділі V «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина» Особливої частини КК України.

Стаття 229 КК України, що передбачає кримінальну відповідальність за незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару, знаходиться в Розділі VI КК України "Злочини у сфері господарської діяльності".

Крім того, варто відзначити, що на сьогоднішній день одним з найбільш спірних питань є питання про те, чи можна розглядати комерційну таємницю як об'єкт прав інтелектуальної власності. У цьому зв'язку необхідно відзначити розташовану в Розділі VII КК України статті 231 та 232, які передбачають відповідальність за незаконне збирання з метою використання або використання чи розголошення відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю. Особливість досліджуваної групи суспільних відносин у сфері прав інтелектуальної власності полягає в тому, що вони відображені в нормах Цивільного кодексу України (далі по тексту - ЦК України) та інших нормах цивільного законодавства.

Об'єкти права інтелектуальної власності складають окремий сегмент суспільних відносин з особливими закономірностями. Ці закономірності і послужили підставою для виділення в окрему книгу Цивільного кодексу питань правового регулювання у цій сфері - Книга 4 - "Право інтелектуальної власності".

У сучасному розумінні право інтелектуальної власності - це виключні права майнового та немайнового характеру на результат інтелектуальної творчої діяльності, або прирівняних до них засобів індивідуалізації учасників товарного обороту. Результат діяльності повинен бути зафіксований на якому-небудь матеріальному носії, охоронятися чинним законодавством, може бути виражений вартісними критеріями, мати певну комерційну цінність, і використання його можливо за згодою правовласника або законодавчого акту.

Майнові права суб'єкта правовідносин у поєднанні з немайновими правами створюють структуру та зміст інституту прав інтелектуальної власності. Даний висновок дозволяє визначити родовий об'єкт злочинного посягання і відповідне місце норми в главі Особливої частини КК при систематизації кримінального закону.

Права суб'єкта права інтелектуальної власності і суб'єкта власності також не тотожні. Співвідношення інституту «власність» та інституту «право інтелектуальної власності» зберігає інтерес як предмет наукового пошуку і дискусій, оскільки недостатньо визнати, що право інтелектуальної власності - своєрідна власність. Правова природа інтелектуальної власності настільки велика, що категорія власності тут недостатня.

Отже, право власності на матеріальні об'єкти і право інтелектуальної власності становлять різні правові інститути цивільного права. Проте в обох випадках використовується один правовий термін - власність.

З позиції кримінального права злочини проти власності розглядаються як передбачені Кримінальним кодексом суспільно небезпечні діяння, спрямовані в першу чергу проти встановлених Конституцією України права власності людини. Стаття 41 Конституції України гарантує, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Родовим об'єктом зазначених злочинів виступає право власності. Кримінальний кодекс містить значну кількість норм, спрямованих на захист права власності. Однак вони не можуть бути застосовані з метою захисту прав інтелектуальної власності. Тому, виходячи з позиції, що право власності та право інтелектуальної власності різні за своєю правовою природою, слід визнати доцільним наявність кримінально-правових норм, які захищають право інтелектуальної власності. Регулювання суспільних відносин у сфері прав інтелектуальної власності не дозволяє віднести вказані злочини до злочинів проти власності. З позиції кримінального права, розкрадання об'єктивованих результатів інтелектуальної діяльності утворює склад того чи іншого злочину проти власності, але не утворює склад злочину у сфері прав інтелектуальної власності. У свою чергу порушення прав інтелектуальної власності, що завдало значної або великої шкоди автору або іншому правовласнику, утворює склад злочину у сфері прав інтелектуальної власності, але не буде злочином проти власності. І якщо неможливо розглядати злочин у сфері прав інтелектуальної власності як різновид злочину проти власності, то не може бути позитивно вирішено і питання про розташування ст. 176, 177, 229, 231, 232 в Розділі VI «Злочини проти власності» КК України. Диспозиція частини 1 статті 176, частини 1 статті 177 і статті 229 КК не дозволяють віднести ці склади злочинів у сфері прав інтелектуальної власності до злочинів у сфері економічної діяльності. Родовим об'єктом злочинів у Розділі VII виступає економічна діяльність фізичних та юридичних осіб.

Згідно зі статтями 176 і 177 КК України об'єктивна сторона злочинів у сфері прав інтелектуальної власності виражається в незаконному використанні чужого об'єкта прав інтелектуальної власності і відповідно про порушення прав тільки автора або іншого правовласника.

Згідно диспозиції частини 1 статті 229 КК України діяння посягає не на господарську діяльність, як таку, а на виключні права правовласника, і в даній ситуації збиток наноситься тільки правовласнику. Правовласником знаку для товарів і послуг може виступати і некомерційна, благодійна організація, яка не заявляє про свої комерційні інтереси.

При цьому для кваліфікації злочину за статтями 176, 177, 229, 231, 232 КК України не обов'язково, щоб злочинні дії, передбачені диспозиціями зазначених статей, були скоєні саме у сфері господарської діяльності. Злочин у сфері прав інтелектуальної власності може виражатися в діях, які не пов'язані безпосередньо з господарською діяльністю. Отже, злочини у сфері прав інтелектуальної власності не обмежуються тільки сферою господарської діяльності.

Проаналізувавши диспозицію статей 176, 177, 229, 231, 232 КК України, можна прийти до висновку, що при незаконному використанні об'єктів прав інтелектуальної власності винна особа насамперед порушує виняткові права автора або іншого правовласника. Відповідно, виключні права майнового і особистого немайнового характеру автора або іншого правовласника будуть безпосереднім об'єктом злочинного посягання, так як саме ці права охороняються і захищаються нормами права, як сукупність суспільних відносин. Зміст цих відносин становлять, з одного боку, суб'єктивні права, що забезпечують їх власникам вчинення всіх дозволених законом дій, а з іншого боку - одночасну заборону всім третім особам на вчинення таких дій без згоди правовласника. Властивість об'єкта посягання за статтями 176, 177, 229, 231, 232 КК України визначають характер злочинних дій, які посягають на охоронювані кримінально-правовою нормою суспільні відносини.

Аналізуючи об'єкт злочину, передбаченого ст. ст. 176, 177, 229, 231, 232 КК України, слід враховувати ряд юридичних особливостей цих прав інтелектуальної власності. Зокрема, спираючись на розроблені в кримінальному та цивільному праві положення, необхідно враховувати, що право інтелектуальної власності є специфічним об'єктом кримінально-правової охорони, а тому вбачається доцільність розмістити норми, що передбачають

кримінальну відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності в окремому Розділі КК України "Злочини проти інтелектуальної власності".

ЗАСТОСУВАННЯ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У КОНТЕКСТІ «РОЗУМНОСТІ СТРОКУ»

В. В. Солдатський

Українська державність сьогодні зазнає глибоких еволюційних змін, пов'язаних з процесами демократизації в країні й загальним процесом глобалізації сучасного світу. При цьому особливо гострою постає проблема збереження глибоких моральних і раціональних засад, що обумовлюють саме існування держави. Сучасний етап у розвитку нашої державності нерозривно пов'язаний з вдосконаленням всіх сфер суспільних відносин і спрямований на зміцнення авторитету державної влади та підвищення ефективності функціонування всіх соціальних систем. Важливе місце в цьому процесі займає вдосконалення правової системи, так як якість правового регулювання суспільних відносин здатне зняти соціальну напруженість у соціумі, гармонізувати відносини особи та держави [1].

У цьому зв'язку важко переоцінити реформування судової системи України і, зокрема, кримінального судочинства. Адже саме в кримінально-правовій сфері держава найбільше має можливість обмежити свободу особи на законних підставах. У цьому зв'язку важко переоцінити процесуальні й соціальні наслідки реалізації права особи на судовий розгляд в розумні строки. Адже недотримання цього права особи підриває довіру до державної влади, применшує авторитет судової влади, правосуддя. Судова тяганина – одне з найсерйозніших перешкод на шляху підвищення ефективності національного кримінального судочинства, реалізації конституційного прав громадян на доступ до правосуддя.

Стабільність суспільних відносин вимагає вирішення суспільних конфліктів в ході кримінального судочинства на досить високому якісному рівні. Але регулювання кримінально-процесуального судочинства в сучасних умовах тільки процесуальними засобами, як показала практика, виявляється недостатнім з точки зору гарантій якості правосуддя. Сьогодні в праві має місце активне використання спеціальних категорій, які доповнюють формально визначені норми права і, в той же час, дозволяють правозастосовцю враховувати особливості кожної конкретної ситуації. Одним з найважливіших понять, закріплених в КПК України, є поняття «строк».

На необхідність дотримання розумного строку у кримінальному судочинстві звернув увагу Європейський Суд з прав людини (далі – ЄСПЛ). Статтею 8 КПК України встановлено, що кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями й визначають зміст і спрямованість діяльності держави, та з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. Відповідно до статті 9 КПК України під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно додержуватися вимог Конституції України, цього Кодексу, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства. У разі якщо норми КПК суперечать міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, застосовуються положення відповідного міжнародного договору України.

Як показали звернення громадян України до ЄСПЛ, процесуальні строки не завжди виступають гарантією дотримання законних інтересів учасників кримінального судочинства. З одного боку, процесуальні строки – це внутрішньо національний засіб, що дозволяє досягати цілі та завдання кримінального судочинства. Але з іншого боку, процесуальні строки не завжди можуть забезпечити ефективне кримінальне судочинство в силу причин об'єктивного

та суб'єктивного характеру. Підтвердженням цього є звернення громадян України до ЄСПЛ з питання недотримання ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Пункт 1 цієї статті встановлює таке правило: «Кожен при вирішенні питання щодо його громадянських прав та обов'язків або при пред'явленні йому будь-якого кримінального обвинувачення має право на справедливий і публічний розгляд справи в розумний строк незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону» [2].

Разом з тим, обчислення строків у законодавстві України та в практиці ЄСПЛ відрізняється. Зокрема тривалість кримінального процесу відповідно до практики ЄСПЛ розраховується з моменту порушення кримінальної справи, затримання особи чи її залучення як обвинуваченого. Кінцевим моментом розгляду судової справи вважається момент отримання вироком або рішенням суду статусу остаточного, після розгляду в касаційній інстанції. Таке обчислення, з одного боку, досить справедливо, одночасно значна частина справ в Україні розглядається в межах 5-7 років [3].

Нерозривний взаємозв'язок внутрішньо національних та міжнародних стандартів у нашому кримінальному судочинстві можна назвати характерною рисою нашого часу, зазначеного процесами глобалізації та демократизації суспільного життя. Для сучасної України як члена Ради Європи та учасниці Європейської Конвенції велике значення має приведення процесуального законодавства у відповідність до положень п. 1 ст. 6 і п. 1 ст. 35 Європейської конвенції, а також з їх тлумаченням ЄСПЛ. Цей фактор можна розглядати як один із серйозних імпульсів вдосконалення кримінально-процесуального законодавства в Україні. Адже дотримання права на судовий розгляд у розумний строк переслідує мету захисту всіх сторін від надмірного затягування судової процедури. Зазначена гарантія повинна підкреслити важливість того, щоб правосуддя здійснювалося без затримок, що можуть підірвати його ефективність і довіру до нього.

Сьогодні українське кримінальне судочинство має здійснюватися відповідно до зобов'язань за статтею 6 Європейської Конвенції про права людини, прийнятими на себе нашою державою. Незважаючи на те що в українському кримінально-процесуальному законодавстві та юридичній практиці принципи Європейської Конвенції вже знаходять своє відображення, тим не менше, ще залишаються проблеми, пов'язані з їх фактичною реалізацією та закріпленням в механізмі правозастосовчої діяльності. Однією з таких проблем є дотримання встановленого строку в кримінальному судочинстві.

Так, наприклад, у справі «Меріт проти України» суд вказав, що заявник відповідальний за затримку під час його ознайомлення з матеріалами справи, але він не відповідає за ненадання скарг, навіть якщо це сприяло затягуванню розгляду справи. Тривалий розгляд справи допускається лише в справах, складних у фактичному або правовому аспектах. Такі аргументи, як завантаженість судів, нестача коштів на належне повідомлення сторін про дату судового засідання або на привід свідків, ставляться ЄСПЛ в провину саме державі, яке при цьому порушує право особи на розумний строк [4].

На доповіді уповноваженого з Верховної Ради України з прав людини представлені спостереження засвідчили, що частота посилань на Конвенцію про захист прав та основоположних свобод людини є різною для різних видів кримінального провадження: • судовий розгляд слідчим суддею – 8,3 %; • апеляційне оскарження ухвал слідчих суддів – 11,1 %; • підготовче провадження (перша інстанція) – 1,3 %; • судовий розгляд по суті (перша інстанція) – 3,1 %; • апеляційне оскарження рішень суду першої інстанції – 3,4 %.

Форма посилання на Конвенцію (коли сторони посилались на Конвенцію або на практику ЄСПЛ): • в загальному вигляді (згадування Конвенції чи її окремих статей) – 28,6 %; • із загальним посиланням на практику ЄСПЛ, але без вказівки на конкретні рішення – 57,1 %; • з посиланням лише на назву рішення, без формулювання його змісту (правових позицій ЄСПЛ) – 14,1 %; • розгорнуте посилання (назва рішення ЄСПЛ та суть правових позицій) – 7,0 %. [5].

Під час судового провадження учасники характеризувались різним рівнем активності у посиланні на Конвенцію. Найчастіше посилалась сторона захисту, хоча сторона обвинувачення також була достатньо активною – різниця не перевищує і чверть випадків. Лише в кількох випадках суд за власною ініціативою звертався до Конвенції.

Наведені спостереження моніторів засвідчують, що на сьогоднішній день учасники кримінального провадження недостатньо обізнані як з положеннями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практикою Європейського суду з прав людини, такі з обов'язком суду, слідчих суддів, прокурорів, слідчих неухильно додержуватися вимог міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та застосовувати під час кримінального провадження практику Європейського суду з прав людини.

У зв'язку з цим досить поширеними є посилання суддів, адвокатів, прокурорів на Європейську Конвенцію та практику Європейського суду з прав людини лише шляхом згадування окремих статей чи судових рішень без чіткого посилання на правові позиції ЄСПЛ з окремих аспектів застосування та тлумачення Конвенції, що не є достатнім для обґрунтованого.

Рекомендації Раді суддів України, Національній школі суддів України, Генеральній прокуратурі України, Національній академії прокуратури України, Національній асоціації адвокатів України, Координаційному центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги – продовжити роботу щодо вдосконалення знань міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та практики Європейського суду з прав людини [5].

Джерела та література:

1. Полухин В.М. Реализация разумного срока в уголовном процессе как правовая проблема укрепления Российской государственности / В. М. Полухин // Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление. – Апрель. – 2012. – С. 25-28.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950 // Офіційний вісник України від 16.04.1998 р., № 13, / № 32 від 23.08.2006 /, стор. 270
3. Бабин Б., Бортовщик О., Реализация права на разумный срок рассмотрения дела – европейские стандарты и ситуация в Украине / Б.Бабин, О.Бортовщик [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.osce.org/ru/odihr/21339>
4. Справа «Меріт проти України». - (Заява № 66561/01): Рішення. – Страсбург. - 30 березня 2004 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.coe.kiev.ua/hr/case/ua/ua16.html>
5. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за результатами пілотного моніторингу застосування нового Кримінального процесуального кодексу України судами м. Києва – К.: «Арт-Дизайн», 2015. – 132 с.

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ПРИНЦИПУ УНІВЕРСАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ В ЦІЛЯХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

О. В. Трояновський

Сьогодні немає жодних сумнівів, що серйозні порушення прав людини розглядаються як справа міжнародного характеру. Аби зупинити цей цикл насильства і порушень прав людини і укріпити правосуддя, на місце безкарності за скоєння серйозних злочинів повинна прийти відповідальність, забезпечити настання якої має ефективне здійснення кримінальної юрисдикції.

У доктрині міжнародного права існують різні підходи до визначення юрисдикції. Так, І. І. Лукашук наводить таке визначення: «Юрисдикція впливає із суверенітету держави і означає його законодавчу, судову та адміністративну владу, її обсяг і сферу дії» [1, с. 252]. В. Лоу визначає юрисдикцію таким чином: «"Юрисдикція" – термін, що визначає межі правової

компетенції держав або інших владних інститутів (таких, як Європейський Союз) зі створення та застосування правових норм, регулюючих поведінку осіб» [2, с. 329]. М. Шоурозуміє під юрисдикцією «владу держави впливати на осіб, власність та події, яка відображає основні принципи суверенної рівності держав і невтручання у внутрішні справи інших держав» [3, с. 572].

У міжнародному звичаєвому праві існує кілька підстав (принципів) юрисдикції: територіальний принцип, принцип громадянства, охоронний принцип, принцип універсальної юрисдикції. Остання є одним з найбільш неоднозначних і дискусійних видів юрисдикції. Було зламано чимало списів при визначенні її сутності, підстав застосування і злочинних діянь, які підпадають під дію принципу універсальності.

Як відомо, національні суди здійснюють юрисдикцію над злочинами, що скоєно на території їх держав, і переслідують за злочини, здійснені за кордоном їх громадянами або проти їх громадян, або за посягання на їх національні інтереси. Коли ці та інші прив'язки відсутні, національні суди можуть, тим не менш, здійснювати юрисдикцію за міжнародним правом над злочинами настільки виняткової тяжкості, що вони зачіпають основоположні інтереси міжнародного співтовариства в цілому. Це і є універсальна юрисдикція – юрисдикція, заснована виключно на характері злочину.

Принцип універсальної юрисдикції ґрунтується на понятті, згідно з яким деякі злочини завдають такої великої шкоди міжнародним інтересам, що держави мають право і навіть зобов'язані чинити судове переслідування тих, хто їх здійснює, незалежно від місця скоєння злочину чи громадянської приналежності виконавця або жертви злочину. Тому, не зважаючи на ст. 2(7) Статуту ООН, брутальні порушення прав людини вже не входять до внутрішньої компетенції окремої держави, а можуть розглядатися як зобов'язання *erga omnes*. Отже, розслідування, розгляд і засудження порушень прав людини у державі за важливістю, яка їм надається, перетворилися на порівняні із суверенітетом цієї держави [4, с. 308]. Як зазначив колишній Генеральний Секретар ООН Кофі Аннан, «на державні кордони ... не можна більше дивитися як на водонепроникну огорожу для військових злочинців або організаторів масових вбивств» [5].

Порушення прав людини, які, за поширеною думкою, підпадають під дію універсальної юрисдикції, включають геноцид, злочини проти людяності, військові злочини і тортури. Хоча принцип універсальної юрисдикції існує щодо цих злочинів давно, він почав стрімко розвиватися в результаті недавніх значущих подій.

Національні суди можуть здійснювати універсальну юрисдикцію для судового переслідування і покарання і, отже, попередження злочинів, що визнаються як серйозні злочини за міжнародним правом. Як зазначає Я. Броунлі, «значна кількість держав, зазвичай з деякими обмеженнями, застосовують даний принцип, який допускає здійснення юрисдикції щодо негромадян, якщо обставини (враховуючи характер злочину) виправдовує покарання деяких діянь з міркувань міжнародного публічного порядку» [6, с. 434]. В будь-якій точці світу національні суди притягають до відповідальності осіб, винних у грубому порушенні прав людини. Оскільки відповідальність за геноцид, злочини проти людяності, військові злочини, тортури, позасудові страти та насильницькі зникнення передбачена нормами міжнародного права, всі держави повинні розслідувати ці злочини у своїх національних судах і в кримінальному порядку переслідувати винуватців подібних злочинів. Коли національні суди здійснюють універсальну юрисдикцію належним чином, відповідно до міжнародно визнаних стандартів законності, вони відстоюють не тільки свої власні інтереси та цінності, але й основні інтереси та цінності всього міжнародного співтовариства.

Сума реальність полягає в тому, що держави територіальної юрисдикції часто не здійснюють розслідування і судове переслідування за серйозні порушення прав людини. Тому здійснення універсальної юрисдикції є одним з найважливіших засобів правосуддя. Задля забезпечення прав людини урядам всіх країн слід уповноважити національні суди брати на себе цю важливу роль. Для цього їм слід прийняти і дотримуватися законів про універсальної юрисдикції. Такі закони повинні дозволити національним органам влади проводити розслідування і притягати до кримінальної відповідальності будь-кого, хто підозрюється в скоєнні цих злочинів, незалежно від місця вчинення злочину і громадянства обвинуваченого

або потерпілого, а також присуджувати відшкодування шкоди потерпілим та їх родичам. Тим самим уряди не допущають того, щоб їхні країни ставали притулком для найжорстокіших злочинців.

В юридичному меморандумі Міжнародної амністії (Amnesty International) «Універсальна юрисдикція: обов'язок держав прийняти і виконувати закони» (Universal Jurisdiction: the duty of states to enact and implement legislation) зазначено більше 125 держав, у яких універсальна юрисдикція поширюється хоча б на один з цих злочинів. Організація домагається, щоб всі держави прийняли закони про універсальну юрисдикцію щодо всіх шести злочинів [7].

Після закінчення Другої світової війни понад 15 країн застосовували універсальну юрисдикцію у розслідуванні злочинів або кримінальному переслідуванні осіб, що підозрювалися у скоєнні злочинів, визнаних такими міжнародним правом. Серед цих країн — Австралія, Австрія, Бельгія, Данія, Іспанія, Канада, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Сенегал, Сполучене Королівство, Сполучені Штати Америки, Фінляндія і Франція. Інші країни, такі як Мексика, висилали підозрюваних в іноземні держави для притягнення до кримінальної відповідальності в порядку універсальної юрисдикції.

Розширення практики належного здійснення універсальної юрисдикції національними судами сприятиме усуненню лакуни в галузі правозастосування, яка була на руку виконавцям серйозних злочинів за міжнародним правом. Розробка чіткіших і обґрунтованих принципів для орієнтації національних судів відносно здійснення універсальної юрисдикції повинна сприяти покаранню і, отже, заборони та запобіганню скоєнню серйозних злочинів у сфері прав людини.

Іде процес закладки нової основи для застосування принципу універсальної юрисдикції. Проте це не означає, що здійснення універсальної юрисдикції — це просте питання. Існують значні практичні та юридичні проблеми, пов'язані із застосуванням цього принципу. До кола перешкод на шляху здійснення універсальної юрисдикції входять питання про використання захисних аргументів про суверенний імунітет, нерозповсюдження амністії на деякі грубі порушення прав людини і норм міжнародного гуманітарного права та ін.

Універсальна юрисдикція та її розумне і відповідальне застосування національними судами може сприяти зміцненню справедливості на користь жертв серйозних злочинів за міжнародним правом. Універсальна юрисдикція покликана сприяти посиленню відповідальності тих, хто скоює серйозні злочини за міжнародним правом, з урахуванням усвідомленої необхідності не допускати зловживання владою і проявляти розумну турботу про процес пошуку миру, щоб покласти край безкарності за волаючі порушення прав людини, як необхідний інструмент у справі захисту прав людини.

Отже, становлення універсальної юрисдикції є важливою подією в міжнародному правопорядку. Здійснення універсальної юрисдикції як інструменту, покликаного покласти край безкарності, дає надію на зміцнення справедливості на користь жертв серйозних порушень прав людини у всьому світі.

Джерела та література:

1. Лукашук И. И. Международное право. Общая часть / И.И. Лукашук. — 3-е изд., перераб. и доп. — М. : Волтерс Клувер, 2005. — 432 с.
2. International Law / ed. by Malcom D. Evans. — Oxford ; New York [et al.], 2003. — 896 p.
3. Shaw M. N. International Law / Shaw Malcolm N. — 5th ed. — Cambridge, 2003. — 1434 p.
4. Маланчук П. Вступ до міжнародного права за Ейкхерстом / П. Маланчук. — Х. : Консум, 2000. — 592 с.
5. Аннан К. Размышления о проблеме вмешательства. Дитчли Парк, Соединенное Королевство, 26 июня 1998 г. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.un.org/russian/basic/sg/interven1.htm>.
6. Броунли Я. А. Международное право (в двух книгах). Кн. 1 / Я. А. Броунли ; пер. с англ. Под. ред. и со вступ. ст. Г. И. Тункина. — М. : Прогресс, 1977. — 535 с.

7. Universal Jurisdiction: The duty of states to enact and enforce legislation: Chapter 14: Overcoming obstacles to implementing universal jurisdiction. Index Number: IOR 53/017/2001. Date Published: 31 August 2001. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.amnesty.org/en/library/info/IOR53/017/2001/en>.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

О. В. Тюріна

Правовий статус особи як самостійний правовий інститут в рамках правової системи Європейського Союзу має системний вимір і охоплює такі базові компоненти, як інститут громадянства ЄС, принципи правового статусу особи, сукупність основних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, а також їх гарантії та механізм забезпечення.

Правовим актом, що визначає основи правового статусу особи в ЄС, є Хартія основних прав ЄС, схвалена Європейською Радою, а потім Європейським Парламентом, Радою ЄС та Єврокомісією у 2000р. В подальшому Хартія основних прав ЄС була включена до Лісабонського Договору (2007р.), що надало їй обов'язкової юридичної сили на території Європейського Союзу.

Текст Хартії основних прав ЄС складається з преамбули та семи розділів, в яких систематизовані основні права людини і громадянина ЄС щодо цінностей, на захист яких вони спрямовані, а саме гідність, свобода, рівність, солідарність. З огляду на зміст вказаного документу право Європейського Союзу не містить власних, особливих стандартів прав людини, воно сприйняло та захищає ті досягнення у сфері прав і свобод людини, які є спільними для конституційних традицій держав-членів та відтворюються в їхніх правових системах.

Для забезпечення основних прав і свобод людини і громадянина в Європейському Союзі сформована відповідна система гарантій, яка охоплює інституційні гарантії, що визначаються правовою регламентацією функціонування органів, діяльність яких спрямована на охорону та захист порушених прав; процесуальні гарантії, що реалізуються при здійсненні правосуддя, та процедурі судового перегляду актів інститутів Європейського Союзу; матеріальні гарантії як права осіб на відшкодування завданої шкоди при порушенні їх прав.

Право Європейського Союзу надає достатньо значні можливості індивідам для захисту своїх суб'єктивних прав, порушених державами-членами або інститутами ЄС. Європейський Суд Правосуддя в результаті розгляду та вирішення відповідних юридичних справ сформулював універсальний принцип відповідальності держав-членів за порушення права ЄС, який встановлює, що держава-член ЄС, визнана винною у порушенні права ЄС, зобов'язана відшкодувати збитки, завдані не імплементацією директив ЄС та порушенням інших зобов'язань, які випливають з установчих договорів ЄС (Справи C-6&9/90, Francovich and Bonifaciv. Italy (1991) ECRI-5357, (1993) 2 CMLR 66; Справа C-46/93, Brasserie du Pecheur SA v. Germany (1996) ECRI-1029, (1996) 1 CMLR 889, та Справа C-48/93, R. v. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd. (Factortame III) (1996) ECRI-1029, (1996) 1 CMLR 889).¹

Європейський Суд Правосуддя визначив, що відповідальність держав у вигляді відшкодування збитків може наступити не лише коли держава-член не вжила імплементаційних заходів з впровадження директиви до національного законодавства, але також коли національний законодавець своїми діями порушує положення Договору про ЄС. Відповідальність держави-члена ЄС настає за певних умов: норма права ЄС, яку порушено, повинна надавати індивідові певні суб'єктивні права (відносно неімplementованої директиви, вона повинна містити обсяг цих прав), порушення має бути достатньо серйозним, має бути

прямий причинно-наслідковий зв'язок між порушенням зобов'язання, яке покладено на державу-члена ЄС, та шкодою, яку зазнав індивід (позивач).

Європейський Союз є юридичною особою і тому здатен нести юридичну відповідальність, яку згідно Договору про діяльність ЄС (ст.340) поділяють на договірну та позадоговірну. Договірна відповідальність ЄС має місце за наявності контракту між ЄС та індивідом, умови якої визначені самим контактом або положеннями національного права. Такі спори, як правило, розглядаються національними судами відповідної юрисдикції. Позадоговірна відповідальність ЄС полягає у зобов'язанні ЄС згідно із загальними принципами права відшкодувати збитки, завдані діями інститутів ЄС або їх службовцями при виконанні ними своїх службових обов'язків, якщо між неправомірними діями чи бездіяльністю інституту або службовця ЄС та шкодою позивача має місце причинно-наслідковий зв'язок.

Із захистом фундаментальних прав людини пов'язано забезпечення ефективного співробітництва держав-членів ЄС у сфері кримінальної юстиції. Лісабонським договором було підкреслено, що Європейський Союз забезпечує високий рівень безпеки за допомогою заходів, спрямованих на попередження і боротьбу із злочинністю, расизмом, ксенофобією, заходів з забезпечення координації і співробітництва поліцейських, судових і інших компетентних органів, а також шляхом взаємного визнання судових рішень у кримінальних справах і, якщо необхідно, через зближення кримінальних законодавств.

Договором про діяльність ЄС визначено, що для реалізації забезпечення безпеки в межах Європейського Союзу Європейська Рада визначає стратегічні орієнтири для формування програм законодавчої і оперативної діяльності у сфері простору свободи, безпеки і правосуддя; Європейський Парламент та Рада ЄС вживають заходи, спрямовані на встановлення правил і процедур щодо забезпечення визнання в межах ЄС будь-яких форм вироків і судових рішень, визначення кримінальних правопорушень і санкцій у сфері особливо тяжкої злочинності з транскордонним масштабом, на запобігання і вирішення конфліктів юрисдикцій між державами-членами ЄС, на підтримання навчання суддівського корпусу і персоналу; Рада ЄС та Європейська Комісія вживають заходи із встановлення порядку проведення оцінювання стану втілення органами держав-членів політики ЄС у визначеній сфері[1].

Таким чином, правовий статус особи в Європейському Союзі є нормативно визначений та забезпечений відповідними гарантіями та механізмом.

Джерела та література:

1. Тюріна О.В. Основи права Європейського Союзу. Навчальний посібник. – К.: ФОП О. С. Ліпкан, 2012. – 100 с.

ЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ СУДОЧИНСТВА ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

О. С. Хопта

Проблематика призначення принципів судочинства як явища правової реальності, займає центральне місце в межах вивчення принципів судочинства. Вказане дослідження має важливе значення в контексті аналізу предмету цієї дисертаційної роботи, оскільки зможе заповнити прогалину наукового дослідження та сприятиме проведенню подальшого вивчення проблем правового регулювання і практики реалізації принципів в процесі здійснення судочинства. Реалізація вказаного завдання надасть змогу:

- по-перше, встановити специфіку функціонування принципів судочинства;
- по-друге, визначити конкретні аспекти значення принципів судочинства в сучасних умовах розвитку судової системи та охарактеризувати практику їх реалізації.

Слід наголосити, що на рівні юридичної науки питання значення принципів судочинства досліджувалось досить епізодично і непослідовно, що зумовило виникнення певної прогалини в питаннях вивчення принципів судочинства, в тому числі і в межах проблематики функціонування принципів права. Вченими вказана проблематика розкривається або безпосередньо через розуміння функціонального призначення принципів судочинства, або шляхом характеристики значення принципів судочинства. В теоретико-правовій літературі наголошується на тому, що принципи судочинства надають змогу вирішити завдання судочинства, сформулювати загальні керівні, основні, початкові правові положення, що визначають організацію і діяльність державних органів, які здійснюють судову владу. Такі положення є основними для всіх нормативних актів законодавства з питань судочинства, ролі і місця його органів у державному механізмі і політичній системі суспільства [1]. Тобто мова іде про здатність принципів реалізувати завдання судочинства, в тому числі і щодо здійснення правосуддя, а також забезпечити акумулювання засадничих положень, які стосуються організації та діяльності державних органів, що здійснюють судову владу. Н. В. Чернишова так само стверджує, що значення принципів судочинства полягає у їх здатності:

- здійснити організацію судової влади, а також реалізувати соціальне призначення правосуддя в державі;
- забезпечити однакове розуміння і застосування законів;
- спонукати суддю при здійсненні правосуддя до неухильного дотримання вимог закону.

Як результат, реалізація всіх принципів судочинства у їх сукупності і взаємозв'язку сприятиме у виконанні завдань судочинства [2].

Значення принципів судочинства також розкривається з позиції їх регулятивної ролі. Так, саме на принципах базується правове регулювання діяльності органів судочинства [3, с. 127], вони безпосередньо регулюють процес судочинства, характеризують (відображають) особливості конкретного виду судочинства, а також визначають перспективи його розвитку [4, с. 8-9].

Інші вчені наголошують на тому, що принципи судочинства в собі акумулюють найзагальніші положення, в змісті кожного з них закладена дуже значуща і вагома ідея, важливий напрямок судочинства, котрих треба послідовно дотримуватися в організації процесу і діяльності його учасників [5]. Окрім того, вченими вказується на те, що значення принципів судочинства полягає у тому, що їх втілення у судочинстві надає йому якості правосуддя, і, навпаки – ігнорування веде до порушення права на судовий захист і, як правило, до неправосудності судових рішень. Крім того, принципи є ціннісним орієнтиром для надання тлумачення нормам права при їх застосуванні, а також усунення прогалин у них [6]. Таким чином звертається увага на подвійний вплив принципів судочинства на якість правосуддя, а також на ті наслідки, які можуть наступити у випадку ігнорування принципів у практиці судочинства. Зокрема, це може призвести до порушення права на судовий захист і, як правило, до неправосудності судових рішень. Також значення принципів виявляється і при здійсненні тлумачення норм права. Так само вказується і на те, що принципи судочинства:

- по-перше, слугують засобом теоретичного узагальнення найбільш головного, загального, типового, що виражає сутність того чи іншого явища;
- по-друге, визначають головні, вихідні моменти судочинства і, частково, діяльності судових органів;
- по-третє, характеризують найбільш важливі сторони організації та діяльності судових органів [7];
- по-четверте, є орієнтиром у нормотворчій діяльності, дозволяючи удосконалювати законодавство, оскільки вся система права та окремі його норми повинні відповідати певним принципам. Зазначене правило у правотворчій діяльності законодавця повинно неухильно дотримуватися при внесенні відповідних змін і доповнень до чинних нормативно-правових актів при вдосконаленні процесуального законодавства;

- по-п'яте, дозволяють суду забезпечити правильне розуміння законодавства і застосовувати його відповідно до його дійсного змісту. Ними суд керується при тлумаченні норм права [8, с. 36].

В. М. Семенов у своїх дослідженнях звертає увагу на те, що принципи судочинства сприяють індивідуалізації відповідної галузі права, визначають перспективи її розвитку, в нерозривному зв'язку з галуззю беруть участь у регулюванні процесуальної діяльності і процесуальних відносин, забезпечують в складі всієї галузі всебічне вирішення завдань і досягнення цілей правосуддя [9, с. 34]. Також вченими звертається увага і на системоутворююче значення принципів судочинства, які є такими, що конкретизують принципи права в межах особливого виду юридичної діяльності – судочинства [10, с. 3].

Узагальнюючи розуміння принципів права, вважаємо за можливе зупинитись на декількох основних методологічних моментах, які мають значення для вивчення принципів судочинства. Так, принципи права:

- відображають сутність, зміст і призначення права і правового регулювання;
- мають об'єктивно зумовлений характер, оскільки походять від сутності права та розвиваються відповідно до розвитку права;
- забезпечують стабільність і непорушність юридичних явищ і процесів, які наділені власними принципами;
- змістом є система вихідних ідей та засад, які є втіленням загального розуміння сутності юридичного явища або процесу;
- слугують засобом якості та ефективності діяльності в сфері права;
- вбирають в себе історичний досвід розвитку правових явищ і процесів, відображають поточний стан і перспективи розвитку цих явищ і процесів;
- засновуються на ідеях пануючого типу праворозуміння;
- реалізуються в діяльності уповноважених суб'єктів права.

Джерела та література:

1. Демократичні основи (принципи) правосуддя: їх поняття, природа і система [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravodom.com/pravoohoron-organ/69/1111-demokratichni-osnovi-principi-pravosuddya-%D1%97x-ponyattya-priroda-i-sistema>
2. Чернишова Н. В. Судова влада в Україні. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 104 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://libfree.com/180813834_pravoosnovni_zasadi_sudochinstva_ukrayini.html
3. Кузьменко О. В., Гуржій Т. О. Адміністративно-процесуальне право України: Підручник / За ред. О. В. Кузьменко. – К.: Атіка, 2007. – 416 с.
4. Шутенко О. В. Проблеми диспозитивності в цивільному судочинстві: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / О.В. Шутенко ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. — Х., 2003. — 19 с.
5. Газетдинов Н.И. Правоохранительные органы Российской Федерации: учебник / Н. И. Газетдинов. – 2-е издание, переработанное и дополненное. – Казань: Казанский университет, 2012. – 302 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kpfu.ru/portal/docs/F48125364/uchebnik.Gazetdinova.pdf>
6. Науково-практичний коментар Кодексу адміністративного судочинства України / О. М. Пасенюк (кер. авт. кол.), О. Н. Панченко, В. Б. Авер'янов [та ін.]; за заг. ред. О. М. Пасенюка. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 704 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uristinfo.net/adminpravo/232-naukovo-praktichnij-komentar-kas-ukrayini.html>
7. Судебные и правоохранительные органы Украины [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/books/236/37#chlist>
8. Кройтор В. А. Гражданский процесс. Учебное пособие для подготовки к зачету и экзамену. Изд. 3-е, перераб. и доп. – Харьков. Эспада, 2006. – 76 с.
9. Семенов В. М. Конституционные принципы гражданского судопроизводства / В. М. Семенов. - М.: Юрид. лит., 1982. - 150 с.

10. Ляхова А. И. Принципы процессуального права : диссертация ... кандидата юридических наук : 12.00.01 / Ляхова Анжелика Ивановна; [Место защиты: Белгород. гос. ун-т]. – Белгород, 2011. – 18 с.

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД

Б. О. Чупринський

Принцип верховенства права, є одним із основних елементів захисту прав людини, центральний аспект якого, пов'язаний із визначальною роллю незалежних та неупереджених судів, що діють в рамках правової системи. Саме ці принципи містяться у Конвенції «Про захист прав людини і основоположних свобод», яку Україна ратифікувала 17 липня 1997 року, тим самим взяла на себе додаткові зобов'язання, адже з цього моменту будь-яка особа, котра вважала, що її права (закріплені в конвенції) були порушені державними органами і в рамках національного законодавства вона не може себе захистити, отримала змогу звернутися за допомогою до Європейської комісії з прав людини, після чого, за певних умов, справа могла стати предметом розгляду Європейського суду з прав людини»[2].

Проблеми удосконалення національного законодавства відповідно Європейським нормам розглядали М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, О.О. Кваша, М.Й. Коржанський, О.М. Костенко, О.К. Марін, А.А. Музика, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, В.В. Сташис, В.Я. Тацій, П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк,

Аналіз практики Європейського суду показує, що національними судами держав, які входять до Ради Європи найчастіше порушується ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод» [4]. На думку авторів коментаря до Конвенції, в основі гарантії на справедливий судовий розгляд, яка закріплена у ст. 6 покладений принцип верховенства права. Ця гарантія часто виражається за допомогою поняття «справедливе відправлення правосуддя» [1, с. 84]. Європейські стандарти права на справедливий судовий розгляд включають як інституційні елементи, так і процесуальні умови.

До інституційних елементів права на справедливий суд належать: 1) поняття та повноваження суду; суд, створений на підставі закону, незалежність суду; 2) безпристрасність суду. А процесуальними умовами справедливого судового розгляду є: 1) публічність (гласність) правосуддя; 2) змагальність та рівність процесуальних можливостей сторін; 3) розумний строк судового розгляду; 4) мотивованість судових рішень.

1. Поняття та повноваження суду; суд, створений на підставі закону, незалежність суду. Критеріями віднесення того або іншого органу до суду у практиці ЄСПЛ є:

1) у компетенцію органу має входити розгляд як питань права, так і питань факту;
2) цей орган повинен мати повноваження приймати зобов'язуючі рішення, які не можуть бути змінені несудовою владою [3, с. 108];

3) законний характер суду. Це положення означає, що саме існування відповідного органу має бути передбачено законом, тобто повинна була наявна правова база для створення і функціонування «суду»; законний характер складу суду в кожному конкретному випадку, тобто процедура призначення посадових осіб суду, формування складу суду для вирішення конкретної справи повинна відповідати положенням національного законодавства [6].

Визначаючи, чи є суд незалежним, ЄСПЛ бере до уваги такі фактори: процедуру призначення його членів; тривалість їх служби в такій якості; існування гарантій, які унеможливають вплив на суддів, а також зовнішні атрибути незалежності суду.

2. Безпристрасність суду. З точки зору ЄСПЛ це відсутність упередження і зацікавленості в результаті справи. Оцінюючи її значимість з точки зору забезпечення справедливого характеру судового розгляду, ЄСПЛ неодноразово підкреслював, що в

демократичному суспільстві важливо, щоб суди користувалися довірою у населення [5, с. 89]. ЄСПЛ розглядає об'єктивні та суб'єктивні критерії безпристрасності.

Суб'єктивний критерій безпристрасності, насамперед, розглядається ЄСПЛ як те, що суддя вважається неупередженим, якщо ЄСПЛ не надані вагомі доказ наявності упередження. Об'єктивний критерій безпристрасності суддів виражається в тому, що:

- Судді повинні поводитися так, щоб в учасників процесу та присутніх не було об'єктивних підстав для виникнення сумнівів у безпристрасності суду. [6];

- встановлення незаперечних фактів (незалежно від поведінки судді), які можуть викликати сумніви в його неупередженості. [6];

- при визначенні того, чи існує в справі, що розглядається обґрунтована підстава для побоювання, що конкретний суддя є неупередженим, думка обвинуваченого (захисника), а також тих, хто це заперечує, відіграє важливу, але не визначальну роль. Вирішальним є те, наскільки це побоювання може бути об'єктивно виправданим, тобто чи можуть ці ознаки бути виявлені об'єктивним спостерігачем [3];

- об'єктивні побоювання в неупередженості судді, як правило, беруться до уваги лише у випадку, якщо заінтересована сторона звернула увагу суду на відповідні обставини, хоча відсутність заперечень проти участі в справі окремих суддів не може вважатися достатньою умовою для встановлення відмови від свого права на неупереджений суд [5, с. 98].

Процесуальні умови справедливого судового розгляду:

1) публічність (гласність) судового розгляду. Як зазначається у ст. 6 Конвенції, кожен має право на публічний розгляд його справи. З точки зору Конвенції публічність включає: гласність, відкритість судового розгляду; публічне оголошення судового рішення; усний характер судового розгляду, який включає право заінтересованих осіб особисто бути присутніми під час судового розгляду та бути заслуханими судом [5, с. 104].

- гласність (відкритість) судового розгляду. В окремих випадках допускається обмеження цього критерію. ЄСПЛ вважає, що будь-яке обмеження відкритості судового розгляду можливо бути тільки тоді, коли: воно викликано необхідністю забезпечення в конкретній ситуації інших цінностей, які переважають вимогу публічності процесу. [5, с. 107];

- публічність оголошення судового рішення. ЄСПЛ зробив висновок, що публічність оголошення судового рішення не завжди вимагає зачитування його повного тексту в присутності преси та публіки. Вона може забезпечуватися і за допомогою інших способів, що забезпечують наявність реальної можливості ознайомитися з текстом такого рішення (наприклад, шляхом депонування судового рішення в канцелярії суду, де воно буде доступне для ознайомлення будь-якою заінтересованою особою. Водночас правила, згідно з якими публічно проголошується лише резолютивна частина судового рішення, а його повний текст доступний лише учасникам судового розгляду, ЄСПЛ вважає такими, що порушує ст. 6 Конвенції;

- усний судовий розгляд і право заінтересованих осіб особисто бути присутніми під час такого розгляду та бути заслуханими в суді. Усний судовий розгляд ЄСПЛ розуміє як такий, в межах якого сторони мають можливість не лише в усній формі довести свою позицію, але й дати свідчення, а також заслуховувати і допитувати свідків.

2) змагальність та рівність процесуальних можливостей сторін:

- змагальність означає, що сторони у кримінальному чи цивільному процесі мають право ознайомлюватися зі всіма доказами або зауваженнями, долученими до справи, коментувати їх. Окрім цього, суд зобов'язаний розглянути будь-які зауваження сторін;

- рівність процесуальних можливостей сторін означає, що кожній з них повинна бути гарантована розумна можливість представити свою справу в таких умовах, які не ставлять її в істотно менш сприятливе становище порівняно з опонентом;

3) розумний строк судового розгляду. ЄСПЛ неодноразово зазначав, що метою цієї гарантії є захист «усіх сторін у судовому процесі від надмірного затягування судової процедури». Ця гарантія «підкреслює важливість того, щоб правосуддя здійснювалося без затримувальних, що можуть підірвати його ефективність і довіру до нього. «Зміст поняття «розумний строк» визначається характером самої справи. Період, про який йдеться в статті 6

Конвенції, охоплює не тільки час, що проходить до початку судового засідання, але і загальну тривалість судового розгляду, включаючи можливе оскарження у суді вищої інстанції, аж до Верховного суду чи іншого вищого судового органу» [3, с. 16].

Кінцевим моментом строків судового розгляду є його закінчення в суді найвищої інстанції, тобто, коли вноситься остаточне рішення. ЄСПЛ враховує такі критерії при визначенні «розумного строку»: складність справи; поведінка заявника; поведінка компетентних органів; важливість предмета судового розгляду для заявника [5, с. 133].

4) мотивованість судових рішень. На думку ЄСПЛ, право на справедливий суд може гарантуватися за умови, що судові рішення належно мотивоване. При цьому мотивованим повинно бути не лише остаточне рішення по справі (вирок або рішення суду), але й всі проміжні рішення, якщо вони зачіпають законні права учасників судового розгляду [5, с. 153].

Отже, європейські стандарти права на справедливий судовий розгляд, що закріплені у Конвенції та у рішеннях ЄСПЛ передбачають, насамперед, достатньо широку сферу дії ст. 6 Конвенції, яка охоплює будь-які випадки розгляду справ судом як незалежним органом держави. Саме ж право на справедливий судовий розгляд включає як інституційні елементи, так і процесуальні умови. Інституційними елементами права на справедливий судовий розгляд є: поняття та повноваження суду; суд, створений на підставі закону, незалежність суду; безпристрасність суду. А процесуальними умовами справедливого судового розгляду є: публічність (гласність) правосуддя; змагальність та рівність процесуальних можливостей сторін; розумний строк судового розгляду; мотивованість судових рішень.

Джерела та література:

1. Комментарий к Конвенции о защите прав человека и основных свобод и практике его применения / [подобщ. ред. д.ю.н., проф. В. А. Туманова и д.ю.н., проф. Л. М. Энтина]. – М. : Изд-во НОРМА, 2002. – 336 с.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року, ратифікована Законом України 17 липня 1997 року // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – №40. – Ст. 246.
3. Стандарты справедливого правосудия (международные и национальные практики) / кол. авторов ; под. ред. д. ю. н. Т. Г. Морщаковой. – М. : Мысль, 2012. – 584 с.
4. Толочко О. Деякі шляхи удосконалення гарантій незалежності суддів / О. Толочко // Юридичний журнал. – 2005. – № 10. – С. 43–45.
5. Трубникова Т.В. Право на справедливое судебное разбирательство: правовое позиции Европейского Суда по правам человека и их реализация в уголовном процессе Российской Федерации : [учеб. пособ.] / Т. В Трубникова. – Томск : Изд-во Томского ун-та, 2011. – 296 с.
6. Щасний А.В. Суддя як спеціальний суб'єкт злочину у складі постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку (ст. 375 КК України) / А.В. Щасний // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 2. – С. 262–266.

ГАРАНТІЇ ПРАВ ГРОМАДЯН У РАЗІ НАДЗВИЧАЙНИХ ЕКОЛОГІЧНИХ СИТУАЦІЙ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Т. А. Шараєвська

Забезпечення прав громадян за надзвичайних екологічних ситуацій є складовою національної екологічної політики, оскільки відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. [1], основними напрямками державної політики з питань національної безпеки є вжиття організаційних, економічних, інженерно-технічних та інших заходів для зниження ризиків виникнення надзвичайних ситуацій до прийнятних рівнів (ст. 8).

Наведені вище законодавчі засади були покладені в основу положень Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 р., в якому важливою стратегічною ціллю визначено поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки. Одним із завдань в рамках зазначеної цілі є: забезпечення захисту від надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру; підвищення до 2020 р. ефективності функціонування державної системи координації діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування із запобігання виникненню надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру та підвищення оперативності реагування у разі їх виникнення; модернізація до 2020 р. національної системи інформування населення з питань надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру; забезпечення функціонування локальних систем оповіщення населення; визначення протягом першого етапу усіх територій, на яких існує загроза виникнення надзвичайних ситуацій у зв'язку з незадовільним техногенним та екологічним станом, та районування їх з поділом на категорії небезпеки.

Важливість зазначених питань підтверджується Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», яка затверджена указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015. Досягнення мети даної Стратегії здійснюється, зокрема, за вектором безпеки, а саме – забезпечення гарантій безпеки держави, де особливу увагу приділено безпеці життя та здоров'я людини, що є неможливим без ефективної медицини, захищеності соціально вразливих верств населення, безпечного стану довкілля і доступу до якісної питної води, безпечних харчових продуктів та промислових товарів, що є окремими гарантіями для забезпечення прав громадян за надзвичайних екологічних ситуацій.

Національна стратегія у сфері прав людини, схвалена указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015, також відзначає пріоритетність захисту громадян за надзвичайних екологічних ситуацій шляхом створення передумов для зменшення ризиків життя та здоров'я факторами підвищеної небезпеки, що є стратегічною метою. Водночас, у зазначеній Стратегії відмічається, що у сучасних умовах обов'язок держави захистити життя людини набуває особливого змісту, враховуючи існуючі системні проблеми, зокрема: відсутність ефективної системи негайного оповіщення населення про виникнення загрози або надзвичайної ситуації, що порушує право громадян на екологічну інформацію за надзвичайних екологічних ситуацій техногенного та природного характеру.

Відповідно до рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України» від 6 травня 2015 р., затвердженого указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015, загрозами екологічній безпеці держави є: надмірний антропогенний вплив і високий рівень техногенного навантаження на територію України; негативні екологічні наслідки Чорнобильської катастрофи; незадовільний стан єдиної державної системи та сил цивільного захисту, системи моніторингу довкілля, що обумовлює неналежний захист громадян за надзвичайних екологічних ситуацій.

Пріоритетами забезпечення екологічної безпеки, в тому числі за надзвичайних екологічних ситуацій згідно даної Стратегії, є: збереження природних екосистем, підтримка їх цілісності та функцій життєзабезпечення; недопущення неконтрольованого ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин, матеріалів, трансгенних рослин і збудників хвороб, що сприятиме захисту громадян. При цьому Україна вживатиме заходів щодо забезпечення біобезпеки, унеможливлення поширення небезпечних інфекційних захворювань, підтримуватиме міжнародні зусилля у цій сфері для упередження виникнення надзвичайних екологічних ситуацій медико-біологічного характеру.

Основним нормативно-правовим актом, що регулює відносини за надзвичайних екологічних ситуацій, є Кодекс цивільного захисту України, прийнятий 2 жовтня 2012 р. У ст. 21 даного Кодексу визначено основні права громадян за надзвичайних екологічних ситуацій, які забезпечуються шляхом вжиття різних заходів безпеки, а саме: оповіщення та інформування (статті 30, 31), укриття в захисних спорудах (ст. 32), заходи з евакуації (ст. 33), інженерний захист територій (ст. 34), радіаційний та хімічний захист населення і територій (ст. 35) медичний захист (ст. 36), біологічний захист (ст. 37), психологічний захист населення (ст. 38), соціальний захист (ст. 84) тощо.

Важливість забезпечення прав громадян за надзвичайних екологічних ситуацій як окремого напрямку правового регулювання впливає також зі змісту Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами з іншої сторони (ратифікована Законом України від 16 вересня 2014 р.), у якій зазначається про те, що сторони розвивають і зміцнюють співробітництво з питань охорони навколишнього середовища в різних галузях і, зокрема, у сфері цивільного захисту, яке здійснюється шляхом імплементації окремих угод у цій галузі, укладених між сторонами згідно з відповідними владними повноваженнями та компетенцією ЄС і його держав-членів та відповідно до правових процедур кожної зі сторін. Дане співробітництво буде спрямоване на: сприяння взаємній допомозі у випадках надзвичайних ситуацій; цілодобовий обмін найостаннішими повідомленнями і оновленою інформацією про транскордонні надзвичайні ситуації, зокрема запити та пропозиції щодо допомоги; оцінку впливу наслідків надзвичайних ситуацій на навколишнє середовище; залучення експертів до участі у специфічних технічних семінарах та симпозиумах з питань цивільного захисту; залучення, у разі необхідності, спостерігачів під час проведення окремих навчань і тренінгів, що організовуються Україною та/або ЄС; посилення існуючого співробітництва щодо найефективнішого використання наявних можливостей цивільного захисту (ст. 364).

У зв'язку із підписання наведеної вище Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом актуальними для нашої держави стали положення джерел екологічного права Європейського Співтовариства в даній сфері. Так, Директива 2007/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради про оцінку і управління ризиками затоплення від 23 жовтня 2007 р. встановлює основи для оцінки і управління ризиками затоплення, націленої на скорочення негативних наслідків для здоров'я населення, навколишнього середовища, культурної спадщини і господарської діяльності, пов'язаних із затопленнями в Співтоваристві.

Директива 89/618/Євратом щодо інформування широкої громадськості про заходи охорони здоров'я, що мають вживатись, і дії, які повинні виконуватись у випадку радіаційної аварії від 27 листопада 1989 р., покликана визначити на рівні Співтовариства спільні цілі щодо заходів і порядку інформування широкої громадськості з метою вдосконалення охорони здоров'я, що оперативно надається у випадку радіаційної аварії. Держави-члени повинні забезпечити, щоб постраждале населення негайно було поінформовано про факт аварії, дії, які повинні виконуватись відповідно до конкретного випадку, а також заходи з охорони здоров'я цього населення.

Водночас, Директива 96/82/ЄС щодо контролю ризиків виникнення нещасних випадків, спричинених небезпечними речовинами від 9 грудня 1996 р., спрямована на запобігання таким нещасним випадкам, а також на обмеження їхніх наслідків на людину та довкілля, з наміром забезпечення високих рівнів послідовного та ефективного захисту в межах всього Співтовариства.

Домовленості Співтовариства про оперативний обмін інформацією у випадку радіаційної аварійної ситуації, затверджені Рішенням Ради 87/600/Євратом від 14 грудня 1987 р., застосовуються для оповіщення та надання інформації щоразу, коли будь-яка держава-член вирішує вжити широкомасштабних заходів з метою захисту громадськості у випадку радіологічної аварії.

При цьому Програма дії Співтовариства у сфері цивільного захисту, затверджена Рішенням Ради 1999/847/ЄС від 9 грудня 1999 р., призначена для підтримки і доповнення зусиль держав-членів на національному, регіональному та місцевому рівнях щодо захисту осіб, майна і, тим самим, довкілля у випадку природних і технологічних лих, без шкоди внутрішньому розподілу компетенції в державах-членах. Метою зазначеної Програми також є сприяння кооперації, обміну досвідом і взаємною допомогою між державами-членами в цій сфері.

Водночас, Рішення Комісії про встановлення правил для імплементації Рішення Ради 2001/792/ЄС, що засновує механізм Співтовариства для сприяння посиленому співробітництву у втручаннях з ціллю допомоги в сфері цивільного захисту від 29 грудня 2003 р., встановлює правила імплементації даного Рішення відносно: інформації щодо відповідних ресурсів, наявних для втручання допомоги цивільного захисту; заснування моніторингового й

інформаційного центру; створення спільної системи аварійного зв'язку та інформації, надалі названої «CECIS»; груп оцінки та/або координації, включаючи критерії для відбору експертів; створення програми навчання; втручання всередині Співтовариства й поза його межами (ст. 1).

Отже, відносини у сфері забезпечення прав громадян за надзвичайних екологічних ситуацій набувають все більшої актуальності, що зумовлює подальший розвиток їх належного правового регулювання, оскільки загрози виникнення надзвичайних екологічних ситуацій техногенного та природного характеру з кожним роком зростають. При цьому значний їх кількості притаманний міжнародний характер, оскільки їх наслідки поширюються за межі однієї країни. У зв'язку з цим важливого значення набуває поглиблення міжнародно-правового співробітництва України та держав Європейського Союзу щодо подолання негативного впливу надзвичайних екологічних ситуацій на людину і довкілля в цілому. Отож, цілком очевидним є той факт, що євроінтеграційні процеси, які відбуваються в Україні, зумовлюють державу до імплементації європейського законодавства для регулювання відносин за надзвичайних екологічних ситуацій.

Джерела та література:

1. Законодавчі, міжнародно-правові та інші нормативні акти наведено у відповідності з офіційним сайтом Верховної Ради України // www.rada.gov.ua.

КОНСТИТУЦІЙНА СКАРГА ЯК ВАЖЛИВА ФОРМА ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ Й ГРОМАДЯНИНА КОНСТИТУЦІЙНИМ ТРИБУНАЛОМ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

І. М. Шевчук

Захист прав та свобод людини й громадянина в Республіці Польща здійснюється Конституційним Трибуналом під час розгляду справ, віднесених до його повноважень, а саме: відповідності Конституції законів і міжнародних договорів; відповідності законів ратифікованим міжнародним договорам; відповідності Конституції ратифікованим міжнародним договорам правових актів центральних органів держави; спорів про компетенцію між центральними конституційними органами влади; відповідності Конституції цілей і діяльності політичних партій (ст. 2 Закону «Про Конституційний Трибунал») [2]. Конституційний Трибунал здійснює також безпосередній захист прав та свобод людини й громадянина, оскільки до його повноважень законодавством Польщі віднесено розгляд і вирішення конституційних скарг. Конституційна скарга в Республіці Польща – це спеціальний юридичний засіб, який дає змогу особі звернутися до Конституційного Трибуналу задля захисту її порушених прав і свобод.

Інститут конституційної скарги був закріплений у Конституції Республіки Польща 1997 року. Положення, що стосуються конституційної скарги, викладено у розділі II «Свободи, права і обов'язки людини і громадянина» (ст. 79) та розділі VIII «Суди і трибунали» (ч. 5 ст. 188) Основного Закону [1]. Елементи правового механізму функціонування конституційної скарги в Польщі, визначені Законом «Про Конституційний Трибунал» від 1 серпня 1997 р. [2].

Суб'єктами звернення до Конституційного Трибуналу з конституційною скаргою є фізичні особи (громадяни Республіки Польща, іноземці, особи без громадянства), а також юридичні особи (політичні партії, профспілки, суб'єкти господарювання), але лише в тій сфері, у якій вони можуть бути суб'єктами конституційних прав і свобод.

До Конституційного Трибуналу мають право звертатися з конституційною скаргою юридичні особи, оскільки вони можуть володіти окремими конституційними правами й свободами. Конституційний Трибунал не поширив це право на юридичних осіб публічного права, оскільки такі їхні повноваження не відповідали б суті конституційної скарги як інструменту захисту основоположних прав і свобод.

Конституційне право Республіки Польща чітко визначило так звані матеріальні підстави подання конституційної скарги, зокрема: 1) скажник має бути особисто зацікавлений в усуненні порушення належних йому прав та свобод (так званий «особистий інтерес»); 2) порушення повинно стосуватися правової позиції заявника («правовий інтерес»); 3) порушення прав і свобод скажника має носити реальний характер («реальний інтерес»). Підставою конституційної скарги не може виступати порушення прав та свобод, гарантованих на рівні звичайних (поточних) законів, а також тих, що закріплені в ратифікованих Польщею міжнародно-правових договорах [3, с. 102].

Конституційна скарга може бути подана протягом трьох місяців після вручення скажнику остаточного рішення суду чи адміністративного органу, яке набуло законної сили (ч. 1 ст. 46 Закону «Про Конституційний Трибунал»). Предметом конституційної скарги можуть бути закони або інші нормативні акти й ратифіковані міжнародні договори. До інших нормативних актів відносять ті, що визнані в частині 1 статті 87 Конституції як джерела загальнообов'язкового права Республіки Польща.

Принципова особливість польської моделі конституційної скарги полягає в тому, що її предметом не може виступати неправильне тлумачення або застосування правових норм судами загальної юрисдикції чи адміністративними органами. Це означає, що така скарга не може бути подана проти судового рішення чи адміністративного акта, якими порушено конституційні права й свободи осіб, а може лише стосуватися закону або іншого нормативного акта, покладеного в їх основу.

У конституційній скарзі зазначаються: точне визначення закону й іншого нормативного акта, на підставі якого суд або інший орган державної влади ухвалив остаточне рішення про свободи, права чи обов'язки, визначені Конституцією, та який заявник вимагає визнати таким, що не відповідає Основному Закону; указівку на те, які конституційні свободи й права та яким чином, на думку заявника, були порушені; обґрунтування скарги з наведенням точного опису обставин справи. Обов'язково до скарги додається вирок, рішення, виданий на підставі акта, який оскаржується, із зазначенням дати його вручення (ст. 47 Закону «Про Конституційний Трибунал»).

У ст. 39 Закону «Про Конституційний Трибунал» закріплено положення про неможливість дослідження нормативних актів у випадку втрати їх загальнообов'язкової сили. Однак предметом конституційної скарги можуть бути акти, що втратили загальнообов'язкову силу, у тому разі, якщо винесення рішення про нормативний акт, який утратив загальнообов'язкову силу до винесення рішення Конституційного Трибуналу, потрібне для охорони конституційних прав і свобод. Результатом прийняття рішення в цьому випадку є лише вирішення питання про відповідність акта Конституції Республіки Польща.

Конституційні скарги та протести на відмову в наданні скарги подальшого розгляду, мають право складати адвокати або юрисконсульти, за винятком, якщо скажником є суддя, прокурор, нотаріус, професор чи доктор юридичних наук (ст. 48 Закону «Про Конституційний Трибунал»).

Засідання Конституційного Трибуналу є відкритими й гласними, але головуючий у кожному конкретному випадку може оголосити його закритим, якщо є необхідність забезпечення державної безпеки або захисту державної таємниці. Конституційний Трибунал приймає рішення щодо визнання неконституційності норми на підставі власного аналізу не зв'язаний аргументами скажника. Конституція Республіки Польща та Закон «Про Конституційний Трибунал» прямо не передбачають наслідків визнання закону або нормативного акта неконституційним стосовно порушеного права особи скажника. Але скажник може вимагати відновлення провадження в загальному порядку й таким чином відновити свої порушені конституційні права та свободи.

Рішення Конституційного Трибуналу про невідповідність закону або іншого нормативного акта Конституції спричиняє втрату ним загальнообов'язкової сили. Особа, яка подала конституційну скаргу, та інші особи, котрі постраждали внаслідок застосування акта, визнаного неконституційним, у процесі винесення рішень стосовно їхніх конкретних справ, отримують право на відновлення судового провадження на підставі ч. 4 ст. 190 Конституції.

Отже, конституційна скарга може бути подана лише після використання всіх законних засобів для захисту порушеного права. Рішення Конституційного Трибуналу про невідповідність закону або іншого нормативного акта Конституції Республіки Польща спричиняє втрату ним загальнообов'язкової сили. Особа, яка подала конституційну скаргу, та інші особи, котрі постраждали внаслідок застосування акта, визнаного неконституційним, мають право вимагати перегляду ухваленого щодо них рішення суду чи іншого органу.

Джерела та література:

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19970780483>
2. Ustawa o Trybunale Konstytucyjnym z dnia 1 sierpnia 1997 r. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://trybunal.gov.pl/o-trybunale/akty-normatywne/ustawa-o-trybunale-konstytucyjnym/>
3. Гультай М. М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя : монографія / М. М. Гультай. – Х. : Право, 2013. – 424 с.

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

П. П. Шпига

Забезпечення прав і свобод людини та громадянина є одним із пріоритетних напрямків у діяльності Головного управління Національної поліції у Волинській області.

Налагодження партнерських взаємовідносин між людьми та правоохоронними органами, підвищення рівня «прозорості» та підзвітності громадянському суспільству, активної і всебічної співпраці з громадськістю - першочергові завдання, які на даних нас ставляться мною перед керівниками та працівниками територіальних органів Нацполіції в області.

Сьогодні, в рамках реформатування старої правоохоронної системи у якісно новий сервісний орган, відбувається переоцінка критеріїв діяльності органів та підрозділів, що входять до системи Національної поліції України з відходом від численних показників розкриття та розслідування злочинів до оцінки роботи поліції через показник рівня безпеки та довіри громадян, який має втілюватися в житті щоденно.

Хочу відзначити, що співробітниками Головного управління постійно здійснюється моніторинг забезпечення прав і свобод людини та громадянина в діяльності територіальних органів і підрозділів поліції області. З метою виявлення, попередження та припинення порушень прав і свобод людини спеціалізованими мобільними групами проводяться перевірки приміщень чергових частин територіальних підрозділів, місць тримання затриманих, доставлених і взятих під варту, затриманих в адміністративному порядку осіб та осіб, які відбувають адміністративне стягнення у вигляді арешту тощо.

Крім того, в Головному управлінні Національної поліції у Волинській області цілодобово працює «телефон довіри» (74-21-20), за яким громадяни можуть повідомити про будь-які факти порушення їх прав та законних інтересів. Також, у всіх територіальних підрозділах в містах та районах області розміщено «скриньки довіри» куди громадяни можуть подати свої письмові звернення про неправомірні дії працівників поліції області.

Наступне, нами розроблено пам'ятки для громадян із порадами як вберегтися від злочинних посягань та захистити власне майно від шахраїв та грабіжників. На цю тематику підготовлено інформаційні плакати з такими ж порадами, які будуть розміщені в місцях масового перебування громадян.

З метою надання порад громадянам, щодо того як не бути ошуканими шахраями нами надіслано листи керівникам операторів мобільного зв'язку (ПрАТ «Київстар», ПрАТ «МТС

Україна», ТОВ «Астеліт») з проханням надсилати абонентам смс-повідомлення відповідного змісту.

Впевнений, такий підхід дасть змогу максимально дотримуватися принципу прозорості в системі контролю за дотриманням прав і свобод людини та громадянина, запобігати можливим порушенням їх законних інтересів.

Незважаючи на широкий спектр вжитих заходів, покликаних забезпечувати належне дотримання прав і свобод людини та громадянина в правоохоронній діяльності, змушений визнати, що порушення законності все ще трапляються, що призводить до написання скарг на дії або бездіяльність працівників правоохоронних органів.

Одним із головних чинників, що сприяє таким порушенням, є недосконалість чинного законодавства якраз у цій сфері правопорядку. Сьогодні в рамках реформування Національної поліції України розробляється ряд нормативно-правових актів у якісно новій редакції, спрямованій на демократизацію діяльності органів національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод людини та громадянина.

Крім того, поступово впроваджуються нові методи роботи поліції з метою усунення бюрократичних процедур під час надання послуг громадянам та підвищення якості цих послуг.

Як результат, згідно з останніми результатами вивчення громадської думки, українські громадяни вже помітили позитивні зміни в роботі правоохоронців. Водночас поліція у своїй діяльності потребує активної громадської підтримки.

В перспективі у нас багато планів* Зараз ми працюємо над їх втіленням, тож незабаром жителі області відчують уже перші системні зміни. Що нами буде впроваджено найближчим часом:

- ми **розробляємо комплексну програму партнерства поліції та громади Волині**, в рамках якої проведемо спільні зустрічі, де обговоримо основні пріоритетні та нагальні напрямки співпраці та впровадження нових методів роботи поліції. Основою для формування програми стануть усі пропозиції територіальних громад, органів державної влади та місцевого самоврядування, представників сфери бізнесу, громадських активістів та медійників. У цьому я сподіваємося на розуміння та підтримку населення;

- наступне, ми **відновимо та закріпимо практику проведення громадських слухань**. Як керівник ГУНП, я особисто повинен не тільки почути, а допомогти вирішити кожній громаді, окремій людині, основні проблемні питання, що стосуються діяльності поліції регіону. Роботу поліції щодо вирішення проблем, які розглядатимуться на громадських слуханнях, я контролюватиму особисто, а керівники територіальних органів, нестимуть персональну відповідальність за результати роботи в цьому напрямку;

- в перспективі **послуги, що стосуються компетенції поліції Волині надаватимуться за спрощеним принципом**. Зокрема, ми плануємо відкрити у Головному управлінні, або ж у Центрах надання адміністративних послуг окремих столів, де громадяни, зможуть замовляти послуги, отримати необхідні документи за принципом "єдиного вікна". У такий спосіб ми передбачаємо видачу дозвільних документів на право зберігання та носіння зброї, довідок про відсутність або наявності судимості у громадян, тощо.

- одним із нововведень, які ми плануємо, **запровадження функціонування на веб-сайті ГУНП області послуги "он-лайн сервісу"**, що дасть можливість громадянам в он-лайн режимі надіслати в орган поліції запити, анкети, звернення, або ж анонімно повідомлення, відправити заявку на замовлення послуги чи отримання документів, що стосуються діяльності поліції, тощо;

- ми змінюємо не тільки систему та методи роботи, але й **змінюватимемо самих поліцейських**: ми від кожного поліцейського вимагатимемо ввічливого, тактовного ставлення до громадян. В разі звернення до працівника поліції громадян, не залежно від посади, часу доби та перебування на службі чи поза нею, він зобов'язаний надати необхідну допомогу;

- в рамках майбутньої програми партнерства **одним із напрямком роботи поліції буде тісна співпраця з громадськими організаціями**. Проведення різного роду спільних іміджевих, превентивних заходів, соціальних та правових експериментів, у тому числі

із залученням студентів та учнів навчальних закладів задля того, аби попередити злочинність та виховувати правову поведінку населення;

- крім того, **до співпраці ми залучатимемо учнів навчальних закладів області, студентів, волонтерів.** Аби виховати правову культуру в молоді, ми ініціюватимемо формування спільних програм із обласним відділом освіти. Що передбачає залучення студентів для надання допомоги поліцейським на опорних пунктах на так званих волонтерських засадах (в рамках проходження практики, чи у вільний від навчання час);

- ми **відновимо діяльність поліцейських кімнат європейського зразка в школах області**, мета - вирішити проблему росту злочинності та скоєння правопорушень у підлітковому середовищі. Захід передбачає створення при школах на громадських засадах дієвих (не декларативних чи формальних) груп з числа керівництва закладу, батьків, вчителів, психологів, старшокласників та уповноважених представників поліції, які б займалися попередженням правопорушень серед неповнолітніх. Така робота полягає у проведенні не тільки разових превентивних та іміджевих заходів, а ґрунтується на постійному реальному комплексі заходів впливу на проблемних підлітків та молодь, яка переступила межу закону;

- ми спонукаємо населення до активної співпраці у боротьбі зі злочинністю. З цієї метою **розробляємо систему заохочень громадян, які повідомили органи поліції про осіб, які готують скоєння злочину, скоїли його, або надали інформацію, яка сприяла розкриттю злочинів;**

- у реалізації цих задумів ми **розраховуємо на активну допомогу представників ЗМІ.** Ми забезпечимо постійне інформування населення про діяльність правоохоронного органу. У цьому ми теж покладаємось на представників «четвертої влади», а саме Вас, журналістів аби налагодити між нами взаємний діалог щодо діяльності поліції Волині.

Ми готові до змін, тож працюватимемо так, аби люди почувалися у нашому регіоні безпечно та довіряли поліції.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ЖЕРТВ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

М. Ю. Щирба

«Тероризм і глобальне потепління – два основні глобальні виклики, на які ми повинні знайти відповіді, адже маємо залишити нашим дітям світ, вільний від терору. Ми зобов'язані уберегти планету від катастроф, зберегти стабільний світ», - заявив президент Франції на відкритті Міжнародної конференції ООН з питань клімату в Парижі 30.11.15 р. «Зараз ми стоїмо перед стіною, яка зведена нашим егоїзмом, страхами і покірністю долі, побудована на байдужості та безвідповідальності. Але цю стіну можна подолати, все залежить від нас», - підкреслив Франсуа Олланд [1].

Дві світові війни, що прогрімали над планетою в ХХ в., залишили після себе не лише колосальні жертви і руйнування, але й страх перед новою, ще страшнішою катастрофою. Підстави для цього є: з часу закінчення Другої світової війни відбулося близько 200 внутрішніх і міжнародних конфліктів, в них загинули більше 30 млн. чоловік. Причому не застосовувалася зброя масового знищення, величезні запаси якої країни накопичили в період «холодної війни». Військові доктрини сильних супротивників - СРСР і США - передбачали масоване використання ядерних бомб проти мегаполісів і військових баз ворога. Проте всім було зрозуміло, що за наявності у обох країн колосальних ядерних арсеналів, перемога у війні неможлива. До того ж, учені передбачали, що вивільнення енергії ядерних вибухів призведе до катастрофічних наслідків для планети, аж до її руйнування.

У військових штабах почалася розробка нової концепції війни – так званої війни шостого покоління: у ній вирішального значення набуває високоточне озброєння. Головну роль відіграє не знищення живої сили супротивника або його військових об'єктів, а виведення

з ладу систем зв'язку і управління. У такій війні не потрібні ні тактична ядерна зброя, ні звичайні збройні сили: піхота, танки і навіть авіація. Основне зроблять ракети з комп'ютерним наведенням: з іншого континенту вони зможуть уражати цілі з точністю потрапляння до 10 м. Першим досвідом ведення подібного військового конфлікту стали бойові дії в Югославії (1999 р.) та Іраку (2003 р.). Щоправда, в обох випадках традиційні збройні сили все ж використовувалися, і ефект високоточної зброї був швидше психологічним.

На думку Франсуа-Бернара Уїга, поява нових гравців, що не є державами, нових видів озброєння та нових ідеологічних зазіхань сприяє поширенню змішаних або ж невизначених збройних конфліктів [2].

«Природними для міжнародних відносин, - зазначає Л. М. Ентін, є лише протиріччя. Їх вирішення через міжнародний конфлікт не лише не обов'язкове, але й пагубне, недопустиме» [3]. Визнання необхідності захисту прав і свобод людини дало поштовх до початку кодифікації норм, що стосуються збройних конфліктів міжнародного й внутрішнього характеру. Перетворення протиріч в конфлікти свідкує про низький рівень політичної культури, невміння або ж небажання досягти консенсусу цивілізованими засобами, передбаченими ще в конвенціях 1899 і 1907 рр. про мирне вирішення міжнародних суперечок [4; 5].

Однією з проблем є те, що сильніша сторона починає краще усвідомлювати міжнародно-правові прогалини реалізації погроз, тобто існуючі форми агресії, які можуть бути застосовані до сучасних держав і характер яких важко визначити, оскільки високотехнологічні фактичні обставини випереджають відповідну правову регламентацію.

Так, непоодинокими є випадки використання в міжнародних конфліктах сьогодення акустичної зброї, з допомогою якої легко зробити недієздатним обслуговуючий персонал конкретного військового об'єкту і застосовуючи могутній електромагнітний імпульс, вивести з ладу електроніку супротивника. У 2016 році за інформацією офіційного сайту військово-морських сил США, ВМС в ході навчань випробуватимуть рельсотрони – артилерійські знаряддя на електромагнітній основі, снаряди якого контролюються за допомогою GPS [6]. В Україні в результаті отриманого досвіду під час активних бойових на Сході нашої держави теж активізувались роботи в напрямку створення перспективних систем НВЧ зброї. До 2020 р. планується випуск радіаційної зброї, що використовує енергію іонізуючого випромінювання, вражаючи сила якого заснована на електромагнітному випромінюванні, що створюється невеликим прискорювачем частинок. Відмінна риса воєн недалекого майбутнього – їх швидкоплинність: основні цілі досягатимуться протягом декількох годин. До «класичних» бойових дій справа, мабуть, взагалі не дійде. Військові стратеги похмуρο жартують, що, у разі війни, в найбільшій безпеці опиняться солдати в окопах.

Ще одна зброя майбутнього – кліматична, що дозволяє направити на супротивника грізні сили природи у вигляді засухи, повені або урагану. Історія знає кілька прикладів подібних втручань. Найвідоміший – операція «Шпинат», коли в ході В'єтнамської війни американські військові домоглися значного продовження сезону дощів і збільшення їх інтенсивності втричі. Комунікаціям противника було завдано значних руйнувань, на багато років був серйозно порушений природний баланс, загинули цілі популяції тварин та рослин [7]. Незважаючи на приголомшливі фінансові витрати на операцію, реальний бойовий зиск за оцінкою спеціалістів був незначним.

Немає нічого неможливого і в сейсмічній зброї: викликати за допомогою орієнтованих ядерних вибухів землетрус на території супротивника. Щоправда, це вдасться зреалізувати лише в зонах сейсмічної активності, до того ж важко точно передбачити напрям удару стихії.

Не виключено, що з'явиться космічна зброя. Вона знищуватиме з космосу цілі на Землі. При цьому може використовуватися ядерна зброя, лазерний промінь або пучок частинок високої енергії, здатний вивести з ладу енергетику якого-небудь об'єкту або ж просто зруйнувати його. Проте подібні види зброї поки не володіють достатньою потужністю і точністю – адже при ударі з космосу доводиться долати товстий шар земної атмосфери.

Сьогодні держави, що володіють найсучаснішою зброєю і оволоділи новітніми методами ведення війни, - в першу чергу мова йде про США - мають вирішальну перевагу над країнами, які такою зброєю не володіють. Ні численні армії, ні великі арсенали зброї, ні зброя

масового знищення не стануть їм на заваді. Усвідомлюючи це, геополітичні супротивники американців використовують іншу зброю - терор. Теракти 11 вересня 2001 р. в Нью-Йорку і Вашингтоні багато хто сприйняв як початок третьої світової війни. У ній можуть успішно діяти терористи-самовбивці, що мають в своєму розпорядженні ядерну зброю або хоча б ядерне пальне, що викликає радіоактивне зараження. Не менш вірогідно, що вони використовуватимуть хімічну або бактеріологічну зброю.

Війна майбутнього може бути і психологічною. Розробляються технології, що дозволяють впливати на психіку людей за допомогою хімічних препаратів або радіохвиль певної частоти. Теоретично такі засоби здатні викликати у великих мас людей підвищену агресивність або, навпаки, повну апатію чи панічний страх. Вже відомі методи «промивання мізків», перетворення людей в слухняних зомбі, але поки подібні методи ефективні лише на індивідуальному рівні.

Розглядається і інша фантастична можливість – повне припинення воєн і загальне роззброєння. Проте досвід останніх років показує, що найбільш розвинені і цивілізовані держави все ще вирішують конфлікти військовим способом. Отже, загроза локальних конфліктів і навіть світових воєн існує.

Кодифікація міжнародного приватного права в світовому масштабі розпочалася в ХХІ столітті. З того часу державами світу було прийнято цілий ряд правил з врахуванням гіркого досвіду збройних конфліктів в умовах сучасності й спрямованих на встановлення стійкої рівноваги між вимогами гуманізму і військовими інтересами держав. Однак, цілі змінюються і «аналогові» збройні конфлікти трансформуються в «цифрові», застосовуються психічні та/або високотехнологічні засоби і методи ведення військових дій [8].

Аналізуючи сутність сучасних збройних конфліктів в контексті захисту прав і свобод людини в країні і світі, на наш погляд варто погодитись з твердженням президента Міжнародного Комітету Червоного Хреста Якоба Келленберга, - «Жодна війна не може бути вищою за міжнародне гуманітарне право».

Міжнародні договори, що регулюють захист жертв війни, в своїй сукупності становлять систему норм, покликаних сприяти особі та захищати її права й інтереси. Однак, вони не надають жертвам можливості діяти для власного захисту. Згадані особливості пов'язані з юридичною природою, заснованою в більшій мірі на заборонах, обов'язках сторін конфлікту, ніж на можливості захищеного індивідуума самостійно приводити в дію захисні механізми.

Слід розуміти, що спокуса першим застосувати силу з'явиться у тієї держави чи фінансово-олігархічної групи осіб, яким вдасться першими отримати та використати в агресивних цілях наукове відкриття, що дає явну перевагу і різко збільшує шанс на перемогу в збройному конфлікті. В зв'язку з цим слід вже розпочати обговорення в наукових колах серед потенційних авторів майбутніх відкриттів, які можуть становити гіпотетичну загрозу знищення людства прийняття на міжнародному законодавчому рівні норм, які могли б стати моральною та юридичною пересторогою, адже науково-технічний прогрес, на жаль має не лише масу позиву, а й може стати причиною кінця всьому. В цьому контексті слід пам'ятати про життєвий шлях російського академіка Андрія Сахарова і його величезний моральний подвиг. Власним прикладом він довів, що наука без моралі – це страшна сила.

Джерела та література:

1. Потепління і тероризм. Олланд назвав виклики сучасності // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/world/3596793-poteplinnia-i-teroryzm-olland-nazvav-vyklyky-suchasnosti>

2. Уиг Ф.-Б. Неоднозначность понятия войны; Вите С. Типология вооруженных конфликтов в международном гуманитарном праве: правовые концепции и реальные ситуации // Международный журнал Красного Креста. 2009. № 873. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.icrc.org/web/rus/siterus0.nsf/html/IRRC_2009_873

3. Цит. по.: Егоров С.А. Вооруженные конфликты и международное право. ДА МИД России. М., 2003. С. 22.

4. Конвенція о мирном решении международных столкновений от 18.10.1907 // конференция 1899 года // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. (82 т. и 4 доп.). – СПб., 1907.

5. Конвенція про закони і звичаї суходільної війни (IV Гаазька конвенція) від 18.10.1907 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995-222>

6. From Research to Railgun: Revolutionary Weapon at Future Force EXPO // Amerycas Navy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.navy.mil/submit/display.asp?story_id=85166

7.7 заборонених видів зброї // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://newsonline24.com.ua/7-zaboronenix-vidiv-zbroi>

8. Анисимов Л.Н. Международно-правовые средства разрешения межгосударственных споров (конфликтов). Л.: Издательство ЛГУ, 1975. С. 28.

ДОТРИМАННЯ ЯК ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

О. М. Юхимюк

Право, як соціальний регулятор, тільки тоді виконує своє соціальне призначення, коли його норми знаходять практичне втілення в суспільних відносинах, поведінці конкретних осіб, реалізації прав і свобод людини. Власне, саме втілення положень правових норм у фактичній поведінці (діяльності) суб'єктів права є реалізацією норм права, що може здійснюватись у різних формах. Реалізація норм права та прав особи, закріплених у цих нормах, є складним явищем, що має свій зміст, особливості, принципи та форми. Найбільш значущим є поділ форм реалізації норм права та закріплених у них прав на основі характеру дій праворелізуючих суб'єктів. На цій підставі розрізняють такі форми їх реалізації: дотримання (додержання), виконання, використання та застосування

Проблемою реалізації норм права в ракурсі розділу теорії права займали ряд науковців, зокрема, Рабінович П. М., Алексєєв А., Кельман М., Скакун О. та інші. Безпосередню увагу правореалізації приділили такі дослідники, як Лазарєв В., Недбайло П., Дюрягин І., Юсупов В. та ін.

Реалізація норм права та закріплених в них прав особи здійснюється у формі правомірної поведінки учасників суспільних відносин, які регулює право. Реалізація норм права може полягати у здійсненні одного або кількох конкретних вчинків, дій, досягненні певного результату, мати систематичний або тривалий характер. Але в будь-якому разі цей процес вважатиметься таким, що відбувся, тільки за умови повного узгодження фактичної поведінки суб'єктів реалізації норм права з тими її програмами, які передбачені відповідними юридичними приписами.

Реалізація норм права в цілому за складністю і спрямованістю дій суб'єкта поділяється на просту, безпосередню (без участі держави) - дотримання, виконання, використання; складна, опосередкована (за участю держави) - застосування. [2, с. 413; 1, с. 407; 3, с. 421; 4, с. 451-452]

Безпосередня реалізація права – це регламентований нормами права процес самостійного здійснення прав і обов'язків суб'єктом права без допомоги спеціально уповноважених органів і осіб. Це сфера самовираження особи, її правової активності і життєвої позиції.

Використання, виконання, дотримання становлять ординарні (звичайні) форми реалізації правових норм, тобто такі, які, по-перше, проходить будь-який процес реалізації правових норм, і, по-друге, що здійснюються через власну поведінку осіб, яким вони адресовані. Разом з тим існують випадки, коли поряд із звичайними видами реалізації норм

права виникає потреба в особливій формі їх реалізації, а саме: у застосуванні норм права. [1, с. 408]

Як зазначалось вище, реалізовувати норми права у формі їх дотримання, виконання і використання можуть як індивіди, так і їх об'єднання, а також державні і недержавні організації та їх посадові особи. Особливою формою реалізації норм права є їх застосування.

Дотримання норм права – це форма реалізації норм права, за якої суб'єкт не вчиняє дій, заборонених приписами права. Таким чином, особа не порушує прав інших осіб.

При додержанні (дотриманні) норм права поведінка суб'єкта узгоджується з нормами-заборонами, тобто реалізуються забороняючі норми права. Інакше кажучи, сутність додержання (дотримання) норм права полягає в тому, що суб'єкт додержується правових заборон, тобто утримується від порушення заборон, які містяться в тих чи інших правових нормах, не посягає на права інших осіб, не перешкоджає їх втіленню. Додержання (дотримання) норм права здійснюється пасивною поведінкою суб'єктів: вони не чинять дій, заборонених нормами права, і в такий спосіб додержуються правових заборон.

Прикладом додержання норм права може слугувати утримання громадянина від спроб посягати на життя, здоров'я, житло, особисте життя інших осіб, скажімо, дотримання ч. 2 ст. 28 Конституції України, відповідно до якої ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Дотримання – це форма реалізації права, при якій суб'єкт суворо додержується встановлених заборон, тобто не вчиняє заборонених дій. Цій формі реалізації права відповідають забороняючі норми права втілення яких полягає в утриманні суб'єктів права від вчинків, на які накладена заборона. [5, с. 346]

На основі вказаного можемо визначити дотримання норма права як безпосередню форму реалізації забороняючих норм права, що полягає в утриманні суб'єктами від діянь, заборонених законом, в тому числі від посягань на права і свободи інших осіб.

Дотримання, як форму безпосередньої реалізації норм права, як особливий процес можна розглядати з об'єктивної та суб'єктивної сторони. Об'єктивна сторона дотримання норм права полягає в утриманні від активної поведінки за умов, передбачених нормами права. Тобто, з об'єктивної сторони дотримання норм права завжди здійснюється правомірною пасивною поведінкою відповідних суб'єктів. В об'єктивну характеристику дотримання правових норм входить і його юридичний зміст, що полягає в дотриманні заборон.

Суб'єктивна сторона дотримання норм права виявляє правові знання і ставлення суб'єкта до правових вимог, стан його волі у момент утримання від дій, як це вимагає норма права. Суб'єкт права може бути зацікавлений у дотриманні правових норм через усвідомлення громадського обов'язку, через власну вигоду, або через побоювання несприятливих наслідків.

Отже, дотримання норма права, в яких закріплюються права і свободи людини і громадянина – безпосередня форма реалізації забороняючих норм права, що полягає в утриманні суб'єктами від діянь, заборонених законом. З об'єктивної сторони дотримання норм права завжди здійснюється правомірною пасивною поведінкою відповідних суб'єктів. З суб'єктивної сторони дотримання норм права полягає у набутті та реалізації суб'єктом правових знань, а також у виявленні ставлення суб'єкта до правових вимог, стан його волі у момент утримання від дій, як це вимагає норма права.

Джерела та література:

1. Загальна теорія держави і права: (Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів) / М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Роговачова та ін.; За ред.. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. – Харків: Право, 2010. – 584 с.

2. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник. — 2-ге видання. — К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. — 520 с.

3. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) [та ін.]. — К.: Українська енциклопедія, 2003. — Т. 5. — 640 с.

4. Теорія держави і права: Академічний курс: Підручник / За ред.. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 688 с.

5. Теорія права: учеб.-практич. посібник / Под ред. Р. Б. Головкина, С. А. Софроновой. – М.: Юрлитинформ, 2012. – 464 с.

АДМІНІСТРАТИВНЕ ОСКАРЖЕННЯ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ОСОБИ В УКРАЇНІ І КРАЇНАХ ЄС

Н. В. Янюк

В Україні великим надбанням стало створення системи адміністративних судів, які покликані вирішувати спори за участю органів публічної влади, їх посадових чи службових осіб. Безперечно, судовий контроль є вищою формою захисту прав, свобод і законних інтересів приватних осіб у публічно-правових відносинах за участю органів публічної адміністрації. Однак не можна применшувати значення адміністративного оскарження, яке є залишається важливою гарантією захисту прав, свобод та інтересів приватних осіб у відносинах з органами публічної адміністрації. За законодавством деяких країн саме адміністративне оскарження є обов'язковою передумовою звернення до адміністративного суду. У зв'язку з цим слід ще раз переглянути підходи до розуміння адміністративного оскарження і привести у відповідність до певних європейських стандартів законодавство, що урегулює відповідну процедуру адміністративного оскарження.

Подання скарги на неправомірні дії, рішення чи бездіяльність органу публічної адміністрації часто розглядають у різних аспектах: як спосіб контролю за законністю діяльності органу публічної адміністрації, як факультативну стадію провадження при розгляді справи, але оскарження залишається одним із способів оперативного захисту особи у відносинах з органами публічної адміністрації і відновлення порушених прав.

Інститут адміністративного оскарження має досить складну історію свого становлення і розвитку. Найчастіше у юридичній літературі згадували Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про порядок розгляду пропозицій, заяв і скарг громадян», прийнятий 12 квітня 1968 р., наголошуючи, що «соціально-політична сутність цього акта було достатньо великою, хоча сам акт містив ряд недоліків і прогалин у регулюванні відносин у цій сфері» [1, с.33]. Порядок оскарження неправомірних актів, дій чи бездіяльності органів влади містили й окремі відомчі акти, а особливо увага процедурі оскарження була приділена в Кодексі про адміністративні правопорушення 1984 р.

Шкода, але впродовж тривалого часу мало приділялось уваги положенням Адміністративного Кодексу УСРР, затвердженого ВЦВК від 12 жовтня 1927р., який формально втратив чинність на підставі Указу Президії Верховної Ради УРСР лише 21 серпня 1985 р. Цей акт мав особливу історичну цінність, а його положення становлять певний інтерес серед представників науки адміністративного права і сьогодні. Адміністративний кодекс УРСР 1927 р. не мав аналогів в інших республіках СРСР і, практично, у світі. Серед основних положень Адміністративного Кодексу 1927 р. були питання щодо адміністративного оскарження. Так, згідно зі ст.9: «Чинності (дій) органів, що застосовують правила цього Кодексу, можуть оскаржити встановленим порядком як приватні особи та організації, як установи та урядові особи, навіть коли б їх інтереси безпосередньо й не було зламано (*не були порушені*)». В межах своєї компетенції адміністративні органи зобов'язані приймати скарги на вчинки підлеглих їм установ та урядових осіб, як писані, як і словесні, давати на них безпосередні накази й обов'язково повідомляти скаржникові або заявникові про наслідки» [2].

Можна стверджувати, що вже на той час були визначені засади процедури адміністративного оскарження, зокрема передбачалися суб'єкти, які вправі подавати скарги, визначений предмет оскарження, форма скарги (*писані і словесні*), окремі вимоги щодо розгляду скарги. Однак цей акт не мав належного практичного застосування і не закріплював деталізованого механізму оскарження.

Адміністративне оскарження переважно закріплювали відомчі акти. Особлива увага приділялася питанню оскарження постанов про застосування заходів адміністративної відповідальності, зокрема порядок оскарження постанов по справі про адміністративні правопорушення. Адміністративний порядок оскарження завжди полягає в поданні скарги до вищого органу в організаційній ієрархії (чи посадової особи) відносно того суб'єкта, рішення, дії чи бездіяльність якого оскаржують.

Тривалий час адміністративне оскарження фактично залишалося важливим способом захисту прав громадян. Лише у 1987 р. був прийнятий Закон СРСР "Про порядок оскарження неправомірних дій службових осіб, які порушують права громадян", який передбачив можливість судового оскарження. Дещо пізніше були внесені зміни до цивільного процесуального законодавства, яке визначило процедуру розгляду таких справ в судах. З прийняттям Кодексу адміністративного судочинства України у 2005 р. судова процедура оскарження була удосконалена.

Однак судове оскарження не витісняє адміністративне оскарження, яке є додатковою гарантією захисту прав, свобод та законних інтересів приватних осіб у сфері публічно-правових відносин. Вказуючи на значення інституту адміністративного оскарження, В.П. Тимошук наголошує, що «необхідно пам'ятати, що суд, навіть визнавши оскаржуване рішення незаконним, не може прийняти позитивне рішення замість адміністративного органу, і особа чекатиме, поки орган виконає судове рішення і прийме відповідний адміністративний акт. Часто саме в ході розгляду скарги відбувається перше реальне спілкування з громадянином...в такому разі особа отримує можливість викласти додаткові аргументи, що не були враховані під час прийняття рішення. Адміністративний орган може змінити рішення» [3,с.72].

До прямих переваг адміністративного оскарження можна віднести його оперативність і меншу формалізованість, на відміну від судового розгляду справи. Удосконалення процедури адміністративного оскарження суттєво зменшує навантаження на судову владу. Це відповідає пропозиціям, які містить Рекомендація R (2004) 6 Комітету Міністрів Ради Європи щодо вдосконалення національних засобів правового захисту [4]. Серед положень Рекомендації доцільно наголошено і на тому, що наявність ефективних національних засобів правового захисту для всіх звернень з оскарження значно зменшить навантаженість суду. У свою чергу, це сприятиме глибокому дослідженню відповідних справ і винесенню обґрунтованих рішень. У пункті 11. Рекомендації R (2004) 6 зазначено, що держава самостійно вирішує, яка система є найпридатнішою для забезпечення необхідного захисту прав згідно з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, враховуючи конституційні традиції та конкретні обставини.

Конституція України заклала основу для безпосереднього звернення до суду за захистом порушених прав. У законодавстві деяких держав адміністративне оскарження є обов'язковою передумовою для звернення до адміністративного суду. Наприклад, Закон Польщі про адміністративне судочинство в передбачає звернення до адміністративного суду лише після того, коли особа скористалася усіма інстанціями оскарження (Art.52) [5], а в Польщі передбачено оскарження до вищестоящого органу і до воєводи. Подібна вимога щодо обов'язковості адміністративного оскарження існує в Німеччині.

В Україні спроба уніфікувати процедуру адміністративного оскарження відображена у Законі України "Про звернення громадян" від 2 жовтня 1996 р. Звернення громадян можуть стосуватися різних напрямів діяльності суспільства і держави, але, як правило, вони мають єдину мету – звернути увагу відповідних органів і посадових осіб на необхідність розв'язання проблем, що зачіпають інтереси, у першу чергу – конкретної особи. Однак поза законодавчим регулюванням залишилася низка питань, які стосуються процедури розгляду таких скарг. Залишається тільки судовий захист у справах, де стороною є орган місцевого самоврядування, так як в системі цих органів відсутнє підпорядкування, а це звужує можливості щодо врегулювання конфліктних ситуацій в адміністративно-правовій сфері. Цікавим і доречним є досвід зарубіжних країн у врегулюванні процедури адміністративного оскарження, особливо

на теперішній час, коли продовжується робота над прийняттям Закону про адміністративні процедури.

Серед принципових питань у механізмі адміністративного оскарження В. П. Тимошук слушно наголошує на правових наслідках подання скарги, зокрема зв'язку подання скарги й виконання адміністративного акта. У Нідерландах звернення зі скаргою не зупиняє дії адміністративного акта, але особа може одразу безпосередньо до адміністративного органу звернутися за «швидким захистом», тобто з клопотанням про зупинення дії адміністративного акта до часу розгляду скарги [3, с.78]. У ст.81 Закону Естонії про адміністративну процедуру передбачено, що адміністративний орган, який розглядає скаргу, може призупинити виконання адміністративного акта, якщо це необхідно для захисту публічних інтересів або прав адресата адміністративного акта чи третьої особи [3, с.188]. За аналогії ст. 117 Кодексу адміністративного судочинства України щодо забезпечення позову, в національному адміністративному процедурному законодавстві можна також передбачити зупиняти оскаржуваний акт чи дію до часу вирішення справи по суті.

Потребує врегулювання і питання щодо участі особи, яка звертається зі скаргою (скаржника), у розгляді справи в адміністративному органі. Саме на заслуховуванні учасників справи, праві подавати докази і знайомитись з матеріалами, бути поінформованими про етапи розгляду і відповідні рішення звертає увагу законодавство європейських країн про адміністративну процедуру. Безумовно, інститут адміністративного оскарження потребує удосконалення, оскільки він і далі залишається гарантією захисту прав, свобод і законних інтересів у сфері публічно-правових відносин. Але для дієвості такої гарантії необхідна належна законодавча база.

Джерела та література:

1. Хаманева Н.Ю. Теоретические проблемы административно-правового спора / Н.Ю. Хаманева // Государство и право. – 1998. - №12.- С.33.
2. Адміністративний Кодекс УСРР (12 жовтня 1927р.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2nsf/link1/KP270014.html
3. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України / Автор-упорядник В.П. Тимошук. – К.: Факт, 2003. – 496 с.
4. Рекомендація R (2004) 6 Комітету Міністрів Ради Європи щодо вдосконалення національних засобів правового захисту //www.Scourt.gov.ua/clients/vsu.nsf(documents)744
5. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002/ Teksty ustaw. – Warszawa: Lexis Nexis, 2012.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

ПРАВО ГРОМАДЯН НА УЧАСТЬ У ВИРІШЕННІ ПИТАНЬ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

О. В. Бевз

Україна має багату історію і може пишатись великою кількістю об'єктів культурної спадщини. Ті населені місця, які зберегли повністю або частково свій історичний ареал з об'єктами культурної спадщини і пов'язані з ними розпланування та форму забудови, типові для певних культур або періодів розвитку, визнаються історичними відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 03.07.2006 р. № 909 «Про затвердження Порядку визнання населеного місця історичним» та вносяться до Списку історичних населених місць. До Списку історичних населених місць України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26.07.2001 р. № 878, внесено і місто Луцьк. Недаремно Луцьк став одним з пілотних міст в спільному проєкті Ради Європи та Європейського Союзу, «Урбаністичні стратегії в історичних містах, скеровані громадами», що підтримується Організацією міст всесвітньої спадщини та Міністерством культури України.

Комплекс пам'яток історії та культури м. Луцька був оголошений історико-культурним заповідником республіканського значення ще у 1985 р. (постановою Ради Міністрів УРСР від 26.03.1985 р. № 130). Проте у сучасних умовах взяття під охорону окремих пам'яток чи навіть ансамблів не є достатньо ефективним. Комплексний підхід, коли об'єкти культурної спадщини охороняються разом із навколишнім середовищем, характерний для охорони культурної спадщини більшості держав. За такого підходу важлива роль в охороні культурної спадщини належить земельному законодавству, що визначає правовий режим земель, на яких знаходяться об'єкти культурної спадщини. Охорона таких об'єктів забезпечується, в тому числі, і за допомогою встановлення правового режиму земель історико-культурного призначення.

Одним з прав, передбачених Міжнародним пактом про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 р. є право кожної людини на участь у культурному житті (ст. 15). Заходи, яких повинні вживати держави-учасниці цього Пакту для повного здійснення цього права, включають ті, які є необхідними для охорони, розвитку і поширення досягнень науки та культури. Отже, охорона пам'яток віднесена до функцій державної влади, але разом з тим не може обійтись без суспільної підтримки. Враховуючи викладене вище, важливим є дослідити можливості залучення громадськості до вирішення питань, що стосуються використання та охорони земель історико-культурного призначення.

Правові основи участі громадськості у вирішенні питань, пов'язаних з охороною культурної спадщини, передбачені як на рівні міжнародних актів, зокрема, Конвенцією ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини від 16.11.1972 р., Європейською конвенцією про охорону археологічної спадщини від 16.11.1992 р., так і національним законодавством.

Відповідно до ч. 2 ст. 5 та ч. 3 ст. 6 Закону України "Про охорону культурної спадщини" від 08.06.2000 р. органи охорони культурної спадщини щорічно звітують перед громадськістю про стан збереження об'єктів культурної спадщини. Із врахуванням зазначених законодавчих положень, можна зробити висновок про те, що Законом передбачено залучення громадськості до вирішення питань у сфері охорони та використання земель історико-культурного призначення. Так, органи охорони культурної спадщини можуть залучати до роботи за їхньою згодою досвідчених фахівців у сфері охорони культурної спадщини, а також громадян на правах громадських інспекторів для спостереження за станом зберігання та використання пам'яток, їхніх територій і зон охорони, охоронюваних археологічних територій,

історичних ареалів населених місць (ст. 8 Закону "Про охорону культурної спадщини"). Ст. 11 Закону передбачено громадський контроль, а також громадську експертизу з питань охорони культурної спадщини, яка здійснюється незалежними групами спеціалістів з ініціативи об'єднань громадян, органів охорони культурної спадщини, а також інших органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за рахунок їх власних коштів або на громадських засадах. Висновки даної експертизи можуть враховуватися органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування при прийнятті відповідних рішень згідно із законом. Цікаво, що це єдина стаття, присвячена експертизі, порядок проведення громадську експертизу з питань охорони культурної спадщини у вітчизняному законодавстві відсутній.

Згідно із ст. 3 Закону України "Про археологічну спадщину" від 18.03.2004 р. основними завданнями законодавства України про охорону археологічної спадщини, в тому числі, є забезпечення права громадян на пізнання археологічної спадщини України. Зазначений Закон також передбачає участь громадськості в охороні археологічної спадщини. Відповідно до ст. 13 Закону громадські організації, громадяни сприяють органам охорони культурної спадщини у проведених практичних заходах із виявлення, вивчення, обліку та охорони об'єктів археологічної спадщини, популяризації серед населення знань про них та пам'яткоохоронного законодавства, здійснюють громадський контроль.

Ст. 25 Закону України «Про архітектурну діяльність» від 20.05.1999 р. визначає права громадян та громадських організацій, зокрема, одержувати в органах влади інформацію щодо підготовки і прийняття рішень з планування, забудови та реконструкції населених пунктів, окремих територій і конкретних об'єктів архітектури, додержання при цьому вимог законодавства про збереження пам'яток історії та культури, довкілля.

Сьогодні заклики щодо підвищення ролі громадськості в охороні культурної спадщини лунають і від посадових осіб державних органів та органів місцевого самоврядування. При Міністерстві культури України створено Громадську раду. Її склад і Положення про Громадську Раду затверджено наказом Міністерства культури України від 18.08.2014 р. № 660. Відповідно до п. 1.3 Положення основними завданнями Громадської ради є: створення умов для реалізації громадянами конституційного права на участь в управлінні державними справами; здійснення громадського контролю за діяльністю Міністерства культури України; сприяння врахуванню Міністерством культури України громадської думки під час формування та реалізації державної політики.

Найбільш потужною неурядовою організацією у сфері охорони культурної спадщини є Українське товариство охорони пам'яток історії та культури, створене у 1966 р. Сьогодні для того, щоб захистити міста від незаконної забудови мешканцям доводиться досить часто виходити на акції протесту, і громадські організації створюються ініціативними групами з метою захисту конкретних об'єктів. Прикладом є діяльність організації "Збережи Старий Київ", яка була створена у вересні 2007 року як реакція на плани збудувати на території Державного історико-архитектурного заповідника "Стародавній Київ", багатоповерховий будинок, а згодом розширила свою діяльність на інші випадки незаконних забудов.

Внесок громадських організацій у вивчення, виявлення, охорону, збереження пам'яток досить значний. Проте, вони фактично позбавлені державної підтримки, їх юридичний статус не дозволяє кардинально впливати на проблеми, що виникають в пам'яткоохоронній галузі [1, с. 15]. Місцеві органи охорони культурної спадщини не завжди реагують чи реагують невчасно та непрофесійно на звернення громадських організацій з приводу питань руйнування пам'яток місцевого значення чи ініціювання питання занесення пам'яток до місцевих реєстрів. На думку Т. Г. Каткової, у Законі України «Про охорону культурної спадщини» має бути чітко визначена обов'язкова участь громадськості у пам'яткоохоронній справі, як це відбувається в державах Європи, де до складу державних комісій входять громадяни – спеціалісти, експерти, науковці різних сфер, які торкаються охорони культурного надбання та обігу культурних цінностей. Таким чином, питання залучення громадськості до пам'яткоохоронної справи не знайшло достатньої правової регламентації у чинному законодавстві і потребує подальших наукових досліджень та розробок [2, с. 33-34].

Крім того, не можна не відзначити на сьогодні тенденцію щодо обмеження прав громадськості при вирішенні питань, що стосуються використання та охорони земель, в тому числі земель історико-культурного призначення. Так, відповідно до ст. 21 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.01.2011 р. громадським слуханням підлягають розроблені в установленому порядку проекти містобудівної документації на місцевому рівні: генеральні плани населених пунктів, плани зонування територій, детальні плани територій. Хоча Законом і передбачено, що затвердження на місцевому рівні зазначеної містобудівної документації без проведення громадських слухань щодо проектів такої документації забороняється, але в той же час, були скасовані вимоги, які передбачалися у раніше чинному Законі України «Про планування та забудову територій» від 20.04.2000 р., що вимагали обговорення проекту будівництва громадськістю.

З урахуванням надзвичайно великої кількості порушень щодо охорони та використання земель історико-культурного призначення реагування громадськості на такі порушення повинно бути оперативним та ініціативним. В той же час, на жаль, не врегульованим залишається питання участі громадськості у вирішенні питань охорони культурної спадщини. З метою вдосконалення механізму реалізації права на участь громадян у вирішенні питань, що стосуються використання та охорони земель історико-культурного призначення, необхідно закріпити в законодавстві додаткові форми залучення громадськості до контролю за їх використанням та охороною. На нашу думку, існує нагальна потреба у прийнятті підзаконного нормативно-правового акта, який би врегулював участь громадськості у вирішенні питань, пов'язаних з охороною культурної спадщини, закріпив повноваження громадських інспекторів з охорони культурної спадщини (на сьогодні визначаються локальними нормативно-правовими актами), визначив правові засади проведення громадської експертизи з питань охорони культурної спадщини.

Джерела та література:

1. Андрус Г.О. Охорона культурної спадщини України в контексті світових інтеграційних процесів (друга половина ХХ – початок ХХІ століття): дис. ... канд. істор. наук за спеціальністю 26.00.05/ Андрус Ганна Олександрівна. – Центр пам'яткознавства НАН України і Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. – К., 2009. – 24 с.
2. Каткова Т. Г. Правова охорона культурної спадщини в Україні / Т. Г. Каткова. – Х. : Право, 2008. – 216 с.

ВИЗНАЧЕННЯ ВИПАДКУ (КАЗУСУ) У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ

Р. В. Вереша

Норма про казус (випадок) передбачена у кримінальних кодексах більшості країн пострадянського простору, у ряді країн Західної Європи, Далекого Сходу та Австралії. Вважаємо за необхідне розглянути ці норми більш детально. Необхідність оновлення законодавчого регулювання суспільних відносин, пошук можливостей уникати помилок тих держав, які успішно пройшли відповідний період розвитку, розширення Україною міжнародних контактів – все це є незаперечним фактом необхідності максимальної активізації роботи в галузі порівняльного законодавства [1, с. 54; 2, с. 52].

Так, наприклад, Кримінальний кодекс Австралії містить ст. 10.1 «Втручання сторонньої поведінки або випадку». У даній нормі зазначено: «Особа не несе кримінальної відповідальності за злочин, який містить фізичний елемент, до якого застосовується суворача чи абсолютна відповідальність, якщо: а) даний фізичний елемент здійснений іншою особою, дії якої дана особа не здатна контролювати, або це відбулося внаслідок певної дії, вчиненої не людиною, або у результаті випадку, який дана особа не здатна контролювати, і б) дана особа

не могла розумно розраховувати на запобігання вчиненню такого фізичного елементу». Цікавим є те, що випадок (невинне заподіяння шкоди) віднесений не до ознак суб'єктивної сторони, а до обставин, що пов'язані із зовнішніми факторами (тобто, до певного виду обставин, що виключають злочинність діяння).

За кримінальним законодавством Голландії норма, яка визначає ознаки випадку (непереборної сили) відноситься до розділу III «Звільнення від кримінальної відповідальності і посилення кримінальної відповідальності». Цією нормою є ст. 40, у якій зазначається, що «особа, яка вчиняє правопорушення під впливом сили, якій вона не може протистояти (overmacht), не підлягає кримінальній відповідальності». У перекладі з датської мови «overmacht» означає «обставина непереборної сили, форс-мажор» [3, с. 276], що за своєю сутністю і є випадком або казусом.

Кримінальний кодекс Китайської Народної Республіки також містить норму, яка визначає випадок, і відносить її до § 1 «Злочин і кримінальна відповідальність» Розділу 2 «Про злочин» – де у ст. 16 вказується, що діяння, які об'єктивно хоча і призвели до шкідливих наслідків, але були викликані непереборною силою чи неможливістю їх передбачити, не визнаються злочинними. За своєю сутністю такі випадки і є невинним заподіянням шкоди.

Також випадок визначений і у КК Франції. У Главі II «Основи ненастання кримінальної відповідальності» Розділу II «Про кримінальну відповідальність» Книги першої «Загальні положення» розміщена ст. 122-2, в якій зазначається: «не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка діяла під впливом будь-якої сили чи примусу, яким вона не могла протистояти». Хоча у даній нормі не вказано прямо, що особа не підлягає кримінальній відповідальності за заподіяння певної шкоди своїм діянням, якщо ця шкода була заподіяна внаслідок випадку, але із самого змісту норми, на наш погляд, випливає, що словосполучення «під впливом будь-якої сили» включає і заподіяння шкоди внаслідок казусу (випадку).

Ознаки випадку (казусу або невинного заподіяння шкоди) законодавчо закріплені і у ряді кримінальних кодексів країн пострадянського простору. Так, за кримінальним законом Киргизької Республіки норма, яка визначає таке поняття, як невинне заподіяння шкоди (випадок), передбачена у ст. 25, а саме: «діяння визнається вчиненим невинно, якщо особа, яка його вчинила, не усвідомлювала, не повинна була і не могла усвідомлювати суспільної небезпечності своєї дії (бездіяльності) або не передбачала його суспільно небезпечних наслідків і за обставинами справи не повинна була їх передбачити». Ця норма, на відміну від попередньо розглянутих зарубіжних кримінальних кодексів, відноситься законодавцем саме до ознак суб'єктивної сторони і включена до Глави 5, яка має назву «Вина».

Певною мірою закріплює невинне заподіяння шкоди і ч. 2 ст. 10 КК Латвійської Республіки. У ній зазначено: «передбачене цим законом (Кримінальним кодексом – прим. автора) діяння не є кримінально караним, якщо особа не передбачала, не повинна була і не могла передбачити можливість настання наслідків свого діяння чи бездіяльності». Очевидно, що дана норма чітко не визначає ознаки невинного заподіяння шкоди (випадку), але з огляду на її зміст ми можемо говорити про те, що випадок теж опосередкованим чином тут передбачений.

Норма, яка визначає ознаки невинного заподіяння шкоди як обставини, яка виключає злочинність діяння, міститься і у Розділі 5 «Вина» Загальної частини КК Республіки Вірменія. Згідно із ст. 31 «Невинне заподіяння шкоди», діяння визнається вчиненим невинно, якщо особа не усвідомлювала і у даній обстановці не могла усвідомлювати суспільно небезпечний характер своєї дії (бездіяльності) або не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків і у даній обстановці не могла і не повинна була їх передбачити (ч. 1). На відміну від відповідних норм інших зарубіжних кримінальних кодексів, ст. 31 КК Республіки Вірменія містить ще й ч. 2, у якій вказано, що діяння визнається вчиненим невинно також і у випадку, якщо особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків своєї дії (бездіяльності), не бажала їх настання, але в силу невідповідності своїх психічних якостей екстремальним умовам чи нервово-психічним навантаженням не могла відвернути їх настання.

Кримінальним законодавством Республіки Білорусь також передбачене невинне заподіяння шкоди. Згідно із ст. 26 «Невинне заподіяння шкоди (випадок)» Глави 4 Загальної

частини КК, діяння визнається вчиненням невинно, якщо особа, що його вчинила, не усвідомлювала і за обставинами справи не повинна була чи не могла усвідомлювати суспільну небезпечність своєї дії чи бездіяльності або не передбачала настання суспільно небезпечних наслідків і за обставинами справи не повинна була чи не могла їх передбачати. У даному випадку випадок (казус) і невинне заподіяння шкоди ототожуються.

Досить цікавою є норма КК Республіки Казахстан, яка закріплює на законодавчому рівні невинне заподіяння шкоди. Ст. 23 «Невинне заподіяння шкоди» даного кримінального закону визначає декілька умов невинного заподіяння шкоди, а саме: діяння визнається вчиненням невинно, якщо дія (бездіяльність) і суспільно небезпечні наслідки, що настали, не охоплювалися умислом особи, яка його вчинила, а кримінальна відповідальність за вчинення такого діяння і заподіяння суспільно небезпечних наслідків з необережності цим Кодексом не передбачена (ч. 1). Згідно з ч. 2 ст. 23 КК Республіки Казахстан, «діяння визнається вчиненням невинно, якщо особа, яка його вчинила, не усвідомлювала і за обставинами справи не могла усвідомлювати суспільної небезпечності своїх дій (бездіяльності) або не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків і за обставинами справи не повинна була чи не могла їх передбачати. Діяння визнається також вчиненням невинно, якщо особа, що передбачала при його вчиненні настання суспільно небезпечних наслідків, розраховувала на їх запобігання за достатніми для того обставинами або не могла запобігти цим наслідкам в силу невідповідності своїх психофізіологічних якостей вимогам екстремальних умов чи нервово-психологічним навантаженням». Ці всі обставини можна, на наш погляд, об'єднати поняттям випадку.

Згідно з кримінальним законодавством Республіки Молдова, діяння визнається вчиненням невинно, якщо особа, яка його вчинила, не усвідомлювала шкідливого характеру своїх дій чи бездіяльності, не передбачала можливості настання шкідливих наслідків і, відповідно до обставин справи, не повинна була чи не могла їх передбачати (ст. 20 «Невинне діяння (непередбачуваний випадок)'). Таким чином, видається, що саме ця норма КК Республіки Молдова найбільш повно висвітлює поняття випадку у кримінальному праві, і в той же час не містить зайвих обставин, які лише ускладнюють визначення казусу.

Також невинне заподіяння шкоди передбачене і у КК Республіки Таджикистан. Ст. 31 «Невинне заподіяння шкоди (випадок)» визначає випадок наступним чином: «діяння визнається вчиненням невинно, якщо особа, яка його вчинила, не усвідомлювала, не повинна була чи не могла усвідомлювати суспільну небезпечність своєї дії (бездіяльності) або не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків, і за обставинами справи не повинна була чи не могла їх передбачати». Отже, у даній нормі, виходячи із її назви, невинне заподіяння шкоди і випадок ототожуються. Аналогічне визначення невинного заподіяння шкоди міститься у ст. 24 КК Республіки Узбекистан.

Кримінальне законодавство Російської Федерації дає розширене визначення невинного заподіяння шкоди. Згідно ст. 28 «Невинне заподіяння шкоди» КК Російської Федерації, діяння визнається вчиненням невинно, якщо особа, яка його вчинила, не усвідомлювала і за обставинами справи не могла усвідомлювати суспільної небезпечності своїх дій (бездіяльності) або не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків і за обставинами справи не повинна була чи не могла їх передбачати (ч. 1); діяння визнається також вчиненням невинно, якщо особа, яка його вчинила, хоча і передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків своїх дій (бездіяльності), але не могла запобігти цим наслідкам у силу невідповідності своїх психофізичних якостей вимогам екстремальних умов чи нервово-психічним перенавантаженням (ч. 2).

Тут потрібно сказати, що норми кримінального законодавства країн пострадянського простору, що закріплюють визначення невинного заподіяння шкоди, у більшості майже аналогічні і містять несуттєві відмінності. Однак значно відрізняється визначення випадку (казусу) у кримінальному законодавстві країн Європи, Далекого Сходу, Австралії.

Аналіз зарубіжного кримінального законодавства дав нам можливість підтвердити необхідність законодавчого визначення випадку (казусу) у кримінальному законодавстві України. Доводить правильність такої позиції наявність відповідних норм, які закріплюють

визначення випадку (невинного заподіяння шкоди), у кримінальних кодексах Австралії, Іспанії, Голландії, Франції, більшості країн пострадянського простору.

Джерела та література:

1. Ландіна А. В. Охорона моральності за кримінальним кодексом України: Монографія. / Анна Валентинівна Ландіна. – К.: Вид-во «Юридична думка», 2013. – 204 с.
2. Алексеева Н. Ю. Кримінальна відповідальність за злочини проти правосуддя, що вчиняються свідками, експертами, перекладачами або щодо них: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Наталія Юнівна Алексеева. – К., 2015. – 246 с.
3. Датско-русский и русско-датский словарь. / Лорентцен Елена, Звегинцева Инна. – М.: Дрофа, 2013. – 549 с.

ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ ЗЛОЧИННИХ ПОРУШЕНЬ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ

Н. В. Гангур

Незважаючи на відносно невелику питому вагу кримінально протиправних порушень авторського права і суміжних прав у структурі злочинності, останнім часом правоохоронні органи реєструють все більше випадків їх вчинення. Відбувається усе це на фоні стрімкого розвитку відносин у сфері права інтелектуальної власності.

При застосуванні ст. 176 КК України про злочинне порушення авторського і суміжних прав суттєві особливості має предмет доказування. Це пов'язано як з особливостями відображення цього злочину в навколишній обстановці, так і з необхідністю його відмежування від інших кримінальних правопорушень та адміністративно-правових деліктів.

Слід виділити такі труднощі при розслідуванні злочинів, передбачених ст. 176 КК України: мінімальний досвід розслідування; брак цілісної, дієвої методики розслідування кримінальних справ про порушення авторського і суміжного прав; недосконалість законодавства, яке регулює відносини у сфері авторського і суміжних прав; постійне і безперервне збільшення кількості злочинних порушень авторського і суміжних прав, розширення кола об'єктів інтелектуальної власності; збільшення кількості міжнародних угод у цій галузі [1, с. 153]. Залишається проблемою й те, що правоохоронні органи не мають можливості своєчасно отримувати необхідну інформацію щодо законних правовласників і продукції, яку вони тиражують і розповсюджують. У зв'язку з цим не завжди вдається встановити всі необхідні для розслідування факти [2, с. 72].

Дослідженню окремих аспектів розслідування злочинних порушень авторського і суміжних прав приділялася певна увага на рівні монографічних досліджень, як російськими науковцями (Р. Б. Хаметов, Д. А. Коваленко, С. В. Єрмаков), так і вітчизняними правниками (О. В. Таран, Г. К. Авдєєва, І. М. Горбаньов, І. Р. Курилін, О. А. Севідов, О. В. Кравчук, В. А. Єрмоленко).

Слід зазначити, що низка важливих особливостей обставин, що підлягають встановленню та підтвердженню в ході досудового розслідування порушень авторського і суміжних прав, потребує перегляду з огляду на прийняття нових нормативно-правових актів у галузі кримінального процесуального права та практики його застосування.

Використане законодавцем визначення складу злочинних порушень авторських і суміжних прав (ст. 176 КК України) суттєво впливає на зміст обставин, що входять до предмета доказування (ст. 91 КПК України). Як видається, до таких обставин, наявність яких є достатньою для початку кримінального переслідування є подія злочину (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення злочину). Так, у кримінальних провадженнях про злочинне порушення авторських і суміжних прав ступінь точності встановлення часу і місця залежить від способу злочину: у випадках, пов'язаних з незаконним показом, демонстрацією чи

виконанням твору, найчастіше потрібне точне встановлення часу – дня, години; при незаконному тиражуванні і розповсюдженні об'єктів авторського або суміжних прав, можливе встановлення лише місяця і року початку злочинної діяльності (без вказівки точної дати) [3, с. 77].

Для потреб розкриття й розслідування злочинів важливими є відомості про матеріальний носій об'єктів авторського права і суміжних прав у зв'язку з тим, що носій має матеріальну структуру і є доступним для сприйняття, вимірювання та фіксації, дія (посягання) на нього пов'язана з виникненням змін (слідів) на місці події, на самому предметі, у місці його подальшого знаходження, зберігання, реалізації, що важливо для встановлення місця, часу, способу, знярядь та інших обставин вчинення злочину.

У досліджуваній категорії злочинів розуміння предмета злочину відрізняється від загальноприйнятого поняття як речі матеріального світу. Предметом кримінально протиправного посягання при вчиненні порушень авторського права і суміжних прав є авторська інформація – інтелектуальна власність конкретного суб'єкта права, яка включається в систему суспільних відносин за допомогою певної форми її вираження, доступної для сприйняття, та матеріального носія [4, с. 162].

Порушення авторського права і суміжних прав може проявлятися у діях, що можуть виражатися у таких формах: 1) незаконне відтворення творів науки, літератури і мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних, виконань, фонограм, відеограм і програм мовлення; 2) незаконне розповсюдження творів науки, літератури і мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних, виконань, фонограм, відеограм і програм мовлення; 3) незаконне тиражування та розповсюдження виконань, фонограм, відеограм і програм мовлення на аудіо- та відеокасетах, дискетах, інших носіях інформації; 4) інше порушення авторського права і суміжних прав.

Також в ст. 176 КК України зазначено, що може бути інше порушення авторського права і суміжних прав, то до цих випадків слід відносити лише: 1) вчиненні дій, які порушують майнові права суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав, визначеними ст. ст. 15, 39, 40, 41 ЗУ «Про авторське право і суміжні права», з урахуванням передбачених ст. ст. 21–25, 42, 43 зазначеного Закону обмежень майнових прав[5]; 2) піратство у сфері авторського права і (або) суміжних прав; 3) плагіат; 4) ввезення на митну територію України без дозволу осіб, які мають авторське право і (або) суміжні права, примірників творів, фонограм, відеограм і програм організації мовлення; 5) підроблення, зміна чи вилучення інформації, зокрема в електронній формі, про управління правами без дозволу суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав чи особи, яка здійснює таке управління; 6) публічне сповіщення об'єктів авторського права і (або) суміжних прав, з яких без дозволу суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав вилучена чи змінена інформація про управління правами, зокрема в електронній формі.

Для встановлення об'єктів авторського права, які можуть бути предметом злочинного посягання, важливим є визначення ознак, що виступають критерієм охороноздатності твору: творчий характер, оригінальність твору, наявність об'єктивної форми, місцезнаходження такого твору, а також те, що такі твори чи об'єкти суміжних прав мають бути чужими для порушника й мати власника.

Кримінально-правовий захист немайнових прав автора є неможливим у випадку, коли вони не мають конкретного вартісного змісту. У зв'язку з цим при визначенні способу незаконного використання об'єкта авторського права велике значення матимуть чинники не тільки об'єктивного але й суб'єктивного характеру, особливо у випадках, коли твір хоч і був виражений в об'єктивній формі, але відсутній його матеріальний носій (наприклад, продекламований вірш, виконана пісня тощо).

Отже, для встановлення розміру заподіяної матеріальної шкоди необхідно, по-перше, встановити неоподатковуваний мінімум доходу громадян з метою встановлення ознак саме кримінально протиправного діяння, й по-друге, встановити вартість незаконно розповсюдження примірників твору.

Звичайно, усі елементи предмета доказування у кримінальних провадженнях про порушення авторського і суміжних прав знаходять свою подальшу конкретизацію у вирішенні таких окремих, специфічних завдань розслідування, як: встановлення приналежності

авторського або суміжних прав потерпілому; встановлення охороноздатності твору; встановлення розміру заподіяної матеріальної шкоди; встановлення кваліфікуючих ознак злочину; встановлення ознак невідповідності кількості примірників розповсюджуваного твору кількості ліцензійних примірників.

Джерела та література:

1. Афанасьєва К. О. Судова система та захист авторських прав в Україні / К. О. Афанасьєва//Защита прав интеллектуальной собственности : проблемы и пути решения. – Симферополь : Крымское РЦНТЭИ, 2003. –С. 150–155.
2. Таран О. Проблеми розробки методики розслідування злочинної діяльності у сфері порушення авторських прав / О.Таран // матеріали Центру дослідження проблем комп'ютерної злочинності. – К., 2003. – С. 70–74.
3. Севідов О. А. Криміналістична характеристика злочинних порушень авторського і суміжних прав та основні положення їх розслідування : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / О. А. Севідов. – Харків, 2009. – 226 с.
4. Ермоленко В. А. Криміналістично значущі особливості предмета злочину у справах про порушення авторського права і суміжних прав / В. А. Ермоленко, В. Г. Поліщук // Держава та регіони. Серія : Право. – 2011. – № 4. – С. 158–163.
5. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII (Редакція станом на 05.12.2012 р.) / Електронний ресурс. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/3792-12.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

А. Г. Гаркуша

Чинний Кримінальний-процесуальний кодекс України (далі – КПК України) містить у собі багато нововведень, одним із яких є поява невідомого раніше інституту кримінального провадження – інституту негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД), проведення яких покладається на слідчих.

Законодавче врегулювання правової процедури провадження негласних слідчих (розшукових) дій слідчим та можливості напрямів їхньої реалізації, втілення приписів КПК України у досудове розслідування здаються не досить вдалимими та потребують наукової оцінки і законодавчого вдосконалення. Прикладом цього є той факт, що КПК України насамперед вводить новий порядок ініціювання НСРД, але ж, по суті, не порядок їх здійснення, оскільки попри їх процесуальне передбачення більшість із них має яскраво виражену оперативно-розшукову природу, які здійснюються уповноваженими оперативними підрозділами відповідно до ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2].

Чинний КПК України у п. 1 ст. 223 подає досить стисле визначення слідчих (розшукових) дій, вказуючи, що вони є діями, що спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Пункт 1 ст. 246 КПК України розкриває поняття негласних слідчих (розшукових) дій як різновиду слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України. НСРД поділено на дві групи:

1. «Втручання у приватне спілкування»;
2. «Інші види негласних слідчих (розшукових) дій».

Досліджуючи систему НСРД, можна визначити такі її ознаки: спрямованість на збирання (перевірку) доказів, специфічний суб'єкт проведення, необхідність збереження таємниці про факт та методи проведення, спеціальний порядок прийняття рішення про їх проведення та використання отриманих результатів [4]. НСРД проводяться у випадках, якщо

відомості про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб (ч.ч.1,2 ст. 246 КПК України).

З появою інституту негласних слідчих дій ст. 40 КПК України дещо розширяє коло повноважень слідчого; зокрема він уповноважений:

- Проводити слідчі(розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, встановлених КПК України.

- Доручати проведення слідчих (розшукових) дій та НСРД відповідним оперативним підрозділам;

- Звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. КПК України кардинально змістив акцент керівництва та координації процесу досудового розслідування від слідчого в сторону суду. Проведення НСРД здійснюється за ініціативою слідчого, погодженням прокурора та наданням дозволу слідчого судді на її проведення.

Слідчий, виконуючи поставлене перед ним державою та суспільством завдання – проведення кримінального провадження та прийняття по ньому рішення, повинен дотримуватися принципів кримінального процесу (ст. 8 КПК України). Однак не всі зазначені принципи кримінального процесу можуть бути засадами негласного провадження. Оскільки негласні слідчі дії мають особливий статус та порядок провадження, закріплений у законах та відомчих документах, які мають гриф таємності, наведене у ч.1 ст. 242 КПК України поняття негласних слідчих (розшукових) дій в частині положення, що не підлягає розголошенню, факт їх проведення недосконалий, оскільки їх результати такі будуть і повинні міститися в матеріалах кримінального провадження, яке відповідає зазначеним засадам кримінального провадження [5, с.83].

Необхідно звернути увагу на допустимість одержаних у результаті проведення тієї чи іншої НСРД доказів у кримінальному провадженні.

Зокрема, ст. 252 КПК України визначено порядок фіксації ходу і результатів НСРД. Визначено, що фіксація ходу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим КПК України.

Після аналізу норм КПК України можна зазначити що відсутні норми, які б детально регламентували проведення хоча б однієї НСРД, (на противагу тих слідчих дій, які не належать до негласних), а будь-яка названа негласна слідча (розшукова) дія, (досліджуючи її навіть за досить коротким змістом, зазначеним у КПК України), не проводиться засобами державного примусу, бо особа, щодо якої ця дія проводиться, нічого про це навіть не знає. Тому, на підставі КПК України для проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні прийнята міжвідомча Інструкція (далі – Інструкція), яка визначає загальні засади та єдині вимоги до організації проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчими органів досудового розслідування або за їх дорученням чи дорученням прокурора уповноваженими оперативними підрозділами, а також використання їх результатів у кримінальному провадженні [3]. Разом з тим, слід погодитись з думками науковців, що в КПК України нечітко розмежовані підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності і досудового розслідування [6, с. 217,].

На підставі ч.1 ст. 256 КПК України результати НСРД використовуються при доказуванні на тих самих підставах, що й результати проведення інших слідчих (розшукових) дій.

Правомірність проведення слідчих (розшукових) дій, в тому числі НСРД, визначається такими умовами, які в літературі визначаються як правила провадження слідчих (розшукових) дій. Позитивним аспектом, який забезпечує змагальний характер кримінального провадження, є розширення кола процесуальних повноважень сторони захисту. Необхідно наголосити на передбаченій ст. 220 КПК України можливості заявляти клопотання на проведення процесуальних дій.

На підставі викладеного можна визначити правову природу негласних слідчих (розшукових) дій, вони мають змішану правову природу, в зв'язку з тим, що їх визначення

існують як в кримінально-процесуальному, так і в оперативно-розшуковому законодавстві. КПК України у частині проведення негласних НСРД, потребує узгодження з відповідними правовими інститутами вітчизняного законодавства, практикою Європейського суду з прав людини для забезпечення захисту прав і свобод особи, а також узгодження способу проведення негласних слідчих дій із такими загально визнаними засадами кримінального провадження, як «публічність», «невтручання у приватне життя», «безпосередність дослідження показань, речей і документів» та ін. А також потребують удосконалення правові відносини між органом досудового розслідування та органами, уповноваженими на проведення ОРД, оскільки, виходячи із результатів аналізу норм, виникають нові форми їх взаємодії під час провадження і негласних дій, а окремі наявні форми їх взаємозв'язку набувають нових ознак.

Джерела та література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13// Електронний ресурс// Точка доступу: [<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>].
2. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-XII (Із змінами, внесеними згідно із Законами України станом на 1.01.2013 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>
3. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України № 114/1042/516/1199/936/1687/5 від 16.11.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/42544>
4. Чистолінов О. М. Негласні слідчі (розшукові) дії: крок уперед або нівелювання оперативно-розшукової діяльності/О. М. Чистолінов, В. О. Черков// Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України: матеріали круглого столу (м. Київ, 7 жовтня 2011р.). – К., 2011. – С. 85-87.
5. Костюченко О. Ю. Перспективи вдосконалення правового регулювання застосування негласних оперативно-розшукових заходів під час досудового розслідування кримінальних справ /О. Ю. Костюченко // Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України: матеріали круглого столу (м. Київ, 7 жовтня 2011 р.). – К., 2011. – С.83-84
6. Кирпа С. С. Проведення слідчим негласних слідчих (розшукових) дій// Право і суспільство. – 2013, № 2 – С.216-221

ПРОБЛЕМИ ОТРИМАННЯ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ЕКСПЕРТИЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

І. В. Гора

Прийняття чинного Кримінального процесуального кодексу України суттєво розширило можливості використання спеціальних знань в судочинстві. Залучення на службу правосуддю даних природничих і технічних наук повинно здійснюватись головним чином через судову експертизу, яка дозволяє впроваджувати у судочинство досягнення науки та техніки і водночас є засобом наукового пояснення, витлумачення фактів, подій, явищ. У більшості випадків для проведення судових експертиз потрібні матеріальні об'єкти для порівняння, іншими словами – зразки для порівняльного дослідження, якими можуть бути продукти життєдіяльності людського організму або результати цілеспрямованої діяльності конкретної особи, групи осіб, інші об'єкти. Отже, отримання зразків здійснюється для

виявлення важливої інформації про кримінальне правопорушення та про особу, що його вчинила. У зв'язку з цим ця процесуальна дія відіграє неабияку роль у досудовому розслідуванні й судовому розгляді кримінальних проваджень. Особливий і чітко встановлений в процесуальній нормі порядок відбору зразків від учасників процесу, що передбачений ст. 245 КПК та ст. 274 КПК України, має бути зумовленим не лише потребою отримання об'єктів експертного дослідження, а й необхідністю забезпечення законних інтересів, прав і свобод особи [1]. Проте аналіз ст. 245 КПК показує, що на сьогодні немає повного й однозначного розуміння питань щодо сутності, правової природи й доказового значення такої процесуальної дії, що пов'язана з отримання зразків. У зв'язку з чим необхідним є подальше дослідження даної проблеми, вирішення питання щодо доказового значення зразків для порівняльного дослідження, про надання окремим термінам, що вживаються в чинному КПК України однакового смислового значення, уточнення процесуальних правил примусового отримання зразків для порівняльного дослідження, отримання зразків в ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій й фіксації результатів. В КПК України відсутнє однакове розуміння поняття "зразки". Зокрема в ст. 245 КПК України йдеться про отримання зразків для експертизи, а в ст. 274 – про негласне отримання зразків для порівняльного дослідження. Вважаємо, що в назву статті 245 КПК необхідно внести зміни з вказівкою на цільове призначення зразків – "для порівняльного дослідження". За своєю юридичною природою зразки для порівняльного дослідження являють собою самостійну категорію об'єктів, що використовуються у кримінальному судочинстві. Зразки для порівняльного дослідження з точки зору їх кримінально-процесуального значення становлять собою матеріальні предмети (утворення), що є видом речових доказів і мають властивості, які виражені в ознаках, необхідних для вирішення ідентифікаційних, класифікаційних або діагностичних експертних досліджень та судових експертиз, котрі отримані у встановленому законом порядку й зафіксовані в процесуальних документах. Отже, відбір зразків для порівняльного дослідження залежить від роду і виду експертизи, характеру запитань, що виносяться на її вирішення.

Зразки для порівняльного дослідження характеризують їх гносеологічна, інформаційна та правова складові. Гносеологічна складова полягає в тому, що зразки для порівняльного дослідження відбивають властивості об'єкта, що підлягає порівнянню з предметом або слідом, які безпосередньо відбивають подію злочину, та інколи зразки самі відображають властивості одного з елементів складу злочину. Інформаційна складова має прояв в тому, що змістом зразків для порівняльного дослідження є їх ознаки, які виражають їх властивості, котрі мають значення для встановлення обставин кримінального провадження, виявлення, вивчення, суттєвість котрих визначається цілями, завданнями і предметом експертного дослідження. Правова складова вказує на те, що сам зразок для порівняльного дослідження повинен бути наданим в необхідних кількостях і якість, в наявності повинна бути постановою про вилучення зразків, протокол слідчої дії, в результаті котрої був вилучений зразок для порівняльного дослідження, з вказівкою на походження цього зразка, з гарантіями вірогідності цього походження, потрібна постановою про призначення експертизи або клопотання про залучення експерта, в котрих міститься описання наданого на експертизу порівняльного зразку. Незалежно від часу виникнення і форми відображення властивостей об'єкта, що перевіряється (відбитки, частини або частки), зразки повинні задовольняти низці вимог, недотримання яких унеможливує проведення експертного дослідження: 1) *безсумнівність походження зразків* означає ту обставину, що в процесі досудового розслідування й судового розгляду повинно бути точно встановлено, що зразки порівняння відображають властивості конкретних осіб або предметів; 2) *репрезентативність (необхідна кількість) зразків* означає, що кількісні параметри зразків (число, маса, обсяг, розміри) повинні забезпечити повноцінне проведення експертного дослідження; 3) *належна якість зразків* означає ту обставину, що на дослідження необхідно надавати такі зразки, які придатні для дослідження; 4) *порівняльність зразків* означає, що вони повинні бути близькі за механізмом утворення, походженням зі слідами, які досліджуються. Ця вимога забезпечується одержанням зразків порівняння, максимальною близькістю до слідів певної події за часом або механізмом (способом, умовами) виникнення.

Отримання зразків для порівняльного дослідження – це процесуальна дія, яка спрямована на отримання й перевірку доказової інформації. Проводиться вона лише за наявності фактичних й юридичних підстав, здійснюється суб'єктами, уповноваженими на це законом (ч.1. ст. 245 та ч.2 ст. 274 КПК), є допустимою лише в межах досудового розслідування й судового розгляду кримінальних проваджень, має свою внутрішню структуру, що визначається процесуальним порядком, регламентована кримінальним процесуальним законом. Залежно від властивостей, що відобразилися, зразки для порівняльного дослідження поділяють на види: 1) зразки, які відбивають особливості зовнішньої будови об'єкта, наприклад, спеціально експериментально виготовлені зразки слідів застосування знарядь зламу, кліше печаток, штампів тощо; 2) зразки, що відображають склад та структуру об'єкта, наприклад зразки ґрунту з ділянки місцевості, на яку ймовірно було скоєно злочин, зразки шроту, що виявлені та вилучені у підозрюваного; 3) зразки, що відбивають функціональні особливості об'єкта або механізму утворення його слідів, наприклад, зразки почерку, писемного або усного мовлення особи.

Значним кроком вперед за умов змагальності сторін кримінального процесу стало надання права стороні захисту не лише залучати експерта для проведення судових експертиз, а й отримувати зразки для експертизи. Проте, аналіз ч.1 ст. 245 КПК України вказує нам, що законодавець визначив юридичні підстави для отримання зразків для порівняльного дослідження лише для сторони обвинувачення. За своїм походженням порівняльні зразки можуть бути вільними (умовно-вільними) та експериментальними. Порядок відбирання зразків встановлюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів (ст.ст. 160-166 КПК), що більшою мірою стосується отримання вільних та умовно-вільних зразків. Якщо неможливо отримати вільні зразки в необхідній кількості або з певними властивостями, їх доповнюють або замінюють експериментальними. На відміну від вільних, експериментальні зразки спеціально відбираються для проведення експертизи. Вони, зазвичай, отримуються в результаті проведення слідчої (розшукової) дії. Сторона захисту сама не може отримати такі зразки, вона може лише заявити клопотання про відбирання таких зразків слідчим. Особливість цих зразків полягає у тому, що їх отримують у спеціально підготовлених умовах, можуть відбиратися необмежену кількість разів, щоб усунути елементи штучності, вплив випадкових причин. Не завжди слідчі ретельно і кваліфіковано задовольняють це клопотання.

Особливий порядок відбору зразків від учасників процесу, що передбачений ст. 245 КПК України, зумовлений необхідністю забезпечення їх законних інтересів, прав і свобод. Зокрема, в разі необхідності одержання біологічних зразків у живих людей слідчий, прокурор зобов'язаний винести окрему постанову. У разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки, слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання буде подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово. Це стосується таких об'єктів, як виділення організму людини (кров, сперма, слина, жовч, піхвовий уміст тощо), волосся, піднігтьовий вміст тощо. При відбранні зразків необхідно дотримуватися загального правила щодо неприпустимості дій, які принижують честь і гідність особи. Отримання зразків, що пов'язане з оголенням особи, здійснюється особами тієї ж статі, за винятком їх проведення лікарем і за згодою особи, у якій одержують біологічні зразки (ч. 2 ст. 241 КПК України). Є види зразків, відбір яких вимагає не лише обов'язкової участі спеціаліста, а й вибору місця їх відбору. Так, зразки крові та інші виділення людського організму повинні відбиратися лише в умовах медичного закладу з використанням медичних інструментів та при дотриманні відповідних норм, що виключали б можливі шкідливі наслідки для здоров'я особи, у якій вони відбираються. При такому відбранні слідчий керується відомчими інструкціями і методичними рекомендаціями, а не загальними положеннями кримінального процесуального закону щодо можливості залучення для відбору зразків спеціаліста. Окремої докладної регламентації потребує процедура примусового відбору біологічних та інших зразків для порівняння.

Вважаємо, що необхідно внести певні зміни до назви ст. 245 КПК України, додавши до терміну зразки словосполучення "для порівняльного дослідження". Даною статтею також

необхідно передбачити чіткий і детально регламентований процесуальний порядок отримання зразків для порівняльного дослідження сторонами кримінального провадження та судом.

Джерела та література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. – К.: Алерта, 2012.

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ ЗА КК УКРАЇНИ

О. П. Горпинюк

Одним із пріоритетних напрямків удосконалення національного законодавства є пошук нових, альтернативних примусу і покаранню, способів вирішення кримінально-правових конфліктів. Одним із ефективних засобів на цьому шляху виступає система заохочення – спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності в Особливій частині Кримінального кодексу України. У юридичній літературі лунають непоодинокі пропозиції щодо поширення видів звільнення від кримінальної відповідальності, передбачених Особливою частиною КК як за рахунок введення нових кримінально-правових приписів, що можуть передбачати таке звільнення, так і за рахунок ліквідації обмежень, установленими існуючими заохочувальними приписами. Не є винятком застосування заходів заохочення до осіб, які вчинили злочини проти недоторканності приватного життя. Водночас, відповідні пропозиції щодо включення заохочувальних норм до статей, що передбачають посягання на приватне життя потребують юридичного осмислення на предмет їх доцільності у КК України.

Зокрема, Ю.І. Дем'яненко висловлювала пропозицію введення заохочувальної норми до ст. 182 КК України «Порушення недоторканності приватного життя» такого змісту: «за згодою потерпілого звільняється від кримінальної відповідальності судом особа, яка без застосування насильства вилучила у іншої особи її особисті папери (фотографії, щоденники, інші записи, особисті архівні матеріали тощо) і до притягнення до кримінальної відповідальності добровільно заявила про це правоохоронним органам, повернула інформацію власнику та повністю відшкодувала завдану шкоду» [1, с. 186]. Зазначена пропозиція не видається слушною з огляду на те, що особливості заохочувальних норм Особливої частини КК України є своєрідна спрямованість на протидію чітко визначеним злочинам, які вважаються складними у розкритті, розслідуванні та розгляді справи у суді [2, с. 270]. В більшості випадків йдеться про спеціальні види звільнення, які мають своїми передумовами вчинення особливо тяжких, тяжких злочинів. Водночас у КК України є кілька норм, у яких передбачено спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за злочини невеликої тяжкості. До них належать норми про злочини, передбачені ст. 175 КК, ч. 1, ч. 2 і ч. 3 ст. 212 КК, ч. 1 і ч. 2 ст. 212-1 КК. Умовами звільнення від кримінальної відповідальності за такі посягання, серед інших, є сплата обов'язкових платежів, видача заборонених предметів. Тобто це ті умови, виконання яких повністю усуває наслідки вчиненого посягання. Злочини, передбачені ст. 182 КК України, також належить до злочинів невеликої тяжкості, однак застосувати будь-які умови, які усуватимуть шкоду, заподіяну незаконними діями з конфіденційною інформацією про особу, не видається можливим. Тим більше, ті умови звільнення від кримінальної відповідальності, які запропонувала Ю.І. Дем'яненко, мають однотипний характер, розраховані на поодинокі випадки вчинення відповідного посягання, а тому вважаємо, що їх недоцільно застосовувати. Крім того, для аналізованого посягання та інших злочинів проти приватного життя існують більш прийнятні загальні підстави звільнення від відповідальності, зокрема, дієва каяття (ст. 45 КК), примирення винного з потерпілим (ст. 46 КК) [3, с. 181].

Серед новіших досліджень привертає увагу кілька пропозицій щодо заходів заохочення зроблених І.Б. Король у дисертаційному дослідженні. Автор пропонує до ст. 182 КК України внести кілька заохочувальних норм, а саме передбачити звільнення від

кримінальної відповідальності суб'єкта посягання, якщо особа, приватне життя якої порушено дала згоду на вчинення дій щодо інформації, яка її стосується [4, с. 10]. Відповідна пропозиція нашою є на запитання, чи можна вважати спеціальною підставою звільнення від кримінальної відповідальності за порушення недоторканності приватного життя наявність згоди особи на вчинення дій щодо інформації, яка її стосується? Як відомо, звільненню від кримінальної відповідальності передують вчинення злочину. Своєю чергою, згода особи на вчинення будь-яких дій з інформацією, яка її стосується усуває злочинність діяння, тому можливо доречніше говорити про звільнення від кримінальної відповідальності, якщо до злочину призвело недбале ставлення до захисту свого приватного життя чи засобів комунікацій.

І.Б. Король пропонує також доповнити ст. 182 КК України приміткою, зміст якої передбачає не вважати злочином діяння з приватною інформацією, якщо вони вчинені, шляхом повідомлення конфіденційної (таємної, службової) інформації про особу правоохоронним органам чи суду в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, а також з метою розкриття тяжких або особливо тяжких злочинів»[4, с. 14]. Видається, що у подібних випадках, шкода від повідомлення конфіденційної інформації в інтересах національної безпеки чи для запобігання злочину не буде більш значною, ніж відвернена, а це слід вважати обставиною, що виключає злочинність діяння і належить вирішувати за правилами про крайню необхідність, що вже врегульовано в Кримінальному кодексі України. Крім того, загальновідомим є факт, що Конституція України, низка міжнародно-правових документів, серед яких Конвенція про захист прав та основоположних свобод 1950 року встановлюють приписи щодо обмеження права на повагу до приватного життя, якщо втручання відбувалось з метою захисту інтересів національної безпеки, громадського порядку, з метою запобігання тяжким злочинам тощо. Тобто, у таких випадках приватне життя правомірно обмежено й, відповідно, такі діяння не вважаються злочином. Зазначати про це додатково у КК України не видається доцільним.

Аналізуючи висловлені пропозиції щодо включення заохочувальних норм до статей, що передбачають посягання на приватне життя, слід висловити власне бачення даного питання. Видається, що у чинному КК України та КПК України є достатньо законодавчих положень щодо урегулювання кримінально-правових конфліктів без застосування примусу та покарання. За умов позитивної посткримінальної поведінки до особи, яка вчинила порушення недоторканності приватного життя можна застосувати положення про загальні підстави звільнення від відповідальності (примирення з потерпілим, дієве каяття тощо). Перевагою чинного КПК України є розширення переліку злочинів, кримінальне провадження за якими розпочинається на підставі заяви потерпілого (справи приватного обвинувачення). До зазначеної категорії справ належать злочини, які посягають на недоторканність приватного життя (ст.ст. 132, 145, 182, 163, 168). Здійснення кримінального провадження за заявою потерпілого обумовлено тим, що відповідні злочини посягають на особисті немайнові права, які тісно пов'язані з особою та які вона реалізує самостійно. Врешті, такий порядок спонукає до вчинення соціально корисних дій, спрямованих на примирення обвинуваченого з потерпілим, відшкодування йому шкоди. Саме такий спосіб урегулювання відповідних конфліктів у сфері приватного життя видається прийнятним й достатнім, а також успішно застосовується у практичній діяльності. До прикладу, ухвалою Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 9 жовтня 2013 року було закрито кримінальне провадження щодо обвинувачення В. у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 15 – ч. 1 ст. 182 КК України («Порушення недоторканності приватного життя») у зв'язку з відмовою потерпілої від обвинувачення. За обставинами справи 14.03.2013 року В. проник до службового кабінету громадянки Г., розташованого у Крихівецькій загальноосвітній школі 1-3 ступенів. Повідомивши секретаря, що він нібито прибув для здійснення ремонту міні-АТС у кабінеті Г., обвинувачений незаконно встановив технічний засіб для негласного отримання конфіденційної інформації про приватне життя Г., закріпивши його на меблевій шафі зверху біля телевізійної антени без відома та згоди Г., чим порушив її конституційне право на невтручання в особисте і сімейне життя. Однак злочин не було доведено до кінця, оскільки

вказані дії були виявлені працівниками правоохоронних органів. До початку проведення підготовчого судового засідання від потерпілої Г. надійшла заява, в якій вона зазначає, що від обвинувачення відносно В відмовляється, просить кримінальне провадження відносно нього закрити. Прокурор зазначив, що оскільки потерпіла відмовилась від обвинувачення (на підставі ст. 26 КПК України), провадження в справі підлягає закриттю [5].

Джерела та література:

1. Дем'яненко Ю. І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Юлія Іванівна Дем'яненко. – Х., 2008. – 215 с.
2. Хряпінський П. В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України / Петро Васильович Хряпінський. – Х.: Харків юридичний, 2009. – 840 с.
3. Горпинюк О. П. Інформаційна приватність та її захист від злочинних посягань в Україні: монографія / О. П. Горпинюк. – Львів: ПП «Видавництво «БОНА», 2014. – 324 с.
4. Король І. Б. Охорона недоторканності приватного життя: кримінально-правові та кримінологічні аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / І.Б. Король; Національний університет «Одеська юридична академія». – Львів, 2015. – 19 с.
5. Ухвала Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 9 жовтня 2013 року (Справа № 344/15365/13-к) Провадження № 1-кп/344/451/13 // Єдиний державний реєстр судових рішень України: офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua..>

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ: РОЗВИТОК ТА ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

В. В. Іщенко

Відповідно до ч. 2 ст. 3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. оскільки в ч.1 ст. 67 Конституції України закріплено обов'язок кожного сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом, забезпечення прав платників податків, має досить важливе значення, що обумовлює актуальність теми даного дослідження.

Перш за все, слід зазначити, що відповідно до підп. 21.1.1, 21.1.4 п. 21.1 ст. 21 Податкового кодексу України (далі – ПК України) посадові особи контролюючих органів зобов'язані, зокрема: дотримуватися Конституції України та діяти виключно у відповідності з цим Кодексом та іншими законами України, іншими нормативними актами; не допускати порушень прав та охоронюваних законом інтересів громадян, підприємств, установ, організацій.

Теоретичне обґрунтування виділення правопорушень проти прав та свобод платників податків в окрему групу податкових правопорушень було здійснене рядом вітчизняних та зарубіжних фахівців (насамперед, російським фахівцем С.Г. Пепеляєвим) ще в другій половині 90-х ХХ ст. [див. детальніше: 1, с. 177], проте законодавці (як вітчизняні, так і з інших країн СНД) не поспішали вводити до адміністративно-деліктних кодексів країн СНД відповідні складі адміністративних правопорушень.

Так, законодавство України про адміністративні правопорушення до кінця 2011 р. взагалі не містило складів адміністративних правопорушень проти прав платників податків, хоча ще з 90-х рр. ХХ ст. в Законі України "Про державну податкову службу в Україні" від 4 грудня 1990 р. №509-ХІІ, який діяв до 12 серпня 2012 р., було закріплено норми, що

передбачали можливість застосування, зокрема, і адміністративної відповідальності до посадових осіб органів державної податкової служби України та податкової міліції за невиконання або неналежне виконання ними своїх обов'язків та за їхні протиправні дії або бездіяльність (ч. 2 ст. 13, ч. 1 ст. 25). На даний час подібні за змістом норми містять ПК України, які передбачають, що: за невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків посадові особи контролюючих органів несуть відповідальність згідно із законом (п. 21.1 ст. 21); посадова чи службова особа податкової міліції, яка порушила вимоги закону або неналежно виконує свої обов'язки, несе відповідальність у встановленому законом порядку (п. 354.4 ст. 354).

Вперше в законодавстві про адміністративні правопорушення країн СНД адміністративну відповідальність посадових осіб органів державної податкової служби України (нині – органів державної фіскальної служби України,) та деяких інших контролюючих органів за порушення прав платників податків було встановлено з 19 грудня 2011 р. Законом України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедур припинення юридичних осіб та підприємницької діяльності фізичних осіб – підприємців за їх рішенням" від 19 травня 2011 р. № 3384-VI, яким до нової редакції ст. 166⁶ КУпАП "Порушення порядку припинення юридичної особи або підприємницької діяльності фізичної особи – підприємця" було введено два склади адміністративних правопорушень проти прав платників податків, що діють і дотепер з певними редакційними змінами:

1) безпідставне заперечення органів доходів і зборів, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування проти проведення державної реєстрації припинення юридичної особи (ч. 9 ст. 166⁶ КУпАП);

2) непроведення або несвоєчасне проведення органами доходів і зборів, фондів соціального страхування та Пенсійного фонду України перевірок, пов'язаних з припиненням юридичної особи, та ненадання або несвоєчасне надання відповідних довідок про відсутність заборгованості із сплати податків, зборів або єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, страхових коштів до Пенсійного фонду України та фондів соціального страхування, контроль за справлянням яких здійснюють органи доходів і зборів, фонди соціального страхування та Пенсійний фонд України (ч. 10 ст. 166⁶ КУпАП).

Вчинення правопорушень, передбачених ч. 9 та 10 ст. 166⁶ КУпАП, тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб органів доходів і зборів, фондів соціального страхування та Пенсійного фонду України у розмірі від 200 до 250 НМДГ. Право складати протоколи про ті адміністративні правопорушення, передбачені ч.9, 10 ст.166⁶ КУпАП, згідно п. 1 ч. 1 ст. 255 КУпАП на даний час мають уповноважені на те посадові особи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців. У зв'язку з ліквідацією у 2015 р. Державної реєстраційної служби України ці функції на підставі постанов Кабінету Міністрів України "Питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції" від 21 січня 2015 р. № 17 та "Питання Міністерства юстиції" від 31 березня 2015 р. № 150 було передано Міністерству юстиції України.

Право розглядати справи про адміністративні правопорушення, передбачені ч. 9, 10 ст. 166⁶ КУпАП, та накладати адміністративні стягнення було надано суддям районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів (ст.221 КУпАП).

Дуже вагомим кроком щодо захисту прав суб'єктів господарювання від свавілля контролюючих органів стало включення з 16 серпня 2014 р. Законом України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження втручання у діяльність суб'єктів господарювання" від 22 липня 2014 р. № 1600-VII до КУпАП ст. 166²¹, яка встановила адміністративну відповідальність посадових осіб органів державного нагляду (контролю) за порушення порядку здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності.

Частиною 1 ст. 166²¹КУпАП передбачено загалом 12 складів адміністративних правопорушень, зокрема:

- 1) порушення строків здійснення заходів державного нагляду (контролю);

- 2) порушення періодичності здійснення планових заходів державного нагляду (контролю);
- 3) проведення заходів державного нагляду (контролю) за відсутності підстав, установлений законом;
- 4) проведення планових заходів державного нагляду (контролю) без своєчасного письмового повідомлення, якщо необхідність зазначеного повідомлення встановлений законом;
- 5) проведення планових заходів державного нагляду (контролю) з порушенням строків такого повідомлення, якщо необхідність та строк зазначеного повідомлення встановлений законом;
- 6) проведення позапланових заходів державного нагляду (контролю) без погодження відповідного центрального органу виконавчої влади, якщо отримання такого погодження є обов'язковим відповідно до закону;
- 7) здійснення заходів державного нагляду (контролю) без застосування акта перевірки, що містить перелік питань для проведення перевірки виконання вимог законодавства у сфері господарської діяльності;
- 8) порушення встановленого Законом України "Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності" порядку відбору зразків продукції;
- 9) проведення перевірки додержання вимог законодавства, нагляд (контроль) за додержанням якого не належить до повноважень органу державного нагляду (контролю), встановлених законом;
- 10) висунення вимог щодо надання документів, інформації, зразків продукції, що не стосуються здійснення заходу державного нагляду (контролю);
- 11) ненадання акта перевірки, складеного за результатами заходу державного нагляду (контролю),
- 12) надання з порушенням встановленого законом строку акта перевірки, складеного за результатами заходу державного нагляду (контролю).

Проте, застосування ст. 166²¹КУАП у випадку порушення контролюючими органами прав платників податків, зокрема, при здійсненні проведенні перевірок платників податків та інших контролюючих заходів органами державної фіскальної служби України, стало неможливим вже з 1 січня 2015 р. у зв'язку з прийняттям Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи" від 28 грудня 2014 р. №71-VIII, яким було внесено доповнення до ч. 1 ст. 2 Закону України "Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності" від 5 квітня 2007 р. № 877-V, відповідно до якого дія цього Закону вже не поширюється на відносини, що виникають під час здійснення заходів контролюючими органами державної фіскальної служби. На даний час порядок проведення перевірок платників податків регулюється лише главою 8 (ст.ст. 75-86) ПК України без урахування норм Закону України "Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності".

Підсумовуючи наведене вище, **вважаємо за необхідне внести до КУАП окрему статтю, передбачивши в ній відповідальність за порушення прав платників податків при проведенні перевірок та інших контролюючих заходів органами доходів і зборів України.**

Джерела та література:

1. Іщенко В. В. Забезпечення прав платників податків в Україні засобами адміністративної відповідальності / В. В. Іщенко // Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні : зб. матеріалів III Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 29 листопада 2012 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012. – С. 177–178.

СПРАВА НАДІЇ САВЧЕНКО – СВІДОМЕ ІГНОРУВАННЯ ТА БЕЗПРЕЦЕДЕНТНЕ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ І НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

В. С. Каліберда, В. В. Іщенко

Однією з найголовніших галузей є міжнародне право прав людини, основним завданням якого є захист прав і свобод людини на міжнародному, державному та регіональному рівнях. Після Другої світової війни питання про захист прав і свобод людини набули дуже широкого поширення. Був створений ряд міжнародних документів, які стали основою для регулювання та забезпечення на належному рівні прав людини у світі, у власній країні. Здавалось би, що завдяки прийнятим деклараціям, пактам та іншим документам, повинен був би здійснюватися найбільш ефективний захист та регулювання прав індивіда, що свідчило б як доказ поступу всього людства, ознака загальнодемократичних тенденцій розвитку суспільства.

На жаль, на сучасному етапі трапляються випадки, коли основні принципи, які закріплює ця галузь, так і залишаються на папері, та не реалізуються на практиці.

Пряме та свідоме ігнорування прав людини, порушення конвенцій і угод, що призводить до руйнівних наслідків для держав, падіння статусу країн на світовому рівні, і перш за все, зламані долі людей, які стали жертвами політичних режимів і свідомого ігнорування норм міжнародного права.

На даний час Україна – це держава, де ігнорування прав людини і неспроможність запобігти порушенню цих норм, по відношенню до громадян країни з боку інших держав, стали вже звичною справою. Найбільш кричущим прикладом цього є події в країні протягом 2014 – 2015 року: Революція гідності, російське вторгнення на територію держави, початок антитерористичної операції. Свідоме порушення прав людини, які проголошувались в Загальній декларації прав людини, міжнародних конвенціях та інших договорах, стали вже звичною практикою. Особливо гостро стало питання щодо порушення прав українських військовополонених. Найвідомішою, і мабуть, найяскравішим проявом ігнорування норм міжнародного гуманітарного права ми можемо спостерігати на прикладі кримінальної справи проти української льотчиці, офіцера Збройних сил України та народного депутата України Надії Савченко, яка потрапила в полон до бойовиків «ЛНР» та була незаконно вивезена на територію Російської Федерації, де їй було висунуто звинувачення у пособництві в убивстві 17 червня 2014 року російських журналістів ВДТРК Ігоря Корнелюка та Антона Волошина, а також у незаконному перетині українсько-російського кордону.

У справі Надії Савченко найголовнішим порушенням можна вважати порушення її права щодо розгляду її справи судом тієї держави, громадянкою якої вона є, тобто в суді України, а також порушення права на справедливе судочинство, яке закріплене за ст.6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Ця справа має чисельну кількість міжнародного права.

Наведемо декілька аспектів, завдяки яким стане зрозуміло, що ця гучна справа на даний момент є одним з найвдаліших прикладів того, як держава-окупант (Російська Федерація) діє за політичним сценарієм, а не за правовою процедурою по відношенню щодо Надії Савченко. Росія вчинила жорстке порушення імперативних норм міжнародного права.

1. Викрадення громадянки України з території її держави, за сприянням державних органів РФ. Росія не скористалася, навіть не робила спроби скористатися механізмом екстрадиції, обравши шлях викрадення шлях викрадення громадянки України з території її держави. Таке поведіння є прямим порушенням Мінських угод та інших норм міжнародного гуманітарного права.

2. Порушення РФ консульського права в продовж усього періоду ув'язнення до Надії Савченко не був допущений український консул, для надання консульської допомоги та з'ясування обставин того, як за версією Росії « вона опинилась на території країни-окупанта в статусі біженця, вчинивши при цьому злочин». Такими діями РФ свідомо порушує міжнародні

зобов'язання, визначені в ч.1 ст. 36 Віденської конвенції про консульські зносини від 24.04.1963 року. Ще треба зазначити, що, Російська Федерація порушила ч.1 та ч.2 ст.13 Консульської конвенції між Україною та Російською Федерацією від 15.01.1993 року, а саме:

1) не повістила у триденний строк українську консульську посадову особу про затримання та арешт громадянки України;

2) не забезпечили реалізацію права консульської посадової особи України не пізніше, ніж через чотири дні з дня арешту громадянки України, встановити з нею контакт для надання необхідної правової допомоги.

3. І найголовніше - відкриття кримінальної справи за відсутності вмотивованих доказів і складу злочину, обвинувачення в якій ґрунтується лише на непрямих доказах з боку представників країни – окупанта і моральному гнобленні самої обвинуваченої. Надію Савченко не можуть судити на території іншої держави, бо не дотримано принципів національної і територіальної юрисдикції.

Порушення Миських угод, зокрема, Мінського протоколу, в якому одним з основним пунктів зазначено: «Негаймо звільнити всіх заручників і незаконно утримуваних осіб», ігнорування Конвенції про захист права людини та основоположні свободи, положень Віденської конвенції про консульські зносини, Женевської конвенції про поводження з військовополоненими, все це є наявним прикладом того, що не всі держави здатні дотримуватись міжнародних норм, які створювались задля регулювання миру.

На прикладі справи української льотчиці ми бачимо, що в половині випадків принципи та норми міжнародного правового регулювання, захист прав людини на міжнародній арені так і залишаються на папері, не виконуючись у реальному житті.

Отже, можемо зробити висновок, що на даному етапі нашого існування багато країн неспроможні виконувати елементарні норми міжнародного права, слідувати положенням міжнародних умов і договорів, через що, перш за все, страждають громадяни країни, люди, які повинні бути найголовнішими творцями історії нації, держави.

Джерела та література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (04.11.1950) [Електронний ресурс]: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Віденська конвенція Віденська Конвенція про консульські зносини (24.04.1963) [Електронний ресурс]: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_047
3. Консульська конвенція між Україною і Російською Федерацією (15.01.1993) [Електронний ресурс]: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/643_038
4. Конвенція про поводження з військовополоненими (27.07.1929) «Справа Надії Савченко» [Електронний ресурс]: https://uk.wikipedia.org/wiki/Справа_Савченко
5. «МИД Украины осудил нарушение Россией прав Надежды Савченко» [Електронний ресурс] : http://news.liga.net/news/politics/5591305-mid_ukrainy_osudil_narushenie_rossiye_prav_nadezhdy_savchenko.htm
6. Мінський протокол (05.09.2014)[Електронний ресурс]: https://uk.wikipedia.org/wiki/Мінський_протокол

ПРАВОВИЙ СТАТУС НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ ЖІНОЧОЇ СТАТІ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ

Н. В. Карпінська

Не піднімаючи проблему пріоритетності міжнародних стандартів відносно конституційних та інших положень національного законодавства, зазначимо, що забезпечення процесу ресоціалізації неповнолітніх осіб жіночої статі на основі гендерного підходу має безпосереднє відношення до сфери прав людини та закріплення їх правового статусу.

Тривалий період часу не існувало окремого міжнародного документа щодо категорії неповнолітніх осіб жіночої статі, який би регулював умови виконання ними кримінального покарання та особливості процесу їх ресоціалізації, і тому до неповнолітніх засуджених осіб жіночої статі застосовувалися загальні положення міжнародно-правових стандартів поведження із неповнолітніми засудженими особами та засудженими жінками, а саме: Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила), Керівні принципи Організації Об'єднаних Націй для попередження злочинності серед неповнолітніх (Ер-Рядські керівні принципи), Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Європейські пенітенціарні правила, Конвенція про права дитини тощо [1, с.58-75].

В міжнародних документах у сфері прав людини (Загальна декларація прав людини, Конвенція про захист прав людини і основних свобод, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Конвенція про права людини тощо) в загальних рисах закріплено рівність у правах незалежно від статі, відповідно, жінки користуються тими ж правами, що й чоловіки. Таким чином, в міжнародних документах загального характеру неспеціалізовані права жінок не залежно від віку (в тому числі і неповнолітніх) прирівняні із правами чоловіків. Для забезпечення захисту прав жінок на міжнародному рівні були прийняті спеціальні акти (Декларація про захист жінок і дітей в надзвичайних обставинах та в період збройних конфліктів, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок тощо), які додатково закріплюють рівні права жінок нарівні з чоловіками в соціально-економічних правовідносинах. В цьому випадку правовий статус жінок незалежно від віку (в тому числі і неповнолітніх) також прирівняний до статусу чоловіків [1, с.58-75].

Вважаємо за необхідне окремо зупинитися на особливостях поведження з неповнолітніми особами, засудженими до позбавлення волі, та їх правового статусу, прямо закріплених в міжнародних актах:

- у ст. 26.2 Пекінських правил, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила) вказується, що позбавлення волі повинне здійснюватися в умовах і обставинах, що забезпечують дотримання прав неповнолітніх. Неповнолітнім у виправних установах необхідно забезпечувати догляд, захист і допомогу – соціальну, психологічну, медичну, фізичну, а також допомогу в галузі освіти і професійної підготовки з урахуванням їх віку, статі та особистості, а також інтересів їх повноцінного розвитку [2];

- відповідно до ст. 26.3 Мінімальних стандартних правил, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх – неповнолітні особи у виправних установах повинні утримуватися окремо від дорослих. Необхідно наголосити, що положення чинного КВК суперечать вказаній статті Мінімальних стандартних правил, оскільки спостерігається певне неузгодження між змістом ст. 92 та ст. 141. У Главі 21 поряд із визначенням особливостей відбування покарання у вигляді позбавлення волі щодо неповнолітніх виокремлюються також жінки на підставі їхньої соціально-демографічної характеристики (стан вагітності, наявність малолітніх дітей).

Так у ст. 141 КВК зазначається, що при виправних колоніях, в яких відбувають покарання засуджені до позбавлення волі жінки, у разі необхідності організуються будинки дитини. Засуджені жінки, крім, засуджених до позбавлення волі на строк більше п'яти років за умисні тяжкі та особливо тяжкі злочини, можуть поміщати в будинки дитини своїх дітей віком до трьох років. До того ж, ця норма визначає правила поведження по відношенню до жінок із вагітністю понад чотири місяці або ж тих, хто має при собі дітей віком до трьох років (в окремих випадках до чотирьох років), та перебувають в установі, яка не має наявних можливостей та умов для народження та виховання дитини. Ця категорія засуджених відповідно до ст. 141 КВК направляється адміністрацією виправної колонії для подальшого відбування покарання у ту виправну колонію, при якій є будинок дитини.

Як зазначає Г. С. Резніченко [3, с. 25] граматичне та систематичне тлумачення змісту цієї норми свідчить, що цей порядок стосується будь-якої засудженої незалежно від її віку. А таким чином і неповнолітніх дівчат, які завагітніли, а бо ж мають малолітню дитину. Зазвичай будинок дитини розміщується у виправних закладах, де утримуються дорослі

засуджені жінки. За таких умов положення ст. 141 КВК не узгоджується із положеннями ст. 92 КВК, яка принципово встановлює вимоги щодо роздільного утримання неповнолітніх від дорослих засуджених.

Виконання покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх жінок доводить деякі розбіжності між законодавчим визначенням та правозастосуванням у сфері класифікації засуджених жінок за віком – об'єктивно це пов'язано із необхідністю створення належних умов для народження, догляду та виховання дитини в умовах ізоляції, а отже необхідністю переведення неповнолітніх вагітних жінок та жінок, які народили дитину під час відбування покарання у ті установи, які мають будинок дитини [3, с.25].

Погоджуємось з науковцями, що соціально-демографічні властивості вагітних жінок та жінок, які мають малолітніх дітей, обумовлюють особливості класифікації жінок за віком в жіночих установах по виконанню покарань мінімального рівня безпеки як такі, що пов'язані із наявністю об'єктивних підстав для утримання разом дорослих та неповнолітніх жінок, які перебувають у стані вагітності, або ж мають при собі дітей віком до трьох років [3, с. 25].

Відповідно до міжнародних стандартів та досвіду окремих країн світу ці випадки розглядаються як такі, що не можуть суттєво пошкодити процесу виправлення та ресоціалізації засуджених жінок неповнолітнього віку, але при розподілі засуджених необхідно знаходити оптимальне співвідношення осіб молодшого та більш старшого віку, враховуючи психологічну сумісність.

21 грудня 2010 року Генеральна асамблея ООН здійснила важливий крок, в напрямку впровадження гендерного підходу при організації процесу ресоціалізації неповнолітніх осіб жіночої статі, прийнявши міжнародний документ під назвою United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (the Bangkok Rules) – Правила ООН, що стосуються поводження з жінками-в'язнями і заходів покарання для жінок-правопорушників, не пов'язаних з позбавленням волі (Бангкокські правила). Зазначений міжнародний документ (надалі Бангкокські правила) ніяким чином не замінює, а доповнює існуючі міжнародні стандарти щодо поводження із засудженими особами.

Відповідно, у попередніх зауваженнях до Бангкокських правил аргументується, що у зв'язку з недосягненням у міжнародній практиці дотримання положень Конвенції про права дитини в тій частині, що дівчата (діти жіночої статі до 18 років) повинні користуватися додатковими можливостями і мати захист, які відповідають їхньому віку, максимальний захист цього міжнародного стандарту спрямований на категорію неповнолітніх осіб жіночої статі [4].

Бангкокські правила складаються з чотирьох розділів, які включають в себе 70 правил. В контексті дослідження науковий інтерес для нас становлять підрозділи А та В другого розділу Правил, які містять додаткові норми поводження з неповнолітніми особами жіночої статі, що перебувають в установах виконання покарань. У документі також зазначається, що на неповнолітніх осіб жіночої статі розповсюджується рівною мірою дія положень інших розділів цього міжнародного документа, при умові, що вони не суперечать правилам, розробленим для неповнолітніх жінок, і покращують становище останніх. Згідно ж українського законодавства, неповнолітні особи які відбувають покарання у виховних колоніях, по досягненню повноліття (18 років) можуть бути залишені до закінчення строку покарання у виховній колонії, з метою закріплення результатів виправлення, загальноосвітнього або професійно-технічного навчання, не довше ніж до досягнення ними двадцяти двох років [1, с.58-75].

Також на засуджених, які досягли вісімнадцятирічного віку і залишені у виховній колонії, поширюються умови відбування покарання, норми харчування і матеріально-побутового забезпечення, встановлені для неповнолітніх засуджених (ч. 3 ст. 148 КВК України). Таким чином, дія підрозділів А та В Бангкокських правил, які стосуються умов ресоціалізації в установах для неповнолітніх осіб жіночої статі розповсюджується і на повнолітніх осіб жіночої статі, які залишені відбувати покарання у виправних установах для неповнолітніх з метою закріплення результатів виправлення та ресоціалізації.

Невелика кількість установ виконання покарань для них, а, відповідно, чималі відстані, які розділяють засуджених із сім'єю та родиною. Зазначена ситуація неодмінно призводить до

ізоляції, яка має дуже негативний соціальний та психологічний вплив на засуджену і не сприяє її ресоціалізації [5].

У пр.4 Бангкокських правил вказується на необхідності відбування покарання як жінками, так і неповнолітніми дівчатами в установах, які знаходяться недалеко від місця їх проживання. Положення про необхідність відбування покарання засудженими особами в пенітенціарних закладах, які знаходяться близько від дому, міститься в Європейських пенітенціарних правилах, вказуючи, що «...за можливості засуджені повинні направлятися для відбування покарання в пенітенціарні заклади, які розташовані поблизу місця проживання чи соціальної реабілітації...» [6].

Доцільно буде зазначити, що засуджених до позбавлення волі неповнолітніх дівчат в Україні тримають в єдиній виправній установі – Мелітопольській виховній колонії для неповнолітніх осіб жіночої статі, що аж ніяк не сприяє належному підтриманню їхніх соціальних зв'язків, перешкоджаючи тим самим процесу ресоціалізації, формуванню гендерної ідентичності особи.

Вирішення вказаної ситуації та приведення законодавства у відповідність до міжнародно-правових стандартів вбачаємо у функціонуванні відкритих регіональних виховних центрів ресоціалізації для неповнолітніх осіб жіночої статі засуджених до позбавлення волі, рекомендації щодо необхідності створення яких знаходимо в правилах ООН стосовно неповнолітніх позбавлених волі. В пр. 30 даного документу рекомендується створення відкритих виправних установ для неповнолітніх. Вказане правило містить положення про основні вимоги до установ виконання покарань відкритого типу: «...відкриті виправні установи – це установи в яких заходи безпеки відсутні або обмежені. Кількість неповнолітніх осіб має бути наближена до мінімальної, що дозволить забезпечити індивідуальний підхід в ресоціалізації. Відкриті виправні установи для неповнолітніх мають бути децентралізованими та сприяти полегшенню соціальних контактів засуджених» [2].

Правило 66 Європейських пенітенціарних правил теж зазначає, що необхідно використовувати будь-яку можливість для забезпечення розширення соціальних зв'язків засудженої особи із зовнішнім світом, оскільки це допоможе досягненню основної мети – ресоціалізації [7].

Хоча пенітенціарна система України на сьогодні не передбачає закладів відкритого типу, вони могли б стати ефективним засобом ресоціалізації, особливо в частині відновлення та формування позитивних соціально-корисних зв'язків та успішної інтеграції в суспільство. Функціонування закладів відкритого типу для неповнолітніх осіб (жіночої статі зокрема) не допустило б розриву особи зі звичним середовищем та створило б умови для успішної ресоціалізації.

Джерела та література:

1. Карпінська Н. В. Ресоціалізація неповнолітніх осіб жіночої статі у виховній колонії : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Карпінська Н. В. ; Академія адвокатури України. – Київ, 2015. – 20 с.
2. United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (The Beijing Rules) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r033.htm>.
3. Резніченко Г. С. Особливості виконання (відбування) покарання у виді позбавлення волі стосовно засуджених жінок, які є вагітними або мають малолітніх дітей : дис. ... канд. юрид. наук / Резніченко Г. С. ; Одеський держ. ун-т внутріш. справ. – Одеса, 2008. – 237 с.
4. Державна пенітенціарна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/index5>. – Назва з екрану.
5. Букалов О. Жінки в місцях позбавлення волі [Електронний ресурс] / О. Букалов. – Режим доступу : <http://ukrprison.org.ua/articles/1299749084>. – Назва з екрану.
6. European prison rules (Recommendation No. R(87)3 adopted by the Committee of Ministers, of the Council of Europe on 12 February 1987 and Explanatory memorandum Strasbourg 1987 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uncjin.org/Laws/prisrul.htm>.

КОНТРОЛЬ ЯК ЗАСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ БЮДЖЕТНИХ СПОЖИВАЧІВ**Д. В. Коробцова**

Контроль за дотриманням бюджетного законодавства встановлюється нормами Бюджетного кодексу України, як важливий напрям діяльності учасників бюджетного процесу. Основні положення контролю представлено у загальних положеннях Бюджетного кодексу України (далі - БКУ) у розділі 1 «Бюджетна система України та основи бюджетного процесу». Для чіткого й однозначного виконання контрольних функцій визначаються основні терміни (ст. 2 БКУ). Контроль за дотриманням бюджетного законодавства, як напрям діяльності держави у бюджетному процесі встановлюють і інші норми БКУ. В умовах запропонованого БКУ правового регулювання міжбюджетних відносин в Україні вкрай актуальне значення має контроль за забезпеченням відповідності між повноваженнями на здійснення видатків, закріплених нормативними актами про бюджети, і бюджетними ресурсами, які повинні забезпечувати ці повноваження (розділ 4 БКУ «Міжбюджетні відносини»). Отже, законодавець визначає необхідність контролю за дотриманням бюджетного законодавства на всіх стадіях бюджетного процесу, проте поняття бюджетного контролю, його сутність, мета, завдання та процедура застосування заходів впливу на порушників залишаються пробілами чинного законодавства.

Завдання фінансового і бюджетного контролю випливають із сутності «контролю» та його об'єкта – «фінансів». Це дотримання законності фінансової діяльності держави, попередження та припинення фінансових (бюджетних) правопорушень і злочинів й ефективне використання її фінансових ресурсів. Державний фінансовий контроль як складова фінансової діяльності держави в бюджетному процесі має специфічну практику проведення, цільову спрямованість, яка відрізняє його від інших видів контролю. За змістом, природою контрольних відносин фінансовий контроль поділяється на інституційні види. За характером інститутів відокремлюються види контролю, як зазначають дослідники фінансово-правових відносин [1, с. 58; 2, с. 86]. Бюджети, як фонди коштів – це одна із важливих, але не єдина складова державних фінансових ресурсів. Бюджетні фонди акумулюються в бюджетній системі шляхом регулювання бюджетного процесу нормами бюджетного права. Тому різновидом фінансового контролю є контроль за дотриманням бюджетного законодавства, тобто бюджетний контроль.

В сучасних політичних та економічних відносинах в Україні контроль у бюджетному процесі потрібен для постійного відстеження дотримання норм бюджетного законодавства, своєчасного запобігання бюджетним порушенням, зміцнення бюджетної дисципліни як умови якісного виконання учасниками бюджетної діяльності та посадовими особами своїх зобов'язань та забезпечення задоволення інтересів бюджетних споживачів. Відсутність чіткої визначених концептуальних засад бюджетного контролю призводить до численних порушень бюджетного законодавства. Так прокуратурою Харківської області протягом 2014 року проведено 358 перевірок у порядку нагляду за додержанням і застосуванням бюджетного законодавства, за результатами яких розпочато 48 кримінальних проваджень, за внесеними 268 поданнями до дисциплінарної відповідальності притягнуто 192 посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування, у тому числі органів контролю - 32 особи, до бюджету відшкодовано понад 2 млн. грн. [3, с. 34].

Пробіли та недосконалість норм бюджетного законодавства призводять до судових суперечок і неможливості своєчасного використання коштів місцевих бюджетів, а також до порушення прав учасників бюджетного процесу, іноді у прихованій формі. Наприклад, відповідно до Закону України "Про Державний бюджет України на 2015 рік" (далі - Бюджетний закон) прожитковий мінімум на особу з 1 вересня 2015 року складає 1330 гривень, а мінімальна заробітна плата 1378 гривень [2]. В умовах інфляції та девальвації гривні це свідчить про законодавче обмеження споживання та формалізацію бюджетних інтересів. Все

це призводить до численних збитків в державі і, як наслідок, до незабезпечення громадян суспільними потребами.

Таким чином, бюджетна практика має недосконалий характер, і організація виконання державою функцій щодо управління бюджетним процесом потребує налагодженої системи контролю на базі чіткого правового визначення його значення, місця, завдань у бюджетному процесі, організаційно-методологічних та правових засад здійснення.

Значення бюджетного контролю для захисту прав бюджетних споживачів, як і будь-якого соціального явища, можна розглянути через його логіко-семантичну природу, тобто роль предмета, дії, явища в людському житті [5]. Використовуючи цю філософську конструкцію проаналізуємо значення бюджетного контролю через притаманний цій діяльності матеріальний зміст і правову форму.

Сутність відносин у сфері бюджетного контролю полягає в діяльності щодо перевірки законності, доцільності, ефективності фінансових операцій з грошовими коштами, які встановлюються в нормативних актах про бюджет і реалізуються через систему заходів, пов'язаних з формуванням, розподілом та витрачанням бюджетних коштів у відповідній встановленій законом процедурі.

Правова форма бюджетного контролю пов'язана з нормативно-правовим регулюванням діяльності за дотриманням учасниками бюджетного процесу процедури укладання, розгляду і прийняття бюджетного закону, рішень про місцеві бюджети, їх виконання та звітності про виконання, однак контроль повинен відбуватися не тільки за стадіями бюджетного процесу. Поділяємо думку, що у фінансовому праві бюджетний контроль виступає, у двох формах:

1) оперативно-виконавча форма – діяльність державних органів влади (парламенту, президента, уряду, тощо), тобто всіх учасників бюджетного процесу з реалізації правових приписів шляхом створення, зміни або припинення правовідносин, що складаються у бюджетному процесі;

2) правоохоронна форма – діяльність органів спеціального фінансового контролю, розпорядників бюджетних коштів, правоохоронних органів щодо дотримання бюджетного законодавства та захисту від порушень [6, с. 19].

Повноваження з контролю по дотриманням бюджетного законодавства притаманні всім учасникам бюджетних відносин, проте за обсягом прав і обов'язків контролюючи суб'єкти знаходяться у різному правовому становищі. Умовно заходи що застосовуються за порушення бюджетного законодавства до учасників бюджетного процесу (ст.117 БКУ), можливо поділити на дві групи. По перш, це фінансові санкції, у вигляді зупинення операцій з бюджетними коштами, призупинення бюджетних асигнувань та інші. По друге – адміністративні засоби, у вигляді зупинення дії рішення про місцевий бюджет, або попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства. Механізм застосування заходів впливу за порушення бюджетного законодавства, які встановлюються ст.117 БКУ, законом не визначається, відсутні правові засади організації контрольної діяльності системи органів державного фінансового контролю в бюджетному процесі, зокрема не визначені повноваження Рахункової палати України, що негативно впливає на розвиток не тільки бюджетних відносин, а й фінансової системи країни в цілому. Відсутність організаційно-правових засад фінансового контролю впливає і на відсутність методології контролю в бюджетному процесі та, як наслідок, на забезпечення інтересів громадян та бюджетних установ.

Бюджетний процес як цілісне явище складається із сукупності різних закономірних властивостей та дій, частин, до яких належить і контроль. Контроль – це процес, діяльність, яка притаманна бюджетному процесу і здійснюється поряд з ним, однак також має самостійне, відокремлене значення, а його сутність розкривається через окремі складові елементи, що його характеризують. Використовуючи логіко-семантичний та системний методи сучасного наукового пізнання поняття «контроль за дотриманням бюджетного законодавства», тобто бюджетний контроль, можна розглядати як вид загальнодержавної системи контролю і різновид державного фінансового контролю.

Отже, виходячи із загальнотеоретичного наукового значення контролю, місця і значення державного фінансового контролю в бюджетній сфері, доцільно в подальшому

ввести зміни до чинного бюджетного законодавства (глава 18 БКУ) щодо правового механізму застосування заходів впливу за порушення бюджетного законодавства та повноважень контролюючих суб'єктів, діяльність яких повинна бути спрямована на перевірку дотримання бюджетного законодавства і ефективність формування, розподілу та використання бюджетних коштів. Методологічні та практичні аспекти контрольної діяльності нерозривно пов'язані між собою, є взаємозумовленими та визначають необхідність контролю в бюджетному процесі як його невід'ємної складової.

Джерела та література:

1. Воронова Л. К. Финансовое право : учебное пособие [для студентов юридических вузов и факультетов] / Л. К. Воронова, Н. П. Кучерявенко. – Харьков : Легас, 2003. – 360 с.
2. Савченко Л. А. Правові проблеми фінансового контролю в Україні : монографія / Л. А. Савченко. – Ірпінь : Акад. держ. податкової служби України, 2001. – 407 с.
3. Інформація Про стан законності у Харківській області за 2014 рік (відповідно до статті 51-1 Закону України "Про прокуратуру"), Харків : НДІ Прокуратури, 2014 р. – 54 с.
4. "Про Державний бюджет України на 2015 рік" Закон України від 28.12.2014 № 80-VIII // Відомості Верховної Ради України [з] від 30.01.2015 р., № 5.
5. Про затвердження Стратегії розвитку системи державного фінансового контролю, що здійснюється органами виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України : від 24.07.2003 р., № 1156 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 31. – Ст. 1613.
6. Гетманець О. П. Бюджетний контроль: організаційно-правові засади: Монографія / О.П. Гетманець .-Харків: Екограф, 2008.-308 с.

РОЛЬ ЄДИНОГО СОЦІАЛЬНОГО ВНЕСКУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Н. В. Лаговська

Питання прав і свобод людини на сьогодні є найважливішою проблемою внутрішньої та зовнішньої політики всіх держав світової спільноти. Саме стан справ у сфері забезпечення прав і свобод, їх практичної реалізації є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку будь-якої держави й суспільства в цілому. Кожна людина має громадянські (особисті) й політичні права, свободи, а також економічні, соціальні, екологічні та культурні права. Вони мають бути загальні та рівні для всіх. Без дотримання цих прав неможливе нормальне існування та розвиток людини в суспільстві. Важливу роль для людини мають економічні та соціальні права, які дозволяють почувати себе незалежними та захищеними. На думку автора, єдиний соціальний внесок відіграє значну роль в забезпеченні цих свобод[1, 2].

Теоретичні та практичні аспекти впровадження єдиного соціального податку відображені у працях В. Внукової, Н. Кузьминчук, У. Садової, Ю. Конопліної, В. Гейця, Д. Полозенка, В. Скуратівського та багатьох інших. Значний внесок у становлення та розвиток державного соціального страхування зробили іноземні вчені, зокрема К. Еспін-Андерсен і Дж. Е. Кольберг, однак ці питання залишаються не дослідженими до кінця .

У зв'язку з проведенням податкової реформи в Україні виникла необхідність проведення реформи у системі соціального страхування.

З 2011р. проводяться відповідні заходи щодо формування системи внесків на державне пенсійне страхування та загальнообов'язкове державне соціальне страхування, які не входять до складу податкової системи, але суттєво впливають на загальний рівень податкового коефіцієнта, податкове навантаження на працю й масштаби заробітної плати, що в свою чергу впливає на обсяг надходжень податку з доходів фізичних осіб в місцеві бюджети.

Реформування системи внесків на державне пенсійне страхування та загальнообов'язкове соціальне страхування полягає в тому, що запроваджено єдиний соціальний внесок, який утримується із зарплати найманих працівників і нараховується на фонд оплати праці та сплачується роботодавцями.

Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування - це консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб та членів їхніх сімей на отримання страхових виплат (послуг) за даними видами загальнообов'язкового державного соціального страхування [3].

Питання реєстрації та обліку платників єдиного внеску урегульовано Пенсійним фондом України в постановках правління ПФУ «Порядок взяття на облік та зняття з обліку в органах Пенсійного фонду України платників єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та «Положення про Державний реєстр загальнообов'язкового державного страхування» [4,5].

Обчислення єдиного внеску здійснюється на підставі бухгалтерських та інших документів, відповідно до яких проводиться нарахування та перераховується на рахунки Пенсійного фонду, які відкриті в органах Державного казначейства.

Єдиний соціальний внесок перераховується на рахунки Пенсійного фонду, які відкриті в органах Державного казначейства. Він нараховується в національній валюті (у гривнях) у межах максимальної суми заробітку (доходу) - 15 прожиткових мінімумів для працездатних осіб. Мінімальний розмір внеску обчислюється, виходячи з мінімальної зарплати, що діє в місяці, на який нараховують зарплату, дохід [6].

Єдиний соціальний внесок утримується із зарплати (виплат, які входять до фонду оплати праці) в розмірі 3,6%; з винагород за договорами за виконані роботи, надані послуги - 2,6%; з допомоги по тимчасовій втраті працездатності - 2%; із заробітної плати держслужбовців і науковців утримується 6,1%. Нарахування єдиного соціального внеску для роботодавців становлять від 36,76% до 49,7% залежно від класу професійного ризику виробництва. Для допомоги з тимчасової втрати працездатності нарахування єдиного соціального внеску становлять 33,2%. Бюджетні установи і організації сплачують єдиний внесок у розмірі 36,3% від фонду оплати праці.

Введення єдиного соціального внеску полегшило подання звітності до державних цільових фондів - всі ці відрахування зводяться в один єдиний соціальний внесок, який сплачується однією сумою. Замість звітування в 4 різні інстанції підприємець буде сплачувати і звітуватися лише до Пенсійного фонду - адже саме Пенсійний фонд буде адмініструвати цей внесок. У зв'язку з цим покращився документообіг.

Для визначення страхового стажу використовується категорія мінімального страхового внеску, яка передбачає використання не лише періоду сплати внесків, а й їхнього розміру. Проблематичним питанням є механізм визначення мінімального страхового внеску і яку інформацію про стаж конкретного працівника отримуватиме роботодавець [6, с. 26].

Для України введення ЄСВ - це перший за багато років зроблений крок у системі реформування державного соціального страхування, який повинен, враховуючи міжнародний досвід, поліпшити соціальний стан населення.

Введення єдиного соціального внеску значно полегшує життя роботодавцям та підприємцям у частині адміністрування нарахування та сплати внесків на пенсійне та соціальне страхування, але все ж проблемою залишається механізм визначення мінімального страхового внеску і яку інформацію про стаж конкретного працівника отримуватиме роботодавець.

Тема прав людини в Україні особливо актуальна. Революція гідності підняла це болюче питання на вістря. Важливо, щоб Єдиний соціальний внесок став важливим кроком в бік розв'язання цих питань. У зв'язку з цим для покращення системи соціального страхування необхідно:

- удосконалити механізм розподілу єдиного соціального внеску;

- ефективно управляти системою соціального страхування у відповідності з діючою нормативною базою і наявними фінансовими ресурсами.

Джерела та література:

1. Указ України «Про розроблення Національної стратегії у сфері прав людини» [Електронний ресурс]: Указ України від 15 жовтня 2014 р. № 811/2014. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/5012015-19364>
2. Міжнародний пакт «Про економічні, соціальні й культурні права» [Електронний ресурс]: Міжнародний пакт 1966 р., – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_042
3. Закон України «Про облік та збір єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [Електронний ресурс]: Закон України від 8.07.2010 р., № 2464–VI. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
4. Порядок взяття на облік та зняття з обліку в органах Пенсійного фонду України платників єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Постанова правління ПФУ № 27.09.2010р. - №21 - 6. зареєстровано в Міністерстві юстиції України 27.X.2010 р.№ 995/18290.
5. Положення про Державний реєстр загальнообов'язкового державного страхування : Постанова Правління ПФУ затверджена від 08.10.2010 р. № 22 - 1
6. Інструкція про порядок нарахування і сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Постанова правління ПФУ затверджена від 27.09.2010р. № 21 - 5.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ЕКСПЕРТА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

В. В. Легких

Підтримуючи думку І.В. Гори, вважаємо, що одним із засобів, яким адвокат не повинен нехтувати при здійсненні своєї професійної діяльності, є допомога експерта (спеціаліста), тобто особи, яка володіє спеціальними знаннями в різноманітних галузях науки, техніки, мистецтва, або ремесла, - в межах вирішення необхідних питань при виконанні прийнятого доручення на захист. Чинний КПК України надав адвокату низку можливостей використання спеціальних знань при здійсненні ним захисту осіб у кримінальних провадженнях [2, 5].

З огляду на те, що висновок експерта є джерелом доказів у кримінальному провадженні, та існує категорія справ в яких без проведення експертного дослідження неможливо встановити всі обставини справи, і, як наслідок, прийняти законне рішення по суті, то питання залучення експерта стороною захисту іноді відіграє дуже важливу роль при здійсненні захисту особи від обвинувачення.

Використання спеціальних знань у кримінальному процесі були предметом дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких О. В. Євстигнєєва, І. І. Трапезнікова, О. Р. Росинська, Т. В. Сахнова, В. Ю. Рагозіна, В. М. Катрєвич, О. В. Ломакіна, О. Г. Коваленко, Ю. Г. Плєсовських, Ю. С. Жарікова, В. В. Степанова, Л. Г. Шапіро.

Статтею 243 КПК передбачено, що стороною обвинувачення залучає експерта за наявності підстав для проведення експертизи, у тому числі за клопотанням потерпілого чи сторони захисту. Відповідно до цієї статті, стороною захисту має право самостійно залучити експерта на договірних засадах для проведення експертизи, в тому числі обов'язкової.

Отже, законодавцем встановлено, що залучення експерта стороною захисту можливо на договірних засадах, що передбачає платність проведення експертного

дослідження, що іноді може стати суттєвою перепорою для залучення експерта. В той самий час КПК передбачено право сторони захисту та потерпілого звертатися до слідчого, прокурора з клопотанням про залучення експерта. Навіть у разі відмови слідчого, прокурора у задоволенні такого клопотання, статтею 244 КПК передбачено право сторони захисту звернутися з аналогічним клопотанням до слідчого судді, але при цьому потрібно довести, що: для вирішення питань, що мають істотне значення для кримінального провадження, необхідне залучення експерта, проте сторона обвинувачення не залучила його або на вирішення залученого стороною обвинувачення експерта були поставлені запитання, що не дозволяють дати повний та належний висновок з питань, для з'ясування яких необхідне проведення експертизи, або існують достатні підстави вважати, що залучений стороною обвинувачення експерт внаслідок відсутності у нього необхідних знань, упередженості чи з інших причин надасть або надав неповний чи неправильний висновок; 2) вона не може залучити експерта самостійно через відсутність коштів чи з інших об'єктивних причин.

Таким чином, КПК передбачено право сторони захисту на залучення експерта на договірних засадах, а у випадку відсутності такої можливості, передбачено право звернутися до слідчого, прокурора, і у разі їх відмови до слідчого судді із клопотанням про залучення експерта, що відповідає загальним засадам кримінального провадження, в частині рівних прав сторін на збирання та подання до суду, в тому числі, такого доказу як висновок експерта.

Однак на практиці виникають деякі труднощі у реалізації такого права, як залучення експерта стороною захисту, та потерпілим з огляду на наступне. У разі прийняття слідчим суддею рішення про відмову у задоволенні клопотання сторони захисту про залучення експерта, сторона захисту фактично позбавлена можливості в отриманні та поданні до суду такого доказу як висновок експерта, оскільки оскарження такого рішення у апеляційному порядку чинним КПК не передбачено.

Крім того, як впливає зі змісту ст. 244 КПК потерпілий, його представники взагалі позбавлені можливості звертатися до слідчого судді з клопотання про залучення експерта, у разі відмови у задоволенні такого клопотання слідчим або прокурором.

Існування ж можливості залучення експерта на договірних засадах стороною захисту не гарантує в подальшому подання до суду висновку експерта, як доказу, оскільки на практиці може виникнути ситуація, коли досудове розслідування вже закінчено, а висновок експерта сторона захисту ще не отримала. В даному випадку, відповідно до ч. 11 ст. 290 КПК, сторона захисту має право розкрити матеріали (висновок експерта) стороні обвинувачення та долучити його до матеріалів кримінального провадження в суді. Обов'язковою умовою для долучення нового доказу у суді є розкриття його перед стороною обвинувачення.

Слід зазначити, що на відміну від сторони обвинувачення, сторона захисту прямо не впливає на продовження строку досудового розслідування з метою отримання висновку експерта, оскільки статтею 296 КПК передбачено, що прокурор задовольняє клопотання та продовжує строк досудового розслідування, якщо переконається, що додатковий строк необхідний для отримання доказів, які можуть бути використані під час судового розгляду, або для проведення чи завершення проведення експертизи, за умови що ці дії не могли бути здійснені чи завершені раніше з об'єктивних причин.

Але, якщо захисник вступає у справу на стадії судового розгляду та залучає експерта на договірних засадах саме на цій стадії, то може виникнути ситуація, коли сторона захисту отримає висновок експерта після оголошення вироку в суді першої інстанції, і в такому випадку долучення експертного висновку можливе лише в суді апеляційної інстанції, оскільки суд першої інстанції позбавлений можливості відкладати судовий розгляд, очікуючи висновку експерта, залученого стороною захисту на договірних засадах. Також, якщо стороною захисту заявлялось клопотання про залучення експерта судом першої інстанції, у зв'язку із неможливістю самостійно залучити експерта, але судом було відмовлено у задоволенні такого клопотання, знов таки єдиною надією для призначення експертизи або долучення вже готового експертного висновку до матеріалів провадження є суд апеляційної інстанції.

Статтею 404 КПК передбачено, що суд апеляційної інстанції може дослідити нові докази, якщо, в тому числі, про існування таких доказів стало відомо після ухвалення судового рішення. У випадку, якщо експертний висновок сторона захисту отримала після ухвалення

судового рішення судом першої інстанції, то, керуючись зазначеною статтею сторона захисту вправі заявити клопотання про дослідження нового доказу – висновку експерта. Але як впливає із зазначеної норми дослідження нових доказів є правом, а не обов'язком суду апеляційної інстанції.

В ситуації, коли судом першої інстанції було відмовлено у призначенні експертиз за ухвалою суду, стороні захисту необхідно враховувати положення статті 405 КПК, відповідно до яких апеляційний розгляд здійснюється за правилами судового розгляду в суді першої інстанції, з урахуванням особливостей, передбачених главою 31 КПК України. Враховуючи положення ст. 332 КПК можна прийти до висновку, що суд апеляційної інстанції вправі призначити експертизу за ухвалою суду.

Але слід звернути увагу, що для прийняття рішення щодо доцільності призначення експертизи за ухвалою суду, суду апеляційної інстанції необхідно буде повторно досліджувати обставини справи. Але статтею 404 КПК передбачено, що повторне дослідження обставин справи можливе лише за наявності клопотання учасників судового провадження про таке дослідження, за умови, що вони досліджені судом першої інстанції не повністю або з порушеннями. Таким чином, якщо судом першої інстанції обставини були досліджені без порушень і в повному обсязі, то суд апеляційної інстанції позбавлений можливості досліджувати їх повторно і, як наслідок, приймати рішення про призначення експертизи, що суперечить одній із засад кримінального провадження, в частині рівноправності сторін щодо збирання та подання до суду своїх доказів.

Висновки. Як вбачається із аналізу чинного КПК сторона захисту дещо обмежена в праві отримання та надання такого доказу, як висновок експерта, як під час досудового розслідування так і в судах першої та апеляційної інстанції, що потребує подальшого науково-практичного пошуку в даному напрямку.

Джерела та література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В. Г. Гончаренко, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К.: Юстініан, 2012. – 1224 с.
2. Використання спеціальних знань адвокатом : науково-практичний посібник / І. В. Гора ; Академія адвокатури України. – К.: Прецедент, 2013. – 62 с.
3. Збирання та дослідження доказів у стадії апеляційного провадження згідно КПК України, Бобечко Н.Р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CB4QFjAA&url=http%3A%2F%2Ffirbis-nbu.gov.ua%2Fcgi-bin%2Ffirbis_nbu%2Fcgibirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%2FChaau_2013_2_6.pdf&ei=OuGLVZa7N6aWygPC04P4Cg&usq=AFQjCNF5wV6n5U38LQ3Kp75aQANtlz8-vA&bvm=bv.96782255,d.bGQ

ПРИНЦИП НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ В ПОЛЬСЬКІЙ ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ

В. Я. Мартинюк

Принцип незалежності суддів належить до організаційної (судоустрійної) підсистеми правових принципів судової влади. Започаткована в Україні судово-правова реформа передбачає суттєве коригування вітчизняної парадигми організації та здійснення судової влади, а також імплементацію міжнародних і європейських стандартів правосуддя. В зазначеному контексті особливого значення набуває аналіз специфіки доктринального тлумачення і нормативно-правового закріплення принципу незалежності суддів в країнах, які на шляху до євроінтеграції пройшли глибоку суспільну трансформацію та державну

модернізацію. Вважаємо, що безперечну цінність складають відповідні позитивні напрацювання польських законодавців і дослідників.

Принцип незалежності суддів у польській правовій доктрині розглядається крізь призму імплементації Основних принципів незалежності судових органів, схвалених резолюціями 40/32 і 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року, де передбачено гарантування державою та закріплення в конституції або законах країни незалежності судових органів, гарантування права кожного на справедливий і публічний розгляд в компетентному, незалежному та об'єктивному суді відповідно до принципів, проголошених в Загальній декларації прав людини (стаття 10), Міжнародному пакті про громадянські й політичні права (стаття 14) та інших документах Організації Об'єднаних Націй. Незалежність суддів (*niezawisłość, niepodległość, niezależność sędziowska*) тлумачиться як конституційна засада здійснення правосуддя, що передбачає підпорядкованість суддів при розгляді справи вимогам конституції та законів і заперечує будь-який зовнішній тиск або залежність, особливо з боку органів публічної адміністрації. Контроль правомірності рішення судді повинен здійснювати інший суд відповідно до встановленого законом процедури. Необхідність нормативно-правового закріплення імперативу щодо незалежності суддів розглядається у контексті забезпечення реалізації суспільного запиту (публічного інтересу) на справедливий та об'єктивний розгляд справ у суді як спеціалізованій державній установі. Принцип незалежності суддів покликаний забезпечувати стабільність реалізації функції правосуддя незалежно від інституційних змін у механізмі реалізації державної влади або коливань політичної кон'юнктури.

Згідно зі ст. 173 Конституції Республіки Польща суди і трибунали є владою, відокремленою і незалежною від інших влад. Самостійність судів і незалежність суддів законодавчо закріплена. Незалежність суддів ґрунтується на визнанні інституційної самостійності суду. Суди самостійно здійснюють правосуддя на підставі конституції і законів, тобто незалежно від будь-якого нелегітимного впливу. У рішенні Конституційного Трибуналу Республіки Польща від 24 червня 1998 року № К 3/98 виокремлено такі складові елементи незалежності суддів як засадничого конституційного принципу правосуддя, організації та діяльності судів і професійної діяльності суддів: неупередженість по відношенню до учасників провадження („неприпустимо у привілейований спосіб трактувати одну зі сторін та зневажливо ставитися до іншої сторони”); незалежність від позасудових органів (інституцій); самостійність судді по відношенню до органів публічної влади, у тому числі й інших судових органів; незалежність від впливу політичних чинників, зокрема, політичних партій; внутрішня незалежність судді.

Польське законодавство містить низку організаційних і процесуальних гарантій незалежності суддів, а саме:

- суддівський імунітет (відповідно до ст. 181 Конституції Республіки Польща встановлено таке: без попередньої згоди передбаченого законом дисциплінарного суду суддя не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності або позбавлений волі; суддя не може бути затриманий або заарештований, за винятком затримання його на місці злочину, якщо його затримання необхідно для забезпечення належного провадження; про затримання невідкладно повідомляється голова відповідного місцевого суду, який може розпорядитися про негайне звільнення затриманого). Зазначимо, що при вчиненні злочину йдеться про формальний імунітет, який унеможливує притягнення судді до відповідальності без згоди дисциплінарного суду. Натомість у разі вчинення адміністративного правопорушення суддя наділений матеріальним імунітетом, що унеможливує адміністративну відповідальність (відповідно до ст. 81 Закону Республіки Польща „Про суди загальної юрисдикції” при вчиненні адміністративних правопорушень суддя несе виключно дисциплінарну відповідальність);

- незмінюваність на посаді (згідно зі ст. 180 Конституції Республіки Польща визначено, що: судді незмінні; звільнення, тимчасове відсторонення судді з посади, переведення його в інше місце або на іншу посаду всупереч його волі може відбуватися лише на законних підставах і лише у випадках, визначених законом; суддя може бути відправлений у відставку внаслідок хвороби або втрати сил, що унеможливує виконання ним своїх обов'язків; порядок провадження, а також спосіб оскарження в суді визначається законом (це

положення конкретизовано у ст.ст. 75-78а Закону Республіки Польща „Про суди загальної юрисдикції”);

- довічне призначення на посаду (відповідно до ст. 177 Конституції Республіки Польща судді призначаються Президентом Республіки за пропозицією Всепольської Ради Юстиції на невизначений час), що дає можливість судді при розгляді справи керуватися власним сумлінням, професійними знаннями, життєвим досвідом і буквою закону;

- особливий порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності та звільнення;

- заборона певних видів публічної діяльності (згідно з ч. 3 ст. 178 Конституції Республіки Польща суддя не може належати до політичної партії, профспілки або вести публічну діяльність, несумісну з принципами незалежності судів і суддів);

- обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності (відповідно до §1-2 ст. 86 Закону Республіки Польща “Про суди загальної юрисдикції” передбачена заборона додаткової зайнятості, за винятком праці на педагогічній, науково-педагогічній або науковій посадах, якщо виконання цієї роботи не перешкоджає виконанню обов’язків судді, а також заборонено інші „заняття або способи заробітку, що перешкоджають виконанню обов’язків судді, можуть підірвати довіру до його неупередженості або завдати шкоди гідності інституту суду”, подібна заборона закріплена в ст. 29 Закону Республіки Польща “Про устрій адміністративних судів” та § 1 ст. 70 Закону Республіки Польща “Про устрій військових судів”);

- заборона зовнішнього втручання у здійснення суддею правосуддя; визначений процесуальним законом порядок здійснення судочинства;

- таємниця судового рішення;

- відповідальність за неповагу до суду чи судді;

- існування суддівського самоврядування;

- відповідний матеріальний статус судді (згідно з ч. 2 ст. 178 Конституції Республіки Польща встановлено, що “суддям забезпечуються умови праці та винагорода, що відповідають гідності посади, а також об’єму їх обов’язків”) тощо.

Доктринальне тлумачення незалежності судді неможливо без урахування правових імперативів щодо наявності у судді свободи ухвали процесуальних рішень виключно у визначених конституцією і законами межах (відповідно до ч. 1 ст. 178 Конституції Республіки Польща визначено, що “судді при виконанні своєї посади незалежні і підпорядковуються лише Конституції та законам”), а також законодавчого закріплення адміністративних повноважень керівників судових установ щодо видання обов’язкових для виконання підлеглими письмових наказів адміністративного характеру („незалежність судді при винесенні рішення не означає відсутності службового підпорядкування”).

Системний аналіз чинного польського законодавства дає підстави стверджувати щодо наявності відповідної правової догми. Принцип незалежності суддів тлумачиться як конституційна засада здійснення правосуддя, що заперечує будь-який нелегітимний зовнішній вплив на суддів та передбачає підкорення їх лише закону. Польським законодавцем закріплено низку правових, організаційних, процесуальних і матеріальних гарантій принципу незалежності суддів, що, з одного боку, унеможлиблює неправомірне та несанкціоноване втручання у здійснення правосуддя, а з іншого боку, сприяє реалізації права на справедливий відкритий судовий розгляд справ компетентним, незалежним і неупередженим судом.

ДОПУСТИМІСТЬ ПОКАЗАНЬ АНОНІМНИХ СВІДКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

В. В. Навроцька

Такий захід безпеки як нерозголошення відомостей про особу, яку взято під захист, передбачено ст.15 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [1]. Рішення про застосування зазначеного заходу може бути

прийнято лише тоді, коли органи досудового розслідування чи суд встановлять, що життя, здоров'я, власність, інші охоронювані законом майнові та / чи немайнові блага того, хто надає сприяння правосуддю (або іншої особи, що потребує такого захисту), піддаються загрозі. У цьому разі конфіденційність захищуваного полягає у створенні умов, за яких інформація, за допомогою якої можна ідентифікувати учасника процесу, залишається невідомою передусім обвинуваченому (підсудному), а також іншим особам, які можуть чинити такий протизаконний вплив.

У юридичній літературі існує доволі критичне ставлення до використання як доказової інформації показань анонімів. Так, І. Л. Петрухін припускає, що під виглядом охоронюваного таким способом свідка можна ввести у процес агентів, інформаторів, інших осіб, які вступили у змову із слідчими та оперативниками. У результаті, - резюмює вчений, - гласне провадження уступить місце таємному розгляду кримінальних справ (як у часи інквізиції) [2, с.113-114].

Незайве нагадати, що дещо подібне в історії правосуддя траплялося. Так, турбуючись про захищеність агентів-донощиків, А. Я. Вишинський у 1937 році дав вказівку не викликати їх до суду, а обмежитися прочитанням показань, даних слідчому, не називаючи прізвищ інформаторів [3, с. 302].

З критикою можливості використання у кримінальному процесі показань анонімного свідка виступив А. М. Ларін. Він побачив грубі спотворення принципів змагальності та об'єктивної істини у правилах, які допускають, аби з мотивів безпеки потерпілі і свідки фігурували у справі під псевдонімом, а справжні їх імена були відомі прокурору і суду, але не обвинуваченому і захиснику. Цим, на думку вченого, відкривається широкий простір для використання підставних свідків та різноманітних фальсифікацій [4, с.10].

Не випадково дачу показів під псевдонімом В.Н. Кудрявцев порівнював із судом інквізиції, де свідки з'являлися у масках [5]. У цьому разі стороні захисту пропонується прийняти на віру всі показання такого засекреченого учасника слідчої дії без найменшої можливості їх перевірки. Можна уявити, - зазначає І. В. Смолькова, - що з цього вийде у реальній дійсності. Наприклад, свідок дає завідомо неправдиві показання, які захист міг би спростувати, довівши, що даний свідок у момент вчинення злочину знаходився в іншому місці і не міг бачити того, що відбувається, але це виявляється неможливим внаслідок відсутності інформації про нього [6, с. 343]. На інші ризики використання показань анонімних свідків звертав увагу й В.М. Стратонов. Зокрема, вчений вказував на те, що: 1) анонімний свідок може виявитися ненадійним із причин, пов'язаних з його минулим (раніше у нього спостерігалися випадки розладу психіки, галюцинацій або просто тяжіння до брехні); 2) він міг мати невиявлені контакти з обвинуваченим (підсудним), у разі встановлення яких стала б зрозумілою причина його упередженого ставлення та обмова останнього [7, с.124-125].

З огляду на це абсолютно виправдано видається неодноразово висловлена у юридичній літературі пропозиція, відповідно до якої застосовувати допит особи в умовах, що виключають з'ясування стороною захисту інформації про ідентифікуючі дані допитуваного, варто лише після того, як були вичерпані усі інші можливості, тобто, коли є підстави вважати, що решта заходів безпеки можуть виявитися недієвими [8, с.139, 274-275; 9, с.102-105; 10, с.337-340; 11, с.255-257]. Дійсно, серед комплексу захисних заходів, що можуть бути застосовані до учасників процесу (та їх близьких), найбільш ефективними виявляються поліцейська охорона, зміна місця проживання, надання показань у записі на відеоплівці тощо. От їх і слід у першу чергу використовувати.

Потребує з'ясування й питання про право суду ґрунтувати своє рішення *виключно* на показаннях анонімних свідків. Слід зазначити, що КПК України 2012 р. такої заборони не містить.

Європейський Суд з прав людини, вирішуючи питання про використання такого роду інформації як доказів у кримінальному провадженні, у §69 справи «Дорсон проти Нідерландів» від 26 березня 1996 р. зазначає, що: «Опора на заяви анонімних свідків для підтвердження винності особи у вчиненні злочину у виключних випадках може бути визнана сумісною з положеннями п.1 ст.6 і п.3(д) ст.6...якщо слухання в цілому є справедливими, і особливо, якщо причини, з яких свідок хоче зберегти свою анонімність, заслуговують на довіру...і *ЯКЩО*

рішення про визнання особи винною не ґрунтується виключно і у вирішальній мірі на показах анонімних свідків» [12, с.334-335]. У справі «Костовські проти Нідерландів» (1989 р.) ЄСПЛ зауважив, що взяття «анонімних джерел» за основу з метою добитися засудження заявника йде в розріз з гарантіями, передбаченими ст.6» [13, с.36].

Отож, Стразбурзький суд у справах «Дорсон проти Нідерландів» («Doorsonv. Netherlands») від 26 березня 1996 р., «Ван Мехелен та інші проти Нідерландів» («Van Mechelen andOthersv. Netherlands») від 23 квітня 1997 р. [12, с.334-335], «Костовські проти Нідерландів» («Kostovskyv. Netherlands») від 20 листопада 1989 р. та ряді інших (зокрема, «Краснікі проти Чехії» («Krasnikiv. Czech Republic») від 28 лютого 2006 р. [14, с.281], «Люді проти Швейцарії» («Ludi v. Switzerland») від 15 червня 1992 р. [14, с.282], «Бірутис та інші проти Литви» («BirutisandOthersv. Lithuania») від 28 березня 2002 р.) [14, с.288], «Аль-Хаваджа і Тагері проти Сполученого Королівства» («Al-Khawaja and Taheryv United Kingdom») [14, с.292] відзначив, що використання показань анонімних свідків для обґрунтування вини не завжди суперечить Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод і, в принципі, допустиме. Водночас, як зауважив ЄСПЛ, жодні обвинувачення не можуть ґрунтуватися винятково чи вирішальним чином на анонімних свідченнях [курсив мій – В.Н.]

Таким чином, процесуальне рішення правозастосувача не може ґрунтуватися виключно на інформації осіб, що дають показання під псевдонімом, воно повинно базуватися й на інших зібраних по справі доказах.

До речі, у Главі 9 А КПК Латвійської Республіки [на відміну від КПК України 2012 р.] прямо передбачено, що «...обвинувальний вирок не може бути винесено, якщо винність підсудного ґрунтується тільки на показаннях осіб, які діють під псевдонімом». Було б непогано, аби подібне положення було закріплене й у вітчизняному кримінально-процесуальному законодавстві.

Джерела та література:

1. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 р. №3782-ХІІ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>.
2. Петрухин И.Л. Теоретические основы реформы уголовного процесса в России. Ч.ІІ. / И.Л. Петрухин – М., 2005.
3. Кудрявцев В.Н. Политическая юстиция в СССР / В.Н. Кудрявцев, А. И. Трусов. – М.:Наука, 2000.
4. Ларин А. О принципах уголовного процесса и гарантиях прав личности в проекте УПК-1997 / А. Ларин // Российская юстиция. – 1997. - №9.
5. Кудрявцев В. На пути к правовому государству / В. Кудрявцев // Правда. – 1990. – 11 января.
6. Смолькова И.В. Проблемы охраняемой законом тайны в уголовном процессе: дисс. ...доктора юрид. наук: 12.00.09 / Смолькова Ираида Вячеславовна. – Иркутск, 1998.
7. Стратонов В.М. Актуальні питання захисту свідків і потерпілих у контексті пізнавальної діяльності слідчого / В.М. Стратонов // Держава та регіони. – 2008. - №3.
8. Зайцев О.А. Государственная защита участников уголовного процесса / О. А. Зайцев - М. Экзамен: , 2001.
9. Брусницын Л.В. Международно-правовые и конституционные основы обеспечения безопасности лиц, содействующих уголовному правосудию / Л. В. Брусницын // Государство и право. – 1996. - №3.
10. Навроцкая В.В. Использование анонимных свидетельских показаний в уголовном судопроизводстве / В.В. Навроцкая // Развитие молодежной юридической науки в современном мире: сборник научных трудов по материалам IX Международной научной конференции. 22 апреля 2014 г.; М-во обр. и науки РФ, ФГБОУ ВПО «Тамб. гос. ун-т им. Г.Р. Державина», ТРО ООО «Ассоциация юристов России»; отв. ред. Н.С. Ельцов – Тамбов: Издательский дом ТГУ им. Г.Р. Державина, 2014.
11. Навроцкая В. В. Показання анонімних свідків як джерело доказів у кримінальному судочинстві / В. В. Навроцкая // Протидія злочинності: теорія та

практика: збірник матеріалів VI Міжвузівської науково-практичної конференції студентів (курсантів), аспірантів та молодих учених (Київ, 16 травня 2014 року). – К.: Національна академія прокуратури України, 2014.

12. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. - Вид. 2-е, випр., доп. / С. Шевчук - К.: Реферат, 2007.

13. Смирнов М. Допустимість використання в кримінальному процесі показань анонімних свідків / М. Смирнов // Юридична Україна. – 2003. - №4.

14. Макбрайд Джеремі. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес / Джеремі Макбрайд – К.: «К.І.С.», 2010.

ПОВНОВАЖЕННЯ СУДУ У РАЗІ ВСТАНОВЛЕННЯ ПІДСТАВ ПРАВОНАСТУПНИЦТВА В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Ю. В. Навроцька

Правонаступництво в матеріальному праві, хоча і є основою процесуального правонаступництва, все ж не повинно розглядатись як безумовна підстава для процесуального правонаступництва [1, с. 238]. Тому при дослідженні цього процесуального інституту важливе значення має не лише аналіз особливостей правонаступництва в матеріальних правовідносинах, а відповідні процесуальні дії учасників процесу та суду у вирішенні питання про правонаступництво в процесі. Саме такі дії і надають інституту правонаступництва ознак «процесуального» інституту.

Одним із недоліків чинного ЦПК України є відсутність норм, які б детально регулювали процедуру процесуального правонаступництва з урахуванням її значимості для руху всього процесу.

Розкриття процедури процесуального правонаступництва в цьому питанні буде здійснюватись з урахуванням загальних засад проведення цивільного процесу, передбачених ЦПК України, та відповідної судової практики з питань залучення процесуального правонаступника.

В процедурі здійснення процесуального правонаступництва можна виділити декілька етапів.

1. Ініціювання процедури процесуального правонаступництва.

Ініціювати питання про залучення процесуального правонаступника можуть лише особи, які беруть участь в справі [2, с.24], а також правонаступник особи, яка вибула з процесу.

Так, питання про залучення правонаступника *позивача* може клопотати – сам позивач (якщо правонаступництво у матеріальних відносинах мало місце не з підстави смерті особи), представник позивача, правонаступник (-ки) позивача, відповідач, представник відповідача; про залучення правонаступника *відповідача* – сам відповідач (якщо правонаступництво у матеріальних відносинах мало місце не з підстави смерті особи), представник відповідача, правонаступник (-ки) відповідача, позивач, представник позивача.

З врахуванням принципу диспозитивності та змагальності в цивільному процесі в науковій літературі відстоюється позиція, відповідно до якої суд не має права ініціювати питання про залучення правонаступника в процес. Однак аналіз судової практики дає підстави стверджувати, що випадки ініціативності суду в питанні залучення процесуального правонаступника мають місце [3].

У судовій практиці існує декілька варіантів ініціювання питання про залучення правонаступника:

– якщо особа правонаступника чітко відома, то заявник звертається до суду із заявою про залучення цієї особи до справи як правонаступника відповідної сторони [4];

– якщо особа правонаступника не відома, а відомо лише про сам факт правонаступництва в матеріальних правовідносинах, заявник звертається до суду із заявою (клопотанням) про зупинення провадження у зв'язку із смертю сторони (третьої особи) по справі до залучення правонаступника [5].

У випадку, якщо особа правонаступника відома і він не заперечує щодо свого вступу в процес у статусі правонаступника вибулої сторони (якщо відповідну заяву подає сам правонаступник його згода на вступ у процес презюмується), суд, з урахуванням підставності відповідної заяви, дослідивши матеріали справи, встановивши чи спірні правовідносини допускають правонаступництво та вислухавши думку сторін, виносить ухвалу про задоволення відповідної заяви (клопотання) і цією ж ухвалою, не зупиняючи провадження, залучає правонаступника (-ів) по справі. Ця ухвала є остаточною і оскарженню не підлягає [6].

Таким чином, якщо особа правонаступника чітко відома, то процедура його залучення складається лише з однієї стадії.

Якщо особа правонаступника невідома, то суд, в силу вказівки п.1-2 ч.1 ст.201 ЦПК України, повинен винести ухвалу про зупинення провадження по справі, в резолютивній частині якої вказати, що зупиняє провадження до залучення правонаступника відповідної вибулої сторони. Також суд може в резолютивній частині ухвали про зупинення провадження зобов'язати сторін повідомити суд про усунення обставин, що викликали зупинення провадження [7].

Таким чином, необхідність у зупиненні провадження виникає в тому випадку, коли встановити правонаступника неможливо або про нього немає відомостей, однак необхідно пам'ятати про те, що обов'язок по зупиненню провадження в силу вказівки ч.1 ст.201 ЦПК України виникає лише з таких підстав правонаступництва як смерть або оголошення фізичної особи померлою (п. 1), злиття, приєднання, поділу, перетворення юридичної особи (п. 2). З інших підстав, передбачених в ст.37 ЦПК України, тобто з підстав так званого сингулярного матеріального правонаступництва (уступка вимоги, переведення боргу) вступ або притягнення до процесу правонаступника відбувається без зупинення провадження. Суд, як правило, у таких випадках відкладає розгляд справи.

II. Процедура процесуального правонаступництва.

Зупинивши провадження по справі до залучення правонаступника, суд повинен періодично перевіряти, чи не усунені обставини, що зумовили його зупинення. Суду також необхідно роз'яснити особам, які беруть участь у справі, їх процесуальний обов'язок інформувати суд про усунення обставин, що спричинили його зупинення.

У разі встановлення особи правонаступника, заявник звертається до суду із заявою про залучення цієї особи в процес. Питання про вступ правонаступника в процес вирішується в судовому засіданні з повідомленням осіб, які беруть участь у справі. При цьому неявка цих осіб не повинна перешкоджати розгляду відповідної заяви [8, с.24].

Вирішення питання про залучення правонаступника здійснюється в судовому засіданні принаймні з двох причин. По-перше, суд повинен встановити, чи дійсно ця особа є правонаступником вибулої сторони (третьої особи), для цього правонаступник повинен пред'явити в суд докази, які підтверджували правонаступництво в матеріальному праві (свідцтво про право власності, документ про реорганізацію юридичної особи, договір про уступку права вимоги чи переведення боргу та ін.). Як правило, докази правонаступництва подаються разом з відповідною заявою і підлягають дослідженню та оцінці в судовому засіданні. По-друге, відповідний правонаступник повинен висловити свою згоду на вступ у процес (у випадках подачі заяви правонаступником згода презюмується). У зв'язку з цим, в літературі висловлюється думка, що заміна позивача або третьої особи правонаступником має відбуватися тільки за наявності згоди останнього на таку заміну і на вступ у цивільний процес [9, с.102].

Таким чином, заміна правопередника-позивача здійснюється лише за згоди його правонаступника. Оскільки змушувати особу, яка ще не є учасником процесу, до здійснення своїх процесуальних прав є недопустимим та грубим порушенням принципу диспозитивності. Якщо такої згоди (клопотання) немає, провадження у справі повинно закритися, але така

підстава не передбачена в ст.205 ЦПК та за аналогією тут не можна застосувати п.1 цієї норми, оскільки передбачуваний правонаступник позивачем не є. Заміна ж відповідача, який вибув із процесу, правонаступником відбувається незалежно від згоди останнього. Більше того, А. О. Мельников зазначає: залучати в справу правонаступника відповідача можна лише за згодою на те позивача. Тільки позивач повинен вирішувати, чи судитися йому із правонаступником відповідача, чи ні [10, с.152]. На мою думку, врахування думки позивача при залученні правонаступника-відповідача здійснюється за аналогією статті 33 ЦПК, де має враховуватися воля позивача.

Після вступу правонаступника у процес і усунення обставин, що викликали зупинення провадження у справі, суддя за ч.1 ст.204 ЦПК своєю ухвалою відновлює його. У такій ухвалі повинно одночасно вирішуватись питання про допуск до участі у справі правонаступника та відновлення провадження у справі. Тому доцільно таким положенням доповнити статтю 37 ЦПК України.

Джерела та література:

1. Комаров, В.В. Курс цивільного процесу [Текст]: підручник / В. В. Комаров, В.А. Бігун, В. В. Баранкова та ін.; ред. В. В. Комаров. – Х.: Право, 2011. – 1352с.
2. Нечаев, А.И. Процессуальное правопреемство в гражданском судопроизводстве [Текст]: автореф. дис. канд.. юрид. наук.: 12.00.15 / Нечаев Александр Ильич. – Екатеринбург, 2012. – 27 с.
3. Ухвала Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 12.02.2013 р. / Справа №0907/8033/2012 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31741285>
4. Ухвала Дзержинського районного суду м. Харкова від 13.10.2014 р. / Справа №2/638/1372/2014 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41531652>
5. Ухвала Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області від 31.07.2014 р. / Справа №495/4746/13-ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40998493>
6. Ухвала Київського районного суду м. Одеси від 12.02.2014 р. / Справа №520/16008/13-ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37171909>
7. Ухвала Сихівського районного суду м. Львова від 23.04.2014 р. / Справа №464/11200/13-ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39763381>
8. Нечаев, А.И. Процессуальное правопреемство в гражданском судопроизводстве [Текст]: автореф. дис. канд.. юрид. наук.: 12.00.15 / Нечаев Александр Ильич. – Екатеринбург, 2012. – 27 с.
9. Бичкова, С.С. Процессуальне правонаступництво: поняття і передумови виникнення [Текст] / С.С. Бичкова // Вісник Академії митної служби України. – 2010. – №2. – с.102-107. – (Серія «Право»).
10. Мельников А.А. Правовое положение личности в советском гражданском процессе [Текст] / А. А. Мельников. – М.: Наука, 1969. – 248с.

ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ УСУНЕННЯ ПОВДІЙНОГО ОПОДАТКУВАННЯ ПРИ ТРУДОВІЙ МІГРАЦІЇ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В РЕСПУБЛІКУ ПОЛЬЩА.

Ю. С. Наумович

У зв'язку з економічною кризою та військовими діями на сході країни, коли рівень якісного життя в Україні падає, багато українців шукають кращої долі на заробітках за

кордоном. Лідером серед країн в яких працевлаштовуються громадяни України є Республіка Польща. Так, наприклад, значно зросли обсяги працевлаштування українців у Польщі, яка є на другому місці після Росії країною призначення працівників-мігрантів з України. Якщо в 2013 р. польські працевластці повідомили місцеві органи влади про працевлаштування 134 тис. сезонних працівників з України (до 6 місяців протягом року), то в 2014 р. таких повідомлень було вже 359 тис., тобто майже втричі більше.

Дана стаття є спробою теоретичного та практичного аналізу проблеми визначення та застосування в Україні терміну «податковий резидент України» при уникненні-усуненні подвійного оподаткування у правовідносинах між Україною та Польщею, що виникає у зв'язку з трудовою міграцією українців до Польщі, а також сплати податків при працевлаштуванні за кордоном громадян України.

Розглядаючи дане питання необхідно проаналізувати положення Конвенції між Урядом України та Урядом Республіки Польща «Про уникнення подвійного оподаткування доходів і майна та попередження податкових ухилень» дата підписання - 12.01.1993, дата набуття чинності для України - 11.03.1994, яка в силу положень пункту 3.2. статті 3 Податкового кодексу України має вищу юридичну силу в даних правовідносинах («Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені цим Кодексом, застосовуються правила міжнародного договору».)

Статтю 1 вищенаведеної Конвенції визначено, що ця Конвенція буде застосовуватись до осіб, які є резидентами одної або обох Договірних Держав.

Стаття 4 Конвенції встановлює правила визначення резиденції при застосуванні цієї Конвенції термін "резидент однієї Договірної Держави" означає особу, яка за законодавством цієї Держави підлягає оподаткуванню в ній на підставі місця проживання, постійного місця перебування, місця знаходження керівного органу, місця реєстрації або іншого аналогічного критерію. Цей термін, разом з тим, не включає особу, яка підлягає оподаткуванню в цій Державі, тільки якщо ця особа одержує доходи з джерел в цій Державі або стосовно майна, що в ній знаходиться. У випадку, коли відповідно до положень пункту 1 цієї статті фізична особа є резидентом обох Договірних Держав. Пункт 2 статті 4 Конвенції розглядає питання подвійної резиденції для фізичних осіб і встановлює правила визначення держави, у якій до цієї особи буде застосовуватись податковий режим як до резидента цієї держави у рамках застосування положень договору. Отже, у випадку, якщо фізична особа одночасно вважається резидентом обох Договірних Держав, її статус відповідно до положень Конвенції визначається у наступній послідовності:

а) вона (особа) вважається резидентом договірної держави, де вона має постійне житло; якщо вона має постійне житло в обох державах, вона вважається резидентом тієї держави, де вона має більш тісні особисті й економічні зв'язки (центр життєвих інтересів);

б) у разі, коли держава, в якій вона має центр життєвих інтересів, не може бути визначена або коли вона не має постійного житла у жодній з держав, вона вважається резидентом тільки тієї держави, де вона звичайно проживає;

в) якщо вона звичайно проживає в обох державах або коли вона звичайно не проживає в жодній з них, вона вважається резидентом тільки тієї держави, громадянином якої вона є;

г) якщо вона є громадянином обох держав, або коли вона не є громадянином жодної з них, компетентні органи договірних держав вирішують це питання за взаємною згодою.

Таким чином, там, де виникає конфлікт між законодавствами двох держав, вважається що резиденція - це місце, де фізична особа має житло і що це житло повинно бути постійним. Якщо фізична особа має постійне житло в обох договірних державах, тоді перевага надається державі, з якою особисті і економічні зв'язки цієї особи міцніші. Під такими зв'язками розуміється центр її життєвих інтересів. У разі, якщо резиденція не може бути визначена за цим правилом, надаються додаткові критерії: звичайне місце проживання і громадянство.

Якщо фізична особа має постійне житло у обох договірних державах, необхідно розглянути факти для того, щоб бути впевненим, з якою із двох держав її особисті і економічні зв'язки міцніші. Розглядаються сімейні і соціальні зв'язки особи, її заняття, політична, культурна або інша діяльність, місце бізнесу, місце, з якого вона керує своєю власністю тощо. Якщо особа, що має житло в одній державі, влаштовує інше житло у другій державі, зберігаючи перше, той факт, що вона зберігає перше у середовищі, де вона постійно проживала, працювала, де знаходиться її сім'я і власність, може разом з іншими елементами продемонструвати, що вона зберігає центр життєвих інтересів у першій державі.

У випадку, коли відповідно до положень пункту 1 особа, що не є фізичною особою, є резидентом віх Договірних Держав, тоді він вважається резидентом Договірної Держави, де розміщений його фактичний керівний орган.

Дана норма визначає резиденцію як державу, у якій юридична або фізична особа підлягає оподаткуванню на підставі її місця проживання, постійного місця перебування, місця знаходження керівного органу, місця реєстрації або іншого аналогічного критерію.

Держава, резидентом якої є особа, накладає обмежене податкове зобов'язання - «повну податкову відповідальність» - на цю особу по її всесвітньому доходу, тобто по усіх доходах із усіх джерел, включаючи і закордонні.

Термін "резидент", разом з тим, не включає особу, яка підлягає оподаткуванню в цій Державі лише стосовно доходів з джерел в цій Державі або стосовно майна, що в ній знаходиться. Такі особи користуються перевагами міжнародного договору, тільки якщо вони є резидентами другої країни-учасниці такого договору.

Статус резидента в Україні надається відповідно до положень пункту 14.1.213 статті 14 Податкового кодексу України, відповідно до якого резиденти - це:

а) юридичні особи та їх відокремлені особи, які утворені та провадять свою діяльність відповідно до законодавства України з місцезнаходженням як на її території, так і за її межами;

б) дипломатичні представництва, консульські установи та інші офіційні представництва України за кордоном, які мають дипломатичні привілеї та імунітет;

в) фізична особа - резидент - фізична особа, яка має місце проживання в Україні.

У разі якщо фізична особа має місце проживання також в іноземній державі, вона вважається резидентом, якщо така особа має місце постійного проживання в Україні; якщо особа має місце постійного проживання також в іноземній державі, вона вважається резидентом, якщо має більш тісні особисті чи економічні зв'язки (центр життєвих інтересів) в Україні. У разі якщо державу, в якій фізична особа має центр життєвих інтересів, не можна визначити, або якщо фізична особа не має місця постійного проживання у жодній з держав, вона вважається резидентом, якщо перебуває в Україні не менше 183 днів (включаючи день приїзду та від'їзду) протягом періоду або періодів податкового року.

Достатньою (але не виключною) умовою визначення місця знаходження центру життєвих інтересів фізичної особи є місце постійного проживання членів її сім'ї або її реєстрації як суб'єкта підприємницької діяльності.

Якщо неможливо визначити резидентський статус фізичної особи, використовуючи попередні положення цього підпункту, фізична особа вважається резидентом, якщо вона є громадянином України.

Якщо всупереч закону фізична особа - громадянин України має також громадянство іншої країни, то з метою оподаткування цим податком така особа вважається громадянином України, який не має права на залік податків, сплачених за кордоном, передбаченого цим Кодексом або нормами міжнародних угод України.

Якщо фізична особа є особою без громадянства і на неї не поширюються положення абзаців першого - четвертого цього підпункту, то її статус визначається згідно з нормами міжнародного права.

Достатньою підставою для визначення особи резидентом є самостійне визначення нею основного місця проживання на території України у порядку, встановленому цим Кодексом, або її реєстрація як самозайнятої особи.

Пунктом 3 розглядається питання подвійної резиденції для юридичних осіб і встановлюється правило визначення держави, у якій до цієї особи буде застосовуватись податковий режим як до резидента цієї держави для цілей Конвенції.

Отже, якщо юридична особа є резидентом обох Договірних Держав, вона вважається резидентом тієї Договірної Держави, де розміщений її фактичний керівний орган.

ОТЖЕ, аналіз чинного законодавства дає підстави зробити висновки, що громадяни України не володіють інформацією про наявність Конвенції, не застосовують її при сплаті податків, що виникли у зв'язку з працевлаштуванням за кордоном. Законодавство у своєму систематичному тлумачення дає чіткі формули його тлумачення.

СУПЕРЕЧНОСТІ ТА ДЕФОРМАЦІЇ У ВЗАЄМВІДНОСИНАХ КЕРІВНИКА ТА ПІДЛЕГЛОГО В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ.

М. А. Нинюк, К. В. Молько

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку нашого суспільства все більше потребує стабільності, ціннісно-орієнтованих дій, євроінтеграційної спрямованості, прагматичності, політичної виваженості та прозорості.

Як наслідок, у державі очікується зміна ролі керівника, професійного управлінця, людини з високим рівнем загальнолюдської культури.

На наш погляд, це зумовлено, передусім, потребою суспільства у підвищенні професіоналізму державних службовців, створенні належних умов їх праці, оснащення робочих місць сучасними управлінськими технологіями.

Стан дослідження. Проблема управління персоналом, зокрема взаємовідносин керівника та підлеглого у формуванні професіоналізму державних службовців, висвітлена у наукових роботах С. Дубенко, С. Серьогіна, В. Сороко та ін. Особливе місце в зазначеному аспекті займають роботи В. Бакуменка, В. Князева, І. Нинюк, П. Назимка, Н. Нижник, В. Олуйка, О. Оболенського, І. Розпутенка, та ін.

З практичного досвіду ми знаємо, що керівник – це особа, яка очолює певний структурний підрозділ або окрему групу виконавців, вимоги до діяльності якої передбачають необхідність і здатність виконання від імені держави, і з урахуванням визнаних суспільством цінностей, планових, організаційно-розпорядчих, мотиваційних та контрольних функцій стосовно підлеглих.

Таким чином, за такого визначення обсягу функціональних дій керівника, він повинен володіти всією сукупністю не лише повноважень, прав, але й обов'язків посадової особи, що зобов'язує його мати фахові знання, володіти культурою ділового спілкування та повним комплексом навичок з управлінської діяльності, нести відповідальність за моральний клімат у колективі, який очолює.

Саме тому, **метою** статті є подальший аналіз морально-етичних суперечностей, які існують у взаємовідносинах керівника та підлеглого, де дуже часто порушуються права підлеглого.

Виклад основного матеріалу. Не є таємницею, що діяльність керівника нової генерації має відповідати ціннісним настановам, що стосуються, передусім, демократичних відносин з громадянами, мудрого стилю взаємовідносин з підлеглими.

Звичайно, цього неможливо досягти без професійного керівника, який вміє оптимізувати управління людськими ресурсами державної служби, наукового забезпечити її реформування, застосувати нові підходи до формування кадрового складу владних органів.

Зміна парадигми державного управління змінює ідеологію державної служби. Сьогодні кожен державний службовець повинен усвідомлювати, що його завдання полягає не в тому, щоб вказувати людям, а поважати їх права , створювати умови для їх реалізації.

Досвід країн з розвинутою економікою показує, що особливо в період структурних змін питання взаємовідносин керівника та підлеглого набуває особливої актуальності, адже кваліфіковані працівники - це невичерпне джерело конкурентних переваг, це той пласт, на основі якого тримається успішний розвиток суспільного прогресу будь якої держави

В усіх цивілізованих державах до кадрів-професіоналів ставляться як до особливого "золотого фонду" – їх цінують і підтримують, до них прислухаються й довіряють. В Україні ж спостерігається прикрий нонсенс: суперечності та деформації супроводжують діяльність керівників, які здійснюють необдумане та необгрунтоване масове скорочення працівників, що проходить з яскраво вираженим порушенням прав людини, негативно впливає на якісні суттєві зміни в економічній та соціальній сферах.

На наш погляд, державою дуже повільно створюються належні умови для вирішення цієї глобальної проблеми, якій необхідно забезпечити насамперед:

потреби для повноцінного становлення особистості – мається на увазі освіта, виховання та професійне зростання;

соціально-правовий захист, тобто розвиток демократичних начал;

створення обов'язкових працюючих законів, які б дали можливість кожній особі розкрити власне творче "я" – не лише утвердження в своєму середовищі, а й піднятися на якісно новий щабель службової ієрархії посад

Однак сьогодні, особливістю формування службової кар'єри службовців, зважаючи на нові умови суспільства перехідного періоду, є акцент зроблений не на управлінні як імперативі, пов'язаному з маніпуляцією людською свідомістю, а на управлінні керівника, який в трудовому у колективі оптимізує професійний розвиток, заснований на свободі волі, змістом якої є усвідомлення людиною як свого професійного рівня, так і всього колективу, визначення шляхів бажаного стану, передусім, й шляхом розуміння своїх власних недоліків.

На нашу думку, основна суперечність, яка характеризує рівень сучасного керівника, це, коли у відборі на посади державних службовців мало хто реагує на права людини, а домінуючу роль нерідко відіграють політичні пристрасті, фактори особистої відданості, як яскравий вияв кар'єризму.

Проте не є таємницею, що наше суспільство постійно несе втрати, й особливо велике марнотратство допускає тоді, коли в угоду новому керівнику змушене відмовлятися від послуг тих державних службовців, які можуть професійно і вміло виконувати свої обов'язки. Звичайно, в цій ситуації, кожній посадовій особі повинно бути притаманне загострене почуття честі, совісті й справедливості. Воно повинно виявлятися в критичній оцінці поведінки управлінців оточуючими людьми та власній самооцінці своїх дій, адже керівник не прийшов до влади назавжди й ця влада не передана йому по спадковості. Є ще одна проблема у відборі на державну службу, як важливого елементі професіоналізації персоналу, про яку, на наш думку, слід вести мову сьогодні та щоденно.

Непоодинокі випадки бюрократизму, місництва, кар'єризму, неповаги до громадян – користувачів послуг, зловживання, використання службового становища на всіх управлінських рівнях. Звичайно, криміналізація суспільства не може не вплинути на державну службу. Не виключено, що у корумпованих державних чиновників, яким дане право відбору персоналу, рішення про призначення на посади можуть бути обумовлені й їх особистою залежністю від певних представників кримінального середовища. Вони прекрасно розуміють, що контроль над владними структурами може приносити немалі дивіденди.

Виходячи з цього, слід зазначити, що осмислення сутності прав людини, надає можливість акцентувати увагу на способі реального функціонування відносин державного чиновника і громадян держави, керівника та підлеглого.

На наш погляд, основне завдання, яке необхідно навчитись вирішувати державним службовцям у процесі своєї діяльності полягає в тому, щоб формування нової української державності органічно, повною мірою було пов'язане з розширенням і послідовним захистом прав і свобод людини й громадянина – як основного критерію ефективного управління.

Слід зазначити, що важливу роль у вирішенні управлінських проблем відіграє професійно сформований стиль роботи, який обирає керівник. Варто зазначити, що демократичний стиль, який притаманний європейській культурі управління ще недостатньо

застосовується у практичній діяльності і явно програє бюрократичному та авторитарному, що викликає занепокоєння.

Висновки. Враховуючи вищевикладене, вважаємо, що в таких ситуаціях, насамперед, найбільше страждають підлеглі, оскільки на їх очах відбувається підміна професіоналізму бездарністю та відсутністю компетентності. Бездарний керівник намагається керувати шляхом спроб та безкінечних відступів, не розуміючи, що для підвищення ефективності його діяльності необхідно:

розуміти сутність та дотримуватись основного конституційного принципу: "Людина – основна цінність суспільства;"

визначити та чітко розподілити функціональні обов'язки, на основі командної роботи розробити стратегію розвитку структури, її перспективні та поточні проблеми;

вміти ставити напружені, але реальні, зрозумілі та чіткі завдання, працювати з підлеглими на основі взаєморозуміння, поєднуючи лояльність з вимогливістю;

обсяг завдань повинен відповідати терміну часу, який необхідний, щоб виконати ці завдання, що дозволить вкладатись в межі робочого часу, не порушуючи при цьому права людини, насамперед, права на відпочинок;

розуміти проблеми підлеглого, поважати його як особистість, вміти прислухатись до його пропозицій та раціонально їх використовувати;"

вимагаючи від людини швидкого та якісного виконання завдань, передусім самому чітко розуміти сутність категорій управління "якість" та "ефективність", не соромитись і не вважати, що це принижує роль керівника, взявши ручку показати своє бачення проблеми, яка розглядається, вміти делікатно зробити зауваження, не ображаючи людської гідності підлеглого;

морально та матеріально мотивувати людину до праці, підтримувати її добрим словом, а не шляхом зухвалості вселяти страх та невдоволення роботою, що сприяє лише розвитку хронічних хвороб на нервовій основі, відмовитись від морально-психологічного нищення особи;

сприяти професійному зростанню членів трудового колективу, вивчаючи причини, джерела, місця й час задоволення їх потреб у підвищенні кваліфікації, відкрито та на основі професійних заслуг планувати службову кар'єру працівників ";

відмовитись від анекдотичного принципу управління: "Іди туди - не знаю куди, принеси те - не знаю що".

І, як наслідок, така примітивна методологія організації роботи керівником, що пояснюється незнанням проблеми, зводиться до спасіння самого себе та швидкої "переадресації справи та відповідальності" на підлеглого. І, як результат, такої "ефективності керівництва", звичайне питання перетворює в цілу проблему, на реалізацію якої витрачаються нові сили (людські, часові та матеріальні ресурси).

Варто зазначити, що якісній та мудрій діяльності керівника сприятимуть системні чинники, а саме:

досягнення такого демократичного рівня розвитку суспільства та наявності належної нормативно-правової бази, коли неодмінною умовою призначення на керівну посаду буде наявність фахової освіти та практичного досвіду в сфері державного управління;

утвердження високих морально-етичних стандартів взаємовідносин керівника та підлеглого, державних службовців та громадян держави;

становлення нової ментальності керівників на засадах цінностей сучасної парадигми публічного адміністрування та стратегічного мислення;

упровадження механізмів громадського контролю за результатами діяльності керівника, відповідно за принципом "чим вища посада, тим більша відповідальність". Саме за цих умов будуть захищені права особистості як в державних так і в приватних структурах.

Джерела та література:

1. Кривчик Г. Г., Семенченко О. Г. Роль державного управління в процесі розвитку сучасної української культури / Г. Г. Кривчик, О. Г. Семенченко // Держава та регіони. – Серія: Державне управління. – 2010. – № 2. – С. 37-41.

2. Пірен М., Ребкало В. Духовність особистості – основна цінність демократичного суспільства / 2011. – № 2. – С. 228-236.

3. Пірен М., Ребкало В. Демократизація державної політики у сфері культурного життя України: виклики та механізми розвитку / М. Пірен, В. Ребкало // Вісник НАДУ. – 2008. – № 2. – С. 307-313.

4. Пірен М. Подолання бюрократизму як чинник перезавантаження управлінської діяльності політико-владної еліти України в кризовий період / М. Пірен // Психологія і суспільство. – 2009. – № 4. – С. 153-159.

5. Пірен М. Політико-управлінська еліта України - носій національної ідеї / М. Пірен // Психологія і суспільство: укр. теорет.-методолог. соціогуманітар. часоп. – 2012. – № 1. – С. 21-26.

6. Вінніков О. Громадянське суспільство: від етики громадянина до соціального капіталу та правової держави / О. Вінніков // Громадянське суспільство. – 2010. – № 1. – С. 7-12.

ПРАВО НА ЕВТАНАЗІЮ: ГІДНА СМЕРТЬ ЧИ ВБИВСТВО?

А. М. Пацьора, В. В. Іщенко

Кожна людина незалежно від віку, статі, кольору шкіри, політичних, культурних, релігійних та інших переконань має відповідні права та обов'язки. Серед особистих прав найголовнішим визначають право на життя. Офіційного закріплення право на життя здобуло в таких міжнародних документах як :

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. Стаття 3: «Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність».

2. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 16.12.1966 р. Стаття 6: «Право на життя є невід'ємне право кожної людини. Це право охороняється законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя...».

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4.11.1950 р. Стаття 2: «Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання...».

4. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. Стаття 6: «Держави визнають, що кожна дитина має невід'ємне право на життя...».

В конституції практично всіх держав існує стаття, яка передбачає право на життя. А що ж стосується евтаназії.

Евтаназією є умисні дії чи бездіяльність медичних працівників, які здійснюються ними за наявності письмово оформленого клопотання пацієнта, який перебуває у стані, коли усвідомлює значення своїх дій і може керувати ними, з дотриманням законодавчо встановлених умов, з метою припинення його фізичних, психологічних і моральних страждань, у результаті яких реалізується право на гідну смерть. [3, ст.328].

Існують такі види евтаназії як пасивна та активна.

Пасивна евтаназія передбачає припинення надання лікування, допомоги, що прискорює смерть пацієнта.

Активна евтаназія передбачає введення пацієнту певних лікарських препаратів, які викликають швидку і безболісну смерть, така евтаназія реалізується через різні форми:

- Евтаназію без згоди пацієнта, коли через страждання він не може погодитись на це, але родичі чи лікар дають на це самотійну згоду;
- Евтаназія за допомогою лікаря;
- Без кінцевої допомоги лікаря, коли сам пацієнт включає певний пристрій, запускає механізм, який ніби допомагає скоїти самогубство[4].

Право на евтаназію може як визнаватися державами, так і не визнаватися.

Перший у світі Закон „Про право людини на смерть” було прийнято у 1977р. у штаті Каліфорнія (США). Згідно з ним невиліковно хворі люди можуть оформити документ, у якому висловлюють своє бажання на виконання реанімаційної апаратури. І хоча його формулювання далеке від досконалості, оскільки покладає виконання процесу умертвіння фактично на третю особу (що може суперечити її моральним принципам та професійній етиці), приклади свідчать, що громадськість у зарубіжних країнах поступово приймає ідею пасивної евтаназії.

В Нідерландах евтаназія з 1 квітня 2002 р. стала легальною. Лікарі більше не піддаються переслідуванню за допомогу в добровільному відході з життя за умови, що процедура буде дотримуватися з належною точністю. Верхня палата парламенту Нідерландів схвалила відповідний закон. Ця країна першою у світі законодавчо закріпила за смертельно хворими пацієнтами право на евтаназію.

Одним із специфічних аспектів нідерландської системи є те, що активна евтаназія може здійснюватися в тому разі, коли пацієнт переносить нестерпні страждання. Активна евтаназія в Нідерландах може також здійснюватися стосовно недієздатного пацієнта в тому разі, якщо він чітко виявив своє бажання вмерти у стані дієздатності.

У Великобританії передумов для закріплення евтаназії на законодавчому рівні не помічається. Після довгих обговорень було прийнято закон про безумовну заборону будь-якої евтаназії, але пасивна евтаназія використовується на практиці британськими медиками як у випадках із новонародженими, так і з людьми похилого віку. У березні 2002 р. виник прецедент, коли пацієнткою було виграно судовий процес про дозвіл застосувати відносно неї процедуру евтаназії, оскільки позивачка була важко хвора та повільно помирала, рішення було вкрай негативно оцінено британськими медиками.

У Фінляндії та Швеції пасивна евтаназія не вважається протизаконною, проте підставою для її застосування є вільне і свідоме волевиявлення пацієнта, причому аналогічні прохання навіть від найближчих родичів визнаються юридично недійсними.

В Україні ж право на евтаназію заборонено. Це передбачено в ч 3.ст.52 Основ законодавства про охорону здоров'я України: «Медичним працівникам забороняється здійснення евтаназії - навмисного прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань» [1] та ч.4 ст. 281 Цивільного кодексу України: «Забороняється задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя» [2]. У теорії кримінального права і в правозастосовній практиці визнається, що добровільна згода людини на позбавлення її життя не виключає протиправності й караності діяння і зазвичай кваліфікується за ст. 115 КК (вбивство) [4].

Американський філософ Дж. Рейгелс, стверджує, що коли хворий у свідомості, він розуміє, що смерть є невідворотною, і більше не може виносити страшний біль, він може просити лікаря прискорити настання смерті. Останній може погодитись, проте, лише за рахунок припинення лікування (пасивна евтаназія). У результаті страждання хворого збільшаться, хоча і будуть менш тривалими. У такій ситуації смертельна ін'єкція буде гуманнішою, оскільки одразу припинить страждання.

Однак, якщо розглядати цю позицію із юридичної точки зору, лікар, який робить смертельну ін'єкцію, фактично викликає настання смерті від отруєння, а не від невиліковної хвороби. Отже, у цьому випадку він вчиняє умисне вбивство. Припинення лікування, хоча і викличе смерть безпосередньо від невиліковної хвороби, також підлягає кримінально-правовій оцінці.

Підсумовуючи все вищезазначене, можна робити висновки, що не може існувати конкретної та остаточної позиції з цього приводу. Це залежить від індивіда, те як він сприймає навколишній світ. Не варто повністю узаконювати питання щодо позбавлення життя внаслідок евтаназії, що справді призведе до знецінення самого поняття «життя» та його тривалості, але і не варто категорично це забороняти, бо такою є воля людини, так як вона жила, так як і хоче померти. Це право на свободу вибору, яке ми маємо поважати.

Джерела та література:

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2801-12/page2>
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р., № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page6?text=%E5%E2%F2%E0%ED%E0%E7%B3%FF>
3. Стеценко С.Г. (С. Г. Стеценко, В. Ю. Стеценко, І. Я. Сенюта) Медичне право України: [підручник / за заг. ред. С. Г. Стеценка. – К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 507 с.
4. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.pravoconsult.com.ua/evtanaziya-pravo-na-smert-za-chi-proti/>

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МОНІТОРИНГУ ЛІСІВ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ТЕНДЕНЦІЙ

Е. В. Позняк

Конституцією України [1] задекларовано відповідальність нашої держави та громадян перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та прийдешніми поколіннями, що значною мірою спрямовано на гарантування екологічних прав громадян, збереження довкілля, життєво важливим компонентом якого є ліси. З огляду на визнану науковцями та законодавцем необхідність підвищення рівня лісистості на території України, посилення процесу заповідання на лісових ділянках, оптимізації лісокористування та ведення лісового господарства, важливого значення наразі набуває еколого-інформаційне забезпечення усієї діяльності з використання, охорони, відтворення та захисту лісів. Одним із джерел інформації про ліс продовжують залишатись дані моніторингу довкілля і в їх складі – дані моніторингу лісів.

Моніторинг лісів є системою регулярного спостереження, оцінки і прогнозу динаміки кількісного і якісного стану лісів. Моніторинг лісів проводиться шляхом збирання, передавання, збереження та аналізу інформації про стан лісів, прогнозування змін у лісах і розроблення науково обґрунтованих рекомендацій для інформаційно-аналітичного забезпечення управління лісами, прийняття рішень щодо запобігання негативним змінам стану лісів, дотримання вимог екологічної безпеки та принципів ведення лісового господарства на засадах сталого розвитку. Моніторинг лісів є складовою частиною державної системи моніторингу навколишнього природного середовища згідно зі ст. 55 Лісового кодексу України (в редакції Закону України від 8 лютого 2006 р.) та ст. 22 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. Ведення моніторингу лісів передбачається даним кодексом у процесі організації лісового господарства та лісовпорядкування (п. 6 ст. 35, п. 15 ст. 46). Шляхом систематичного спостереження за станом лісів забезпечується захист лісів від шкідників і хвороб як один із засобів організації охорони і захисту лісів (ч. 3 ст. 86). Ведення моніторингу лісів регулюється нормативно-правовими актами з ведення лісового господарства (п. 4 ч. 1 ст. 37).

Моніторинг лісів є елементом системи природоресурсного управління [5, с. 208], а саме – функцією управління комплексного характеру в сфері використання, відтворення, охорони й захисту лісів, реалізується в еколого-управлінських відносинах [3, с. 64]. Повноваження з організації даного виду моніторингу Лісовим кодексом України віднесено до компетенції центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства (п. 3 ч. 1 ст. 28-1), – Держлісагентства України, яке відповідно до своїх завдань здійснює моніторинг лісів (п/п 8 п. 4 Положення про Державне агентство лісових

ресурсів України, затв. постановою КМ України (далі – КМ України) від 8 жовтня 2014 р. № 421).

Елементами моніторингу лісів, який здійснює Держлісагентство України у відповідності до п. 8 Положення про державну систему моніторингу довкілля, затв. постановою КМ України від 30 березня 1998 р. № 391, є моніторинг: ґрунтів земель лісового фонду (радіологічні визначення, залишкова кількість пестицидів, агрохімікатів і важких металів); лісової рослинності (стан, продуктивність, пошкодження біотичними та абіотичними чинниками, біорізноманіття, радіологічні визначення); мисливської фауни (видові, кількісні та просторові характеристики).

Спеціальне надвідомче управління у сфері моніторингу лісів здійснює Мінприроди України шляхом: організації моніторингу навколишнього природного середовища, розробки методики його проведення у відповідності до підпунктів 67 – 70 Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України, затв. постановою КМ України від 21 січня 2015 р. № 32; організаційної інтеграції (спільно з обласними та Київською державними адміністраціями) суб'єктів системи моніторингу довкілля згідно з п. 12 Положення про державну систему моніторингу довкілля.

Міжнародно-правове регулювання лісових відносин здійснюється шляхом укладання договорів, здійснення природничих наукових досліджень біологічного різноманіття, середовищ існування його видів тощо [4, с. 50]. Ліси входять до складу біологічного різноманіття та відносяться до екосистем, виходячи зі ст. 2 Конвенції ООН про охорону біологічного різноманіття від 5 червня 1992 р. (м. Ріо-де-Жанейро, Бразилія; ратифікована Законом України від 29 листопада 1994 р.). Моніторинг компонентів біологічного різноманіття здійснюється сторонами, виходячи з необхідності прийняття заходів щодо їх збереження, відкриття найбільших можливостей для сталого їх використання. Сторони здійснюють моніторинг наслідків процесів та категорій діяльності, які здатні справляти або справляють значний несприятливий вплив на біологічне різноманіття, збирають та систематизують дані моніторингу, проводять інші дослідження (ст. 7).

Правова охорона лісів як елементів біологічного різноманіття забезпечується Рамковою конвенцією про охорону та сталий розвиток Карпат від 22 травня 2003 р. (м. Київ, Україна; ратифікована Законом України від 7 квітня 2004 р.). Сторони цієї Конвенції проводять політику, спрямовану на сприяння, серед іншого: спільним або взаємодоповнюючим моніторинговим програмам, включаючи систематичний моніторинг стану довкілля; порівнянності, взаємодоповненню та стандартизації методів дослідження і відповідних заходів щодо збору даних; системі раннього попередження, моніторингу та оцінки природних та техногенних ризиків і загроз; інформаційній системі, доступній усім сторонам (ст. 12). Протоколом про стале управління лісами до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат від 27 травня 2011 р. (м. Братислава, Словаччина; ратифікований Законом України від 16 жовтня 2012 р.) запроваджено співробітництво сторін у рамках існуючих міжнародних ініціатив у сфері гармонізації моніторингу лісів у Карпатах, що сприяє досягненню цілей цього Протоколу. При цьому зазначається, що сторони співпрацюють з гармонізації баз даних і забезпечення того, що національні результати лісового моніторингу інтегруються у спільну інформаційну систему (ст. 17).

Україна приєдналася до Загальноєвропейського процесу захисту лісів на рівні міністрів (MCPFE) і підписала, поряд з іншими країнами, Страсбурзьку резолюцію S1 щодо обов'язкового проведення моніторингу лісових екосистем згідно з вимогами Міжнародної Спільної Програми оцінки та моніторингу впливу забруднення повітря на ліси в регіоні Європейської Економічної Комісії ООН (ICP Forests). Закладання мережі постійних ділянок моніторингу лісів розпочато у 1989 р., з того часу лісовий моніторинг розвивається як багаторівнева система. Багаторівневність дає можливість збалансувати витрати на моніторинг і рівень його інформативності [2, с. 154].

Регламентом Європейського Парламенту та Ради (ЄС) № 2152/2003 від 17 листопада 2003 р. про моніторинг лісів та екологічну взаємодію у Співтоваристві (Forest Focus) засновується Схема Співтовариства для широко призначеного, гармонізованого та усебічного моніторингу стану лісів (надалі – схема) для того, щоб: продовжувати та далі розвивати

моніторинг забруднення повітря і впливу забруднення повітря або інших речовин та факторів, які впливають на ліси, такі як біотичні й абіотичні фактори, фактори антропогенного походження; моніторинг лісових пожеж та їх причин і наслідків; попередження лісових пожеж; оцінити вимоги щодо розвитку моніторингу ґрунтів, зв'язування вуглецю, впливи зміни клімату та біологічне розмаїття, а також захисні функції лісів; постійно оцінювати ефективність діяльності з моніторингу в оцінюванні стану лісів та подальший розвиток моніторингової діяльності (ст. 1). Схема надає достовірні й порівнювані дані та інформацію про стан і шкідливі впливи на ліси на рівні Співтовариства, допомагає оцінити заходи, які виконуються, щоб сприяти охороні та захисту лісів заради постійного розвитку, з особливим наголосом на діях, що вживаються для зменшення негативних впливів на ліси. Схема спрямована на врахування й поєднання, де це доцільно, чинних та запланованих національних, Європейських і світових механізмів моніторингу, а також на узгодження з відповідними міжнародними угодами.

В рамках інтеграції українського законодавства із законодавством Європейського Союзу згідно з Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами з іншої сторони (ратифікована Законом України від 16 вересня 2014 р.), вбачаємо подальший розвиток лісового законодавства. Пропонуємо розробити Положення про здійснення державного моніторингу лісів та затвердити його на рівні КМ України, оцінити ефективність виконання положень Концепції реформування та розвитку лісового господарства, схваленої розпорядженням КМ України від 16 квітня 2006 р. № 208-р, та Державної цільової програми «Ліси України» на 2002 – 2015 роки, затвердженої постановою КМ України від 16 вересня 2009 р. № 977, у сфері моніторингу лісів. Зазначене сприятиме гарантуванню сталого лісокористування, охороні та відтворенню лісових екосистем, отриманню об'єктивної інформації про зміни в лісах, запобігатиме надзвичайним екологічним ситуаціям у лісах.

Джерела та література:

1. Офіційний сайт Верховної Ради України // www.rada.gov.ua.
2. Науково-практичний коментар Лісового кодексу України / Г. І. Балюк, А. П. Гетьман, Т. Г. Ковальчук [та ін.]; за ред. Г. І. Балюк. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – С. 152 – 154.
3. Позняк Е. В. Правові проблеми розвитку інституту екологічного моніторингу в Україні / Е. В. Позняк // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. Науковий збірник. – 2013. – № 6-2, т. 2. – С. 62 – 66.
4. Позняк Е. В., Шараєвська Т. А. Міжнародно-правові підходи до здійснення екологічного моніторингу в Україні / Е. В. Позняк, Т. А. Шараєвська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. Науковий збірник. – 2014. – № 10-1, т. 2. – С. 45 – 52.
5. Правові форми екологічного контролю: Навчальний посібник / Краснова М. В., Позняк Е. В., Коваленко Т. О. [та ін.] / За ред. Краснової М.В. – К.: Алерта, 2012. – 760 с.

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ПОЛІЦІЇ ПАРЛАМЕНТУ В УКРАЇНІ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

О. С. Проневич

Відповідно до ст. 75 Конституції України єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України. Ефективність функціонування Верховної Ради України безпосереднім чином залежить від рівня організації її діяльності. Як наголошують фахівці, однією з актуальних проблем організаційно-правового характеру є забезпечення публічного порядку в будинку Верховної Ради України. Голова Верховної Ради України фактично позбавлений дієвих легітимних важелів впливу на стан дотримання публічного порядку народними депутатами та іншими особами, які перебувають в будинку парламенту.

Наслідком тривалої суспільної дискусії стала пропозиція щодо доцільності імплементації інституту парламентського пристава, запровадженого в окремих країнах англосаксонської правової системи. Відповідний позитивний досвід країн континентальної правової системи, в руслі якої еволюціонує національна правова система України, не розглядався. На нашу думку, остаточна консолідована позиція щодо оптимального підходу до вирішення зазначеного питання може бути артикульована лише після ознайомлення з німецькою моделлю організації поліції Бундестагу.

Поліція німецького Бундестагу є специфічним правоохоронним органом, що реалізує повноваження у межах спеціального поліцейського округу «Високого будинку», до якого включено усі підпорядковані Бундестагу будівлі і приміщення, а також прилеглу до нього територію (до цього переліку також входять інші приміщення, що використовуються Бундестагом для проведення міжнародних конференцій). Зasadниче значення для визначення меж територіальної юрисдикції поліції Бундестагу має закріплена в п. 2 § 7 Регламенту Бундестагу категорія «будинок Бундестагу», що охоплює «власне будівлю і приміщення, які використовуються для роботи Бундестагу і його комітетів та постійно перебувають під його управлінням, а також місця, що використовуються Бундестагом у конкретних випадках».

Гене́за поліції Бундестагу зумовлена перманентним прагненням німецького парламенту до створення збалансованої системи захисту від інтервенції інших гілок державної влади з метою збереження власного суверенітету, що ґрунтується на «праві господаря», тобто депутатському імунітеті, притаманній президенту Бундестагу поліцейській владі, праві повного та необмеженого користування службовими приміщеннями будинку парламенту для забезпечення законотворчої діяльності. Феномен поліції Бундестагу має конституційно-правову природу. Відповідно до п. 2 ст. 40 Основного Закону Федеративної Республіки Німеччини прямо передбачено: «Президент (Бундестагу – Авт.) наділений в будівлі в Бундестагу розпорядчими повноваженнями та поліцейською владою. Без його дозволу в приміщеннях Бундестагу не може проводитися ані обшук, ані арешт».

Підпорядкований президенту Бундестагу особовий склад поліції Бундестагу несе службу в стінах будинку нижньої палати парламенту Німеччини. Основним завданням поліції Бундестагу є захист від небезпек для публічної безпеки і порядку, тобто усунення загроз для життєдіяльності парламенту, його комітетів та апарату, усіх присутніх в будинку парламенту осіб, а також переслідування правопорушників (у виняткових випадках за зверненням президента Бундестагу для виконання процесуальних чинностей можуть залучатися уповноважені працівники прокуратури). Особлива увага приділяється забезпеченню правопорядку при проведенні пленарних засідань, засідань парламентських фракцій та сеньйорен-конвенту, а також міжнародних конференцій і засідань, що проводяться за ініціативою Бундестагу (наприклад, НАТО-конференцій, міжпарламентських засідань тощо). Права та обов'язки службовців поліції Бундестагу встановлюються не законами, а визначаються президентом Бундестагу, який ґрунтується на положеннях «Взірцевого проекту єдиного закону про поліцію федерації і земель». Згідно з п. 2 § 1 Закону «Про федеральних чиновників поліції» особовий склад поліції Бундестагу наділено статусом чиновників поліції федерації.

Інші органи поліції (поліція Берліна, федеральна поліція, Федеральне відомство кримінальної поліції) в будинку Бундестагу позбавлені будь-яких повноважень. Поліція Бундестагу взаємодіє із зазначеними суб'єктами поліцейської діяльності «перед воротами парламенту». У першу чергу йдеться про обмін інформацією та координацію діяльності. Поліція Бундестагу комплектується за рахунок залучення досвідчених чиновників поліції федерації і земель. Станом на теперішній час у складі поліції Бундестагу перебуває близько 170 працівників, які повсякденно несуть службу в цивільному одязі (носіння форменого одягу допускається лише при забезпеченні проведення церемоніальних заходів). Поліція німецького Бундестагу складається з оперативної служби, служби контролю пропусків і служби охорони будівель парламенту Німеччини, його допоміжних приміщень і офіційної резиденції президента Бундестагу. Також функціонує поліцейська служба розслідувань, уповноважена здійснювати процесуальні дії у разі вчинення протиправних діянь у «будинку Бундестагу».

Ураховуючи позитивний досвід багаторічної діяльності поліції німецького Бундестагу,

вважаємо доцільним ініціювати дискусію щодо інституціоналізації в Україні «поліції парламенту», що об'єктивно сприятиме забезпеченню ефективного функціонування вітчизняного парламенту. Верховна Рада України є органом державної влади, специфічність правового статусу якого у тому числі зумовлена гарантуванням депутатської недоторканності народним депутатам України (згідно зі ст. 80 Конституції України закріплено два конституційно-правові постулати, а саме: народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп; народні депутати України не можуть бути без згоди Верховної Ради України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані) та обмеженістю юрисдикції правоохоронних органів щодо народних депутатів України і території парламенту. Відповідно до Закону України „Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб” державна охорона щодо Верховної Ради України та забезпечення безпеки Голови Верховної Ради України і першого заступника Голови Верховної Ради України у місцях постійного і тимчасового перебування здійснюється Управлінням державної охорони України. Механізм взаємодії між керівництвом парламенту та Управлінням державної охорони України у сфері забезпечення правопорядку у Верховній Раді України законодавчо не визначено. Наділений статусом військовослужбовців особовий склад Управління державної охорони України підлягає жорстким вимогам відомчої субординації, оскільки „ніхто, крім прямих начальників, не має права втручатися у службову діяльність військовослужбовців Управління державної охорони України” (ч. 3 ст. 20 Закону України „Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб”). Зосереджуючись на реалізації загальної функції охорони державних об'єктів, військовослужбовці Управління державної охорони України позбавлені правових підстав запобігання спробам дестабілізувати роботу парламенту. Як наслідок, донині зберігається необхідність наділення Голови Верховної Ради України повноваженнями щодо підтримання публічного порядку в будинку парламенту (запобігання сутичкам, блокуванню парламентської трибуни, нелегітимному втручанню у функціонування системи голосування та системи життєзабезпечення будинку парламенту тощо).

На нашу думку, поліція парламенту як окремий вузькопрофільований суб'єкт поліцейської діяльності може перейняти на себе повноваження Управління державної охорони України з охорони публічного порядку у межах будинку Верховної Ради України як спеціальної поліцейської дільниці. Вона має бути підпорядкована Голові Верховної Ради України, наділеному поліцейською владою в будинку Верховної Ради України. З метою належної легітимізації поліції парламенту слід вжити низку системних заходів, а саме:

- доповнити ч. 2 ст. 88 Конституції України пунктом 6 у такій редакції: „забезпечує підтримання публічного порядку в будинку і приміщеннях Верховної Ради України” (можливо, також варто передбачити поширення поліцейської влади голови Верховної Ради України на прилеглу до парламенту територію, інші будівлі і приміщення, що використовуються для забезпечення законотворчої діяльності представницьким органом, його комітетами та апаратом);

- ухвалити Закон України „Про поліцію парламенту”, визначивши основним завданням поліції парламенту усунення загроз для життєдіяльності Верховної Ради України, її комітетів та апарату, усіх присутніх в будинку парламенту осіб, а також застосування легітимного примусу до правопорушників. В цьому законі слід прямо передбачити підпорядкування поліції парламенту Голові Верховної Ради України. Права та обов'язки поліцейських слід визначати з урахуванням специфіки конституційної правосуб'єктності народних депутатів. До основних обов'язків поліції парламенту необхідно віднести забезпечення безпеки людей та охорону майна у будівлі Верховної Ради України, здійснення контролю за пропуском до будівлі Верховної Ради України, вжиття за вказівкою Голови Верховної Ради України необхідних заходів для забезпечення правопорядку під час пленарних засідань (засідань парламентських фракцій, конференцій, слухань тощо) і превентивних поліцейських заходів з метою забезпечення життєдіяльності парламенту, здійснення партнерської взаємодії з іншими правоохоронними органами;

- внести доповнення до ч. 1 ст. 2 чинного Закону України „Про Регламент Верховної

Ради України" щодо розширеного визначення категорії „будинки Верховної Ради України" як „будівлі та приміщення, які на постійній основі використовуються для проведення засідань Верховної Ради України, розміщення комітетів та апарату Верховної Ради України, а також інших місць, що використовуються для забезпечення діяльності Верховної Ради України як єдиного органу законодавчої влади", що є суттєвим для визначення меж територіальної юрисдикції поліції парламенту.

Резюмуючи, наголосимо, що перспектива інституціоналізації поліції парламенту не може тлумачитися як необґрунтоване розширення повноважень Голови Верховної Ради України або обмеження прав народних депутатів України. Поява зазначеної правоохоронної інституції можлива за умови консолідації суспільства, експертного середовища і політичному навколо ідеї доцільності запровадження апробованих провідними демократіями легітимних механізмів збереження суверенітету органа законодавчої влади, забезпечення високої якості законотворчої діяльності, безперешкодної та безпечної реалізації соціальної місії народними депутатами України.

ОКРЕМІ ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПРИЧИННО-НАСЛІДКОВИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ВІДНОСИНАХ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ПОРУШЕННЯМ ПРАВА ГРОМАДЯН НА ЕКОЛОГІЧНУ БЕЗПЕКУ

Л. П. Решетник

Причинний зв'язок є однією із найважливіших умов відшкодування шкоди, заподіяної порушенням права на екологічну безпеку громадян як при заподіянні шкоди правопорушенням, так і при суб'єктивно-випадковому (діяльність ДПЕН) та об'єктивно-випадковому (стихійне лихо) заподіянні.

Встановлення юридично значимих причинно-наслідкових зв'язків між дією (подією) та шкодою, що наступила, дає можливість визначити суб'єкта чи коло суб'єктів, які зобов'язані відшкодувати шкоду, що виникла у потерпілої особи та з'ясувати уповноваженим органам, який має бути механізм відшкодування цієї шкоди (в порядку юридичної майнової відповідальності чи позитивної відповідальності держави), що і зумовлює актуальність досліджуваного питання.

Необхідно визнати, що встановлення причинного зв'язку в екологічних правовідносинах є як важливим чинником, так і найбільш проблематичним питанням, що зумовлюється особливостями цих правовідносин і об'єктів, яким заподіяна шкода.

В науці екологічного права досліджувалась проблема причинного зв'язку, як умови юридичної відповідальності в галузі екології. Вона зумовлена особливістю причинно-наслідкових зв'язків у цій сфері.

Не дивлячись на актуальність проблеми, теорія причинності в українській еколого-правовій науці досліджувалась недостатньо і потребує подальшого розвитку і використання в міру розширення меж використання ядерної енергії, токсичних речовин, генетично-змінених організмів, урізноманітнення видів природокористування, а значить збільшення різних чинників впливу на довкілля, життя і здоров'я людини та ускладнення самих екологічних зв'язків. Саме тому аналіз концепцій, розроблених західною доктриною може виявитись корисним для розробки сучасної теорії причинності, яка б враховувала особливості деліктної відповідальності в галузі екології (де має місце розширення відповідальності ДПЕН, стихійні, стихійно-техногенні явища).

Як правильно зазначають окремі науковці, доводиться рахуватися з тим, що суворе доведення причинного зв'язку при розгляді деліктних зобов'язань із заподіяння шкоди у значній частині випадків, якщо не в більшості, може виявитись неможливим або вкрай ускладненим [1, 131]. Тому зупинятись лише на сприйнятті теорії прямого та непрямого

причинного зв'язку малоефективно і в науці, і тим більше на практиці. Що стосується відносин відшкодування шкоди, заподіяної порушенням екологічних прав громадян, враховуючи їх особливості, на нашу думку, заслуговує на увагу застосування категорії "імовірності" при доведенні причинного зв'язку, в чому ми підтримуємо авторів, які займають аналогічну позицію [2, 132].

Застосування категорії "імовірності" необхідне тоді, коли абсолютно точно неможливо встановити причинні зв'язки між певною дією чи подією та шкодою що виникла, коли мають місце певні припущення про такий зв'язок.

Категорія "імовірності" набуває все більшого значення і визнання в зарубіжних наукових доктринах та застосування в судовій практиці. Наприклад, у судовій практиці Німеччини чітко простежується тенденція допускати наявність причинного зв'язку між явищами, коли існує високий ступінь імовірності, що межує з упевненістю, тоді як швейцарський федеральний суд обмежується доказом достатньо (відносно) високого ступеня імовірності [3, 56]. Не дивлячись на це, таке трактування ступеня імовірності (високий ступінь імовірності, що межує із впевненістю) не можна визнати абсолютною досконалістю. Цілком очевидно, що таке трактування необхідного для встановлення причинного зв'язку ступеня імовірності є надто жорстким, що позбавляє значну частину осіб, яким заподіяна шкода, можливості її відшкодування. Більш досконалою, на нашу думку, є австрійська доктрина, яка розрізняє три категорії імовірності: проста імовірність наявності причинного зв'язку; кваліфікована імовірність; переважуюча імовірність.

У першому випадку позов, який базується на простій імовірності, підлягає відхиленню. У випадку кваліфікованої імовірності наявності причинного зв'язку можливі два різновиди такого роду. До першого відносяться випадки, що характеризуються терміном "проста можливість", до другого – обставини, в яких причинний зв'язок виступає у вигляді можливості, коли коло можливих причин заподіяної шкоди чітко обмежується таким чином, що інші причини, окрім тих, які містяться в переліку, виключаються. У третьому випадку, коли має місце переважуюча імовірність наявності причинного зв'язку, позов повинен бути задоволений.

Питання можливості й доцільності використання категорії імовірності в нашій правовій доктрині та в судовій практиці заслуговує на увагу у зв'язку із існуванням цілого ряду проблем при встановленні причинного зв'язку у випадку порушення норм екологічного законодавства та екологічних прав громадян, зокрема. Складність встановлення причинного зв'язку виникає у випадку так званого "групового" заподіяння шкоди кількома суб'єктами (наприклад, підприємства, що розташовані в одній місцевості та здійснюють викиди в атмосферне повітря), коли фактично неможливо розпізнати "внесок" кожного у заподіяній шкоді докільню. У таких випадках буває важко довести, які саме із цих джерел заподіяли шкоду. В таких ситуаціях суди могли б встановлювати (визнавати юридично значимими) причинні зв'язки, виходячи із припущення, що шкода заподіяна спільно всіма джерелами. Ще однією проблемою, яка існує в сфері встановлення причинно-наслідкових зв'язків в галузі екології, є існування цих зв'язків у вигляді певного ланцюга подій (причин та наслідків), коли неможливо із цього ланцюга причин та наслідків виділити ту ланку, яка є безпосередньо причиною заподіяної шкоди. Інколи для того, щоб це стало можливим, є потреба виходити саме з критерію імовірності, оскільки прослідкувати абсолютно повно та об'єктивно весь ланцюг причин і наслідків практично неможливо.

В аспекті досліджуваного питання заслуговує на увагу проблема встановлення причинного зв'язку між діянням певної особи чи подією та станом здоров'я людини. Причинний зв'язок у цьому випадку має двочленну структуру (тобто це два елементи в єдності). Перша частина такого причинного зв'язку існує між діянням особи чи певною подією та погіршенням стану докільля, друга ланка - причинний зв'язок між погіршенням стану докільля та захворюванням, інвалідністю, погіршенням стану здоров'я, смертю особи.

Встановлення причинного зв'язку у таких випадках ускладнюється тим, що шкода здоров'ю виникає віддалено в часі від факту протиправного діяння чи певної техногенної катастрофи або стихійного лиха. Як правило, є цілий ряд джерел, які справляють негативний вплив на докільля, викидаючи одні й ті ж речовини та їх компоненти (окис сірки, свинець,

окис азоту, ртуть та інші). Ці дві основні обставини ускладнюють встановлення причинно-наслідкових зв'язків, тому інколи неможливо визначити справжню причину захворювання людей.

Інший бік проблеми стосується можливостей медицини щодо проведення спеціальної медичної експертизи (а лише так можна встановити причини хвороби). Не завжди фахівці-медики можуть дати однозначну, категоричну відповідь на питання про джерело і причини захворювання чи смерті особи, тому тут є потреба брати до уваги саме імовірність заподіяння шкоди життю, здоров'ю особи незадовільним станом довкілля. Як правило, на практиці вищезазначені обставини роблять неможливим реально притягнути до відповідальності заподіювачів шкоди. Крім того, відсутні належні (досконалі) вимірювальні прилади та конкретні методики, за якими можна було б підрахувати збитки, завдані здоров'ю людини. Нарешті ще одна проблема ускладнює з'ясування причин захворювання, не дає можливості встановити фактори, що їх спровокували через стан довкілля. Це те, що забруднення довкілля, вживання забруднених продуктів харчування, як правило, не породжують нових захворювань, а ускладнюють і обтяжують, провокують загострення тих хвороб, які людина має. На нашу думку, важливою проблемою, яка потребує вирішення, є питання формування і розвитку правової бази проведення саме таких медичних експертиз.

Із вищевикладеного можна зробити висновок, що шляхом встановлення причинно-наслідкових зв'язків, як прямих так і непрямих, використання категорії імовірності (різних її ступенів), забезпечується реалізація загально-правового принципу соціальної справедливості та цивільно-правового принципу повного відшкодування шкоди. Через встановлення істинних причин заподіяння шкоди, коли стихійне лихо було поєднано з протиправним діянням (в основному у формі бездіяльності) осіб і лише обтяжило наслідки таких діянь (збільшило розмір шкоди), є можливість встановити коло осіб, які винні у заподіянні шкоди, а значить, реалізувати принцип невідворотності юридичної відповідальності (особа буде нести відповідальність і не зможе посилатись на дію "непередбаченої сили"). Через встановлення істинних причин шкоди, що виникла в майновій чи немайновій сфері особи, дається права оцінка такому відшкодуванню, визначається коло суб'єктів та правовий механізм відшкодування шкоди, а саме: юридична відповідальність, якщо мало місце правопорушення; позитивна відповідальність, якщо причиною шкоди є стихійне лихо; обов'язок відшкодувати шкоду власником ДПЕН (наприклад, через страхове покриття, якщо мало місце екологічне страхування відповідальності за шкоду, заподіяну ДПЕН).

Джерела та література:

1. Бринчук М.М. Правовая охрана среды от загрязнения токсичными веществами. - М.: Наука, 1990. - 214с.
2. Право и чрезвычайные ситуации: Сб. научн. ст./ Отв. ред. О.С. Колбасов, М.М. Бринчук- РАН. Ин-т. гос. и права, - М.- 1992.- 210с.
3. Н. Кобецька Особливості відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю громадян через негативний вплив на довкілля. // Матеріали регіональної науково-практичної конференції "Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні" - Львів-2001.-с.142-144.

ОБ'ЄДНАННЯ МАТЕРІАЛІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ЩОДО ДЕКІЛЬКОХ ОСІБ, ПІДОЗРЮВАНИХ У ВЧИНЕННІ НЕОБЕРЕЖНИХ ЗЛОЧИНІВ

В. О. Рибалко, А. О. Филистин

Правозастосовна практика захисту прав людини у кримінальному процесі безпосередньо залежить від обґрунтованості рішення про об'єднання матеріалів кримінальних проваджень. На жаль, правова регламентація цього рішення далека від досконалості і не дає

можливості приймати його у всіх тих випадках, в яких виникає необхідність. Це, зокрема стосується тих випадків, коли декілька осіб підозрюються у вчиненні необережних злочинів, що спричинили спільні кримінально-правові наслідки.

Згідно з ч.1 ст.26 раніше чинного КПК України 1960 р. в одному провадженні могли бути об'єднані справи по обвинуваченню декількох осіб – співучасників вчинення одного чи кількох злочинів.

Відповідно до ч.1 ст.217 нового КПК України 2012 р. в одному провадженні можуть бути об'єднані матеріали досудових розслідувань щодо декількох осіб, підозрюваних у вчиненні одного кримінального правопорушення.

Хоча законодавець вже прямо не згадує про співучасть як обов'язкову умову об'єднаного провадження, використане у ст. 217 формулювання «декількох осіб, підозрюваних у вчиненні одного кримінального правопорушення», вказує на те, що об'єднання справ у цьому випадку за наявності якого-небудь іншого взаємозв'язку окрім як співучасті неможливе.

З огляду на те, що співучасть має місце лише при вчиненні умисних злочинів, для того, щоб об'єднати кримінальні справи щодо декількох осіб, потрібно щоб ці особи підозрювалися у вчиненні умисного злочину. Тобто з прийняттям нового КПК України рішення про об'єднання й надалі залишається можливим лише щодо співучасників і щодо умисних злочинів.

Така правова регламентація піднятого питання унеможливило об'єднання матеріалів кримінальних проваджень за фактом злочинної необережності кількох осіб, що спричинила спільні кримінально-правові наслідки, про яку вже давно згадується у літературі [1, с.83]. Однак всупереч відсутності законодавчої регламентації такі випадки все ж трапляються на практиці.

Найбільш відомим та показовим прикладом об'єднаного провадження за фактом злочинної необережності є кримінальна справа № 9-73 за обвинуваченням шістьох представників персоналу ЧАЕС в аварії, що трапилася 26.04.1986 р. Судова колегія у кримінальних справах Верховного суду СРСР 29.07.1987 р. визнала винним у вчиненні злочинів, передбачених ч.2 ст.165 та ч.2 ст.220 КК УРСР директора станції В. Брюханова, який не забезпечив її надійної, безпечної експлуатації, неухильного виконання персоналом встановлених правил, не вжив заходів до обмеження масштабів аварії, не ввів у дію план захисту персоналу та населення від радіоактивного випромінювання, навмисно занижив дані про рівень радіації, що перешкодило своєчасній евакуації людей з небезпечної зони. Головного інженера АЕС М. Фоміна, його заступника А. Дятлова та колишнього начальника реакторного цеху О. Коваленка визнано винними у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 220 КК УРСР. Вони, будучи відповідальними за підготовку експлуатаційних кадрів, не організували належним чином цю роботу, не забезпечили дотримання технологічної дисципліни персоналом електростанції, ігнорували вказівки органів нагляду, прийнявши рішення про проведення випробувань на четвертому енергоблоці перед його виведенням у плановий ремонт, не погодили його у визначеному порядку, не проаналізували всіх особливостей наступного експерименту, не вжили необхідних додаткових заходів щодо гарантування безпеки. Начальника зміни Б. Рогожкіна, який самоусунувся від керівництва випробуваннями та контролю за роботою реакторної установки, а одержавши повідомлення про аварію, не ввів у дію систему сповіщення персоналу, визнано винним у вчиненні злочинів, передбачених ч.2 ст.220 і ст.167 КК УРСР. Колишнього державного інспектора Держатоменергонагляду СРСР Ю. Лаушкіна, який не виявив принциповості і наполегливості у реалізації вимог правил безпеки АЕС, визнано винним у вчиненні злочину передбаченого ст.167 КК УРСР [2; 3; 4; 5].

Лише директора станції В. Брюханова було обвинувачено в умисному злочині (зловживання владою або службовим становищем – ч.2 ст.65 КК УРСР) Інші винуватці чорнобильської катастрофи обвинувачувалися у порушенні правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах (ст.220 КК УРСР) та у халатності (ст.167 КК УРСР), тобто у вчиненні необережних злочинів (у яких співучасть, як відомо, не можлива). Незважаючи на

відсутність такого взаємозв'язку між обвинуваченими як співучасть, об'єднане провадження щодо персоналу станції у цій справі було зумовлене спільними наслідками злочинів.

Іншим не менш відомим прикладом єдиного провадження щодо необережних злочинів, що спричинили спільні кримінально-правові наслідки, стала справа по розслідуванню скнилівської авіакатастрофи, що сталася 27 липня 2002 р. неподалік м. Львова. Розслідування цієї авіакатастрофи здійснювалося у двох різних провадженнях. Одне – щодо пілотів винищувача Су-27 і осіб, які брали безпосередню участь в організації та проведенні авіаційного шоу, інше – щодо генералів ВПС ЗСУ.

За наслідками першого провадження було засуджено: 1) командира 14-го Авіаційного корпусу ВПС ЗСУ з бойової підготовки А. О. Третьякова – за ст.416 КК України, 2) начальника служби безпеки польотів 14-го Авіаційного корпусу ВПС ЗСУ А. С. Лукіних – за ч.2 ст.425 КК України, 3) командира авіаційної ескадрилії військової частини А 2102 Ю. М. Яцюка – за ст.416 КК України, 4) командира авіаційної ланки військової частини А 0207 В. А. Топонаря – за ст.416 КК України, 5) головного інспектора-льотчика Головного командування ВПС ЗСУ Ю. М. Єгорова – за ст.416 КК України [6].

Стаття 416 КК України передбачає кримінальну відповідальність за порушення правил польотів або підготовки до них, а також порушення правил експлуатації літальних апаратів, що спричинило катастрофу або інші тяжкі наслідки. Частина 2 ст.425 КК України встановлено відповідальність за недбале ставлення військової службової особи до служби, якщо воно спричинило тяжкі наслідки. З суб'єктивної сторони ці злочини в цілому характеризуються необережністю – злочинною самовпевненістю або злочинною недбалістю. Ставлення ж до порушення конкретних правил може бути й умисним. Відтак, вести мову про співучасть у цій справі не можна. Проте у наведеному вище прикладі об'єднане провадження було у зв'язку із спільними наслідками вчинених злочинів, які зручніше було розслідувати в межах однієї кримінальної справи.

Провадження у другій справі (щодо розслідування скнилівської авіакатастрофи) здійснювалося за обвинуваченням: 1) Головнокомандувача ВПС ЗСУ В. І. Стрельникова – у вчиненні злочинів, передбачених ч.3 ст.424, ч.2 ст.425 КК України, заступника Головнокомандувача ВПС ЗСУ з бойової підготовки військ та ВНЗ – начальника бойової підготовки Головного командування ВПС ЗСУ О. О. Волошенка – у вчиненні злочинів, передбачених ст.416, ч.2 ст.425 КК України, 3) заступника начальника бойової підготовки апарату управління бойової підготовки Головного командування ВПС ЗСУ В. О. Алексеєва – у вчиненні злочинів, передбачених ст.416, ч.2 ст.425 КК України, 4) першого заступника командира ВПС ЗСУ С. І. Онищенка – у вчиненні злочинів, передбачених ст.416, ч.3 ст.424, ч.2 ст.425 КК України.

У подальшому ухвалою Військової судової колегії ВСУ від 04.11.2008 було залишено без змін вирок військового апеляційного суду Центрального регіону від 11.06.2008 (яким усіх вищенаведених осіб виправдано у зв'язку з відсутністю в їхніх діях складу злочину). Суди не встановлено причинно-наслідкового зв'язку між діями цих осіб та наслідками катастрофи. Співучасть у вищенаведеній справі як обов'язкова підстава для об'єднання справ за КПК України 1960 р. була відсутня. Необхідність спільного провадження у цьому випадку теж була зумовлена практичною необхідністю дослідження наслідків авіакатастрофи та ролі генералів ЗСУ у її настанні.

Вищенаведені приклади демонструють існування практичної доцільності об'єднання матеріалів кримінальних проваджень за фактом злочинної необережності кількох осіб, що спричинила спільні кримінально-правові наслідки. Адже спільними там є не лише наслідки, а й докази у справі (показання свідків, висновки експертів, речові докази тощо), які б при роздільному провадженні довелось б повторно збирати та досліджувати. Тому є потреба на законодавчому рівні закріпити можливість такого об'єднання. Це не лише сприятиме захисту прав учасників кримінального провадження, а й дозволить зекономити державні кошти на діяльність органів кримінальної юстиції по розслідуванню таких злочинів.

Джерела та література:

1. Новиков С. Г. Научно-практический комментарий к уголовно-процессуальному кодексу РСФСР / С. Г. Новиков. – М. : Госюриздат, 1963. – 106 с.
2. О чернобыльской аварии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://accidentont.ru>.
3. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. Стенограма пленарного засідання від 11 грудня 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua>.
4. Очерк по материалам суда над работниками ЧАЭС 7.07 – 29.07.1987. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.souzchernobyl.org>.
5. Пиголкин А. С. Обнаружение и преодолениепробелов права / А.С. Пиголкин // Советскоегосударство и право. – 1970. – № 3. – С.50- 57.
6. Ухвала Колегії суддів Військової судової колегії Верховного Суду України від 2 березня 2006 р. (у справі №97-107к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua>.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВЧИНЕННЯ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї У ДЕЯКИХ КРАЇНАХ ЄВРОПИ***С. В. Романцова***

Сім'я є первинним та основним осередком суспільства, держава охороняє сім'ю та створює умови для її зміцнення - цей постулат проголошений Загальною декларацією прав людини[1] і закріплений в міжнародному та національному законодавстві. Сім'я повинна бути природним середовищем для зростання і благополуччя всіх її членів і особливо дітей. Держава повинна застосовувати заходи захисту, що включають процедури для розробки соціальних програм з метою надання необхідної підтримки всіх членів сім'ї, а також для запобігання, виявлення, повідомлення, передачі на розгляд, розслідування, лікування та інших заходів при виявленні жорстокого поводження в сім'ї.

Насильницька злочинність завдає величезної шкоди та негативно впливає на всіх членів суспільства, підриває процес соціалізації, зміцнення і розвитку позитивних суспільних відносин. Сім'я має бути надано гідне сприяння в тому, щоб вона могла виконувати обов'язки по вихованню та розвитку дитини. Дитина повинна бути повністю підготовлена до самостійного життя в суспільстві та вихована в дусі миру, гідності, терпимості, свободи, рівності і солідарності. Всі діти мають право на особливу турботу і допомогу як з боку держави, так і з боку всього суспільства. Діти повинні зростати в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові та розуміння.

Держава повинна вживати всіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних заходів з метою захисту сім'ї та дитини від усіх форм насильства. Заходи повинні застосовуватися як щодо зовнішніх несприятливих факторів, так і щодо жорстокого поводження та експлуатації, включаючи сексуальне насильство з боку батьків, законних опікунів чи будь-якого іншої особи, яка турбується про дитину. Конвенція про права дитини[2] та Конвенція Ради Європи про про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства[3] передбачають обов'язок держави захистити дитину від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуального насильства.

Кримінальне законодавство зарубіжних країн передбачає відповідальність за вчинення сексуального насильства в сім'ї. Сексуальним насильством в сім'ї вважають протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру по відношенню до дитини, яка є членом цієї сім'ї.

Кримінальний кодекс Швейцарії до злочинів проти сім'ї відносить невідоме карному праву і законодавству деяких країн поняття інцест[4, с.107], який визначається як співжиття з

кровними родичами по прямій лінії або з рідними або зведеними братами і сестрами - злочин карається позбавленням волі, водночас, неповнолітні не караються.

У Кримінальному кодексі Австрії[5, с.98] злочинним визнається кровозміщення навіть, якщо воно вчинене за згодою сторін. До такого виду діянь законодавець відносить: співжиття з особою, яка є родичем по прямій лінії; схиляння до статевих зносин особи, яка є родичем по висхідній лінії; статеві зносини зі своїм братом чи сестрою. Разом з тим, не підлягає покаранню особа, яка на час вчинення злочинного діяння ще не досягла дев'ятнадцятирічного віку. Кримінальне покарання призначається і тому, хто схиляє до статевих зносин дитину, прийомну дитину, пасинка (падчерку) або підопічного, і хто здійснює ці дії, використовуючи своє особливе становище у зв'язку з його вихованням, освітою або наглядом за малолітньою особою, або для того, щоб відчутти сексуальне збудження або сексуальне задоволення або для сексуального збудження або задоволення третьої особи, схиляє вище вказану особу до вчинення сексуальних дії щодо себе самого.

Кримінальний кодекс ФРН[6, с.187] забороняє сексуальні дії опікуна з дитиною яка не досягла шістнадцяти років якщо вона довірена винному для виховання; опікуна з рідною або прийомною дитиною, яка не досягла вісімнадцяти років або опікун дозволяє вчиняти ці дії щодо себе.

Кримінальний кодекс Республіки Польща [7, с.120] передбачає відповідальність за статеві зносини з родичем по висхідній і низхідній лінії, усиновленим, усиновлювачем, братом чи сестрою.

Кримінальний кодекс Швеції[8, с.65] встановлює відповідальність за статеві зносини з нащадком або власною дитиною, з рідним братом чи сестрою, статеві зносини з дитиною, яка не досягла вісімнадцятирічного віку, являється нащадком чи переданою під опіку, піклування, виховання за рішенням органу влади. Водночас, юридично незахищеними залишаються діти, які проживають з сексуальним насильником без рішення відповідного державного органу.

Кримінальний кодекс Іспанії[9, с.69] під сексуальною агресією розуміється посягання на статеву свободу іншої людини з насильством або залякуванням. Підвищена ступінь суспільної небезпеки має місце при сексуальній агресії, яка полягає у фізичному статевому акті шляхом введення предметів, ротовому або анальному проникненні. Більш суворе покарання передбачене за сексуальну агресію, якщо злочин скоюється щодо нащадка по висхідній чи низхідній лінії спорідненості або щодо рідних брата, сестри чи усиновленого.

Не підлягає сумніву, що відмінності в ознаках складів злочинів, передбачають кримінальну відповідальність за сексуальне насильство в цілому, і особливо, за сексуальні дії, вчинені щодо дітей, подружжя, родичів та інших членів сім'ї, залежать від різних причин. До таких належать своєрідність історичного розвитку, національні традиції, релігійні переконання, економічні особливості кожної окремо взятої країни.

Джерела та література:

1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року.// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989.// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_021
3. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення від 25.10.2007 р.// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927.
4. Уголовный кодекс Швейцарии/ перевод с нем. А.В. Серебрянникова.- М: Издательство «Зерцало», 2000.- с.138
5. Уголовный кодекс Австрии / науч. ред. Н. Е. Крылова; пер. А. В. Серебрянникова. - М. : Изд-во Зерцало.-М, 2001. - 144 с.
6. Уголовный кодекс ФРГ / перевод и предисл. канд. юрид. наук А. В. Серебрянниковой. – М. : Зерцало, 2000. – 208 с.
7. Уголовный кодекс Польши / науч. ред. канд. юрид. наук, доц. А. И. Лукашов, докт. юрид. наук, проф. Н. Ф. Кузнецова ; вступ. статья канд. юрид. наук, доц. А. И. Лукашова, канд.

юр. наук, проф. Э. А. Саркисовой ; пер. с польск. Д. А. Барилевич. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2001. – 234 с.

8. Уголовный кодекс Швеции / науч. ред. Н.Ф. Кузнецова и С.С. Беляев ; пер. с англ. С.С. Беляева. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2000. – 168 с.

9. Уголовный кодекс Испании / под ред. Н.Ф. Кузнецовой, Ф. М. Решетникова.- М: Издательство «Зерцало», 1998. – с.218

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ЧУЖОГО МАЙНА

Б. К. Слободянюк

Актуальність теми дослідження, обумовлена тим, що становлення нових для України форм власності, бурхливе зростання кількості приватних та акціонерних недержавних підприємств, посилення майнового розшарування громадян, зміни соціально-політичного характеру спричинили зростання злочинності в цілому й структурні зміни в ній. Одним з таких злочинів є умисне знищення або пошкодження чужого майна (ст. 194 КК України).

При розслідуванні злочинців цього виду важливе місце належить слідчим(розшуковим) діям, спрямованим на виявлення та вилучення об'єктів, на яких збереглися сліди злочинної діяльності. Важко переоцінити інформаційну цінність обшуку, на процесуальних та тактичних особливостях якого слід зупинитись детальніше..

Відповідно до ч. 1 ст. 234 КПК України, обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте в результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб [1].

У разі необхідності провести обшук слідчий за погодженням з прокурором або прокурор звертається до слідчого судді з відповідним клопотанням, яке повинно містити відомості про: 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; 2) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання; 3) правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 4) підстави для обшуку; 5) житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, де планується проведення обшуку; 6) особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться; 7) речі, документи або осіб, яких планується відшукати. До клопотання також мають бути додані оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовує доводи клопотання, а також витяг з ЄРДР щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання (ч. ч.3, 4 ст. 234 КПК України) [1].

Безпідставно проводити обшук незаконно: потрібна визначена сукупність доказів, зібраних у встановленому порядку, а не припущення, здогадки, чутки. За результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень за ст. 194 КК України можна зробити висновок, що необхідність у провадженні обшуку виникала не в усіх випадках. Найчастіше під час розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна об'єктами обшуку були: приміщення підприємств, установ, організацій; квартира; житловий будинок; складські приміщення, підвали, гаражі; автомобілі.

Метою проведення обшуку було виявлення та вилучення предметів, які зберегли на собі сліди злочину (одяг підозрюваного зі слідами пошкоджень унаслідок умисного знищення або пошкодження чужого майна, зі слідами крові потерпілого у випадку загибелі людини тощо). Тому можна зробити висновок, що обшук є процесуальним способом виявлення та вилучення матеріальних об'єктів, які є носіями інформації, що має значення для розслідування злочинів, передбачених ст. 194 КК України.

Не заперечуючи важливості дотримання прав громадян під час проведення обшуку, доцільно дотримуватися чинного порядку входження в приміщення, а не вигадувати ускладнення, які можуть і не привести до бажаних результатів під час розслідування.

Як **висновок**, зазначеного вище зауважимо, що результативність обшуку під час розслідування вказаних кримінальних правопорушень багато в чому залежить від ретельності підготовки до його проведення. Підготовчі заходи повинні включати:

- збирання орієнтувальних відомостей про місце обшуку; осіб, у яких передбачається їх проведення; предмети, що можуть бути знайдені та вилучені;
- визначення часу обшуку, який повинен проводитися якомога швидше після отримання відомостей про місцезнаходження слідів і предметів, що мають значення для кримінального провадження;
- підбір учасників обшуку; визначення їх кількості, враховуючи конкретну обстановку, умови провадження, наявні сили і засоби; залучення до участі в цих діях інших співробітників з метою забезпечення найбільшої їх ефективності;
- підготовка технічних засобів фіксації (пошукових приладів, апаратури для освітлення, фотозйомки та ін.);
- вивчення матеріалів кримінального провадження. Важливо вивчити і дослідити не тільки сліди, предмети, відомості про прикмети злочинців, знарядь і засобів вчинення умисного знищення або пошкодження чужого майна, а й усі його обставини, оскільки під час обшуку можуть бути виявлені певні сліди і предмети, про існування яких не було відомо слідчому, але які так або інакше впливають на доказування обставин кримінального правопорушення. Навіть маленький клаптик паперу може містити важливу інформацію, наприклад, номер телефону, адресу електронної пошти або інтернет-сайту, банківський рахунок тощо. Це дає змогу встановити зв'язок між можливим організатором та іншими співучасниками кримінального правопорушення і використовувати ці відомості в процесі доказування.

Джерела та література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : прийнятий Верховною Радою України : від 13 квітня 2012 р. № 4651-V1 // Офіційний вісник України. –2012. – № 37. – Ст. 1370.

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

О. О. Старицька

Продовж останніх років проблема захисту прав споживачів набуває дедалі більшої актуальності не тільки в нашій країні, а й за її межами. Зміна правового регулювання взаємовідносин між суспільством і державою є невідворотним у процесі переходу до ринкової економіки. Саме це зумовлює формування нових підходів до правового регулювання суспільних відносин, орієнтованих на всебічну охорону прав і законних інтересів в отриманні якісних та безпечних товарів (робіт, послуг), забезпеченні свободи їх вибору [4, с. 458 – 464]. Не оминуло це питання і Великої Британії, яка безумовно може вважатися першою державою на міжнародній арені, що здійснила кроки до законодавчого врегулювання проблеми споживчих прав.

Відтак, початковим кроком щодо впорядкування відносин між продавцем і споживачем був указ англійського короля Іоанна Безземельного про покарання обважувальників на ринках. Згодом у Великій хартії вольностей 1215 р. було закріплено єдину міру для всієї продукції [1, с. 17 – 23].

Поступово, промислова революція спричинила збільшення обсягів використання хімікатів, що додавали до їжі для подовження строків її зберігання. Використання отруйних

хімікатів і барвників було майже неконтрольованим. Невдала практика їх використання зумовила появу перших законів про застереження від фальсифікації продуктів. Саме це стало підґрунтям для прийняття британським парламентом у 1869 р. загальнонаціонального закону щодо продуктів харчування [2, с. 42].

У 70-х роках ХХ ст. у Об'єднаному Королівстві було засновано кілька організацій, що займаються проблемами споживачів. Так, у 1973 р. створені Комісія з цін, Управління зі справедливої торгівлі, Консультативний комітет із захисту інтересів споживачів. Двома роками пізніше був заснований особливий орган, що здійснював захист інтересів споживачів на рівні центральної і місцевої влади, – Національна споживча рада. Ця організація відіграє чималу роль щодо освіти громадян у споживчих питаннях, щорічно проводить конгреси споживчих організацій. У той же час у Великобританії з'явилися споживчі добровільні організації і засновано спеціальний журнал для споживачів «Which?». У країні створено консультативні бюро, що допомагають громадянам у багатьох споживчих проблемах. Фінансуванням Національної асоціації консультативних бюро займається уряд, а на місцях – муніципальна влада [3].

Нині, захист прав споживачів у Сполученому Королівстві здійснюється за допомогою множинності парламентських актів, державних установ, урядових відомств та департаментів, громадянських лобістських груп, головні цілі яких спрямовані на забезпечення справедливості в ринковій економіці, а також якості товарів і послуг. До основних напрямів, що підпадають під врегулювання споживчих справ відносять питання щодо:

- більш справедливих умов контрактів купівлі товарів і послуг, що зазвичай є кабальними та несправедливими;
- регулювання безпеки продукції, щоб убезпечити людей від придбання товари, що є потенційно шкідливим;
- фінансове регулювання, що забезпечує доступ до дешевших кредитів і щоб при цьому люди повністю розуміли зміст зобов'язання;
- посилення конкуренції у приватному секторі, через ліквідацію картелів, монополій та упередження злиття юридичних осіб.

Великобританія, завдяки своєму членству в Європейському Союзі є частиною його внутрішнього ринку, що надає їй змогу у співпраці з іншими європейськими країнами та інституціями ЄС для виробництва і забезпечення дотримання законів щодо захисту прав споживачів на транснаціональному рівні [7].

Окремо хотілося б наголосити на законі «Про захист прав споживачів» 1987 р. – акті парламенту Сполученого Королівства, яким були внесені важливі зміни до споживчого законодавства Великобританії. Частина 1 зазначеного закону стала підставою для імплементації Директиви 85/374/ЕЕС Європейського співтовариства, що передбачала санкції за якість продукції, шляхом введення режиму суворої відповідальності за шкоду від неякісного товару. Частина 2 закону проголошувала створення державно-владних органів у сфері регулювання безпеки споживчих продуктів за допомогою актів делегованого законодавства. У третій частині зазначено, що в якості кримінального злочину визнається вказівка на неправильну ціну товару.

Цей закон був примітний тим, що це було першим випадком, коли уряд Великобританії увів в дію директиву ЄС за допомогою акту парламенту, а не постановою, у відповідності до Закону Європейського Співтовариства 1972 р. [5].

Що ж до питання організаційної основи захисту споживчих прав, то у країні діють державні та недержавні органи. При цьому реалізувати своє право на захист особа може як у судовому порядку, так і у формі самозахисту (поза судом).

Відтак, скарги щодо питання захисту прав споживачів, розглядаються генеральним директором управління Справедливої торгівлі (– це організований громадський рух, що відстоює справедливі стандарти міжнародного трудового, екологічного та соціального регулювання, а також суспільну політику щодо маркованих і не маркованих товарів, від ремісничих виробів до сільськогосподарських продуктів). До 2014 р. діяв ще один недержавний орган із захисту прав споживачів – Управління добросовісної конкуренції, до

обов'язку якого відносилось проведення розслідування, накладення заборони або прийняття справи до судового розгляду [7].

Також, у Великобританії поширеним є інститут омбудсмана, який є незалежною посадовою особою призначеною приймати рішення у спорах між приватними особами і компаніями. Правова допомога омбудсмана є безкоштовною для споживачів, але трейдерам (продавцям, біржовим маклерам) доведеться за неї платити. Однак, перед тим як скористатися послугами такого роду, особі необхідно пройти певну процедуру (прим., наприклад, як в Україні – досудове врегулювання спору), що полягає у отриманні від продавця письмового документу із зазначенням неможливості мирного шляху врегулювання спору. Втім, відповідь на претензію може і не знадобитися, якщо покупець та продавець не можуть дійти згоди щодо предмету спору протягом більш ніж восьми тижнів. Після цього, особа надсилає письмові докази до уповноваженої особи із захисту прав людини, яка опісля їх розгляду приймає рекомендації або правила. Кожен омбудсман має свої власні правила щодо порядку подачі скарги. Розглянувши скаргу, він вирішує які мають бути наслідки справи. Це у свою чергу вказує на незалежність, неупередженість омбудсмана та незацікавленість у перемозі будь-якої із сторін. Він лише аналізує докази подані обома сторонами та виносить своє бачення щодо вирішення справи. При цьому сторони спору можуть не зустрічатися віч-на-віч, щоб не завдавати одна одній психологічного стресу.

У разі незадоволення рішенням омбудсмана, особа не позбавляється права звернення до суду, проте варто наголосити, що у такому випадку суд прийме до уваги не лише докази, але й саме рішення [6].

Таким чином, можемо підсумувати, що нині у юридичній практиці Великої Британії існує плюралізм засобів та способів захисту прав споживачів, що становлять як наявну законодавчу базу, так і державні та недержавні органи, що здійснюють допомогу у такому захисті. Особа не лишається із своєю проблемою сам-на-сам, а має право на належний захист з боку держави та суспільства.

Джерела та література:

1. Булатецкий Ю. Е. Потребительское право : курс лекций / Булатецкий Ю. Е. — М. : НОРМА, 2008. — 416 с.
2. Вороненко Ю. В. Как защищают потребителей в США (Законодательство США о контроле за качеством питания и медикаментов ; Зачем и когда оно появилось и как работает / Ю. В. Вороненко, Н. И. Швецъ, В. П. Шипулин, О. В. Яценко // Проблемы питания и здоровья. — 1996. — № 2. — С. 42.
3. Основи споживчих знань [Електронний ресурс] / Основи споживчих знань. — Режим доступу : <http://kutuzivka.edu.kh.ua/Files/downloads/ConsumerEducation-10klass%20%281%29.pdf>
4. Черняк О. Ю. Класифікація прав споживача за законодавством України та Європейського Союзу [Електронний ресурс] / О. Ю. Черняк // Форум права. — 2008. — № 2. — С. 458–464. — Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2008-2/08coytes.pdf>.
5. Consumer_Protection_Act_1987 [Електронний ресурс] / Consumer protection Act. — Режим доступу : <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1987/43>
6. Complaining to an ombudsman about consumer issues [Електронний ресурс] / Complaining to an ombudsman about consumer issues. — Режим доступу : <https://www.citizensadvice.org.uk/consumer/alternative-dispute-resolution/settling-out-of-court/complaining-to-an-ombudsman-about-consumer-issues/>
7. Consumer protection in the United Kingdom [Електронний ресурс] / Consumer protection in the United Kingdom— Режим доступу : https://en.wikipedia.org/wiki/Consumer_protection_in_the_United_Kingdom

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ЗАБОРОНА ПОШИРЕННЯ НЕВИЛІКОВНИХ ІНФЕКЦІЙНИХ ХВОРОБ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я

О. Л. Старко

1. Однією із гарантій забезпечення права особи на охорону здоров'я є кримінально правова заборона поширення невиліковних інфекційних захворювання. Кримінальний кодекс України передбачає відповідальність за зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою (ст. 130) та неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою (ст. 131). Кримінально-правові норми, закріплені у цих статтях мають низку недоліків, що негативно впливає на протидію поширенню небезпечних для життя інфекційних захворювань, а отже й на забезпечення права особи на охорону здоров'я.

Серед таких недоліків є вказівка законодавцем на таку ознаку, як "невиліковність" хвороби, яка виглядає юридично не бездоганною. Проаналізуємо цю ознаку за винятком СНІДу, механізм поширення якого специфічний та відрізняється від механізму поширення більшості інших інфекційних захворювань.

2. Так, у ч. 2 ст. 130 КК України вживається термін "невиліковна інфекційна хвороба", а у ч. 1, ч. 4 ст. 130, ч. 1 ст. 131 КК України – "невиліковна інфекційна хвороба, що є небезпечною для життя людини". Однак у медицині не існує поділу інфекційних хвороб на виліковні та невиліковні, відповідно й такого поняття як "невиліковна інфекційна хвороба" у медицині немає, тому використання його у кримінальному законодавстві недопустиме.

Конкретних та чітких орієнтирів для з'ясування змісту цього поняття немає і в законодавстві України. Так, Закон України "Про захист населення від інфекційних хвороб" виділяє лише особливо небезпечні та небезпечні інфекційні хвороби. Особливо небезпечні інфекційні хвороби – інфекційні хвороби (у тому числі карантинні: чума, холера, жовта гарячка), що характеризуються важкими та (або) стійкими розладами здоров'я у значної кількості хворих, високим рівнем смертності, швидким поширенням цих хвороб серед населення. Небезпечні інфекційні хвороби – інфекційні хвороби, що характеризуються важкими та (або) стійкими розладами здоров'я в окремих хворих і становлять небезпеку для їх життя та здоров'я.

У Переліку особливо небезпечних, небезпечних інфекційних та паразитарних хвороб людини і носійства збудників цих хвороб, затвердженому наказом Міністерства охорони здоров'я України № 133 від 19.07.1995 р. також немає класифікації інфекційних хвороб за критерієм виліковності/невиліковності. Перелік містить три групи хвороб (особливо небезпечні інфекційні хвороби, небезпечні інфекційні хвороби, паразитарні хвороби) та носійство збудників інфекційних хвороб.

3. У кримінально-правовій літературі висловлюються різні думки щодо цього питання. Автори коментарів до КК України, зокрема В. І. Бояров та О. О. Дудоров, вважають, що у нормах указаних статей йдеться саме про "особливо небезпечні інфекційні хвороби", до яких згідно з Переліком відносять чуму, холеру, хворобу Марбург, гарячку Ебола, туберкульоз, кримську гарячку тощо, висновок про невиліковність яких дається у кожному конкретному випадку [1, с. 78; 2, с. 282]. Проте відповідно до такого підходу поза межами складу злочину залишаються діяння, пов'язані з поширенням вірусних гепатитів (механізм передачі яких аналогічний СНІДу), черевного тифу та інших хвороб, які в Переліку віднесені до групи "небезпечних інфекційних хвороб".

П. П. Андрушко у коментарі до ст. 130 КК України зазначає, що чинне законодавство не дає класифікації інфекційних хвороб за ознакою їх виліковності (невиліковності) й не може її дати, оскільки повністю невиліковних хвороб немає, такою поки що вважається СНІД [3, с. 308]. Отже, цей критерій умовний. Одна й та ж інфекційна хвороба, навіть особливо небезпечна, може закінчуватися одужанням, а в інших випадках – призводити до смерті, інвалідизації, хронізації, ускладнень. Це залежить від багатьох факторів, а саме: стану

здоров'я, перебігу та форми хвороби, своєчасності отримання лікування тощо. Наприклад, ускладнення при чумі різноманітні і залежать від форми хвороби. Частими є інфекційно-токсичний шок, гіпостатична пневмонія, менінгіт. При генералізованій формі летальність досягає 60–90 % [4, с. 438]. Така хвороба, як ботулізм завжди має серйозний прогноз, якщо специфічне лікування не проводиться, летальність досягає 15–70 % [4, с. 94]. П. П. Андрушко пише, що, очевидно, невиліковною інфекційною хворобою повинна вважатись така інфекційна хвороба, яка за конкретних фактичних обставин зараження нею і в даних конкретних умовах не може бути вилікована [3, с. 308].

4. Висновок про визнання тієї чи іншої інфекційної хвороби невиліковною, як відзначають автори науково-практичних коментарів КК України, слід робити в кожному конкретному випадку, враховуючи висновок судово-медичної експертизи. Тут йдеться, певно, й про випадки поставлення в небезпеку зараження. Однак така завуальованість підстав притягнення до кримінальної відповідальності викликає заперечення. Зрозуміло, що такий висновок може надаватися лише після того, як потерпілий захворів на інфекційну хворобу, а саме у випадку зараження (ч. 2, 3, 4 ст. 130, ст. 131 КК України). Виникає питання: чи можна дати такий висновок, коли потерпілий лише поставлений у небезпеку зараження невиліковною інфекційною хворобою (ч. 1 ст. 130 КК України). Мабуть, що ні. Наслідок (наявність інфекційної хвороби), на підставі якого інфекційну хворобу можна визнати невиліковною, не є ознакою складу злочину, цей склад формальний (безнаслідковий). У зв'язку з цим пропонуємо прийняти спеціальний нормативний акт, який містив би вичерпний перелік інфекційних хвороб, небезпечних для життя людини. Відповідно в нормах статей 130, 131 КК України цілком виправданим буде використання формулювання "... вірусом імунodefіциту людини чи іншою інфекційною хворобою, небезпечною для життя людини" замість формулювань "... вірусом імунodefіциту людини чи іншої інфекційної хвороби" та "... вірусом імунodefіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби", що є небезпечною для життя людини" у назвах та диспозиціях статей 130, 131 КК України цілком виправданим буде використання формулювання "... вірусом імунodefіциту людини чи іншою інфекційною хворобою, небезпечною для життя людини".

Джерела та література:

1. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Особлива частина / за заг. ред. М. О. Потєбенька, В. Г. Гончаренка – К. : ФОРУМ, 2001. – 942 с.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Атіка, 2004. – 1056 с.
3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. – К. : Дакор, 2008. – 1428 с.
4. Інфекційні хвороби : підручник / М. Б. Тітов, Б. А. Герасун, Л. Ю. Шевченко та ін. ; за ред. М. Б. Тітова. – К. : Вища шк., 1995. – 567 с.

ВИНИКНЕННЯ МАЙНОВИХ ПРАВ НА ТЕХНОЛОГІЮ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

О. В. Старчук

Протягом останніх років держава усе більше уваги приділяє законодавчому регулюванню створення технології та її складових, їх оформлення та передачі майнових прав інтелектуальної власності на них тощо.

У цивільному законодавстві України серед об'єктів цивільних прав технології немає, хоча ми відносимо її до об'єктів права інтелектуальної власності, оскільки сукупність знань, рішень, які виражені у об'єктивній формі можна передавати на договірній основі іншій особі за плату, так само як і об'єкти права власності.

Відповідно до ст. 1 Закону України “Про державне регулювання діяльності в сфері трансферу технологій” технологія – це результат інтелектуальної діяльності, сукупність систематизованих знань, технічних, організаційних та інших рішень про перелік, строк, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та /або реалізації і зберігання продукції, надання послуг [1].

Тому, складниками технології можуть бути декілька винаходів, корисних моделей, промислових зразків, торговельних марок, об'єктів авторських прав, комерційна таємниця, ноу-хау тощо.

Б. М. Падучак під технологією розуміє виражений у об'єктивній формі результат науково-технічної діяльності, який включає в тому чи іншому поєднанні винаходи, корисні моделі, промислові зразки та інші результати інтелектуальної діяльності, які підлягають правовій охороні згідно з нормами цивільного законодавства, а також результати інтелектуальної власності, які не підлягають правовій охороні згідно з нормами цивільного законодавства (технічні дані, інша інформація), і може бути технологічною основою практичної діяльності в цивільній та воєнній сферах [2, с. 58].

Але, для того, щоб виникло право на технологію особа повинна застосувати усі заходи, які необхідні для визнання за нею майнових прав на результати інтелектуальної діяльності, які є складовими технологіями.

А тому, важливим є встановлення моменту виникнення майнових прав інтелектуальної власності на технологію та її складові. Початок виникнення майнових прав на складові технології не співпадає.

Так, майнові права на об'єкти авторського права виникають з моменту надання їм об'єктивної форми, стосовно результатів науково-технічної діяльності, то законодавство про промислову власність по-різному визначає цей момент. Для винаходів, корисних моделей, промислових зразків, селекційних досягнень правова охорона засвідчується патентом, а для топографії інтегральних мікросхем, торговельної марки – свідоцтвом.

Відповідно до п. 1 ст. 28 Закону України “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі”, Закону України “Про охорону прав на промислові зразки” передбачено, що права, що виникають з патенту, діють від дати публікації відомостей про його видачу [3; 4]. Проте звертає на себе певна неузгодженість виникнення майнових прав на зазначені складові. Право власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок починає свою чинність з моменту подання заявки до Державної служби інтелектуальної власності (ст. 6 ЗУ), а майнові права на ці об'єкти виникають від дати публікації відомостей про видачу патенту. Але ж право власності і є майновим правом особи? Проте, законодавством ця колізія не вирішена.

Законами України “Про охорону прав на знаки для товарів і послуг”, “Про охорону прав на сорти рослин” виникнення майнових прав на знаки для товарів і послуг та сорти рослин пов'язане з датою подання заявки на видачу патентів (свідоцтва) [5; 6], а Законом України “Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем” – з моменту державної реєстрації [7].

Законодавче закріплення майнових прав інтелектуальної власності на технологію здійснюється такими нормативно-правовими актами, як: Цивільний кодекс України [8], Закон України “Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій” [1], Закон України “Про наукові парки” [9].

Законом України “Про наукові парки” передбачено, що майнові права на технології, створені під час виконання проектів наукового парку є їхньою власністю та / або його партнерів.

Поряд з тим, орган держави, в управлінні якого перебуває вищий навчальний заклад або наукова установа може обмежити майнові права на використання і розпорядження технологій, які створені за рахунок коштів державного бюджету у випадках, якщо технологію віднесено до сфери національної безпеки і оборони держави; визнано такою, що має використовуватись в публічних інтересах чи доведено до промислового використання та реалізації готової продукції виключно за рахунок державних коштів (ч. 4 ст. 17) [9].

Зважаючи на певні позитивні моменти щодо здійснення запозичення позитивного досвіду іноземних держав, Б. М. Падучак зауважує, що недоліками Закону України “Про

наукові парки" є те, що у ньому: відсутній обов'язок особи, якій належать майнові права на технологію, здійснювати її впровадження (тобто обов'язок практичного застосування); сфера дії закону поширюється лише на наукові парки, а не на всі випадки створення технології за рахунок державних коштів.

А тому потребує внесення змін та доповнень до Закону України "Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій" нормами, які б передбачали що майнові права на технологію, створену за рахунок коштів державного бюджету належали особі, яка організувала створення такої технології (виконавцю), крім випадків, якщо технологію віднесено до сфери національної безпеки і оборони держави; визнано такою, що має використовуватися в публічних інтересах та доведена до використання лише за державні кошти. Окрім цього, Б. М. Падучак акцентує увагу на тому, що доцільно законодавчо закріпити обов'язок особи, якій належать майнові права інтелектуальної власності на технологію, що створена за кошти держави здійснити її впровадження (практичне застосування) – це промислове виготовлення продукту; застосування на практиці [10, с.47–48].

Як зауважує Ю. Л. Бошицький сьогодні трансфер технологій ґрунтується на явищах та процесах, які передують конкретній технологічній комерції, а саме: випуск спеціальної літератури і довідників; створення комп'ютерних банків даних і патентів; проведення виставок, конференцій, семінарів; перехресне ліцензування на паритетних умовах; навчання, стажування вчених, фахівців, студентів, що здійснюється на паритетних основах вузами, фірмами, організаціями; міграція вчених і спеціалістів із одних країн в інші, із наукових організацій у комерційній структурі і навпаки тощо [11, с. 177].

Поряд з тим, не для усіх складових технології оформлення майнових прав на них передбачає обов'язкове патентування, оскільки для такої її складової як ноу-хау правова охорона виникає з моменту засекречення інформації, тобто її невідомості для третіх осіб.

Отже, на підставі вищезазначеного ми прийшли до таких висновків:

1) Технологія – це виражений у об'єктивній формі результат науково-технічної діяльності та інші результати інтелектуальної діяльності, складовими яких є декілька винаходів, корисних моделей, промислових зразків, торговельних марок, об'єктів авторських прав, топографії інтегральних мікросхем, комп'ютерні програми, сорти рослин, комерційна таємниця, ноу-хау тощо;

2) Доцільно уніфікувати норми законодавства щодо встановлення моменту виникнення майнових прав на складові технології, а саме – з моменту оформлення суб'єктивних прав на них (якщо правова охорона на об'єкт засвідчується охоронним документом – з моменту публікації відомостей про його видачу; якщо об'єкт не підлягає правовій охороні – згідно з нормами цивільного законодавства;

3) Передача та освоєння інформації про нововведення (трансфер) технологій може здійснюватися у таких формах, як: укладення договорів; публікації наукового характеру, в яких висвітлюються результати проведених наукових досліджень; передача технологій, яка відбувається під час проведення різноманітних наукових заходів (семінарів, конференцій, форумів тощо).

Джерела та література:

1. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України від 14 вересня 2006 р. № 143–V // Відом. Верх. Ради України. – 2006. – № 45. – Ст. 434.
2. Падучак Б. М. Технологія як об'єкт цивільно-правових відносин / Б. М. Падучак // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2009. – № 5. – С. 54–59.
3. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України в ред. від 1 червня 2000 р. із змінами та доповн. // Відом. Верх. Ради України. – 2001. – № 8. – Ст. 37.
4. Про охорону прав на промислові зразки: від 15 грудня 1993 р. із змінами та доповн. // Відом. Верх. Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 34.
5. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15 грудня 1993 р. із змінами та доповн. // Відом. Верх. Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 34.

6. Про охорону прав на сорти рослин: Закон України від 17 січня 2002 р. // Офіційний вісник України. – 2002. – № 7. – Ст. 278.
7. Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем: Закон України від 5 листопада 1997 р. із змінами та доповн. // Відом. Верх. Ради України. – 1998. – № 8. – Ст. 28.
8. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відом. Верх. Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
9. Про наукові парки: Закон України від 25 червня 2009 р. № 1563-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 57. – Ст. 1978.
10. Падучак Б. М. Майнові права інтелектуальної власності на технологію, що створена за рахунок коштів державного бюджету / Б. М. Падучак // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2009. - № 6. – С. 38–49.
11. Бошицький Ю. Л. Деякі питання правового характеру щодо трансферу технологій / Ю. Л. Бошицький // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 2. – С. 176–179.

СОЦІАЛЬНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ, ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Л. Г. Ткаченко

Наукові дослідження і законодавча практика визначили предмет і методи права соціального забезпечення, його джерела, принципи, види та форми соціального забезпечення, але потребують подальшого вдосконалення, насамперед у сфері соціального обслуговування.

В ст.1 Закону України «Про соціальні послуги» соціальні послуги визначають комплекс заходів з надання допомоги особам, а також окремим соціальним групам, що перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати, а соціальне обслуговування розглядається, як система соціальних заходів, яка передбачає сприяння, підтримку і послуги, що надають соціальні служби окремим особам чи групам населення для подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримки їх соціального статусу та повноцінної життєдіяльності. Отже, відповідно до ч. 1 ст. 5 даного Закону, соціальне обслуговування поряд з матеріальною допомогою є однією з основних форм надання соціальних послуг.

Таке визначення соціального обслуговування і його зв'язку з соціальними послугами не відповідають існуючій практичній стороні, адже соціальні послуги є частиною соціального обслуговування. Внаслідок чого ця проблема потребує дослідження даної галузі соціального забезпечення громадян, визначення його змісту, характерних ознак, видів, суб'єктів, та його співвідношення з іншими видами соціального забезпечення та з соціальними послугами. Внаслідок цього, соціальне обслуговування потрібно розглядати за наступними ознаками:

- змістом соціального обслуговування є надання послуг, виконання роботи, тобто здійснення певних дій, заходів в інтересах та на користь непрацездатних осіб;

- надання послуг, виконання роботи має здійснюватись, як правило, безоплатно або за частину їх вартості, тобто на пільгових засадах, тому що отримувачами таких послуг, робіт є непрацездатні громадяни, які перебувають в складних життєвих обставинах, достатні, потребують допомоги від держави та суспільства. Дане розуміння соціального обслуговування відповідає визначенню цього в ст. 1 Закону України «Про соціальні послуги». Але даний закон розширює зміст соціального обслуговування і в ньому містяться ті матеріальні блага (грошові виплати, майно), які становлять зміст інших видів соціального забезпечення (забезпечення допомогоюми, натурального забезпечення).

До змісту пенсійного забезпечення входить виплата щомісячних, а також довічних грошових сум (пенсій), які сплачуються непрацездатним громадянам у старості, по інвалідності, при втраті годувальника тощо. До змісту забезпечення соціальними допомогоюми

входить виплата одноразових, регулярних або щомісячних грошових сум (допомог) непрацездатним громадянам з тимчасовою непрацездатністю, безробітним, при народженні дитини тощо. Змістом натурального забезпечення є забезпечення непрацездатних громадян предметами, речами, майном безкоштовно або на пільгових засадах у зв'язку з інвалідністю, неприступністю, малозабезпеченістю, наслідками стихійного лиха тощо. Внаслідок цього, соціальне обслуговування, змістом якого є надання соціальних послуг, може поєднуватися (надаватись разом) з іншими видами соціального забезпечення у вигляді забезпечення допомогоюми, компенсаціями (грошове забезпечення), натурального забезпечення (забезпечення предметами, речами, майном), але соціальне обслуговування має обмежуватися виключно послугами, роботами, заходами, які вчиняються на користь та в інтересах непрацездатних осіб.

Характеристика послуг та робіт полягає в тому, що вони здійснюються, на професійному рівні, працівниками соціальних, медичних, освітніх та інших установ, організацій, підприємств. До переліку таких послуг відносяться: надання послуг побутового характеру (прибирання приміщень, готування їжі та інших), лікувальних послуг (лікування, діагностика, консультування, профілактика), надання освітніх послуг (навчання непрацездатних громадян у закладах освіти, проходження практики).

Згідно з ч. 5 ст.7 Закону «Про соціальні послуги», соціальні послуги можуть надаватися як за плату, так і безоплатно. При цьому соціальні послуги державними та комунальними суб'єктами, а також іншими суб'єктами, що надають соціальні послуги із залученням бюджетних коштів, в обсягах, визначених державними стандартами соціальних послуг, безоплатно надаються:

- громадянам, які не здатні до самообслуговування у зв'язку з похилим віком, хворобою, інвалідністю і не мають рідних, які повинні забезпечити їм догляді допомогу;
- громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах у зв'язку з безробіттям і зареєстровані в державній службі зайнятості як такі, що шукать роботу, бездомністю, стихійним лихом, катастрофами, особам, яких визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, якщо середньомісячний дохід цих осіб нижчий, ніж встановлений прожитковий мінімум;
- дітям та молоді, які знаходяться у складній життєвій ситуації у зв'язку з інвалідністю, хворобою, сирітством, неприступністю, малозабезпеченістю, конфліктами і жорстоким ставленням у сім'ї.

Потребує перегляду перелік непрацездатних громадян, які мають отримувати соціальні послуги безкоштовно або із зменшенням їх вартості, адже, відповідно до ст. 1 Конституції, Україна визнає себе соціальною державою, що означає, що непрацездатні громадяни, які потребують матеріальної допомоги і обслуговування, мають їх отримати за рахунок суспільних коштів споживання, тому що категорій непрацездатних громадян, які потребують соціальної допомоги у зв'язку з перебуванням у складних життєвих обставинах, значно більше, ніж вказано у законі. Слід розглянути питання надання соціальних послуг на пільгових засадах, тобто за частину їх вартості, категоріям непрацездатних громадян, що не отримали права на безкоштовне соціальне обслуговування.

Відносно надання платних соціальних послуг, то їх встановлення є доцільним наприклад у таких випадках, коли:

- надання соціальних послуг непрацездатним громадянам безкоштовно або на пільгових засадах чинним законодавством не передбачено;
- надання соціальних послуг здійснюється понад встановлені норми або такі соціальні послуги є додатковими;
- надання послуг не пов'язано із потребою надати допомогу особам, що опинились в складних життєвих ситуаціях, не вирішують, в цілому, їх проблем.

Відповідно до ч. 3 ст. 5 Закону «Про соціальні послуги», соціальне обслуговування здійснюється:

- за місцем проживання особи (вдома);
- у стаціонарних інтернатних установах та закладах;
- у реабілітаційних установах та закладах;

- в установах та закладах денного перебування;
- в установах та закладах тимчасового або постійного перебування;
- у територіальних центрах надання соціальних послуг;
- в інших закладах соціальної підтримки (догляду) [8].

Також, відповідно до цього Закону, можуть надаватися такі види соціальних послуг:

- соціально-побутові послуги (забезпечення продуктами харчування, м'яким та твердим інвентарем, гарячим харчуванням, транспортними послугами, засобами малої механізації, здійснення соціально-побутового патронажу, соціально-побутової адаптації, виклик лікаря, придбання та доставка медикаментів тощо);
- психологічні послуги (надання консультацій з питань психічного здоров'я та поліпшення взаємин з оточуючим соціальним середовищем, застосування психодіагностики, спрямованої на вивчення соціально-психологічних характеристик особистості, з метою її психологічної корекції або психологічної реабілітації, надання методичних порад);
- соціально-педагогічні послуги (виявлення та сприяння розвитку різнобічних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, організація індивідуального навчального, виховного та корекційного процесів, дозвілля, спортивно-оздоровчої, технічної та художньої діяльності тощо, а також залучення до роботи різноманітних закладів, громадських організацій, заінтересованих осіб);
- соціально-медичні послуги (консультації щодо запобігання виникненню та розвитку можливих органічних розладів особи, збереження, підтримка та охорона її здоров'я, здійснення профілактичних, лікувально-оздоровчих заходів, працетерапія);
- соціально-економічні послуги задоволення матеріальних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, що реалізуються у формі надання натуральної чи грошової допомоги, а також допомоги у вигляді одноразових компенсацій;
- юридичні послуги (надання консультацій з питань чинного законодавства, здійснення захисту прав та інтересів осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, сприяння застосуванню державного примусу і реалізації юридичної відповідальності осіб, що вдаються до протиправних дій щодо цієї особи (оформлення правових документів, захист прав та інтересів особи, інша правова допомога тощо);
- послуги з працевлаштування (пошук підходящої роботи, сприяння у працевлаштуванні та соціальне супроводження працевлаштованої особи);
- інформаційні послуги надання інформації, необхідної для вирішення складної життєвої ситуації (довідкові послуги); розповсюдження просвітницьких та культурно-освітніх знань (просвітницькі послуги); поширення об'єктивної інформації про споживчі властивості та види соціальних послуг, формування певних уявлень і ставлення суспільства до соціальних проблем (рекламно-пропагандистські послуги) та інші соціальні послуги.

Джерела та література:

1. Конституція України № 254-к від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради
2. Про соціальні послуги : Закон України № 966-IV від 19.06.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 45. – ст. 358
3. Сташків Б. І. теорія прав соціального забезпечення : навч. посіб. к.:Знання, 2005. – 405 с.
4. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту України : навч. посіб. К. : Знання, 2005. – 615 с.
5. Гарасимів Т. Право соціального забезпечення України : Загальна частина. – Дрогобич : видавн. фірма «Відродження», 2004. – 240 с.
6. Синчук С. М., Бурак В. Я. Право соціального забезпечення України : навч. посіб. / За ред. С. М. Синчук. – 2-ге вид., перероб. і доп. – к. : Знання, 2006. – 318 с.

ДО ПИТАННЯ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ІНТЕРНЕТ-ПРОСТОРИ

О. С. Фелечко

У зв'язку зі стрімким розвитком інформаційних технологій виникає необхідність у їх відповідному правовому закріпленні та правовому регулюванні.

Так, мабуть, одним із найцікавішим і найактуальнішим питанням для людей є Інтернет та його безмежні можливості.

Перетворення Інтернету на провідний засіб спілкування, обміну інформацією та ведення бізнесу породжує нові явища в системі відносин інтелектуальної власності, зумовлені віртуальною сутністю, транскордонністю та динамічністю цієї глобальної мережі.

Для повного розуміння сутті вищевказаних явищ, спочатку розберемося з загальними поняттями.

Так, згідно ЦК України, передбачено такий перелік об'єктів права інтелектуальної власності: літературні та художні твори; комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми, передачі (програми) організації мовлення; наукові відкриття; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; компонування (топографії) інтегральних мікросхем; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; комерційна таємниця [1, с. 8].

Слід підкреслити, що об'єктом права інтелектуальної власності є не кожен результат творчої діяльності, а лише той, який відповідає вимогам закону (який має певні, ознаки: а) творчий характер; б) вираження в будь-якій об'єктивній формі) [2, с. 178].

Однак, ця стаття Цивільного кодексу України, не містить визначення категорії "об'єкт права інтелектуальної власності", а наводить тільки їх перелік, який не є вичерпним. Існування невичерпного переліку об'єктів права інтелектуальної власності доцільно тому, що в нашій державі, як і в усьому світі, спостерігається стрімкий розвиток науки і технологій, у зв'язку з чим можуть з'явитися нові об'єкти права інтелектуальної власності, які не передбачені в існуючому національному законодавстві. У такому разі наявність невичерпного переліку дає можливість забезпечити їх правову охорону нормами чинного законодавства.

В часи тотальної комп'ютеризації люди все частіше прагнуть за технічної можливості все перевести в електронний вигляд, адже на їх думку це найнадійніший спосіб довготривалого збереження, у зв'язку з чим, все більше об'єктів інтелектуальної власності опиняється в цифровому середовищі.

При цьому, широке використання Інтернету у сфері інтелектуальної власності породжує не лише нові можливості, а й низку проблем щодо ефективного захисту та охорони прав інтелектуальної власності.

По-перше, Інтернет як супермедійний засіб комунікації полегшує інформаційний обмін, пришвидшує рух інформації, сприяє подальшому розвитку глобального ринку прав на об'єкти інтелектуальної власності та механізмів узгодження інтересів усіх зацікавлених сторін. Наприклад, у 1998 р. Генеральна асамблея ВОІВ ухвалила проект WIPONET, спрямований на спрощення операцій у сфері інтелектуальної власності шляхом створення світової мережевої інфраструктури, здатної зробити доступною інформацію щодо інтелектуальної власності для широкого загалу.

По-друге, формування "кіберпростору", який має глобальні та цифрові характеристики, створює проблеми захисту прав інтелектуальної власності, що мають територіальні та часові параметри, а також географічні та фізичні межі.

Чинні норми, як правило, зорієнтовані на поширення творів на матеріальних носіях, що охороняються авторським правом, тоді як в Інтернеті їх використання є практично необмеженим. Крім того, застосування програм у глобальній комп'ютерній мережі дає змогу здійснювати практично необмежений експорт та імпорт об'єктів інтелектуальної власності.

Перенесення зростаючої кількості літературних творів, фільмів, комп'ютерних програм у цифрове середовище породжує реальну загрозу зміни та фальсифікації цих творів, створення дешевих і високоякісних копій, їх широкого розповсюдження з порушенням авторських прав. Користувачі комп'ютерів зі спеціальними пристроями отримують можливість запису та перезапису фонограм на комп'ютерні диски з подальшим їх відтворенням на будь-якому побутовому пристрої. Є реальна загроза підробки знаків для товарів і послуг, поширення комп'ютерного піратства тощо.

Указом Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» № 928/2000 від 31.07.2000 визначено основні напрями розвитку Інтернет в Україні та й відповідно напрями правового регулювання [5].

Авторське право в Україні регулюється Цивільним кодексом та Законом України «Про авторське право та суміжні права». Відповідно до нещодавно внесених доповнень розміщення твору в оцифрованому вигляді в Інтернет вважається публікацією твору або його поширенням і тому потребує дозволу власника авторського права. Розміщення в Інтернет копії твору чи його частини без дозволу автора є порушенням Закону і може бути оскаржене в суді з вимогою відшкодування моральної шкоди та завданих матеріальних збитків (упущеної вигоди) [4].

Як зазначає Ріппа П.С. дані, що наповнюють глобальну мережу Інтернет, тобто контент, є об'єктами авторських прав. Але для отримання доступу до цієї комп'ютерної мережі, необхідно скористатися різноманітним програмним забезпеченням, яке, в свою чергу, є також об'єктом авторського права. За підрахунками спеціалістів, загальний обсяг інформації, яка перебуває в мережі Інтернет, становить понад 500 млрд. гігабайт, причому цей показник невпинно зростає. Проте, як вказує Ріппа П.С., через особливості функціонування Інтернету, а саме: анонімності користувачів, екстериторіального характеру, свобод та швидкості поширення інформації – порушення авторських прав стало настільки буденним і поширеним явищем, що особа, вчиняючи протиправні дії, просто не усвідомлює їх сутності, а навпаки гадає, що діє в рамках закону [3].

Найпоширенішими видами порушень в мережі Інтернет є: незаконне відтворення і копіювання музичних, художніх, літературних творів чи комп'ютерних програм без попереднього надання на це згоди автором чи правовласником. Це виражає порушення матеріальних прав авторів. Крім цього, все популярніше становиться такий вид порушень як плагіат. Такі порушення в мережі Інтернет порушують матеріальні і нематеріальні права авторів [4].

Однак, на ряду з виникненням нових порушень, виникають і нові шляхи захисту прав. Так, Іван Римаренко у своїй роботі «Захист авторських прав та творів, розміщених в Інтернеті, визначає два шляхи для захисту авторських прав і мережі Інтернет.

Захист на етапі до порушення: 1) обмежена функціональність – автори розповсюджують програми, які не здатні друкувати документи або зберігати їх у пам'яті комп'ютера; 2) «годинникова бомба» – автор розповсюджує повноцінний об'єкт авторського права, але встановлює дату, після якої доступ до нього буде неможливим; 3) захист від копіювання, тобто автор встановлює кількість разів, коли файл може бути скопійований; 4) криптографічні конверти – твір зашифровано так, що доступ до нього можливий з використанням ключа до шрифту; 5) контракти-угоди «наскрізного клацання» укладені через Інтернет, це – дозволи автора на використання творів; 6) запобіжні заходи: попередня публікація матеріалу на традиційному матеріалі, підтвердження факту існування твору на певну дату, засвідчення в нотаріуса дати створення твору, запис на лазерному диску і поміщення в архів або веб-депозитарій; 7) клірингові центри – автор надає центру право ліцензувати свої права на твір, центр приймає плату від користувача і передає її володільцеві авторських прав [6, с.34].

Захист на етапі після порушення: 1) агенти – це комп'ютерні програми, які автоматично виконують попередньо визначені команди, наприклад, пошук у мережі контрафактних примірників творів; 2) стенографія – процес приховування інформації у файлах, наприклад «водяного знаку» автору твору, що буде доказом авторства цієї особи щодо цього

твору; 3) «маячок» – це особлива мітка, яка розміщується в творі і спрацьовує під час несанкціонованого використання, надаючи можливість знайти порушника авторських прав; 4) використання кодових слів [6, с.37].

Таким чином, проникнення комерційних відносин у мережу Інтернет породжує якісно нові проблеми, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності. Це зумовлює необхідність перегляду традиційних підходів до охорони та захисту цих прав, усвідомлення того, що інституційне середовище функціонування інтелектуальної власності в індустріальну епоху стало непридатним для інформаційного суспільства, в якому все більш актуальними стають проблеми охорони авторського і суміжних прав у цифровому просторі; охорони ділових методів та недопущення порушення прав щодо засобів індивідуалізації недобросовісної конкуренції в електронній торгівлі.

Джерела та література:

1. [Електронний ресурс] /- Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Інтелектуальна власність в Україні: Нормативна база/ Укл. О. М. Роїна. -К.: КНТ, 2003. -438 с.
- 3.Ріппа П. С. Забезпечення авторських прав у мережі Інтернет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>
4. Райчева Д. В. Захист авторських прав в мережі Інтернет[Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://ilaw.net.ua/zahyst-avtorskyh-prav-v-merezhi-internet/>
5. Указ Президента № 928/2000 «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» від 31.07.2000 року[Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/928/2000>.
6. Римаренко І. В. Захист авторських прав та творів, розміщених в Інтернеті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>

ПОВНОВАЖЕННЯ ПРОКУРОРА ПРИ ВИЯВЛЕННІ ОЗНАК ЗЛОЧИНІВ ТЕРОРИСТИЧНОГО ТА ЕКСТРЕМІСТСЬКОГО ХАРАКТЕРУ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

О. В. Хаваліц

Актуальність теми визначена тим, що у зв'язку із складною ситуацією в східних регіонах України, наслідком якої є захоплення заручників, цивільних та військових об'єктів, загострення суспільно-політичної обстановки та людські жертви, актуальним є питання позбавлення осіб, пов'язаних із терористичною та сепаратистською діяльністю, джерел фінансування.

Злочинці проявили здатність швидко адаптуватися і наполегливість в знаходженні нових каналів відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму. Інтернет все більше стає світовим явищем, комерційні веб-сайти та платіжні системи Інтернету можуть стати об'єктом низки ризиків та недоліків, якими можуть скористатися злочинні організації та терористичні угруповання[2, с. 1].

Для запобігання цій діяльності органами прокуратури України особлива увага приділялась нагляду за виконанням вимог законів спрямованих на недопущення фактів пропаганди ідей тероризму і екстремізму, поширення матеріалів або інформації, які закликають до здійснення терористичної діяльності або обґрунтовують (виправдовують) необхідність її здійснення. Співробітниками прокуратури систематично здійснювався моніторинг мережі Інтернет для виявлення веб-сайтів терористичного та екстремістського спрямування.

На сьогодні, відповідно до статті 6 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» контрольно-наглядові функції у цьому напрямку здійснює суб'єкт первинного фінансового моніторингу, який наділяється певними повноваженнями у цьому напрямку. Суб'єкт первинного фінансового моніторингу (крім спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу, які провадять свою діяльність одноособово, без утворення юридичної особи) з урахуванням вимог законодавства розробляє, впроваджує та постійно з урахуванням законодавства оновлює правила фінансового моніторингу, програми здійснення фінансового моніторингу та інші внутрішні документи з питань фінансового моніторингу (далі - внутрішні документи з питань фінансового моніторингу) та призначає працівника, відповідального за його проведення (далі - відповідальний працівник) [3].

При виявленні матеріалів, що містять публічні заклики до здійснення терористичної та екстремістської діяльності, публічне виправдання тероризму, заклики до здійснення екстремістської діяльності, повинно невідкладно прийматись рішення про направлення матеріалів до органів досудового розслідування СБУ для вирішення питання про кримінальне переслідування, а також про застосування інших заходів прокурорського реагування.

Відповідні заходи повинні застосовуватись до Інтернет-сайтів, що містять інформаційні матеріали про способи виготовлення зброї, бомб, тактики здійснення терористичних актів, публічні заклики до здійснення екстремістської діяльності і т. ін.

Контент терористичних сайтів зазвичай однотипний. Він включає в себе історію організації, звіт про її діяльність, найбільш значимі справи, біографію та соціально-політичні погляди її лідерів, відомості про політичні та ідеологічні завдання, критику ворогів організації та поточні новини. Сама ж терористична організація представляється відвідувачам сайту, як така, що постійно переслідується, утискається державою, яка обмежує її свободу вираження. Окрім інформаційних сайтів, терористами використовується мережа Інтернет для організації та виконання терористичних актів.

З урахуванням масштабності інтегрованості її з соціумом на сьогоднішній день, терористам стало набагато легше погоджувати і координувати свої дії, час і місце проведення терактів. Використання таких сервісів як GoogleMaps і Яндекс-карти дозволяє терористам отримувати безперешкодний доступ до супутникових знімків і карт будь-якої місцевості. Так, в індійському місті Мумбаї при теракті використовувався сервіс GoogleMaps і з його допомогою терористи планували свої дії.

Крім агітаційного впливу через мережу Інтернет на суспільство, терористи використовують його для здійснення психологічної атаки, яка полягає в поширенні загроз, розпалювання паніки посилення почуття страху, відчуття безпорадності. Це може полягати як у поширенні в мережі відеоматеріалів про свої дії, так і навіювання «кіберстраху» про можливість терористами проникнення в комп'ютерні системи аеропортів, військових об'єктів, фондових бірж і т. ін.

За допомогою мережі Інтернет терористичними організаціями здійснюється збір грошових коштів для використання їх у своїй злочинній діяльності. Терористичні рухи в мережі Інтернет чітко налагоджені і організовані. За їх розвитком стежать спеціально підготовлені люди, що володіють всіма необхідними якостями і знаннями. Це дозволяє їм впливати на тих, хто ще має несформований світогляд.

Як висновок зазначимо, що о крім здійснення моніторингу мережі Інтернет, повинна вестись активна інформаційно-пропагандистська робота, що включає правове просвітництво населення через засоби масової інформації, а також проведення та участь у проведенні різних організаційних заходів органів влади та місцевого самоврядування, спрямованих на формування ефективної системи заходів протидії тероризму і екстремістським проявам. Активна участь у такій діяльності належить органам прокуратури, які здійснюють прокурорський нагляд у вигляді процесуального керівництва за діяльністю органів досудового розслідування при розслідуванні кримінальних правопорушень.

Джерела та література:

1. Ризики відмивання коштів та фінансування тероризму через комерційні веб-сайти та платіжні системи інтернету: неофіційний переклад [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.sdfm.gov.ua/content/file/.../Pay-sys.pdf

2. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 13.08.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ НЕПОВНОЛІТНІХ

О. В. Ходанович

Об'єктивізація процесу досудового розслідування й судового розгляду кримінальних проваджень, цивільних справ, справ про адміністративні правопорушення потребує підвищення значимості доказів, їх всебічного і повного використання в кримінальному, цивільному, адміністративному судочинстві. Розвиток науки, техніки та нових технологій призводить до того, що для успішного розгляду й вирішення значної кількості адміністративних, цивільних справ та розгляду кримінальних проваджень у суді необхідно застосовувати спеціальні знання, які сприяють ухваленню законних і обґрунтованих судових рішень. Суду для відшукування істини у адміністративній, цивільній справі або кримінальному провадженні потрібні як знання про саме явище (загальна передумова для подальшого продуктивного мислення), так і отримання підсумкового знання (у тому числі шляхом проведення необхідних досліджень) про конкретне явище, стосовно до обставин цивільної, адміністративної справи або кримінального провадження. Судово-психологічна експертиза вважається одним із важливих правових інститутів, що зазнав на сьогодні істотних змін у зв'язку з оновленням цивільного та прийняттям чинного кримінального процесуального законодавства.

Теорія і практика психологічної експертизи мають об'єктивний характер і відображають розвиток теоретичної та практичної площин загальної і юридичної психології, з одного боку, і теорії і практики юриспруденції — з іншого. Теоретичною базою психологічної експертизи була і залишається загальна і юридична психологія.

Психічна діяльність людини відбиває об'єктивну реальність, проте в силу низки причин (вік, стан здоров'я) цей процес може відбуватися з різноманітними відхиленнями. Для здійснення правосуддя дуже важливо знати характер і ступінь подібних відхилень у осіб, чії показання використовуються в якості джерел доказів у судочинстві і в зв'язку з цим потребують критичної оцінки й визначення рівня істинності. Отже, предметом судово-психологічного дослідження виступають питання щодо діяльності осіб, індивідуальні психологічні властивості котрих не виходять за межі норми (особливості сприйняття певних явищ в даних умовах, здатність адекватно їх оцінювати, особливості реагування на екстремальні ситуації тощо) [1, с.5]. Однак для правильного формулювання судом конкретного експертного завдання цього недостатньо; необхідно знати окремі предмети психологічної експертизи.

У конкретній ситуації судового розгляду тієї чи іншої цивільної, адміністративної справи або кримінального провадження виникає потреба у встановленні визначених обставин психологічної природи, наприклад: ступеня усвідомлення здійснення юридично значимих дій і можливості вольового управління ними; принципової здатності суб'єкта правильно сприймати факти навколишньої дійсності, а також здатності запам'ятовувати і відтворювати інформацію, яка цікавить суд; ієрархії психологічних мотиваційних ліній поведінки. Тобто загальний предмет психологічної експертизи трансформується в окремий, що конкретизується у визначеній експертній задачі.

На думку В. В. Романова предметом дослідження судово-психологічної експертизи є психічні процеси, стани, властивості психіки здорових людей, які беруть участь у кримінальному та цивільному процесах, особливості їх психічної діяльності, тимчасові (не хворобливі) зміни свідомості під впливом різноманітних фактів, експерта оцінка котрих має значення для встановлення об'єктивної істини у справах. Тобто предметом експертизи є індивідуально своєрідні риси психологічного відображення учасниками процесу різноманітних явищ оточуючої дійсності, котрі мають значення для правильного вирішення кримінальних та цивільних справ [2, с.78]. У цьому визначенні підкреслено, що предметом експертного дослідження психолога є особливості функціонування психічної діяльності людини в юридично значимих ситуаціях, незалежно від того, чи є вони патологічними чи віковими, особистісними чи емоційними, і чітко зазначена кінцева мета. Суд цікавить не сама діагностика особливостей психіки людини, а наявність чи відсутність таких її властивостей, що визначають їхню юридичну значимість, що відбито в праві як юридичні критерії тієї чи іншої здатності підекспертної особи — наприклад, здатності свідків правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, і давати про них правильні показання, здібності потерпілих по сексуальних правопорушеннях розуміти характер і значення вчинених з ними дій або чинити опір. Відповідно предметом дослідження судового експерта-психолога виступають закономірності й особливості протікання і структури психічних процесів (психічної діяльності), що мають юридичне значення і спричиняють певні правові наслідки.

Психологічний (гносеологічний) критерій окремого предмета судово-психологічної експертизи формується шляхом конкретизації загального предмета психологічного дослідження відповідно до конкретної експертної задачі. З самого початку одним із пріоритетних напрямів судово-психологічної експертизи була експертиза неповнолітніх правопорушників, яку виокремлено в самостійний вид судово-психологічної експертизи. Беззаперечним фактом є те, що делінквентність поведінки неповнолітніх значною мірою зумовлена, з одного боку, суспільно-економічною ситуацією, в якій відбувається розвиток дитини, зокрема, інтенсивністю змін тих соціальних факторів, що визначають спосіб життя, а з іншого — адаптаційними можливостями дитячої психіки. Поведінка людини, особистість якої перебуває у стані становлення й розвитку, особливо чутлива до соціальних процесів, темпів повсякденного життя, рівня дегуманізації, розмитості морально-правових орієнтирів сучасного суспільства.

Непересічне значення мають судово-психологічні експертизи за кримінальними провадженнями про злочини, що вчинені неповнолітніми. Призначення судово-психологічної експертизи за кримінальними провадженнями про злочини неповнолітніх доцільне в усіх випадках, коли у слідчого виникають сумніви щодо можливості неповнолітнього усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними через розумову недостатність, недорозвиненість психіки, що пов'язана не з психічним захворюванням, а з незрілістю його інтелектуального розвитку. Для вирішення питання про призначення такої експертизи слідчий сам повинен мати потрібні для цього знання в галузі психології, уміти визначати приводи і підстави для призначення експертизи та знати, які матеріали і відомості можуть мати значення для відповіді на поставлені судовому психологу питання. Так, зокрема, приводами для призначення цього виду експертизи стосовно неповнолітніх можуть бути: дані, що вказують на можливе відставання підлітка у психічному розвитку порівняно з основною масою його однолітків, невідповідність поведінки підлітка меті його дій, вигадливість мотивації протиправних дій, некритичне ставлення до вчиненого. У таких випадках доцільно проводити комплексну судово-психологічну та судово-психіатричну експертизу, котра є найскладнішим видом експертних досліджень [3, с. 29]. Приводом для призначення такої експертизи можуть бути: принципові несбізності між показаннями допитаних осіб та іншими матеріалами кримінального провадження; дані щодо особливого психічного стану особи в момент сприйняття інформації, що має значення для кримінального провадження; сумніви щодо здатності конкретної особи правильно сприймати певні обставини чи події, зокрема і з урахуванням вікового розвитку особи. Виходячи із процесуального положення неповнолітньої особи, у кримінальному судочинстві виокремлюють три підвиди судово-психологічної експертизи неповнолітніх: психологічна експертиза неповнолітнього, який порушив закон,

тобто експертиза правопорушника; психологічна експертиза неповнолітнього, чії права були порушені, тобто експертиза потерпілого; психологічна експертиза неповнолітнього свідка, очевидця факту порушення закону.

Призначення судово-психологічної експертизи неповнолітньої особи, чії права були порушені або можуть бути порушені, є характерним у випадках, коли у цивільному процесі розглядається питання щодо позбавлення батьківських прав, а також вирішення спорів щодо визначення місця проживання дитини при роздільному проживанні батьків; при здійсненні батьківських прав одним з батьків, який проживає окремо від дитини, тощо.

Джерела та література:

1. Нагаев В. В. Основы судебно-психологической экспертизы. – М. : Закон и право, 2000. – 333 с.
2. Романов В. В. Юридическая психология. – М. : Юрист, 1998. – 488 с.
3. Сафуанов Ф. Психолого-психиатрическая экспертиза несовершеннолетнего обвиняемого // Российская юстиция. № 7, 1997. - С.27-30.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ГРОМАДЯН-КОРИСТУВАЧІВ ІНТЕРНЕТ

С. Ю. Чернета

Право людини “шукати, отримувати і розповсюджувати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів”, закріплене у ст.19 Загальної декларації прав людини, третина населення планети реалізує завдяки доступу до світової мережі Інтернет[1]. З кожним роком права людини бути присутньою в інформаційному просторі шаленими темпами завдяки великому потенціалу Інтернету, якому притаманна свобода і відкритість, швидкість і транспарентність (наявність повної, достатньої і достовірної інформації та відкритий доступ до неї).

Сучасні інформаційні технології дають можливість людям спілкуватися в режимі онлайн (реального часу), наближає їх одне до одного, дає змогу здолати інформаційні кордони й об'єднати зусилля у захисті своїх прав і свобод.

Проблема дослідження мережевого суспільства, інтернет-комунікацій, проблеми спілкування і взаємозв'язок користувачів у мережі, вплив соціальних мереж на особистість користувачів є предметом досліджень західних та вітчизняних вчених таких як, М. Кастельс, Д. Белл, А. Турен, А. Тоффлер, Дж. Гэлбрейт, Р. Ингельгарт, Є. Акімова, Ю. Д. Бабаєва, О. П. Белінська, А. Є. Войскунський, А. Є. Жичкина, Д. В. Іванов, Д. І. Кутюгін, В. Л. Сілаєва, В. А. Солодосник, О. Г. Філатова та ін.

За даними ООН кожен третій житель планети вільно користується мережею Інтернет. Кожен з них наголошує на необхідності визнання права вільного доступу до Інтернету базовим правом людини, – так само, як і права на життя, свободу віросповідання, вільне пересування тощо.

Відповідно статтю 34 Конституції України передбачене і гарантоване право на доступ до інформації, яке є конституційним правом людини, а саме, право кожного на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір[3].

Тому особливої актуальності набуває проблема обмеження свободи вираження думок в Інтернеті.

Довільська декларація(27 травня 2011 р.)“Незмінна відданість свободі і демократії”, проголошує Інтернет інструментом просування прав людини і демократії у всьому світі. Декларацією означено ключові принципи існування світової мережі: “збереження свободи і

відкритості Інтернету; прозорість; право на конфіденційність й інтелектуальну власність; багатостороннє партнерство; кібербезпеку і боротьба з кіберзлочинністю” [5].

1 червня 2011 р. спеціальний доповідач ООН з питань захисту права на свободу думки та її вільне вираження, представник ОБСЄ з питань свободи засобів масової інформації, спеціальний доповідач Організації американських держав і спеціальний доповідач Африканської комісії з прав людини і народів підписали Спільну декларацію про свободу вираження думок і Інтернет. У документі зазначається: “Забезпечення права на свободу вираження думки зобов’язує держави сприяти забезпеченню всебічного доступу до Інтернету і повинно стати пріоритетним напрямом діяльності кожної держави. При розподілі трафіку і даних в Інтернеті не повинно бути ніякої дискримінації. Обмеження доступу до світової інформаційної мережі є порушенням прав людини” [4].

В останні роки кількість користувачів Інтернету в Україні стрімко зростає завдяки розвитку сучасних інформаційно-комунікативних технологій. Заданими дослідження компанії Gemius, Україна щорічно збільшує кількість користувачів майже на 15%, випереджаючи за цим показником такі країни Центральної та Східної Європи, як: Білорусь, де темпи зростання кількості користувачів Інтернету становлять 9%, Польща – 7%, Латвія, Чехія – по 6%, Болгарія, Угорщина, Румунія і Хорватія – по 5%. Нині Інтернетом в Україні користується 33% дорослого населення [5].

Швидкий розвиток популярності Інтернету як провідного джерела інформації виводить його на перше місце серед електронних та друкованих ЗМІ. Уже сьогодні Інтернет можна впевнено назвати головним інформаційним джерелом для української молоді. Так, за даними дослідження “Трансформація ціннісних орієнтацій молоді України за роки незалежності” Інституту ім. О. Яременка, у 2011 р. Інтернет уперше випередив телебачення та інші ЗМІ за популярністю серед молоді віком від 18 до 35 років. Майже 90% студентів і 78% учнівської молоді в Україні зазначили, що постійно користуються Інтернетом. Популярним ігровим ресурсом став Інтернет для дітей [5].

Тому, не можна в повній мірі оцінити мережеві ресурси як позитивні чи негативні. З одного боку - це дуже спрощує життя сучасної людини, але далеко не кожен розуміє ту ступінь небезпеки, яку несе в собі онлайн - спілкування.

Водночас велике занепокоєння, на думку Уповноваженого з прав людини, викликають загрози сучасного веб-простору, передусім правам дитини, а також честі та гідності людини. Сьогодні людина, і особливо дитина, у світовій мережі залишається не захищеною і нерідко стає жертвою злочинців, шахраїв, вандалів, терористів, проповідників ненависті, педофілів, розповсюджувачів порнографічного відео та фото, неординарних журналістів, технологів, що спеціалізуються на чорному PR. Уповноважений з прав людини з прикрістю констатує, що провокаційні матеріали та сфабриковані фото поширюють в Інтернеті не тільки окремі користувачі, а й навіть інформаційні агентства.

Захистити свою честь і гідність, спалювану неординарними он-лайн розповсюджувачами, наразі дуже непросто, а інколи й неможливо через відсутність чітких механізмів захисту. Причиною такого становища, на думку Омбудсмена, є анонімність користувачів Інтернету, що призводить до повної безвідповідальності за конкретні протиправні дії. Редактори сайтів – автори контенту (які відповідають за змістовне наповнення сайтів), а також провайдери, що надають технічні послуги, не завжди фільтрують доступ до сумнівних сайтів, користуючись тим, що вони персонально не несуть ніякої юридичної відповідальності перед людиною [5].

Тривогу викликає і те, що медіа-культура Інтернет-спільноти досить низька, вона більше нагадує так звану парканну культуру, основу якої становлять ненормативна лексика, безграмотність, неповага до опонентів, особливо, якщо йдеться про сварки на чатах, форумах між прихильниками різних політичних сил чи національностей, що часто в дітей призводить до виникнення агресії, тривожності, дратівливості тощо.

На українських сайтах банери з рекламою алкогольних напоїв, тютюну – не рідкість, а постійні атрибути. На їх виготовлення витрачаються чималі кошти, бо розміщення таких матеріалів в Інтернеті приносить чималий прибуток. Хоча, згідно з Законом України “Про

рекламу” забороняється пропаганда вживання токсичних, наркотичних, психотропних речовин, алкогольних напоїв та тютюнопаління [3].

Ми погоджуємось з переконанням Уповноваженого з прав людини, захист дітей у мережі Інтернет – нагальна потреба сьогодення. Однак, прикро констатувати, що порушення чинного українського законодавства набули в Інтернеті системного характеру.

Отже, особливого значення сьогодні набуває проблема насичення Інтернету якісним контентом і її розв'язання потребує вжиття відповідних заходів щодо безпеки он-лайнних засобів масової інформації. Її вирішення можливе лише запровадженням комплексного підходу з боку держави до керування Інтернетом, яке має відбуватися з дотриманням свободи, відкритості, транспарентності Інтернету.

Джерела та література:

1. Загальна декларація прав людини : від 10.12.1948р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua.
2. Закон України “Про рекламу” : прийнятий 3 липня 1997р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua
3. Конституція України : прийнята 28 червня 1996р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua
4. Спільна декларація про свободу вираження думок і Інтернет[Електронний ресурс] / ООН ; ОБСЄ. – Режим доступу : [http://nrada.gov.ua/userfiles/file/2012/PDF/Brochure_ReviewOfRegulatoryApproaches.pdf/](http://nrada.gov.ua/userfiles/file/2012/PDF/Brochure_ReviewOfRegulatoryApproaches.pdf)
5. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. – Київ, 2015. – 552 с.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СПЕЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ У СФЕРІ ТРУДОВОГО ПРАВА

Н. Ю. Щербюк

В Конституції України зазначається, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість та безпека є найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Переважна більшість конституційних норм, які стосуються основних прав і свобод людини та громадянина, діють через систему галузевого законодавства. Тому Основний закон є базою поточного та перспективного трудового законодавства, яке розвиває його приписи.

Конституція України формує широку правову основу й щодо активізації діяльності по забезпеченню юридичних гарантій прав людини та громадянина.

Гарантіями основних трудових прав є умови, засоби і способи забезпечення реальної реалізації і захисту цих прав [1, с. 69]. Гарантії можна поділити на гарантії реалізації трудових прав і гарантії захисту трудових прав. За змістом гарантії поділяються на соціально-економічні умови, які відображають стан економіки держави, і юридичні засоби, способи і заходи забезпечення прав, виконання трудових обов'язків, визначених трудовим законодавством.

Що ж до юридичних гарантій основних трудових прав, то у літературі за сферою дії виділяють такі їх види: 1) загальні, тобто однакові для усіх працівників; 2) спеціальні, ті які стосуються лише окремих категорій працівників (жінок, молоді, працівників, які працюють у шкідливих і небезпечних умовах тощо). Вони або доповнюють для цієї категорії працівників їх загальні гарантії, або ж застосовуються замість загальних, відображаючи диференціацію трудового права [1, с. 69].

Право на працю та умови його реалізації визначають зміст усіх норм трудового права як галузі права і їх внутрішню узгодженість відповідно до об'єктивних потреб розвитку соціально-трудових відносин [2, с. 9]. Згідно зі ст. 2-1 Кодексу законів про працю Україна

забезпечує рівність трудових прав усіх громадян [3]. Разом з тим, трудове право враховує фактори, які зумовлені специфікою галузей виробництва, місцезнаходженням підприємства, кліматичних умов, а також віковими, статевими особливостями працівників і станом їх здоров'я. Усі ці обставини спричиняють порушення єдиних правил у регулюванні трудових відносин. Як зазначає С.С. Алексєєв, це пов'язано із тим, що у праві відбувається і посилюється «розподіл праці», у результаті якого окремі норми все більше диференціюються на виконання різних операцій, конкретизуються у своєму змісті [4, с. 52]. Специфіка відносин, які регулюються нормами трудового права, зумовлює необхідність виділення спеціальних приписів, без яких неможливо врахувати особливості і своєрідність зазначених відносин. Норми ж, які виконують зазначені завдання і функції, отримали назву спеціальних [5, с. 24].

Залежно від функціональної характеристики спеціальних норм, можемо виділити такі види диференційованого регулювання трудових відносин:

1) додаткове правове регулювання (встановлення додаткових пільг та переваг для працівників порівняно з чинним законодавством);

2) конкретизація загальних норм права, обмежувальне правове регулювання (включення у загальні законодавчі акти про працю спеціальних положень лише щодо певної категорії працівників або ж прийняття особливих нормативних актів, які поширюються на ту чи іншу категорію працівників);

3) виняткове правове регулювання (шляхом включення можливості застосування певних загальних норм про працю до певних категорій працівників; прийняття нормативних актів з питань не врегульованих у загальному трудовому законодавстві) [6, с. 6].

У ч. 2 ст. 22 Кодексу законів про працю зазначається, що відповідно до Конституції України будь-яке пряме або непряме обмеження прав чи встановлення прямих або непрямих переваг не допускається. Проект Трудового кодексу містить статтю 3 «Недопущення дискримінації у сфері праці» [7]. Разом із тим, у зазначених актах містяться положення, які регулюють особливості праці окремих категорій працівників залежно від об'єктивних чи суб'єктивних факторів.

Варто зауважити, що подібні положення містяться і у трудовому законодавстві Польщі. Зокрема, Kodeks Pracy містить ст. 11-3 «Заборона дискримінації», а також глави 8-10, у яких регулюються особливості праці працівників, пов'язаних із батьківством, неповнолітніх, працівників, які працюють в різних галузях [8].

Як бачимо, у сучасних умовах положення про недопустимість дискримінації розвиваються паралельно із ідеєю про необхідність диференційованого ставлення до власників прав і свобод. Як зазначає М. де Сальвіа, варто встановити справедливую рівновагу між охороною інтересів суспільства і повагою прав і свобод людини [9, с. 746].

Між тим В.І. Прокопенко акцентує й на тому, що диференціація трудового законодавства не суперечить ідеї соціальної рівності, оскільки встановлені відмінності у змісті та обсязі прав і обов'язків працівників та роботодавців мають на меті не створення привілеїв відповідним соціальним прошаркам, а досягнення більшої відповідності норм трудового права особливостям трудових відносин. Сама диференціація виправдана саме тому, що вона спрямована на встановлення такого рівня соціальної рівності, який вищий за рівень, визначений принципом рівноправності. Саме це дозволяє вирівнювати соціальне становище певних соціальних груп, котрі за фактичними умовами праці або внаслідок інших обставин опинились у соціально обмеженому стані [10, с. 84].

Можемо виділити ознаки, які відрізняють диференціацію регулювання трудових відносин від дискримінації, а саме: 1) вона є позитивним розмежуванням правового становища працівників; 2) її суб'єктом виступає нормотворчий орган чи соціальні партнери; 3) може носити як позитивний, так і негативний характер; 4) здійснюється за посередництвом спеціальних норм, які можуть прийматись на державному і локальному рівнях; 5) сприяє досягненню більшої відповідності норм трудового права особливостям трудових відносин; 6) дозволяє вирівнювати соціальне становище певних соціальних груп.

Таким чином, спеціальні норми у сфері трудового права є засобом спеціальних гарантій реалізації трудових прав, а також засобом соціально-правової захищеності окремих категорій працівників. Зумовлено це тим, що: 1) гарантії прав і свобод людини (у тому числі і

трудовах) визначають зміст і спрямованість діяльності держави; 2) функціональна складова спеціальних норм дає можливість існуванню різних видів диференційованого регулювання; 3) реалізація принципу рівноправності у сфері трудових відносин і недопущенням дискримінації є нагальною вимогою сьогодення. Але варто зауважити, що ефективність зазначених спеціальних гарантій залежить від рівня розвитку економіки держави, механізмів реалізації законів та наявності дієвих органів контролю.

Джерела та література:

1. Гусов К. Н., Толкунова В. Н. Трудовое право России : учебник / К. Н. Гусов, В. Н. Толкунова. – М. : ТК ВелбиЮ, Изд-во Проспект, 2004. – 496 с.
2. Попов С. В. Правовий механізм реалізації конституційного права на працю у сучасних умовах : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05 / С. В. Попов; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2010. – 32 с.
3. Кодекс законів про працю України : [електронний ресурс] / zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-вр.
4. Алексеев С. С. Структура советского права / С. С. Алексеев. – М. : Юридическая литература, 1985. – 263 с.
5. Сенякин И. Н. Специальные нормы советского права [Под ред. М. И. Байтина]/ И. Н. Сенякин. – Саратов : Изд-во Саратовского ун-та, 1987. – 98 с.
6. Коляда Т. А. Диференціація правового регулювання праці за трудовим законодавством України : Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.05/ НУВС / Т. А. Коляда. – Х., 2001. – 18 с.
7. Проект Трудового кодексу України : [електронний ресурс] / zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-вр.
8. Kodeks Pracy : ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. //http://kodeks.wirt.pl/ustawy/kodeks-pracy
9. Де Сальвия М. Прецеденты Европейского Суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящейся к Европейской Конвенции о защите прав человека и основных прав и свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 год / Де Сальвия М. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. – 1072 с.
10. Прокопенко В. І. Трудове право України: Підручник / В. І. Прокопенко. – Х. : Консум, 2002. – 528 с.

ПУБЛІЧНЕ ТА ПРИВАТНЕ ПРАВО СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ

М. М. Яцишин, П. Маркевіч

Поняттям «система» в будь-якій галузі пізнання визначається певна реально існуюча структурована цілісна сукупність елементів, поєднаних між собою внутрішніми зв'язками. Не є винятком у цьому сенсі і таке соціальне утворення, як право, для якого системність є однією з головних ознак.

Приватне право має велике значення в забезпеченні свободи автономної особи, незалежності і самостійності приватних осіб і тому є умовою і гарантом розвитку ринкової економіки, демократії, громадянського суспільства. Між публічним і приватним правом немає неперехідних кордонів — вони взаємопов'язані. На сьогодні публічне і приватне право залишаються фундаментальними вихідними частинами дійсно демократичної правової системи [1].

З вищезгаданого випливає, що предметом аналізу публічного та приватного права Східної Галичини міжвоєнного періоду повинно бути передусім конституційне, кримінальне та

цивільне законодавство цього періоду, яке виникло та існувало за певних історично обумовлених обставин.

На західноукраїнських землях діяла австрійська система влади й управління. Абсолютна влада належала імператору, який здійснював вище управління за допомогою численних установ. Основним органом австрійської влади у Галичині було губернське присутствіє на чолі з губернатором, який призначався імператором виключно з числа австрійців. Цивільний кодекс 1811 р., введений у дію в Австрійській імперії з 1 січня 1812 р., спочатку був запроваджений і протягом 15 років удосконалювався на галицькій території. Його джерелами були пандектне право (присосоване до капіталістичних відносин римське право), Пруське земське уложення 1794 р. і місцеве право деяких австрійських земель. Цивільно-процесуальний кодекс (1895 р.) базувався на принципах гласності, усності, змагальності і, порівняно з попереднім, прискорив розгляд судових справ. За Кримінально-процесуальним кодексом 1873 р., який з незначними змінами діяв до 1918 р., судочинство базувалося на принципах усності і гласності, допускалась участь присяжних у розгляді тяжких злочинів, запроваджувалась ідея вільної оцінки доказів за внутрішнім переконанням суддів [2].

1 листопада 1918 року у Східній Галичині українські сили взяли владу у Львові та розпочали створення Західноукраїнської Народної Республіки. 13 листопада 1918 р. було проголошено ЗУНР, сформовано законодавчі та виконавчі органи влади. У середині липня 1919 року вся територія ЗУНР була зайнята Польщею.

На основі так званих Варшавських угод у межах Польщі залишалися Холмщина, Підляшся, Посяння і Лемківщина, Західна Волинь і частина Полісся до Збруча й Горині та Східна Галичина. Східна Галичина з центром у Львові дістала статус міжнародної території. 14 березня 1923 року Рада представників держав Антанти визнала Східну Галичину частиною Польської держави [3]. Таким чином остаточно сформувався східний кордон Республіки Польща і Східна Галичина потрапила до її складу.

Західноукраїнські землі були розташовані на території колишньої Російської імперії (Волинь) та Австро-Угорщини (Східна Галичина). На території створених Польщею Львівського, Тернопільського, Станіславівського (нині Івано-Франківська область) воєводств діючим законодавством були: у межах цивільно-правових відносин: австрійський цивільний (*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, ABGB*), австрійський цивільний процесуальний кодекс (*Zivilprozeßordnung, ZPO*); у межах кримінально-правових відносин: австрійський кримінальний кодекс (*Strafgesetz 1852 - StG 1852*), австрійський кримінально-процесуальний кодекс (*Strafprozeßordnung 1873, SPO*); у межах господарських правовідносин – австрійський господарський (торговельний, комерційний) кодекс (*Allgemeines Handelsgesetzbuch – ANGB 1861*) [4].

Вищезгадані джерела права, зберігаючи свою юридичну силу, перестали являти собою чуже законодавство і стали польським дільничним законодавством, хоча не без застережень – скасовані були ті положення, які суперечили національним інтересам польського народу.

19 березня 1921 року прийнята Конституція Речі Посполитої, яка отримала назву Березневої Конституції. Нова Конституція запроваджувала парламентський устрій, що стало новим етапом утвердження парламентської демократії. Законодавча влада належала двопалатним Національним зборам – об'єднаним Сейму та Сенату. Конституція містила широкий перелік громадянських прав. Характерною ознакою основного державного закону було верховенство Сейму (законодавчої влади) над виконавчою владою.

Березнева Конституція встановлювала у Польщі парламентську республіку. Виконавча влада вручалася уряду і президенту, повноваження якого були обмежені. На чолі виконавчої влади у країні стояв президент, якого обирали Національні збори (поєднані палати) абсолютною більшістю голосів. Одним з найбільш вагомих та суттєвих повноважень голови держави були зовнішньополітичні компетенції. Він був представником Польщі у міжнародних відносинах, приймав послів іноземних держав, призначав дипломатичних представників Польщі в інших країнах, укладав міжнародні договори Польської республіки.

В основі організації системи органів державної влади і місцевого самоврядування згідно з Конституцією лежали принципи: децентралізації, єдиного підпорядкування органів

державної адміністрації нижчого рівня органам вищого рівня, участі громадян в контролі за діяльністю посадових осіб.

Крім політичних прав і свобод (виборчих, а також слова, друку, зібрань, організацій та ін.) і рівності громадян перед законом, Конституція вперше проголошувала соціальні права – право охорони праці, соціального забезпечення, охорони материнства, безкоштовного навчання в державних навчальних закладах.

Демократичні положення Березневої Конституції були продиктовані наростанням революційної ситуації і мали на меті пригасити її декларуванням демократичних інститутів та свобод, зокрема інституту місцевого самоврядування [5].

Березнева Конституція 1921 року пішла далі, ніж це було закладено в трактаті Польщі щодо меншин і допускала всіх громадян до публічної влади. а також передбачала творення автономних об'єднань публічно-правового характеру і окремого територіального самоуправління [6]. Слід, однак, визнати, що не лише конституційне право, а практика влади і політична культура керівного табору визначали становище і статус української суспільності. Однак ці питання трактувалися по різному [7].

З метою виконання конституційних норм схвалені були закони. Вони мали забезпечити національним меншинам вільний розвиток національних рис через автономні спілки в рамках загального самоврядування з правом контролю з боку держави. Реалізація цих норм була частковою [3].

26 вересня 1922 р. польським Сеймом був прийнятий закон «Про підстави загального воеводського самоврядування і зокрема воеводств Львівського, Тернопільського і Станіславівського», який був опублікований в часописі «Діло» [8]. 31 липня 1924 р. Сеймом Другої Речі Посполитої був прийнятий Закон «Про державну мову і мову урядування державних та самоврядних адміністративних влад» [9]. 24 вересня 1924 р. Рада Міністрів Другої Речі Посполитої прийняла виконавче розпорядження до закону від 31 липня 1924 р. про державну мову і мову урядування державних та самоврядних адміністративних влад, норми якого містили доповнення до зазначеного закону.

31 липня 1924 р. у Польщі було прийнято закон «Про мову урядування судів, урядів прокурорських і нотаріатів» [10], яким підтверджено, що «мовою внутрішньої й зовнішньої діяльності судів і нотаріату є польська мова як мова державна». З метою однакового й правильного тлумачення та застосування закону Президент держави підписав розпорядження від 6 лютого 1928 р. [11], а президія Львівського апеляційного суду прийняла декілька циркулярів для судів свого округу, в яких давалося роз'яснення мовного закону, а також суди при розгляді конкретних справ давали свої роз'яснення з проблем застосування мовного законодавства.

Таким чином, гарантія забезпечення українцям Східної Галичини у складі Польщі вільного розвитку їхньої мови в усіх сферах суспільного життя, що випливало з Березневої Конституції, була реалізована лише частково з огляду на недосконале центральне законодавство та судову практику, а також реалії функціонування державних установ та органів місцевого самоврядування.

Кримінальний кодекс Польщі 1932 р. цілком справедливо вважається найпрогресивнішим європейським кримінальним законом того часу і діяв у Польщі, незважаючи на зміну політичних орієнтирів після II Світової війни, аж до 1970 року. До його основних принципів слід віднести принцип рівності усіх перед законом, гуманізму, індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання тощо [12].

19 березня 1928 року набрав чинності Кримінально-процесуальний кодекс [13]. Кримінальний процесуальний кодекс був досить ліберальним та новачасним. Закон містив ряд юридичних конструкцій, які мали запобігати відкриттю кримінального провадження та засудженню невинуватого. Кодекс запроваджував змішану, змагально-інквізиційну форму провадження. Запроваджував також поділ на державне та приватне обвинувачення.

Кодифікація цивільного права виявилася набагато складнішою, ніж створення кримінальних законів. Джерелом трудностей були суттєві різниці правових систем, що врегульовували цивільні відносини на терені трьох дільних (територій, на яких існувала до 1918 року окупаційна влада Російської імперії, Німеччини та Австро-Угорщини).

Джерела та література:

1. Петришин О. В. Загальна теорія держави і права. – Харків: Право, 2011. – С. 256.
2. Іванов В. Історія держави і права України. – Київ, 2013. – С. 351.
3. Турчак О. Правове регулювання етнонаціонального становища та суспільної діяльності українців у Польщі (1918 – 1939 рр.). – Львів, 2015. – С. 41.
4. Maciejewski T. Historia ustroju i prawa sądowego Polski. – Warszawa, 2008. – С. 355.
5. Ajnenkiel A. Sejmy i konstytucje w Polsce 1918-1939. – Warszawa, 1968. – С. 120.
6. Zieleniewski L. Zagadnienia mniejszości narodowych w Konstytucji Rzeczypospolitej. – Warszawa, 1935.
7. Potocki R. Polityka państwa polskiego wobec zagadnienia ukraińskiego w latach 1930-1939. – Lublin: IEŚW, 2003. – С. 56.
8. «Автономія» // Діло. – Львів, субота 30. вересня 1922. – Ч. 23 (9.855) – С. 1–2; Діло. – Львів, неділя 1. жовтня 1922. – Ч. 24. (9.856) – С. 2–3.
9. Ustawa z dnia 31 lipca 1924 r. o języku państwowym i języku urzędowania rządowych i samorządowych władz administracyjnych / Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – Warszawa. Tłoczono w Drukarni Państwowej z polecenia Ministra Sprawiedliwości. – №73. – Rok 1924. – 1602 S.
10. Dz. URP.- 1924.- № 117.- P. 768
11. Dz. URP.- 1928.- № 33.- P. 313
12. Lesiński B., Rozwadowski W. Historia prawa sądowego. Zarys wykładu. – Poznań: Wydawnictwo Ars boni et aequi, 2007. – С. 229
13. Bardach J., Leśnodorski B., Pietrzak M. Historia państwa i prawa polskiego. – Warszawa, 1985. – С. 503

СУДДІВСЬКА ПРАВОСВІДОМІСТЬ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ***С. Ф. Хопта***

Складні зв'язки між державою та індивідами, а також між індивідами у державно-організованому суспільстві фіксуються державою в юридичній формі – у формі прав, свобод і обов'язків [1, с. 47]. Саме вони у своїй єдності складають правовий статус індивіда, який відображає особливості соціальної структури суспільства, рівень демократії та стан законності.

В сучасних умовах, коли відбувається трансформація суспільного буття, реформування основних сфер життєдіяльності суспільства, зміна соціальних цінностей, норм діяльності та поведінки людей, особливого значення набуває підвищення ролі і значення правосвідомості.

Проблематика громадянського суспільства і прав людини безпосередньо залежить від всіх рівнів правосвідомості і перш за все, суспільної. Адже на зміну тоталітарним теоріям примату держави над суспільством і особою приходять антропологічні уявлення про навколишній світ і людину в ньому, де людина є метою, а держава – засобом забезпечення певного обсягу прав, механізмів їх реалізації, а також захисту і відновлення. Саме на це націлена ст. 3 Конституції, яка чітко фіксує мету держави – утвердження та забезпечення прав і свобод людини.

На зміну тоталітарної ідеології, що панувала в Радянському Союзі, де людина вважалась гвинтиком державної машини та будівничим світлого комуністичного майбутнього прийшло розуміння партнерської взаємодії держави і особи, кожний із суб'єктів якої відіграє власну роль у забезпеченні верховенства прав і свобод людини. Лише на початку нового тисячоліття виникла ідея щодо необхідності зміни політичного курсу на побудову громадянського суспільства, у межах якого права і свободи людини стають важливою невід'ємною реальністю.

Важливим засобом забезпечення прав людини є правова обізнаність, адже людина активно засвоює право лише тоді, коли воно вводить її у світ реальних суспільних відносин, коли кожен починає порівнювати набуті правові знання з життєвим досвідом, відомими йому фактами [2, ст. 154].

Важливим напрямком формування правової ідеології у сфері прав людини є зміна методологічних пріоритетів, що засвідчує формування антропологічної парадигми – методологічної моделі високого рівня узагальнення, що вимагає вирішення праволюдних проблем через певні методологічні підходи, засновані на людиноцентристських наукових теоріях [3, с. 22].

Таким чином, зміна суспільної правосвідомості у сфері прав людини пов'язується з необхідністю переосмислення ролі держави як засобу забезпечення інтересів суспільства, формуванням уявлень про громадянське суспільство, обґрунтуванням шляхів соціалізації людини та усвідомленого відношення до наданих прав, обґрунтуванням людиноцентристських теорій прав і свобод та необхідності формування відносин особа – держава на принципах партнерства.

Особливого значення для сфери прав і свобод людини має професійна правосвідомість, яка формується на професійній основі, передбачає оцінку права та відношення до його важливої ролі в суспільстві, є політично значимим і морально орієнтованим, пов'язується не лише зі знанням права, а і вмінням їх застосовувати [4, с. 361].

Багатоаспектність професійної правосвідомості, наявність різноманітних її видів та форм забезпечує усвідомлення прав і свобод як важливого полі структурного суспільно-політичного інституту. Одним із проявів професійної правосвідомості є суддівська, яка відіграє немаловажну роль не лише у реалізації, а і охороні наданих особі можливостей.

Саме суддівська правосвідомість: забезпечує оцінку права з огляду на відображення інтересів суспільства та індивіда; визначає ступінь відповідності права справедливості; сприяє формуванню уявлень щодо критеріїв ефективності правового регулювання у сфері прав людини, визначає шляхи формування та вдосконалення законодавства та судової практики у аналізованій сфері; сприяє принципу верховенства права, визнання життя і здоров'я, честі і гідності людини як вищої соціальної цінності у діяльності інститутів громадянського суспільства, органів держави та посадових осіб, формує повагу до прав людини як правової основи демократичного суспільства.

Особливого значення для прав і свобод людини мають структурні елементи суддівської правосвідомості. Правова ідеологія судді являє собою сукупність ідей, принципів, теорій та концепцій, які у систематизованій формі відображають та оцінюють правову цінність. Цей елемент забезпечує осмислення цінності прав людини, характеризує сучасні наукові погляди на цю категорію; усвідомлення ролі правових інтересів у сфері прав людини; формування уявлень про принципи та положення, що забезпечують єдність розуміння і реалізації прав людини; обґрунтування значення і ролі прав людини в системі елементів правової дійсності.

Таким чином, правова ідеологія як елемент суддівської правосвідомості формує теоретичну, наукову основу діяльності у сфері реалізації та охорони прав людини.

Формування правової ідеології судді пов'язується з наступними вимогами:

- засновуватись на знанні загальнолюдських стандартів і цінностей, якими є «принципи демократії, верховенства права та прав людини»;
- критичне сприйняття вітчизняного і зарубіжного правового досвіду у сфері прав людини;
- уявлення нових поглядів та наукових підходів до характеристики взаємодії категорій держава-суспільство-особа;
- орієнтація на раціональне поєднання інтересів і прав особи, суспільства і держави;
- визнання людини, її прав і свобод вищою соціальною цінністю;
- сприйняття прав особи як засобу досягнення компромісу у процесі взаємодії суб'єктів суспільних відносин.

Іншим важливим елементом суддівської правосвідомості є правова психологія. Вона визначається як сукупність почуттів, емоцій та переживань судді з приводу реалізації та захисту прав людини. Проявами цієї складової правосвідомості у сфері прав людини є відчуття справедливості та повага до прав і свобод людини, емоційне ставлення до правовідносин, предметом яких є права і свободи людини. Однак, важливою особливістю правової психології судді є залежність суб'єктивних переживань від необхідності прийняття рішень на підставі діючого закону.

Функції суддівської правосвідомості визначаються як напрямки її впливу на юридичну діяльність, що має форму правозастосування. Серед функцій суддівської правосвідомості розрізняють:

- інформаційно-пізнавальна, змістом якої у сфері прав людини є формування знань про законодавство, що регулює відносини у цій сфері та практику його застосування; забезпечення знань про зміст суб'єктивних прав і юридичних обов'язків; знання про надані повноваження щодо забезпечення прав і свобод людини. Метою цієї функції є формування усвідомленого ставлення до права, прав і свобод особи, їх цінності і важливості для суспільства.

- оціночна функція забезпечує набуття правового досвіду у сфері правосуддя, формування емоційного ставлення судді до різних форм вияву прав і свобод як елементів правової дійсності, уміння виокремити позитивні і негативні риси практики застосування норм, що визначають зміст прав і свобод людини, регулюють процедуру їх реалізації, визначають засоби їх захисту і відновлення; забезпечити правову оцінку поведінку поведінки суб'єктів у досліджуваній сфері.

- регулятивна функція забезпечує опосередкування правового регулювання прав і свобод людини шляхом прийняття правозастосовного акту; координує правове регулювання з іншими формами соціального впливу, перш за все, моральною; орієнтує суддю на певну діяльність у конкретній ситуації у відповідності до отриманих знань, їх оцінки та наданих повноважень.

Саме завдяки функціям правосвідомість судді існує як джерело права, що відображає об'єктивні потреби розвитку суспільства у сфері прав і свобод, вказує на необхідність надання їм правової форми [6, с. 168].

На нашу думку, професійна правосвідомість судді є важливою умовою розвитку, реалізації та охорони прав і свобод людини у сучасному світі.

Джерела та література:

1. Проблеми реалізації прав і свобод людини і громадянина в Україні: Монографія. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. – 424 с.
2. Горбунова Л. Роль правової освіти в утвердженні верховенства права / Л. Горбунова // Право України. – 2006. - №4. – С. 153-157.
3. Права людини: соціально-антропологічний вимір : Монографія / за ред. П.М. Рабіновича // . – Серія 1. Випуск 13. – Львів: Світ, 2006. – 280 с.
4. Теорія держави і права: підручник / Колектив авторів; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю.А. Ведерніков. – К.: Ун-т сучасних знань; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Ліра ЛТД, 2014. – 468 с.
5. Мала енциклопедія теорії держави і права / За заг. ред. проф. Ю. Бошицького. – К.: Кондор, 2011. – 366 с.
6. Общетеоретическая юриспруденция : Учебн. курс: Учебник / под. ред. Ю. М. Оборотова. –О.: Фенікс, 2011. – 436 с.

РЕФОРМУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

О. М. Обривкіна

Рівень пенсійного забезпечення є показником економічного та соціального становища населення країни. Стрімке зниження ефективності господарювання і спад виробництва, низький рівень заробітної плати, висока інфляція призвели до зменшення реальної ваги пенсій, виникла невідповідність розміру пенсій людини за віком її трудовому внеску протягом періоду працездатності. Водночас криза платажів і складний фінансовий стан підприємств обумовили несвоєчасну і неадекватну виплату внесків на пенсійне забезпечення, а також зростання заборгованості з виплати пенсій населенню. У зв'язку з цим в Україні виникла необхідність реформування пенсійної системи.

Пенсійна система України – сукупність створених в Україні правових, економічних і організаційних інститутів і норм, метою яких є надання громадянам матеріального забезпечення у вигляді пенсії. З цього року в Україні діє трирівнева система пенсійного забезпечення. На даний час вона складається з першого рівня (солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування), другого рівня (накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування) і третього рівня (система недержавного пенсійного забезпечення) [1, с. 76].

Усі три рівні активно реформуються. Проте, останніми роками процес загальмувався: реформування першого рівня досі не завершено, другий рівень досі не введено, третій рівень повільно розвивається без державної підтримки.

Аналізуючи європейський досвід реформування пенсійних систем, можна спостерігати що основною тенденцією є перехід до накопичувальної пенсійної системи, позитивною стороною якої є можливість збільшення інвестицій в розвиток економіки і отримання інвестиційних доходів для пенсіонерів.

У Великобританії діє розподільча пенсійна система з низькими розмірами пенсій, при реформуванні передбачалася індексація пенсій відповідно до росту цін, а не заробітної плати. Якщо розмір державної пенсії знаходиться нижче межі бідності, особи, що одержують тільки базову державну пенсію, мають право на соціальну допомогу, що надається з урахуванням їхнього доходу. Обов'язкова пенсійна система другого рівня надає право працівникам стати учасниками або державної системи пенсій, що залежить від заробітку, або професійної системи, з установленими заздалегідь виплатами, чи системи персональних пенсій із установленими розмірами внесків.

Базова державна пенсійна система Швеції є розподільчою і фінансується за рахунок страхових внесків, що складають 18,5% заробітку, із яких 16% надходять у державну систему. Переважна більшість поточних внесків використовується на виплату поточних пенсій, проте установа соціального страхування відкриває умовні індивідуальні рахунки для застрахованих, на яких відбивається ця частина внесків. Пенсія розраховується на основі суми накопичених коштів з урахуванням очікуваної тривалості життя поточної групи осіб, що припиняють трудову діяльність, і зростання виробництва протягом очікуваного періоду виплати пенсії. Гарантія забезпечення мінімального доходу в старості здійснюється шляхом використання пенсійної страхової сітки для осіб, що мали низькі доходи протягом трудового життя. Частина внесків йдуть у капіталізовану систему, при цьому працівник має право вибору розміщення їх на індивідуальних рахунках в приватних структурах або в державному накопичувальному фонді.

Таким чином, Швеція має систему з установленими внесками, у якій є страховочна сітка, яка дає населенню можливість вибору і пропонує їм ефективні 4 стимули – право вибору у відношенні пенсійного віку: більш тривале перебування на пенсії або більш високий рівень життя в пенсійний період; значна залежність між внесками і пенсіями сприяє підвищенню ефективності ринку праці.

Шведська система не схильна до ризиків, будучи розподільчою системою, вона не має витрат, пов'язаних із переходом до накопичувальної системи, що підтверджує гнучкість розподільчих систем [2].

Отже, спостерігаючи за станом пенсійної системи європейських країн для України в процесі реформування вітчизняної пенсійної системи доцільно врахувати наступні елементи передового досвіду країн Європи:

- системи пенсійного забезпечення багатьох країн являють собою багаторівневі структури із змішаним фінансуванням, які органічно поєднують у собі елементи накопичувального, перерозподільчого та державного (бюджетного) фінансування пенсійних виплат;

- позитивно впливаючими факторами на механізми функціонування пенсійних систем і рівень пенсійного забезпечення громадян виступають стабільність, досягнутий рівень розвитку економіки та темпи її зростання, що дають змогу державі виділяти необхідну частину бюджетних ресурсів на фінансування національного пенсійного забезпечення;

- тільки досягнення певного рівня розвитку ринкової економіки створить необхідні матеріальні передумови для формування соціальної держави, створення більш достойного рівня забезпечення пенсіонерів;

- перехід до самофінансування пенсійних систем супроводжується законодавчо регламентованими вимогами щодо забезпечення надійності пенсійних накопичень пенсійних фондів, які доповнюються чіткими вимогами до підтримання визначеного рівня доходності інвестицій, пов'язаних як з обліком відповідності мінімального рівня доходності річному рівню інфляції, так і розрахунком норм для інвестиційного кредиту;

- затрати на перехід від солідарного фінансування до накопичувального є вищими, ніж прогнозовані за рахунок високих перехідних витрат;

- політичні та економічні умови, в яких проводилося реформування більшості пенсійних систем країн Європи, нестабільні з причин недостатньо розвинених фінансових ринків та частих змін в уряді;

- багато сьогодишніх працівників не можуть зробити свій вибір на користь приватної пенсійної системи, оскільки проблеми, пов'язані із структурою приватних пенсійних виплат, ще не вирішені;

- заходи, вжиті для проведення реформи, постійно урізноманітнюються. В одних країнах проводяться радикальні реформи, інші проводять параметричні реформи, не впроваджуючи обов'язковий приватний рівень;

- соціальний діалог щодо пенсійної реформи обмежений у більшості країн, а тристоронній консенсус часто не досягається через відсутність традицій ведення цього діалогу, невизнання деякими урядами його потреби та через недостатній досвід сторін у виконанні своєї ролі [3].

Підсумовуючи вище зазначене, необхідно відмітити, що накопичувальна система — це фінансовий інструмент, який залежить від загального економічного та фінансового рівня країни, від розвитку фондового ринку. Але це єдиний інструмент, який здатний забезпечити якщо не зростання пенсійних виплат і високих пенсій, то, принаймні, збереження внесків, які працівник вніс у її адекватній вартості, чого не може забезпечити солідарна система. Тому Україні все ж таки необхідна дана реформа, вона має створити належні умови для підвищення рівня пенсій, раціонального перерозподілу функцій між державою, роботодавцями і працюючими щодо соціального захисту громадян похилого віку, а також залучати накопичувані пенсійні кошти для реалізації політики економічного зростання нашої держави.

Джерела та література:

1. Терещенко Г. Проблеми розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні / Г. Терещенко, Т. Мусатова // Фінанси України. – 2008. – № 12. – С. 76.

2. Бондарчук І. С. / Зарубіжний досвід організації систем пенсійного забезпечення [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/2121/1/bondaruk_008.pdf.

3. Линдюк О. А. Шляхи удосконалення механізмів державного регулювання фінансового забезпечення пенсійної системи України [Електронний ресурс] / О. А. Линдюк – Режим доступу до ресурсу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Lyndiuk.pdf>.

Наукове видання

**ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ, ЇХ ЗАХИСТУ В КРАЇНАХ
ЄВРОПИ**

Збірник матеріалів
II Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Луцьк, 11 грудня 2015 р.)

(Українською, російською мовами)

Матеріали друкуються в авторській редакції

Укладач:
Джурак Людмила Миколаївна

Оригінал-макет виготовлено на юридичному факультеті
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
(43021 м., Луцьк, вул. Винниченка, 30)